

সম্প্রীতি
ৰাষ্ট্ৰীয় গৱেষণা পত্ৰিকা

ISSN : 2454-3837

SAMPRITI

DOUBLE BLIND PEER REVIEWED NATIONAL RESEARCH
JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Vol.-V, Issue-II, September 2019

Editor in Chief

Dr. Dhiraj Patar

Assistant Editor

Dr. Rumi Patar

SAMPRITI PUBLICATION
NEAR GAUHATI UNIVERSITY
ASSAM FOREST SCHOOL-781014

SAMPRITI : A Half yearly bi-lingual (Assamese and English) Double-Blind Peer Reviewed National Research Journal of Humanities and Social Sciences, Edited & published by Dr. Dhiraj Patar on behalf of Sampriti Publication, Ghy-14. ISSN : 2454-3837, Volume-V, Issue-II, September, 2019.

Advisor

Prof. Dipti Phukan Patgiri, D. Lit. Dept. of Assamese, Gauhati University.
Prof. Pradip Jyoti Mahanta, Rtd. Dean Faculty of Cultural Studies, Tezpur University.
Prof. Kanak Chandra Saharia, Dept. of Assamese, Gauhati University.
Prof. Projit Kumar Palit, Former HOD, Dept. of History, Assam University.
Prof. Nirajana Mahanta Bezbor, Former HOD, Dept. of Assamese, Dibrugarh University.
Prof. Prafulla Kumar Nath, Dept. of Assamese, Gauhati University.
Dr. Raju Baruah, Rtd. Prof. & HOD, Dept. of Assamese, Jagiroad College, Morigaon.
Dr. Rabindra Sarma, Associate Professor & HOD, Centre for Tribal Folklore, Language and Literature, Central University of Jharkhand.
Dr. Satarupa Dutta Mazumder, Visiting Scientist (Linguist) Institute of Cybernetics Systems and Information Technology, (ICSIT) Kolkata & Editor, Journal of Kolkata Society for Asian Studies (JKSAS).

Editorial Board

Editor in Chief

Dr. Dhiraj Patar

Assistant Editor

Dr. Rumi Patar

Members

Dr. Parag Nath, Dr. Dipak Das, Dr. Devaprotim Hazarika, Dr. Utpal Saikia, Dr. Juri Hazarika, Dr. Jayanta Pathok, Dr. Pranab Prasad Borah, Dr. Abhijeet Borah, Dr. Jadabendra Borah, Dr. Champak Saikia, Debajit Bordoloi, Dr. Ratul Deka. Ranjanjyoti Sarmah, Dr. Neetu Saharia, Dr. Sanjib Borah.

Price: 150.00/-

Publicity & Distributor: BANDHAV, Panbazar, Ghy-1

© All rights reserved; published by Sampriti publication, Near Gauhati University, Assam Forest School-781014, email-samprutipublication@gmail.com
www.samprutipublication.com. Contact no. +91 99 546 89 619

contents

- অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ /7-12
ড° ৰীতা দাস
- যোৰহাট জিলাৰ স্থাননামৰ নামবৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন আৰু ঠাই নামসমূহৰ
নামকৰণত বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীৰ উপাদান/13-23
মিনাক্ষী হাজৰিকা
- অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশত আলোচনীৰ ভূমিকা/24-35
গীতা হাজৰিকা
- মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যৰ বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্যতা : এক মূল্যায়ন/36-57
কৰবী দত্ত
- ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প : এক অধ্যয়ন/58-67
বিদ্যুৎ দত্ত
- অসমীয়া কবিতাত ৰহস্যবাদ : এটি বিশ্লেষণ /68-77
আৰতি বসুমতাৰী
- ভানুভক্তৰ ৰামায়ণৰ ভাষা /77-85
গায়ত্ৰী নেৱাৰ
- বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ ইতিহাস : এক চমু অৱলোকন /86-97
ড° বিমল বসুমতাৰী
- কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰাগত খাদ্য /78-110
পম্পী মনি দেউৰী
- ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীৰ বিষুৱা উৎসৱৰ লগত জড়িত পৰম্পৰাগত
ৰীতি-নীতি : এটি আলোচনা /111-117
ড° লিলি দাস
- মিচিং ভাষাত বিশেষণৰ গঠন আৰু প্ৰকাৰ /118-127
ড° দীপক কুমাৰ দলে
- মিচিংসকলৰ বৃনি নিঃতম : এটি চমু আলোচনা /128-133
ত্ৰিনয়ন দত্ত
- সমন্বিত অসমীয়া সমাজ : জিকিৰৰ বিশেষ উল্লিখনেৰে /134-144
চৈয়দা চেমিমা আহমেদ
- ৰাভা জনজাতিৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতি : এটি অধ্যয়ন /145-155
অপৰাজিতা দাস
- **Awareness and Usage of Electronic Resources among
Humanities and Social Sciences Research Scholars of
Central Library, Tezpur University: A Survey /156-171**
Swapnali Saikia
- **Internally Displaced Women: Marginalised Twice /172-181**
Sumana Das
- **Understanding the Phulaguri Uprising of 1861/182-188**
Dr. Gopesh Kumar Sarma
- **Electric Rickshaw – a new means of transportation and
livelihood: A case study of Guwahati city of Assam /189-204**
Dr. Mohammed Deluwar Hoque

To,

Advisor/Reviewer/Author/Subscribers

With Thanks
Editorial Board
–Sampriti

Disclaimer

This journal is purely research based. The content and information as published in the papers at the discretion are the authors alone. The Editorial Board members or Publisher of The **Sampriti** can't be held responsible for that.

Editorial Board
–Sampriti

অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ

ড° ৰীতা দাস

অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ, বৰনগৰ মহাবিদ্যালয়, সৰভোগ

ই-মেইল : dasrita1985@gmail.com

সংক্ষিপ্ত সাৰ :

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যত আদি যুগৰে পৰা বিভিন্ন ধৰ্মই বিভিন্ন সময়ত এক শক্তিশালী প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছে। আদি যুগত বৌদ্ধ ধৰ্মই, মধ্যযুগত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মই আৰু আধুনিক বা বৰ্তমান যুগত খ্ৰীষ্টান ধৰ্মই অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমোন্নতিত উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰিছে। বৰঞ্চ, অসমীয়া ভাষাই সুদূৰ অতীতৰ পৰা আজিকোপতি জয়জয় ময়ময় অৱস্থা পোৱাৰ মূল কাৰক বিভিন্ন যুগৰ বিভিন্ন ধৰ্ম বুলি ক'লেও অত্যুক্তি কৰা নহয়। আমাৰ গৱেষণা পত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত ধৰ্মই কেনেদৰে প্ৰভাৱ পেলাইছে — তাৰ এক সুবিস্তৃত অধ্যয়নৰ বিবৃতি আগবঢ়োৱা হ'ব।

সূচক শব্দ : বৌদ্ধ সহজ যান ধৰ্ম, নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম, খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম, ভাষাৰ উত্থান

১.০১ প্ৰস্তাৱনা :

অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাস অধ্যয়নত পৰিলক্ষিত এটি বাস্তৱ সত্য হ'ল ভাষাটোৰ উত্থানত ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ। অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণেতা, অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ

গৱেষক পণ্ডিতসকলে বিভিন্ন ধৰণে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ শ্ৰেণীবিভাজন কৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্তগ্ৰন্থত সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসক শ্ৰেণীবিভাজিত কৰিছে এনেদৰে—

- (১) আদি যুগ : উদ্ভৱ কালৰ সাহিত্য, খৃ ৯৫০-১৩০০, চৰ্যাপদ, মন্ত্ৰ সাহিত্য
(২) মধ্যযুগ : (i) প্ৰথম পৰ্যায় : প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ সাহিত্য খৃঃ ১৩০০ - ১৪৯০
(ii) দ্বিতীয় পৰ্যায় : শঙ্কৰী যুগৰ সাহিত্য খৃঃ ১৪৯০ - ১৭০০
(iii) তৃতীয় পৰ্যায় : উদ্ভৱ শঙ্কৰী যুগৰ সাহিত্য খৃঃ ১৭০০ - ১৮৩০
(৩) বৰ্তমান যুগ : (১৮২৬)
(i) প্ৰথম পৰ্যায় : মিছনেৰী সাহিত্য ১৮২৬ (৩৬) - ১৮৭০
(ii) দ্বিতীয় পৰ্যায় : হেমচন্দ্ৰ গুণাভিৰামৰ কাল ১৮৭০ - ১৮৯০
(iii) তৃতীয় পৰ্যায় : ৰোমান্টিক যুগ বা বেজবৰুৱা যুগ ১৮৯০ - ১৯৪০
(iv) চতুৰ্থ পৰ্যায় : সাম্প্ৰতিক কাল ১৯৪০ কৰো বাহুল্য যে সাহিত্য

ইতিহাসৰ শ্ৰেণীবিভাজনেই হ'ল ভাষাৰ ইতিহাসৰো শ্ৰেণীবিভাজন। এই বিভাজন অনুসৰি যদি চোৱা হয় তেন্তে আদিযুগ, মধ্যযুগৰ বিশেষকৈ দ্বিতীয় পৰ্যায়— তৃতীয় পৰ্যায় আৰু বৰ্তমান যুগৰ প্ৰথম পৰ্যায়— এইকেইছোৱা সময়ত মূলতঃ তিনিটা ধৰ্মই অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়াইছে। সেই বিশেষ ধৰ্ম তিনিটা আৰু যুগৰ তালিকা আমি এনেদৰে প্ৰস্তুত কৰিব পাৰোঁ :

- (i) আদিযুগ : বৌদ্ধ সহজ যান ধৰ্ম
(ii) মধ্যযুগ : নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম।
(iii) বৰ্তমান যুগ : খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম।

উল্লিখিত ক্ৰম অনুসৰি আমাৰ গৱেষণা পত্ৰৰ বিষয়বস্তু উপস্থাপন কৰা হ'ব।

১.২.১ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য :

অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত কোনবোৰ ধৰ্মই, কেনেধৰণে, কোনটো যুগত অবিহণা যোগাইছে অথবা প্ৰভাৱ পেলাইছে, তাৰ পুংখানুপুংখ অনুসন্ধানমূলক অধ্যয়নেই আমাৰ গৱেষণা পত্ৰৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য।

১.৩.১ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি :

আমাৰ গৱেষণা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰি উলিয়াওঁতে গৱেষণাৰ বৰ্ণনাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হ'ব।

১.৪.১ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ আৰু সামগ্ৰী :

আমাৰ আলোচনাৰ মূল বিষয় যিহেতু অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ, সেয়েহে

আদিযুগৰ চৰ্যাপদৰ পৰা বৰ্তমান যুগৰ প্ৰথম পৰ্যায় পৰ্যন্ত আমাৰ অধ্যয়নৰ পৰিসৰভুক্ত কৰা হ'ব।

তথ্য সংগ্ৰহৰ সামগ্ৰী হিচাপে বিশেষকৈ চৰ্যাপদ, শংকৰ-মাধৱ গুৰু দুজনাৰ ৰচনাৰ কিয়দাংশ আৰু অৰুণোদই আলোচনী ইত্যাদি মুখ্য উৎস হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হ'ব। গৌণ উৎস হিচাপে বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ সমল গ্ৰহণ কৰা হ'ব।

২.০ আদিযুগ :

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ আদিযুগৰ লিখিত নিদৰ্শন হিচাপে চৰ্যাপদসমূহ বিশেষভাৱে পোৱা যায়। চৰ্যাপদ যদিও সম্পূৰ্ণৰূপে অসমীয়া ভাষাৰ একপক্ষীয় সামগ্ৰী নহয়, তথাপি চৰ্যাপদৰ মাজতে অসমীয়া ভাষাৰ আদিতম নিদৰ্শন ৰক্ষিত হৈ আছে। মূলতঃ চৰ্যাসমূহ হ'ল বৌদ্ধধৰ্মৰ সহজজান পন্থাৰ অন্তৰ্গত ধৰ্ম প্ৰকাশক গীত। চৰ্যাগীতসমূহ গাবৰ বাবে ৰচিত হৈছিল বাবে প্ৰতিটো চৰ্যাত ৰাগৰ উল্লেখ আছে। চৰ্যাগীত বা পদসমূহৰ বিষয়বস্তু অতি জটিল, দাৰ্শনিক তত্ত্ব কথাবে পৰিপূৰ্ণ ; ভাষাও প্ৰতীকধৰ্মী। নেপালৰ ৰাজদৰবাৰৰ গ্ৰন্থাগাৰৰ পৰা ১৯০৭ চনত হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে *চৰ্যাগীতকোষ* নামৰ পুথিখনি উদ্ধাৰ কৰে আৰু পুথিখনৰ নাম দিয়ে *চৰ্যাচৰ্য বিনিশ্চয়* (শৰ্মা ৩৮)

গীতৰ আকাৰে ৰচিত হ'লেও চৰ্যাপদত অন্তৰ্নিহিত অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শনসমূহ স্পষ্ট ৰূপত বোধগম্য হৈছে। শব্দৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰ বিবিধ শব্দই চৰ্যাগীতত স্থান পোৱাৰ উপৰি অসমীয়া বৈয়াকৰণিক দিশটোও তাত স্পষ্টৰূপত পৰিলক্ষিত হয়। বিশেষকৈ চৰ্যাগীতত নঞৰ্থকতা প্ৰকাশৰ ধৰণ আৰু নঞৰ্থক ক্ৰিয়াৰূপৰ গঠনৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰ লগত সাদৃশ্য দেখা যায়। নঞৰ্থকতা প্ৰকাশ কৰিবলৈ চৰ্যাগীতত সদৰ্থক ক্ৰিয়াৰূপৰ আগত নঞৰ্থক বুজোৱা নাই, নাই, নৌ, নহিকে আদি শব্দ, ন প্ৰাকৃতি আদি প্ৰয়োগ কৰা হয়, যেনে—

- (i) “মাস্ত চড়হিলে চউদিস, চাহঅ
কেডুআল নাই কেঁ কি বাহবকে পাৰঅ।” (হাজৰিকা)
- (ii) “নৌ দাঢ়ই নৌ তিমই নৌ চিহজই।
পেখ মাআ মোহে বলি বলি বাৰাই।।” (হাজৰিকা ২২৭)
- (iii) “ভৱ গই গহন গন্তীৰ বেগেঁ বাহী।
দুআস্তে চিখিল মাৰে নু থাহী।।” (হাজৰিকা ১৪৩)

তদুপৰি অন্তে বা অন্ত প্ৰত্যয়ান্ত বৰ্তমান কৃদন্ত পদৰ ব্যৱহাৰ, অসমাপিকা ক্ৰিয়া প্ৰকাশক ই, ইয়া প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ, ভৱিষ্যৎ কাল বুজাবলৈ ধাতুৰ পিছত ব, ইব প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ, শব্দবিভক্তি এ, ক, এৰে, ক, লৈ, ৰ, এৰ, ত আদি অসমীয়া ভাষাৰ লগত সাদৃশ্যমুক্ত

বৈয়াকৰণিক দিশ চৰ্যাপদত ব্যৱহৃত হৈছিল। শব্দৰ ক্ষেত্ৰত ঘৰ, থিৰ, ডমৰু, বহল, হাড়ী, ভাত, ঘিণ, খৰ, কুঠাৰ, তেস্তেলি, মোলান আদি বিভিন্ন অসমীয়া শব্দ আদিযুগৰ চৰ্যাপদত ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়।

২.০১ মধ্যযুগ :

মধ্যযুগক অসমীয়া সাহিত্যৰ সোণালী যুগ বুলি অভিহিত কৰা হয়। মধ্যযুগৰ দ্বিতীয় পৰ্যায় হ'ল শংকৰী যুগ। আনুমানিক ১৪৯১ ৰ পৰা ১৭০০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ শংকৰী যুগৰ ভিতৰত পৰে। এই সময়ছোৱাতে অসমীয়া সাহিত্যৰ পূৰ্ণ বিকাশ হোৱা বুলি ক'ব পাৰি। অসমত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰক শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱে জনসাধাৰণক নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সোৱাদ দিয়াৰ উদ্দেশ্যেই বিভিন্ন গীত, নাট, কাব্য, তত্ত্বমূলক গ্ৰন্থ, নাম-প্ৰসঙ্গৰ পুথি আদি ৰচনা কৰিছিল। গুৰুজনাৰ পথকে অনুসৰণ কৰি তেৰাৰ প্ৰিয় শিষ্য মাধৱদেৱকে আদি কৰি অন্যান্য শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলেও সাহিত্য ৰচনাত প্ৰবৃত্ত হৈছিল। উদ্দেশ্য যিয়েই নহওঁক, এই কথা সত্য যে শংকৰী যুগতেই অসমীয়া সাহিত্যৰ লগতে অসমীয়া ভাষা সু-প্ৰতিষ্ঠিত হয়। উদাহৰণ আৰু সিদ্ধান্তৰ প্ৰয়োজন। মধ্যযুগৰ তৃতীয় পৰ্যায় হ'ল উত্তৰ শংকৰ যুগ। এই যুগতে বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্যৰ হাতত অসমীয়া গদ্যৰো নিৰ্মাণ হয়। এই পৰ্যায়ত বুৰঞ্জী সাহিত্য, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য আদিৰো সৃষ্টি হৈছিল যদিও সেইবোৰ আমাৰ আলোচনাৰ আওতালৈ নাহে; কিয়নো সেইবোৰৰ বিষয়বস্তু কোনো ধৰ্মৰ সৈতে সম্পৰ্কযুক্ত নহয়।

অসমীয়া ভাষালৈ মধ্যযুগৰ সৰ্বোপৰি অৱদান হ'ল গদ্য। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটৰ ভাষাৰ মাজত অসমীয়া গদ্যৰ বীজ ৰোপণ হোৱা বুলি ক'ব পাৰি যদিও ভট্টদেৱৰ হাততহে অসমীয়া গদ্যৰ পূৰ্ণবিকশিত ৰূপ প্ৰতিষ্ঠা হয়। তলত মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাট আৰু ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰা হ'ল—

- (ক) “আহে সখিসব : দেখো ওঁহি বিসজল পানে প্ৰাণ চাড়ি মৰল : কৃষ্ণক প্ৰসাদে
পুনৰ্বৰ্ষাৰ বৰ্তল।” (কালিদমন যাত্ৰা, অঙ্কৱলী ৫)
- (খ) “যদ্যপি তুমি সকলো পাপীত কৰি অত্যন্ত পাপকাৰী হোৱা তথাপি পাপ সমুদ্ৰক
জ্ঞাননাৰে অনায়াসে তৰিবা। যেন কাষ্ঠসমূহক প্ৰজ্বলিত অগ্নিয়ে ভষ্ম কৰে তেনে
জ্ঞানাগ্নিয়ে প্ৰাৰদ্ধ বিনে সকল কৰ্মতে ভষ্ম কৰে।” (কথা গীতা, ৪ৰ্থ অধ্যায়)

যিসময়ত ভাৰতবৰ্ষৰ অন্যান্য প্ৰাদেশিক ভাষা কিছুমানত গদ্যসৃষ্টিৰ কল্পনাও কৰা নাছিল, বা পৃথিৱীৰ কিছুমান ভাষাত গদ্য সৃষ্টি হোৱা নাছিল, তেনেসময়তে ভট্টদেৱে অসমীয়া ভাষাত গদ্য ৰচনা কৰি অসমীয়া ভাষাটোক বহুদূৰ আগুৱাই লৈ গ'ল। জীৱনী মূলক গ্ৰন্থ হ'লেও চৰিতপুথিৰ গদ্য নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সৈতে সম্পৰ্কযুক্ত হোৱা বাবে চৰিতপুথিৰ গদ্যৰো মধ্যযুগৰ সময়ছোৱাত অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত বিশেষ ভূমিকা আছে।

২.০২ বৰ্তমান যুগঃ আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত বৰ্তমান যুগৰ প্ৰথম পৰ্যায়ত খ্ৰীষ্টান ধৰ্মই বিশেষ অৰিহণা যোগালে। ১৮২৬ চনত হোৱা ইয়াণ্ডাবু সন্ধিমতে অসম ইংৰাজৰ অধীনলৈ যায়। অসমত শাসন কৰিবলৈ আহি ইংৰাজসকলে অন্য কাৰকৰ প্ৰৰোচনাত অসমীয়াৰ মুখৰ ভাষাটোকে আনুষ্ঠানিক ক্ষেত্ৰৰ পৰা নাইকিয়া কৰি পেলালে; ১৮৩৬ চনত অসমৰ স্কুল কাছাৰিৰ পৰা অসমীয়া ভাষাটোক উঠাই দি তাৰ পৰিৱৰ্তে বাংলা ভাষাৰ প্ৰচলন কৰালে। ইংৰাজৰ এনেধৰণৰ ভাষা নীতিৰ ফলত অসমীয়া ভাষাটোলৈ চিৰদিনৰ বাবে যি ভাবুকি আহি পৰিছিল, সি হয়তো অসমীয়া ভাষাটোক অপমৃত্যুৰ গহ্বৰলৈ ঠেলি দিলেহেঁতেন; সেই সময়ত খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাতহে ভাষাটো পুনৰুজ্জীৱিত হৈ উঠে। ১৮৩৬ চনতে খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলে খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে অসমত পদাৰ্পন কৰে। ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকক ভাষাৰ সমস্যাই বাধা দিয়াত তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষাটোৰ পুনৰ উদ্ধাৰ অভিযানত নামি পৰিছিল। শিৱসাগৰত ছপাশাল বহুৱাই মিছনেৰীসকলে ১৮৪০ চনৰ পৰা খ্ৰীষ্টানধৰ্মৰ প্ৰচাৰক পুথি প্ৰকাশ কৰিবলৈ লৈছিল।

খ্ৰীষ্টিয়ান লেখক নাথান ব্ৰাউনে *Grammatical Notices of the Assamese language* নামৰ অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ ইংৰাজীত লিখাৰ উপৰিও *নিউ টেষ্টামেণ্ট বাইবেলৰ মেথিউ লিউক* আদি অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰে। তদুপৰি *জাত্ৰিকৰ যাত্ৰাৰ* অনুবাদ, *যোচেফৰ কাহিনী*, *যিশুখ্ৰীষ্টৰ জীৱনী* আদিও ব্ৰাউনৰে ৰচনা। অন্য এগৰাকী খ্ৰীষ্টিয়ান লেখক ডক্টৰ মাইলছ ব্ৰসনে স্তুতিগীত, বাইবেলৰ কিছু গুটীয়া অনুবাদ কৰাৰ লগতে ১৮৬৭ চনত *অসমীয়া অভিধান* প্ৰকাশ কৰে। এ. কে. গাৰ্ণিয়েৰ ৰচনাৰ ভিতৰত *প্ৰাচীন নিয়ম*, *ৰুম আৰু যোচেফৰ কাহিনী*, *কানি বেহেৰুৱাৰ কথা*, *এলোকেশী বৈশ্যৰ কথা*, *কামিনী কান্তৰ চৰিত্ৰ*, *ফুলমণি আৰু কৰুণাৰ কাহিনী* আদি উল্লেখযোগ্য। শ্ৰীমতী এচ্ আৰ. ৱাৰ্ডৰ *ইংৰাজী অসমীয়া শব্দকোষ* শ্ৰীমতী কাট্টাৰৰ *ইংৰাজী অসমীয়া খণ্ডবাদ্য কোষ* ৰবিন্সন চাহাবৰ *A grammar of the Assamese language* আদি গ্ৰন্থই অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত অনুপম অৱদান আগবঢ়াইছে। খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ ওচৰত অসমীয়া ভাষা যিটো কাৰণত চিৰ ঋণী হৈ থাকিব, সেয়া হ'ল অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম সংবাদপত্ৰ *অৰুণোদই*ৰ প্ৰকাশ। খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাতে ১৮৭৩ চনত অসমীয়া ভাষাক পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হ'ল। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ইতিহাসত ১৮৩৬-১৮৭৩ চনৰ সময়ছোৱাক 'অন্ধকাৰ যুগ' বুলি কোৱা হয়। এই 'অন্ধকাৰ যুগ' চলি থকা সময়তে খ্ৰীষ্টান মিছনেৰী সকলে *অৰুণোদই* আলোচনী উলিয়াই অসমীয়া ভাষাটোক প্ৰাণ দান দিলে। *অৰুণোদই*ৰ পাতত নিধিৰাম ফাৰোৱেল আদি অসমৰ খ্ৰীষ্টানসকলেও খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰকাশক অসংখ্য পদ্য, কাহিনী, আদি ৰচনা কৰিছিল। উদ্দেশ্য যিয়েইনহওক স্থিৰ হোৱাৰ উপক্ৰমত ভাষাটোক খ্ৰীষ্টান ধৰ্মপ্ৰকাশক সাহিত্যৰাজিয়ে

নতুন গতি প্ৰদান কৰিলে।

৩.০ উপসংহাৰঃ

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা দেখা গ'ল যে অসমীয়া সাহিত্যৰ আদিযুগ, মধ্যযুগ আৰু বৰ্তমান যুগত প্ৰধানতঃ তিনিটা ধৰ্মই অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত বিশেষ অৱদান আগবঢ়াইছে। উদ্দেশ্যধৰ্মী হ'লেও প্ৰতিটো যুগতে অসমীয়া ভাষাৰো স্বাৰ্থ একোটা সিদ্ধ হৈছে। আদিযুগত চৰ্যাপদৰ লগতে মন্ত্ৰসাহিত্যও আছিল; মন্ত্ৰসাহিত্যত বিভিন্ন দেৱ-দেৱীৰ নাম উল্লেখ আছে যদিও এটা নিৰ্দিষ্ট ধৰ্মৰ ধাৰা উল্লেখ নথকা বাবে আমাৰ আলোচনাত সামৰা নহ'ল। মধ্যযুগৰ দ্বিতীয় পৰ্যায়ৰ পাঁচালি সাহিত্যখিনিকো আমি আলোচনাৰ অন্তৰ্ভুক্ত নকৰিলোঁ। পাঁচালি সাহিত্যৰ মনসা কাব্য আদিত শাক্ত উপাদান আছে, কিন্তু অসমৰ শাক্ত পৰম্পৰা অতি প্ৰাচীন। সেয়েহে পাঁচালি সাহিত্যকো আমাৰ আলোচনাৰ বহিৰ্ভূত কৰা হ'ল।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জীঃ

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*। গুৱাহাটীঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ, ১৯৯২। মুদ্ৰিত।
হাজৰিকা, পৰীক্ষিত। *চৰ্যাপদ*। গুৱাহাটীঃ ডালিম প্ৰকাশন, ২০০৫। মুদ্ৰিত।

যোৰহাট জিলাৰ স্থাননামৰ নামবৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন আৰু ঠাই নামসমূহৰ নামকৰণত বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীৰ উপাদান (যোৰহাট জিলাৰ নিৰ্বাচিত অঞ্চলৰ আধাৰত)

মিনাক্ষী হাজৰিকা

গৱেষক, অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়
minakshijrt94@gmail.com

সংক্ষিপ্তসাৰ :

আমাৰ চাৰিওফালৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক জগতখনৰ প্ৰাণীজগত আৰু উদ্ভিদ জগতৰ বিভিন্ন উপাদানক চিনাক্ত কৰিবৰ বাবে 'নাম' দিয়া হয়। সকলো উপাদানৰে প্ৰথম চিনাকি হৈছে 'নাম'। যি কোনো নামৰ ক্ষেত্ৰতে সামাজিক-সাংস্কৃতিক, ৰাজনৈতিক-অৰ্থনৈতিক, ভৌগোলিক আদি বিভিন্ন কাৰকৰ প্ৰভাৱ পৰে। নামসমূহত নিহিত হৈ থকা বিভিন্ন কাৰকসমূহ নিৰ্ণয় কৰি সেইবোৰৰ পদ্ধতিগত অধ্যয়ন কৰিবৰ বাবে ভাষাবিজ্ঞানৰ এটা বিশেষ ভাগ আছে। আধুনিক ভাষাবিজ্ঞানৰ এই বিশেষ শাখাটোকে নামতত্ত্ব বা নামবিজ্ঞান (Onomastics) বোলা হয়। নামতত্ত্বৰ জৰিয়তে একোটা নামৰ ক্ষেত্ৰত নামটো কিয় হ'ল, কেনেকৈ হ'ল, কেতিয়া হ'ল, নামটোৰ লগত কোন জড়িত হৈ আছে, কেনেধৰণৰ কাৰকে প্ৰভাৱ পেলাইছে— এইধৰণৰ ঐতিহ্য তথা সামাজিক-সাংস্কৃতিক পটভূমি বা কাৰক সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰিব পাৰি। এক কথাত একোটা নামৰ অন্তৰালত থকা ইতিহাস, সামাজিক-সাংস্কৃতিক কাৰক আদি নামতত্ত্বৰ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে উলিয়াই আনিব পাৰি। ঠাইনাম সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা নামতত্ত্বৰ এটা বিশেষ ভাগ হৈছে স্থাননামতত্ত্ব

(Toponomastics)। স্থাননামতত্ত্ব স্থাননামৰ অৰ্থ, অৱস্থিতি, ভূগোল, ভাষাতত্ত্ব, ইতিহাস, পুৰাতত্ত্ব আদিৰ সমল তথা সময় সাপেক্ষ উপাদান আৰু আন্তঃগাঁথনিৰ সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা হয়। এই আলোচনাত যোৰহাট জিলাৰ নিৰ্বাচিত কিছুমান ঠাইনামৰ নামবৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন কৰাৰ লগতে নামসমূহ হোৱাৰ সম্ভাৱ্য কাৰণ আৰু সেইবিলাকৰ লগত জড়িত হৈ থকা বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীৰ উপাদান সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা হৈছে।

সূচক শব্দ : নামতত্ত্ব, স্থাননামতত্ত্ব, স্থাননামৰ নামবৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন, ঠাইনামত ভাষাগোষ্ঠীৰ উপাদান

প্ৰস্তাৱনা

ভাৰতৰ উত্তৰ-পূব দিশত বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীয়ে বসবাস কৰি থকা এখন ৰাজ্য হৈছে অসম। বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন পথেৰে ভিন্ ভিন্ জাতি-গোষ্ঠীৰ লোক এই ভূ-খণ্ডত প্ৰৱেশ কৰি সংমিশ্ৰণৰ অসমীয়া সংস্কৃতি গঢ়ি তুলিছে। অসমলৈ আৰ্যসকলৰ আগমনৰ বহু আগৰে পৰা মংগোলীয়, দ্ৰাবিড়, অষ্ট্ৰিক আদি আৰ্যভিন্ন লোকসকলে বসবাস কৰি আছিল। গতিকে এই লোকসকলৰ প্ৰভাৱ আৰ্যমূলৰ অসমীয়া ভাষাটোৰ বিভিন্ন দিশত ভিন্ন ধৰণে পৰাটো স্বাভাৱিক। আৰ্য আৰু আৰ্যভিন্ন উভয়ৰে ভাষা, সমাজ-সংস্কৃতি ইত্যাদিৰ ক্ষেত্ৰত সংমিশ্ৰণ ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

একো-একোটা জাতিৰ সমাজ-সংস্কৃতিৰ লগতে ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত সততে সংযোগ ঘটি থকা অন্যান্য জাতি-গোষ্ঠীৰ প্ৰভাৱ পৰে। ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত শব্দৰ দিশতে ইয়াৰ উদাহৰণ আটাইতকৈ বেছি বুলি ক'ব পাৰি। কোনো এটা ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তি প্ৰধানকৈ নিৰ্ভৰ কৰে ভাষাটোৰ শব্দভাণ্ডাৰৰ ওপৰত। শব্দভাণ্ডাৰৰ চহকী ভাষাক প্ৰকৃতাৰ্থত চহকী বুলি ক'ব পাৰি। অসমীয়া ভাষাৰ শব্দভাণ্ডাৰৰ মূল উৎস যদিও সংস্কৃত প্ৰাকৃত; তথাপি ভাৰতীয় বিভিন্ন ভাষা আৰু অন্যান্য বিদেশী ভাষাৰ পৰাও বিভিন্ন শব্দ আহি অসমীয়া ভাষাৰ শব্দভাণ্ডাৰ চহকী কৰিছে। অসমীয়া ভাষা ঘাইকৈ ভাৰতীয় আৰ্যমূলীয় হ'লেও যুগ যুগ ধৰি বিভিন্ন আৰ্যভিন্ন উপাদানে এই ভাষাৰ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশত অৰিহণা যোগাই আহিছে। আৰ্যভিন্ন সংস্কৃতিৰ সৈতে বিভিন্ন সময়ত সাংস্কৃতিক সমন্বয়ৰ ফলত অসমীয়া ভাষালৈ বিভিন্ন শব্দৰ আগমন ঘটে। বিশেষকৈ অসমৰ চৌপাশে আৰ্যভিন্ন ভাষাসমূহে আৱৰি থকাৰ বাবে এই ভাষাসমূহৰ বহুতো শব্দ অসমীয়া ভাষাত সোমাই জীণ গৈছে। অষ্ট্ৰিক, তিব্বতবৰ্মী, দ্ৰাবিড় আদি ভাষা-পৰিয়ালৰ বিভিন্ন উপাদানৰ সংমিশ্ৰণত অসমীয়া ভাষা চহকী হৈছে। প্ৰাগ-ঐতিহাসিক কালৰে পৰা অসমত বাস কৰা আদি মানৱ প্ৰজাতি আৰু বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা অহা নানা জাতি-উপজাতি মিশ্ৰিত হৈ এক সাংস্কৃতিক সমন্বয়ৰে অসমীয়া জাতিৰ ভাষা-সংস্কৃতি গঢ় লৈ উঠিছে। ভিন্ ভিন্ সময়ত বিভিন্ন জাতিয়ে অসমলৈ প্ৰব্ৰজন কৰি সমন্বয়ৰ অসমীয়া

সংস্কৃতি গঢ়ি তুলিছে। নৃতত্ত্ববিদ জে.পি.মিলচ্ৰ ভাষাৰে “Assam could become a museum of races because it is situated in one of the great migration routes of mankind.”(ফুকন ২৮৭)

‘নাম’ যি কোনো উপাদানৰে প্ৰথম চিনাকি। কোনো ব্যক্তি, বস্তু বা কোনো উপাদানক নিৰ্দিষ্টকৈ বুজাবলৈ নাম ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এই নামবিলাকক পদ্ধতিগতভাৱে অধ্যয়ন কৰা ভাষাবিজ্ঞানৰ বিশেষ ধাৰাটোকে নামতত্ত্ব বা নামবিজ্ঞান (Onomastics) বোলা হয়। পৃথিৱীৰ প্ৰত্যেক নামৰে অধ্যয়নৰ বাবে নামতত্ত্বৰ বিভিন্ন শাখা আছে। ঠাই নাম সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা নামতত্ত্বৰ বিশেষ শাখাটো হৈছে স্থাননামতত্ত্ব। ঠাই নামৰ লগত জড়িত সামাজিক-সাংস্কৃতিক-ঐতিহাসিক আদি বিভিন্ন কাৰক, নামটোৰ অৰ্থ, ঠাই নামটোৰ লগত জড়িত বিভিন্ন উপাদান আদি সম্পৰ্কে ইয়াত অধ্যয়ন কৰা হয়। এই আলোচনাত যোৰহাট জিলাৰ নিৰ্বাচিত ক্ষেত্ৰখনৰ ঠাইসমূহৰ অৱস্থিতি, প্ৰত্যেকখন ঠাইনামৰ নামকৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ লগত থকা বিভিন্ন দিশ, নামকৰণ সম্পৰ্কে প্ৰচলিত জনশ্ৰুতি আৰু নামটোৰ ভাষাবৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন কৰা হৈছে। ভাষাবৈজ্ঞানিক অধ্যয়নত নামসমূহৰ গঠনৰ ব্যুৎপত্তিগত বিশ্লেষণ কৰা হৈছে।

অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য

- ঠাইনাম একোটাৰ অন্তৰালত থকা ঐতিহাসিক পটভূমি বিচাৰ কৰা আৰু নামকৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ লগত নিহিত হৈ থকা জনশ্ৰুতি, সামাজিক-সাংস্কৃতিক, ৰাজনৈতিক আদি কাৰকসমূহ উদ্ঘাটন কৰা।
- ঠাই নামসমূহৰ গঠনৰ ব্যুৎপত্তিগত বিকাশ অধ্যয়ন কৰাৰ লগতে নামটোৰ অন্তৰালত থকা ভাষাগোষ্ঠীৰ বিষয়ে অৱগত হোৱা।

একোটা ভাষাৰ নামবাচক শব্দসমূহৰ ভিতৰত স্থাননামৰ লগত ভাষিক, সাংস্কৃতিক, নৃতাত্ত্বিক, ভৌগোলিক, বুৰঞ্জীমূলক আদি অনেক তথ্য জড়িত হৈ থাকে। পুৰাতত্ত্বৰ আলোচনাৰ ক্ষেত্ৰত ঠাই নামে বিশেষ প্ৰাধান্য লাভ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। তদুপৰি ঠাই নামৰ জৰিয়তে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীৰ প্ৰব্ৰজনৰ উমান পাব পাৰি। অসমৰ ক্ষেত্ৰতো দেখা যায় যে অসমৰ ঠাই নামসমূহ কেৱল সংস্কৃত শব্দাৱলীৰে গঢ়ি উঠা নাই। অষ্ট্ৰিক, দ্ৰাবিড়, তিব্বতবৰ্মী আদি ভাষাৰ প্ৰভাৱ অসমৰ ঠাই নামৰ ওপৰত পৰিছে বুলি পণ্ডিতসকলে মত পোষণ কৰিছে। যোৰহাট জিলাৰ বিভিন্ন স্থাননামতো এনেধৰণৰ উদাহৰণ পোৱা যায়। এই আলোচনাত অধ্যয়নৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা যোৰহাট জিলাৰ কিছুমান স্থাননামৰ পৰিচয় আগবঢ়োৱা হৈছে—

যোৰহাট জিলাৰ ‘সৰুচৰাই মৌজা’ আৰু ‘হেজাৰী মৌজা’ৰ পৰিচয়

অসমৰ এখন উল্লেখযোগ্য জিলা হৈছে যোৰহাট। যোৰহাট জিলাত মুঠ পাঁচটা ৰাজহ চক্ৰ আছে। যোৰহাট পূৱ ৰাজহ চক্ৰ, যোৰহাট পশ্চিম ৰাজহ চক্ৰ, মৰিয়নি ৰাজহ চক্ৰ,

তিতাবৰ ৰাজহ চক্ৰ আৰু টিয়ক ৰাজহ চক্ৰ। যোৰহাট জিলাৰ পশ্চিম ৰাজহ চক্ৰ (West Revenue Circle)ত সৰ্বমুঠ ছটা মৌজা আছে। সেইকেইটা হৈছে— ‘সৰুচৰাই মৌজা’, ‘হেজাৰী মৌজা’, ‘বালিগাঁও মৌজা’, ‘পৰ্বতীয়া মৌজা’, ‘চৰাইবাহী মৌজা’, আৰু ‘খঙীয়া মৌজা’। যোৰহাট পশ্চিম ৰাজহ চক্ৰৰ ‘সৰুচৰাই মৌজা’ আৰু ‘হেজাৰী মৌজা’ই এক বৃহৎ পৰিমাণৰ অঞ্চল আগুৰি আছে।

‘সৰুচৰাই মৌজা’ যোৰহাট পশ্চিম ৰাজহ চক্ৰৰ অন্যতম বৃহৎ মৌজা। ‘সৰুচৰাই মৌজা’টোত সৰু-ডাঙৰ মুঠ যোন্ধখন ৰাজহ গাঁও আছে। এই ৰাজহ গাঁওকেইখনৰ অন্তৰ্গত বহুতো সৰু সৰু গাঁও, চুক-চুবুৰীয়ে গঠিত সৰুচৰাই মৌজাটোৱে এক বিশাল এলেকা আৱৰি আছে। সৰুচৰাই মৌজাটো উত্তৰে বালিগাঁও মৌজা, দক্ষিণে চৰাইবাহী মৌজা, পূৱে হেজাৰী মৌজা আৰু পশ্চিমে পৰ্বতীয়া মৌজাই আগুৰি আছে। যোৰহাটৰ যি ঠাইত বৰ্তমান সৰুচৰাই চাহ বাগিচা আছে তাত পূৰ্বতে এখন ডাঙৰ হাবি আছিল। সেই হাবিত বহুতো সৰু সৰু চৰায়ে চোং বা বাহ সাজি আছিল। (বৰা ৩৬)। সেই অনুসৰিয়েই ‘সৰুচৰাই’ নামটো হয় বুলি কথিত আছে। ‘সৰুচৰাই মৌজা’টো যোন্ধখন ৰাজহ গাঁৱেৰে গঠিত।

যোৰহাট জিলাৰ পশ্চিম ৰাজহ চক্ৰৰ ছটা মৌজাৰ ভিতৰত অন্যতম মৌজা হৈছে ‘হেজাৰী মৌজা’। ‘হেজাৰী মৌজা’ত মুঠ পোন্ধৰখন ৰাজহ গাঁও আছে আৰু এই ৰাজহ গাঁওকেইখনৰ অন্তৰ্গত বহুতো সৰু সৰু গাঁও, চুক-চুবুৰী আদিৰে মৌজাটো গঠিত। ইয়াৰ পূৱে যোৰহাট পূৱ ৰাজহ চক্ৰৰ অন্তৰ্গত চাৰিগাঁও মৌজা, পশ্চিমে বালিগাঁও মৌজা, উত্তৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদী, দক্ষিণে যোৰহাট নগৰ। ‘হেজাৰী মৌজা’ৰ এই নামটোৰ লগত কথিত আছে যে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে অসমৰ শাসনভাৰ লৈ প্ৰতি বিঘা ৰূপিত মাটিৰ দহ অনা আৰু বস্তি মাটিৰ এক টকা ৰাজহ লগায়। যিটো অঞ্চলৰ পৰা এহেজাৰ টকা ৰাজহ সংগ্ৰহ হৈছিল সেই অঞ্চলটোৱে ‘হেজাৰী মৌজা’। আহোম শাসনৰ পাইক ব্যৱস্থাত এহেজাৰ গোটাৰ অধিকাৰীজনক ‘হেজাৰী’ বোলাৰ পৰাই ‘হেজাৰী’ নামটো প্ৰচলন হ’ল। তদুপৰি নাওবৈচা ফৈদৰ ক্ষেত্ৰত ‘হেজেৰা’বিলাকে নাৱৰ হেজে হেজে আগৰ পৰা গুৰিলৈকে থাকিব লাগে। এই ‘হেজেৰা’বিলাকৰ বাসস্থান অনুসৰি ‘হেজাৰী’ নামটো হ’ল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। (বৰবৰুৱা ৭৫৫) ‘হেজাৰী মৌজা’টো পোন্ধৰখন ৰাজহ গাঁৱেৰে গঠিত।

নিৰ্বাচিত স্থাননামসমূহত বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীয় উপাদান

অসমীয়া ভাষাৰ মূল সংস্কৃত। স্বাভাৱিকতে অসমীয়া ভাষাৰ সৰহ সংখ্যক শব্দ সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা আহিছে। যোৰহাট জিলাৰ নিৰ্বাচিত অঞ্চলৰ এই ঠাই নামসমূহতো সংস্কৃত ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। আনহাতে অন্য কিছুমান নাম পোৱা গৈছে যিবোৰ ভিন্ন মূলৰ পৰা অহা শব্দ বা শব্দাংশৰ সংযোগত গঠিত হৈছে। অসমৰ স্থাননামসমূহত অষ্ট্ৰিক, দ্ৰাবিড়, তিব্বতবৰ্মী, টাই আহোম আদি ভাষাৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। যোৰহাট জিলাৰ ঠাই নামতো

কিছুপৰিমাণে এই বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হৈছে।

‘দি’-উপসৰ্গৰ সংযোগত গঠিত শব্দবোৰ বড়োমূলৰ বুলি পণ্ডিতসকলে প্ৰমাণ কৰি গৈছে। বড়ো ভাষাত ‘দি’ মানে পানী। (হাজৰিকা ৪৮) যোৰহাট জিলাত ‘দি’ উপসৰ্গযুক্ত কেইবাখনো ঠাই নাম পোৱা গৈছে। ‘দিচৈকোষ’, ‘দিহালিয়াল চুক’ আদি ঠাই নামবোৰ ‘দি’ উপসৰ্গযুক্ত নদী নামেৰে গঠিত হৈছে। গতিকে এই নামবোৰত তিব্বতবৰ্মী শাখাৰ বড়ো ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰা বুলি অনুমান কৰিব পৰা যায়। তদুপৰি ‘হা’ প্ৰত্যয়াংশ বড়োমূলৰ বুলি পণ্ডিতসকলে মত দিছে। বড়ো ‘হা’ প্ৰত্যয়াংশই মাটি বুজায়। (অধিকাৰী ৫১) বড়োমূলীয় ‘দি’ উপসৰ্গৰ লগত ‘হা’ প্ৰত্যয়াংশ যোগ হৈ হোৱা স্থাননামৰ উদাহৰণ যোৰহাট জিলাত পোৱা গৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে, দিহালিয়াল চুক।

দি : যোৰহাট জিলাৰ সৰুচৰাই মৌজাত ‘দি’ শব্দাংশযুক্ত ঠাই নাম পোৱা যায়। ‘দি’ শব্দাংশ বড়োমূলৰ বুলি ভাষাতাত্ত্বিকসকলে প্ৰমাণ কৰি গৈছে। ‘দি’ শব্দাংশই বড়ো ভাষাত ‘পানী’ বুজায়।

দিচৈকোষ :

যোৰহাটৰ সৰুচৰাই মৌজাৰ এখন ৰাজহ গাঁও হৈছে দিচৈকোষ। মোৰামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ পাছত ১৭৯৩ চনত ইংৰাজ সেনাধ্যক্ষ কেপ্টেইন ৱেলছৰ সহায়ত গৌৰীনাথ সিংহই মোৰামৰীয়া সকলৰ কবলৰ পৰা ৰংপুৰ নগৰ উদ্ধাৰ কৰিলে যদিও তেওঁ বিধ্বস্ত হোৱা ৰংপুৰ নগৰত থাকিবলৈ ইচ্ছা প্ৰকাশ নকৰি স্বৰ্গদেৱে পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁই থকা দিচৈৰ কোঠত বাহৰ পাতিলে। মোৰামৰীয়াৰ লগত যুঁজত হাৰি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁই ৰংপুৰ এৰি ১৭৮৯ চনত দিচৈ (তেতিয়া ভোগদৈ নদীখন দিচৈ নামেৰে জনাজাত) নৈৰ পাৰত সৈন্য বাহিনীৰ সৈতে কোঠ পাতি আছিল। এই পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইয়ে ৰজা থাকিবৰ বাবে ওচৰতে এখন বাহৰ পাতি দিয়ে। স্বৰ্গদেউ সেই বাহৰতে আছিল। (তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী ১২১) তেতিয়াৰ এই দিচৈ কোঠ বা বাহৰেই বৰ্তমানৰ দিচৈকোষ বা দিচৈকাষ গাঁও। দিচৈ (ভোগদৈ)ৰ পাৰত কোঠ পাতি থকাৰ বাবে এই ঠাইখনৰ নাম ‘দিচৈকোষ’ বা ‘দিচৈকাষ’ হয়।

দিচৈকোষ = দিচৈ + কোষ
= দিচৈ + কোষ
= দি(নৈ) + চৈ(সৰু) + কোষ(কোঠ বা বাহৰ)
= দিচৈ(সৰু নৈ) + কোষ(কোঠ বা বাহৰ)
= মুক্তৰূপ + বদ্ধৰূপ
= বি. + বি.

দিহালিয়াল চুক :

সৰুচৰাই মৌজাৰ অন্তৰ্গত, যোৰহাট নগৰৰ পৰা প্ৰায় সাত কি.মি. দূৰত্বত অৱস্থিত

এটা চুক হৈছে দিহালিয়াল চুক। দিহালিয়াল চুকৰ পূৱে ধাননিপথাৰ, পশ্চিমে কমলাবৰীয়া, উত্তৰে ধাননি পথাৰ আৰু দক্ষিণে গৰখীয়া দ’ল আছে। এই ঠাইত প্ৰায় ২৫০ জনমান মানুহে বসবাস কৰি আছে। পূৰ্বতে দিহা নৈৰ ওচৰ (ঢেঁকীয়াখোৱা)ৰ পৰা লোক এজন আহি এই ঠাইত বসবাস কৰিছিল। সেই লোকজনৰ পৰাই তেওঁৰ বংশধৰসকলে বসবাস কৰা ঠাইখনৰ নাম ‘দিহালিয়াল চুক’ হ’ল বুলি জনা যায়।

দিহালিয়াল চুক = দিহালিয়াল + চুক
= দিহা + অলিয়াল + চুক
= দি(নৈ) + হা(মাটি) + অলিয়াল + চুক
= দিহা(নৈৰ নামে বুজোৱা স্থান নাম) + প্ৰত্যয় + চুক(স্থানবাচক শব্দ)
= মুক্তৰূপ + বদ্ধৰূপ + মুক্তৰূপ
= বি. + বি.

অসমলৈ প্ৰব্ৰজন কৰা দ্ৰাবিড়ভাষীসকলৰ অৱদানৰ অস্তিত্ব ঠাই নামৰ লগত সংযোজিত প্ৰত্যয়াংশত বহুপৰিমাণে দেখা যায়। -জুলি, -জুৰি, -পুৰ, -কুৰ, -পুৰি, -ভিটি, -ভিটা আদি স্থানবাচক নামৰ অন্তত থকা এই শব্দাংশ দ্ৰাবিড় ভাষাৰ পৰা অহা বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰিছে। (বৰুৱা ৮৩) যোৰহাট জিলাৰ নিৰ্বাচিত অঞ্চলৰ বৰভেটি, মজিয়াভেটি, শান্তিপুৰ, গোবিনপুৰ আদি নামত দ্ৰাবিড় ভাষাৰ এই উপাদানৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়।

ভেটি : কিছুমান স্থাননামৰ লগত ‘ভেটি’ শব্দৰ সংযোগ পৰিলক্ষিত হয়। সং.ভিত্তি > ভেটি (মাটি তুলি ওখ কৰা ঠাই), [§, চ.অ.,পৃ.৭২৬] বি.

বৰভেটি :

বৰভেটি গাঁওখন যোৰহাট জিলাৰ পশ্চিম ৰাজহ চক্ৰৰ অন্তৰ্গত সৰুচৰাই মৌজা আৰু ৪৫ নং পশ্চিম সৰুচৰাই গাঁও পঞ্চায়তৰ অন্তৰ্গত এখন মজলীয়া জনবসতিপূৰ্ণ গাঁও। মোৰামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ লগত সম্পৰ্ক থকা ‘বৰভেটি’ পীঠস্থানৰ উত্তৰ দিশত এই বৰভেটি গাঁওখন অৱস্থিত। বৰভেটি গাঁৱৰ পূৱে ১১ নং গ্ৰাণ্ট বা বগৰিগুৰি আৰু মজিয়াভেটি, পশ্চিমে ৰাফনীজান আৰু মালৌপথাৰ, উত্তৰে মালৌপথাৰ আৰু দক্ষিণে মজিয়াভেটি গাঁও অৱস্থিত। যোৰহাট নগৰৰ পৰা প্ৰায় ১৪ কি.মি. দূৰত্বত অৱস্থিত বৰভেটি গাঁওখনত মুঠ ৬৪ টা পৰিয়ালে বসবাস কৰি আছে আৰু গাঁওখনৰ মাটিকালি ১৪২.১৫ হেক্টৰ।

ইতিহাসে গৰকা মালৌপথাৰত, যোৰহাট নগৰৰ পৰা প্ৰায় ১৪ কি.মি. উত্তৰ-পশ্চিম দিশত ঐতিহাসিক বৰভেটি অৱস্থিত। আহোম স্বৰ্গদেউ লক্ষ্মীসিংহৰ ৰাজত্বকালত (১৭৬৯-১৭৮০) মায়ামৰা সত্ৰাধিকাৰ অষ্টভূজ গোসাঁইৰ দিনতেই তেওঁৰ পুত্ৰ সপ্তভূজে সমগ্ৰ অসমত সিঁচৰতি হৈ থকা শিষ্যসকলক আমন্ত্ৰণ কৰি গাইপতি একোচপৰাকৈ মাটি দিয়াই মালৌপথাৰৰ

দ ঠাইত শৰৎ কালত বৰভেটি বন্ধাইছিল বুলি জনশ্রুতি আছে। বৰ্তমান সমতলৰ পৰা বৰভেটি প্ৰায় ২০-২২ ফুট মানহে ওখ হ'ব। কিন্তু প্ৰথম অৱস্থাত সমতলৰ পৰা ইয়াৰ উচ্চতা আছিল প্ৰায় ৫৪ ফুট। ভেটিটো ওখ হোৱাৰ বাবেই 'বৰভেটি' বুলি ইতিহাসপ্ৰসিদ্ধ। এই বৰভেটিৰ নামেৰে গাঁওখনৰ নামো বৰভেটি গাঁও হয়। (অসম বুৰঞ্জী ৭৬) ১৭৬৯ খ্ৰী.ত মায়ামৰা সত্ৰাধিকাৰ সপ্তভূজৰ তত্ত্বাৱধানতে তেওঁৰ শিষ্যসকলে আহোম ৰাজতন্ত্ৰৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰে। এই বিদ্ৰোহ অসমৰ ইতিহাসত মোৰামৰীয়া বা মায়ামৰা বিদ্ৰোহ নামে জনাজাত। ঐতিহাসিক বৰভেটি নিৰ্মাণৰ পটভূমিত তিনিটা জনশ্রুতি প্ৰচলিত। সেইকেইটা হৈছে—

- (১) মোৰামৰীয়া বা মায়ামৰা বিদ্ৰোহৰ প্ৰতি থকা জনসমৰ্থনৰ বুজ লোৱা,
- (২) পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁয়ে এখন তীৰ্থস্থান নিৰ্মাণৰ লক্ষ্যৰে ভেটি প্ৰতিষ্ঠা কৰোৱা,
- (৩) মায়ামৰা সমাজৰ বাবে এখন সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা

বৰভেটি নিৰ্মাণৰ পটভূমিত এই তিনিটা মতেই প্ৰচলিত। সি যিয়ে নহওক, মালৌপথাৰত প্ৰতিষ্ঠা হোৱা এই ডাঙৰ ভেটিটোৰ বাবেই গাঁওখনৰ নামো 'বৰভেটি' হয়।

বৰভেটি = বৰ + ভেটি
 = সং.ৰত্ন > বৰ + সং.ভিত্তি (চ.অ.,পৃ.৭২৬) > ভেটি(মাটি তুলি ওখ কৰা ঠাই)
 = মুক্তৰূপ + মুক্তৰূপ
 = বিণ. + বি.

মজিয়াভেটি :

মজিয়াভেটি গাঁও যোৰহাট জিলাৰ পশ্চিম ৰাজহ চক্ৰৰ অন্তৰ্গত পুলিবৰ আৰক্ষী থানাৰ অধীনস্থ সৰুচৰাই মৌজা আৰু ৪৫ নং পশ্চিম সৰুচৰাই গাঁও পঞ্চায়তৰ অন্তৰ্ভুক্ত কম জনবসতিপূৰ্ণ এখন কৃষি প্ৰধান গাঁও। মজিয়াভেটি গাঁৱৰ পূৱে চেঙেলীআটি আলি, পশ্চিমে টিংটিঙীয়া গাঁও, উত্তৰে বৰভেটি গাঁও আৰু চেঙেলীআটি আলি আৰু দক্ষিণে ৰৰৈয়াজান গাঁও, আঠভঙা জান বৈ আছে। যোৰহাট নগৰৰ পৰা প্ৰায় ১৪ কি.মি. দূৰত্বত অৱস্থিত মজিয়াভেটি গাঁৱৰ মাটিকালি ১২৩.৬ হেক্টৰ। মুঠ ৩৫ টা পৰিয়ালে বসতি কৰা মজিয়াভেটি গাঁৱত প্ৰায় ২০০ মানুহে বসবাস কৰি আছে।

মজিয়াভেটি গাঁৱৰ নামকৰণৰ এটা গূঢ়াৰ্থ আছে। 'খুটীয়াপোতা মায়ামৰা' সত্ৰ বা 'পলাশৰগুৰি শিঙীয়াজানৰ কাণ' সত্ৰৰ কাষতে চাৰিওফালে প্ৰায় কেইবাহাজাৰো শিষ্যই বাস কৰি আছিল। ১৭৬৪ খ্ৰী.ত লুইতৰ বানে সত্ৰৰ ভেটি খহালে। তেতিয়া গৌঁসানে দক্ষিণ-পূৱলৈ সত্ৰৰপৰা ডেৰ কিলোমিটাৰ আঁতৰত শিঙীয়াজানৰ পাৰতে এটা ভেটি বন্ধালে। শিষ্যসকলে সাধাৰণতে 'শৰণ' লোৱাৰ পাছত এই ভেটিত সকলোৱে একেলগে খোৱা-

বোৱা কৰে। এই মায়ামৰা শিষ্যসকলে 'ভাতখোৱা'ক 'মজিয়ালৈ যোৱা' বুলিছিল। তেওঁলোকে 'ভাত খোৱা হ'লনে' এনেকৈ নুসুধি 'মজিয়ালৈ যোৱা হ'লনে' বুলি সোধে। সেয়েহে সমূহীয়াকৈ ভাত খোৱা এই ভেটিক 'মজিয়াভেটি' বোলে। (বৰা ৩৯) তদুপৰি এই ভেটি খুটীয়াপোতা সত্ৰ আৰু বৰভেটিৰ মাজত হোৱা বাবে 'মাজৰভেটি' বুলিও কয়। এই মজিয়াভেটিৰ পৰাই বৰ্তমান গাঁওখনৰ নাম 'মজিয়াভেটি' গাঁও হ'ল।

মজিয়াভেটি = মজিয়া + ভেটি
 = মজিয়া(ঘৰৰ ভেটি, ঘৰত ভাত খোৱা খোটাৰি;
 শ.অ.,পৃ.৭৫২) + ভেটি
 = মুক্তৰূপ + মুক্তৰূপ
 = বি. + বি.

পুৰ : হেজাৰী মৌজাত 'পুৰ' স্থানবাচক শব্দযুক্ত স্থাননামৰ উদাহৰণ পোৱা যায়। 'পুৰ' শব্দৰ অৰ্থ হৈছে— নগৰ; পুৰী, [§, আ.অস.শ., পৃ. ৩২৯] বি.

গোবিনপুৰ :

হেজাৰী মৌজাৰ মাকৰিখুটি ৰাজহ গাঁৱৰ অন্তৰ্ভুক্ত এখন গাঁও হৈছে গোবিনপুৰ। এই গাঁওখন ব্ৰহ্মপুত্ৰ নিমাতি অঞ্চলৰ ওচৰত, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মথাউৰিৰ কাষতে। 'গোবিনপুৰ' নামটো ধৰ্মবিশ্বাসকেন্দ্ৰিক স্থান নাম।

গোবিনপুৰ = গোবিন + পুৰ
 = সং. গোবিন্দ > গোবিন (শ্ৰীকৃষ্ণৰ অন্য এটা নাম) + পুৰ
 = মুক্তৰূপ + বদ্ধৰূপ
 = বি. + বি.

শান্তিপুৰ :

যোৰহাট জিলাৰ হেজাৰী মৌজাৰ দুলীয়া ৰাজহ গাঁৱৰ অন্তৰ্গত এখন গাঁও শান্তিপুৰ। এই গাঁওখন ৩৭ নং ৰাষ্ট্ৰীয় ঘাইপথৰ কাষতে লাগি আছে। শান্তিপুৰ নামটো নতুন নাম। আগতে কেউটীয়ামাটি নামহে আছিল। শান্তি বৰ্তি থকাৰ বিশ্বাসেৰে জনসাধাৰণে এই নামটো নতুনকৈ দি লৈছে বুলি অনুমান কৰা হয়।

শান্তিপুৰ = শান্তি + পুৰ
 = সং. শান্তি (শ. অ., পৃ. ৮৮১) > শান্তি (হাই-উৰমি, উপদ্ৰৱ নোহোৱা পৰিৱেশ; দুশ্চিন্তাহীন অৱস্থা) + পুৰ
 = মুক্তৰূপ + বদ্ধৰূপ
 = বি. + বি.

এই সমূহৰ উপৰি '-গুৰি' শব্দাংশও দ্ৰাবিড় ভাষাৰ পৰা অহা বুলিয়ে ভাষাবিদসকলে

মত দিছে। অসমীয়া ‘-গুৰি’ শব্দাংশৰ মূল হিচাপে দ্ৰাবিড় ভাষাৰ ‘গোড্ড’ শব্দক নিৰ্দেশ কৰা হৈছে। (বৰুৱা ৮৩) মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাৰে, “ যিসকলে ঠাইৰ নাম অধ্যয়ন কৰিব খোজে, সিসকলৰ কাৰণে গছৰ নামত ‘গুৰি’ যোগ দি আৰু মাছৰ নামত ‘মৰা’, ‘মাৰি’ বা ‘জান’ যোগ দি কৰা নামৰ অন্ত অসমত নহ’ব।” (নেওগ ৫১) যোৰহাট জিলাৰ আলোচিত অঞ্চলৰ ‘ভেলেউগুৰি’ আদি ‘-গুৰি’ শব্দাংশযুক্ত ঠাই নামৰ উদাহৰণ।

ভেলেউগুৰি :

হেজাৰী মৌজাৰ পটীয়া ৰাজহ গাঁৱৰ অন্তৰ্গত এই অঞ্চলটোৰ নাম পূৰ্বতে ভেলেউগুৰি আছিল। ‘ভেলেউ’ নামৰ এবিধ ওখ গছ থকা অনুসৰি এই গছৰ ওচৰৰ অঞ্চলটোৰ নাম ‘ভেলেউগুৰি’ হয় বুলি কথিত আছে। অৱশ্যে বৰ্তমান এই নামটো সলনি হৈছে। ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে এই অঞ্চলটোৰ নাম বৰ্তমান নতুনকৈ ‘দিচৈ নগৰ’ নামকৰণ কৰা হৈছে। ‘দি’ শব্দাংশ বড়োমূলীয় বুলি পণ্ডিতসকলে মত পোষণ কৰিছে। ‘দি’(ডি) মানে পানী বা নৈ আৰু ‘চৈ’ মানে সৰু। অৰ্থাৎ ‘দিচৈ’ মানে **সৰু নৈ**। (ফুকন ২৯১) ভোগদৈৰ নাম পূৰ্বতে ‘দিচৈ’হে আছিল। এই ‘দিচৈ’ৰ নৈৰ কাষতে গঢ়ি উঠা বাবে বৰ্তমান এই অঞ্চলটোৰ নাম ‘দিচৈ নগৰ’ হ’ল বুলি জানিব পৰা যায়।

ভেলেউগুৰি = ভেলেউ + গুৰি
 = ভেলেউ (বহুমূলীয়া পাতেৰে এবিধ ওখ আওকাঠী গছ, শ.
 অ., পৃ. ৭৪৫) + গুৰি
 = মুক্তৰূপ + বদ্ধৰূপ
 = বি. + বি.

অসমলৈ আগমন ঘটা অষ্ট্ৰিকসকলৰ বহুবোৰ উপাদানো অসমৰ স্থাননামত ৰক্ষিত হৈ আছে। সংখ্যাবাচক ‘কুৰি’ শব্দ অষ্ট্ৰিকৰ পৰা অহা। এই ‘কুৰি’ সংখ্যাটো মানৱ দেহৰ কুৰিটা আঙুলিৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে। (বৰুৱা, দ্বিতীয় ভাগ ৫) যোৰহাট জিলাৰ ‘গোহাঁইকুৰি’ নাম ইয়াৰ উদাহৰণ।

কুৰি : হেজাৰী মৌজাত ‘কুৰি’ শব্দযুক্ত ঠাই নামৰ উদাহৰণ পোৱা যায়। ‘কুৰি’ শব্দৰ অভিধানগত অৰ্থ হৈছে চুবুৰি; গাঁৱৰ একোটা ভাগ, [§, শ.অ., পৃ.১৮৩] বি.

গোহাঁইকুৰি :

পটীয়া গাঁৱৰ অন্তৰ্গত এটা অঞ্চলৰ নাম গোহাঁইকুৰি। এই ঠাইত কুৰিঘৰ গোহাঁই উপাধিধাৰী লোক থকা অনুসৰি গোহাঁইকুৰি নামটো হয় বুলি কয় যদিও ‘কুৰি’ শব্দাংশ সংখ্যাবাচক নহৈ প্ৰকৃত ৰূপত ই গাঁৱৰ একোটা ভাগ বা চুবুৰী অৰ্থহে প্ৰকাশ কৰে যেন অনুমান হয়।

গোহাঁইকুৰি = গোহাঁই + কুৰি

= গোহাঁই (আহোমসকলৰ কোনো কোনো পৰিয়ালৰ
 উপাধি, শ. অ., পৃ. ২৬৬) + কুৰি
 = মুক্তৰূপ + মুক্তৰূপ
 = বি. + বি.

বিষয় বা উপাধি বুজোৱা বহু শব্দ যেনে- শইকীয়া, গোহাঁই, দুলীয়া, হাজৰিকা, বৰুৱা আদি আহোম শাসন কালৰপৰা অহা। আহোম ৰাজত্ব কালৰ প্ৰজাসকলৰ বিভিন্ন কাঁড়ী-চমুৱা-পাইক অনুসৰি এই বিষয় বা উপাধিসমূহ হৈছিল বুলি বুৰঞ্জীৰ পৰা জানিব পাৰি। যোৰহাট জিলাত এই উপাধিৰ জৰিয়তে হোৱা নামৰ উদাহৰণো পোৱা যায়, যিবোৰক আহোমসকলৰ অৱদান বুলি ক’ব পাৰি। যেনে- শইকীয়া চুক, পুৰণি গোহাঁই, নতুন গোহাঁই, দুলীয়া গাঁও ইত্যাদি। আহোম যুগৰ আলি-পদূলিৰ নামেৰে হোৱা স্থাননাম; বৰআলি, মালৌ আলি ইত্যাদি। আহোম যুগৰ খাত-পাম অনুসৰি হোৱা স্থাননাম; নলনীখাত, মগলুখাত, মালৌখাত, ৰাজগুৰুখাত ইত্যাদি। এই যুগৰ বিভিন্ন বিষয়াসকলৰ নামেৰে হোৱা ঠাইনামবোৰ হৈছে নাওবৈচা গাঁও, দুলীয়া গাঁও, শেনচোৱা, গোহাঁইকুৰি, পুৰণি গোহাঁই, নতুন গোহাঁই ইত্যাদি। আহোম ৰজাসকলে বিভিন্ন কামৰ বাবে বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা পাৰ্গত মানুহবোৰ আনি ভিন্ ভিন্ ঠাইত তেওঁলোকক সংস্থাপিত কৰিছিল। সেই লোকসকলক য’ত বসতি কৰিবলৈ দিছিল তেওঁলোকৰ বৃত্তি অনুসৰিয়ে সেই ঠাইখনৰ নামকৰণ হৈছিল। আহোম যুগৰ বিভিন্ন বৃত্তিধাৰীসকলৰ নামেৰে হোৱা তেনে নামসমূহ হৈছে- কুমাৰ গাঁও, কমাৰ গাঁও, সোণাৰী গাঁও, মাউত গাঁও, কুমাৰ ভেটি আদি।

যোৰহাট জিলাৰ অধ্যয়ন কৰা ঠাইনামবোৰত এইদৰে বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীৰ উপাদান নিহিত হৈ থকাৰ উপৰি স্থানবাচক শব্দবোৰৰ কিছুমানত **সৰু, বৰ, মাজৰ, নতুন, পুৰণি** আদি বিশেষণ শব্দ জড়িত হৈ থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে, বৰভেটি, বৰআলি, মাজৰ ভেটি চাপৰি, সৰুচৰাই চাহ বাগিচা, পুৰণি গোহাঁই, নতুন গোহাঁই ইত্যাদি।

উপসংহাৰ

ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল তথা অসম নানা ভাষা-ভাষীৰ সমন্বয় ক্ষেত্ৰ। আৰ্যমূলীয় অসমীয়া ভাষাৰ উপৰি চীন-তিব্বতীয়, দ্ৰাবিড় আৰু অষ্ট্ৰিক ভাষা-পৰিয়ালৰ ভাষা-ভাষীৰ লোকে ইয়াত বসবাস কৰি আছে। অসমত বসবাস কৰি থকা এই নৃগোষ্ঠীসকলে পাৰস্পৰিকভাৱে ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক উপাদানেৰে সম্পৃক্ত হৈ স্বকীয় ৰূপত বৰ্তি আছে। যুগ যুগ ধৰি আৰ্য আৰু আৰ্যভিন্ন ভাষা-ভাষী লোকসকলে ঐক্য আৰু সম্প্ৰীতিৰে সহ-অৱস্থান কৰি থকাৰ বাবে ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল তথা অসম এখন উমৈহতীয়া ভাষাগত ক্ষেত্ৰৰূপে গঢ় লৈ উঠিছে আৰু শব্দৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষা এই ভাষাসমূহৰ প্ৰভাৱত সমৃদ্ধ হৈ পৰিছে। সেয়ে অসমৰ স্থান নামবাচক শব্দবোৰতো এই ভাষাসমূহৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট,

যিবোৰৰ উদাহৰণ আমি যোৰহাট জিলাৰ বিভিন্ন ঠাই নামৰ মাজতো বিচাৰি পাওঁ।

প্ৰসংগ সূচী :

- কোঁৱৰ, অপৰ্ণা। *অসমীয়া ভাষা-চিন্তন*। প্ৰথম প্ৰকাশ, মাৰ্চ। ডিব্ৰুগড় : বনলতা, ২০১৬। মুদ্ৰিত।
- নাথ, প্ৰফুল্ল কুমাৰ আৰু জ্যোতিৰেখা হাজৰিকা। *অসমীয়া ভাষাৰ অধ্যয়ন*। প্ৰথম প্ৰকাশ, নৱেম্বৰ।
ডিব্ৰুগড় : বনলতা, ১৯৯৭। মুদ্ৰিত।
- নেওগ, মহেশ্বৰ। সংক. আৰু সম্পা.। *পৰিত্ৰ অসম*। দ্বিতীয় সংস্কৰণ। যোৰহাট : অসম সাহিত্য
সভা, ১৯৬৯। মুদ্ৰিত।
- ফুকন, শৰৎ কুমাৰ। *নামতত্ত্ব, গুৱাহাটী*, অসম পাবলিচিং কোম্পানী, প্ৰথম প্ৰকাশ, আগষ্ট, ২০১৫।
মুদ্ৰিত।
- বৰবৰুৱা, হিতেশ্বৰ। *আহোমৰ দিন*। ষষ্ঠ প্ৰকাশ, জানুৱাৰী। গুৱাহাটী : অসম প্ৰকাশন পৰিষদ,
২০১৩। মুদ্ৰিত।
- বৰা, বিকাশ কুমাৰ। *মালৌপথাৰৰ ইতিহাস*। দ্বিতীয় সংস্কৰণ, ডিচেম্বৰ, যোৰহাট, সন্ধানী
প্ৰকাশন, ২০০৬। মুদ্ৰিত।
- বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ। *অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি*। নলবাৰী : জাৰ্ণাল এম্প'ৰিয়াম, ১৯৮৮
ভূঞা, সূৰ্য্যকুমাৰ (সম্পা.। *অসম বুৰঞ্জী*। গুৱাহাটী : অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ,
২০১০। মুদ্ৰিত।
- - -। *তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী*। গুৱাহাটী : অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, ২০১০।
মুদ্ৰিত।
- শৰ্মা, অমূল্য চন্দ্ৰ। *অতীত যোৰহাটৰ বেহ-ৰূপ*। যোৰহাট : মিলেনিয়াম প্ৰকাশন, ২০০৭। মুদ্ৰিত।
- হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ অনু.। *অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ*। মূল. বাণীকান্ত কাকতি, গুৱাহাটী,
বীণা লাইব্ৰেৰী, ২০০২। মুদ্ৰিত।
- গৱেষণা গ্ৰন্থ :
অধিকাৰী, অনুশ্ৰী। *গুৰু-চৰিত কথামামবাচক শব্দৰ নামবৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন*, পিএইচ.ডি. গৱেষণা
গ্ৰন্থ, অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, ২০১৭। অপ্ৰকাশিত।
- তালুকদাৰ, অনুস্মিতা। *নামতত্ত্ব আৰু অসমীয়া নামৰ প্ৰসঙ্গ : এটি অধ্যয়ন* পিএইচ.ডি. গৱেষণা
গ্ৰন্থ, অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, ২০১৭। অপ্ৰকাশিত।
- Phukan, S.K. *An Analytical and Critical Study on the History of Place Names of Upper Assam as Gleaned From Old Assamese Chronicles*, Ph.D. Thesis, Department of Assamese, Dibrugarh University, 1996. unpublished.

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-24-35

অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশত আলোচনীৰ ভূমিকা

গীতা হাজৰিকা

গৱেষক ছাত্ৰী, অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, ৭৮৬০০৪

ই-মেইল : gitahazarika12@gmail.com

সংক্ষিপ্ত সাৰ :

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত অনুবাদৰ ধাৰণাটো যথেষ্ট প্ৰাচীন। অসমীয়া ভাষাত খ্ৰীষ্টীয় ষোড়শ-চতুৰ্দশ শতিকাত সূচনা হোৱা সাহিত্যৰ এই ধাৰাটো বৰ্তমান এক শক্তিশালী পৰ্যায়ত উপনীত হৈছে। পূৰ্বতে কেৱল পুৰাণ, সংস্কৃত গ্ৰন্থাদিৰ পৰা কৰা অনুবাদৰ পৰম্পৰা ক্ৰমাৎ সলনি হয় আৰু দেশ-বিদেশৰ বিভিন্ন সাহিত্যৰ অনুবাদেৰে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ ধাৰাটোৱে এক পৰিব্যাপ্ত ৰূপ লাভ কৰে। এইক্ষেত্ৰত আলোচনীসমূহে এক যুগান্তকাৰী ভূমিকা পালন কৰে। ১৮৪৬ চনত 'অৰুনোদই' বাতৰীলোচনী প্ৰকাশৰ জৰিয়তে জন্ম লাভ কৰা অসমীয়া আলোচনীসমূহে অসমীয়া সাহিত্যৰ অন্যান্য বিধাসমূহৰ লগতে অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰলৈও নতুনত্ব আনে। পূৰ্বপৰম্পৰা অনুসৰি পুৰাণ, মহাভাৰত, সংস্কৃত গ্ৰন্থ আদি অনুবাদৰ সলনি আলোচনীসমূহে বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত অধিক গুৰুত্ব দিয়ে। অৱশ্যে বিদেশী সাহিত্যৰ সমান্তৰালভাৱে দেশীয় সাহিত্যৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰতো আলোচনীসমূহে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। দেশীয় সাহিত্যৰ অনুবাদৰ লগতে বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদেৰে অসমীয়া পাঠকক বিশ্বসাহিত্যৰ সোৱাদ দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত আলোচনীসমূহে জন্মকালৰে পৰা অনবদ্য ভূমিকা পালন কৰি আহিছে।

সূচক শব্দ (Key Words) : অনুবাদ, অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্য, আলোচনী, বিদেশী সাহিত্য

০.০ অৱতৰণিকা

০.১ বিষয়ৰ পৰিচয়

অনুবাদ হৈছে একপ্ৰকাৰৰ জনসংযোগ প্ৰক্ৰিয়া। সাধাৰণভাৱে অৰ্থত এটা ভাষাৰপৰা অন্য এটা ভাষালৈ কৰা ভাষান্তৰ প্ৰক্ৰিয়াকে অনুবাদ বোলে। কিন্তু ব্যুৎপত্তিৰ ফালৰ পৰা অনুবাদৰ অৰ্থ হৈছে এবাৰ কোৱা কথাৰ পুনৰ কোৱা।

পৰম্পৰা দুৰ্বোধ্য দুই ভাষা-ভাষীৰ মাজত সম্পৰ্কসেতু নিৰ্মাণৰ আৱশ্যকতাৰ বাবেই অনুবাদৰ জন্ম হৈছিল। অনুবাদৰ ইতিহাস বহু প্ৰাচীন, “প্ৰায় পাঁচ হাজাৰ বছৰীয়া। খ্ৰীঃ পূঃ তিনি হেজাৰ বছৰৰ আগতেই বহুভাষী দেশ অচিৰিয়াৰ ৰজা ছেৰগনে অচিৰিয়ান ভাষাত ঘোষণা কৰা নিজৰ বীৰত্বব্যঞ্জক বৰ্ণনাসমূহ দেশত প্ৰচলিত আন আন ভাষাসমূহলৈকো অনুবাদ কৰাই প্ৰচাৰ কৰিছিল বুলি পণ্ডিতসকলে মত প্ৰকাশ কৰে।” (মহন্ত বেজবৰা ৪১) অনুবাদৰ তাত্ত্বিক চিন্তাৰ ইতিহাসো বহু পুৰণি। জাৰ্মানীৰ মাৰ্টিন লুথাৰ আৰু ফ্ৰান্সৰ এতীনে দোলৰ ব্যৱহাৰিক অনুবাদভিত্তিক অনুবাদ সম্পৰ্কীয় সিদ্ধান্তসমূহ অনুবাদৰ তাত্ত্বিক চিন্তাৰ ক্ষেত্ৰখনত গুৰুত্বপূৰ্ণ হিচাপে বিবেচিত হৈছে।

অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াত অনুবাদকৰ ভূমিকা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। সাহিত্যপাঠৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত মূল লেখকে বা উৎস পাঠৰ লেখকে পাঠটোত প্ৰকৃততে কি ক’ব খুজিছিল বা পাঠকক কি বুজাব খুজিছিল সেয়া অনুধাৱন কৰি অনুবাদকজনে অনুবাদ কাৰ্য সম্পাদন কৰিব লাগে। অনুদিত পাঠত যাতে মূল পাঠৰ বিকৃতি নঘটে তাৰ প্ৰতি অনুবাদকজন সচেতন হোৱা প্ৰয়োজন। অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াৰ অনুবাদকজন কেৱল ভাষ্যকাৰ বা দোভাষীয়েই (interpreter) নহয়, এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ একোটা পাঠত নিহিত অৰ্থৰ বাৰ্তাবাহকো। অনুবাদৰ জৰিয়তে এটা সংস্কৃতিৰ সৈতে আন এটা সংস্কৃতিৰ সংযোগ সাধিত হয়। কিয়নো প্ৰায়ে এটা ভাষাত ৰচিত কোনো সাহিত্যকৰ্ম বা আন সাহিত্যভিন্ন পাঠ আন এটা ভাষালৈ ৰূপান্তৰ কৰোঁতে মূল পাঠৰ বক্তব্য, সেই বক্তব্যৰ মাজেদি ফুটি উঠা সমাজ-সংস্কৃতি, জীৱন-শৈলী, তাৰ ভাষা আৰু তাৰ ৰচনাৰ ধৰণ বা শৈলী আদিৰ কিছু হ’লেও আনটো ভাষালৈ আহে। সেয়ে অনুবাদ কৰাৰ সময়ত অনুবাদকজনে উৎস ভাষা-সংস্কৃতিৰ তথা লক্ষ্য ভাষা-সংস্কৃতিৰ বিশিষ্টতাও মন কৰিব লাগে। তেতিয়াহে অনুবাদ কৰ্মটো সফল হৈ উঠে।

অসমীয়া সাহিত্যত অনুবাদ চৰ্চাৰ এক প্ৰাচীন পৰম্পৰা বিদ্যমান। খ্ৰীঃ অষ্টম শতিকাৰপৰা দ্বাদশ শতিকাৰ কালছোৱাৰ ভিতৰত অসমীয়ালৈ অনুদিত বৌদ্ধধৰ্মীয় চৰ্যাপদসমূহেই অনুবাদ সাহিত্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন বুলি ক’ব পাৰি। পৰৱৰ্তী সময়ত খ্ৰীঃ ত্ৰয়োদশ-চতুৰ্দশ শতিকাত প্ৰাক্-শংকৰী কবি হেম সৰস্বতী আৰু মাধৱ কন্দলিৰ হাতত অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যই দৃঢ় ৰূপত গঢ় লয়। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, ৰাম

সৰস্বতী, ভট্টদেৱ আদিৰ হাতত অনুবাদ কৰ্মৰ বিকাশ ঘটিছিল। অসমীয়া সাহিত্যত অনুবাদৰ পৰম্পৰাই ইয়াৰ পিছত খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ হাতত নতুন ৰূপত গঢ় লয়। মিছনেৰীসকলে খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে ভালেমান ৰচনা ইংৰাজী আৰু বঙলা ভাষাৰপৰা অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। এনেদৰে প্ৰাচীন সাহিত্যৰপৰা কৰা অনুবাদৰ পৰম্পৰাৰ উদ্ধৃত মিছনেৰীসকলে অনুবাদৰ এক নতুন ধাৰা প্ৰৱৰ্তন কৰে। এই ক্ষেত্ৰত কিছুসংখ্যক অসমীয়া সাহিত্যিকৰ অৱদানো গুৰুত্বপূৰ্ণ।

অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যক এক নতুন গতি প্ৰদান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া বাতৰি কাকত তথা আলোচনীসমূহৰ ভূমিকাও অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। জোনাকী, উষা, বাঁহী, আৱাহন, ৰামধেনু আদিয়ে বিদেশী ভাষাৰপৰা অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ কৰা গল্প, কবিতা, প্ৰবন্ধ আদি প্ৰকাশ কৰাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। উনবিংশ শতিকা আৰু বিংশ শতিকাত আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ধাৰাটোক আলোচনীয়ে গ্ৰাস কৰি আছে। গল্প, কবিতা, নাটক, উপন্যাস, বুৰঞ্জী, ভ্ৰমণ আদি বিভিন্ন দিশৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিত আলোচনীৰ ভূমিকা নিঃসন্দেহে বিশেষ প্ৰণিধানযোগ্য। অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশতো আলোচনীসমূহে বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা দেখা যায়। সেয়ে আমাৰ অধ্যয়নত অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিত আলোচনীসমূহে কেনে ভূমিকা পালন কৰিছে তাৰ বিচাৰ কৰা হ’ব।

০.২ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ পৰিসৰ যথেষ্ট ব্যাপক। বহুতো অনুবাদকে অসমীয়া ভাষালৈ গল্প, কবিতা, উপন্যাস আদি অনুবাদ কৰি অহাৰ লগতে বিভিন্ন চিন্তাপূৰ্ণ ৰচনাৰো অনুবাদ কৰি আহিছে আৰু এইবোৰ গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশ কৰিছে। আলোচনীসমূহতো বিভিন্ন বিষয়ক অনুবাদ প্ৰকাশ পাই আহিছে। অসমীয়া ভাষাত দেশী-বিদেশী বিভিন্ন সাহিত্যৰ অনুদিত গ্ৰন্থ প্ৰকাশ পাই আহিছে যদিও এইবোৰক আমাৰ অধ্যয়নৰ পৰিসৰত সামৰি লোৱা নাই। অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা আলোচনীসমূহৰ বিষয়েহে ইয়াত আলোচনা কৰা হ’ব। অৱশ্যে এই আলোচনাত অসমীয়া ভাষাৰ সকলোবোৰ আলোচনীকে সামৰি লোৱা হোৱা নাই। শিশু আলোচনী, মহিলা আলোচনীসমূহ এই আলোচনাৰপৰা বাদ দিয়া হৈছে।

০.৩ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য

‘অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশত আলোচনীৰ ভূমিকা’ শীৰ্ষক বিষয়ৰ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্যসমূহ হ’ল—

১. অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যলৈ আলোচনীসমূহে কেনে নতুনত্ব আনিছিল তাৰ বিচাৰ কৰা।

২. পূৰ্বপৰম্পৰাৰ পৰা আঁতৰি আহি অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যই কেনে ৰূপ পায় তাৰ বিচাৰ কৰা।
৩. আলোচনীসমূহে অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত কোনবোৰ সাহিত্যিক অধিক গুৰুত্ব দিছিল তাৰ অনুসন্ধান কৰা।
৪. অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ সাম্প্ৰতিক গতি-বিধিৰ ক্ষেত্ৰত আলোচনীৰ ভূমিকা বিচাৰ কৰা।

০.৪ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

‘অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ সমৃদ্ধিত আলোচনীৰ ভূমিকা’ শীৰ্ষক আলোচনাৰ বাবে প্ৰধানতঃ বিশ্লেষণাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। অসমীয়া ভাষাত অনুবাদ চৰ্চাৰ ইতিহাস বিচাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ঐতিহাসিক পদ্ধতিৰো সহায় লোৱা হৈছে।

১.০ অসমীয়া ভাষাত অনুবাদ চৰ্চাৰ ইতিহাস

প্ৰাচীন কালৰপৰাই অসমীয়া ভাষাত অনুবাদ সাহিত্যৰ প্ৰচলন হৈ আহিছে। “প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ কবি হেম সৰস্বতীয়ে (১৩ শ শতিকাৰ শেষ বা ১৪ শ শতিকাৰ আদি ভাগ) ৰজা দুৰ্লভনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ‘বামণ পুৰাণ’ৰ ‘প্ৰাণ চৰিত্ৰ’ খণ্ডৰপৰা অনুবাদ কৰা ‘প্ৰাণ চৰিত্ৰ’ অসমীয়া ভাষাত প্ৰথম অনূদিত পুথি।” (বিশ্বকোষ, চতুৰ্থ খণ্ড, ১২) অৱশ্যে ইয়াৰো আগতে খ্ৰীঃ অষ্টম শতিকাৰপৰা দ্বাদশ শতিকাৰ কালছোৱাৰ ভিতৰত অসমীয়ালৈ অনূদিত বৌদ্ধধৰ্মীয় চৰ্যাপদসমূহেও অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে। সেয়ে হ’লেও খ্ৰীষ্টিয় ত্ৰয়োদশ-চতুৰ্দশ শতিকাত প্ৰাক্-শংকৰী কবি হেম সৰস্বতী আৰু মাধৱ কন্দলিৰ হাততহে প্ৰকৃত ৰূপত অসমীয়া ভাষাত অনুবাদ চৰ্চাৰ ধাৰা আৰম্ভ কৰে। চতুৰ্দশ শতিকাত প্ৰাক্-শংকৰী কবি মাধৱ কন্দলিয়ে বৰাহী ৰজা মহামাণিক্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাত বাণ্মিকীৰ ‘ৰামায়ণ’ অনুবাদ কৰে। কন্দলিয়ে কৰা ‘ৰামায়ণ’ৰ অনুবাদ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বাবে এক অনন্য অৱদান। হেম সৰস্বতী, মাধৱ কন্দলিৰ উপৰিও প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ আন কেইগৰাকীমান কবি কবিত্ব সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলি আৰু হৰিবৰ বিপ্ৰই অসমীয়া সাহিত্যলৈ যিখিনি বৰঙণি আগবঢ়াই গৈছে, তাৰ সৰহভাগেই আছিল পুৰাণৰ অনুবাদ।

প্ৰাক্-শংকৰী যুগতে আৰম্ভ হোৱা অনুবাদ পৰম্পৰাই শংকৰী যুগত পৰিব্যাপ্তি লাভ কৰে। এই যুগত শংকৰ-মাধৱে যিখিনি অনুবাদমূলক ৰচনা লিখিছিল, সেইবোৰ মৌলিক ৰচনাৰ শাৰীলৈ উন্নীত হৈছিল। শংকৰদেৱে যিখিনি সাহিত্য ৰচনা কৰি গৈছে তাৰ প্ৰায়ভাগেই ভাগৱত পুৰাণৰ পৰা অনূদিত বা ভাগৱত আদি পুৰাণ আধাৰিত। তেওঁৰদ্বাৰা অনূদিত গ্ৰন্থসমূহ হ’ল- ভাগৱতৰ প্ৰথম, দ্বিতীয়, ষষ্ঠ, অষ্টম, দশম, একাদশ, দ্বাদশ স্কন্ধ, বাণ্মিকীৰ ৰামায়ণৰ উত্তৰাকাণ্ড আদি। শংকৰদেৱৰ দৰে মাধৱদেৱৰো সৰহভাগ ৰচনাই অনুবাদমূলক।

মাধৱদেৱে ৰামায়ণৰ আদিকাণ্ড অনুবাদ কৰে। তেওঁৰ নামঘোষাৰ সৰহভাগ ঘোষাই বিভিন্ন সংস্কৃত শ্লোকৰ অনুবাদ। শংকৰী যুগৰ আন এজন কবি ৰামসৰস্বতীৰ মহাভাৰতৰ অনুবাদসমূহৰ কথাও এইক্ষেত্ৰত ক’ব পাৰি। মুঠতে প্ৰাক্-শংকৰী আৰু শংকৰী যুগৰ সাহিত্য সংস্কৃত সাহিত্যিক ভেটি কৰিয়েই ৰচিত হৈছিল। এই দুয়োটা যুগৰ সৰহভাগ গ্ৰন্থই সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ যথাযথ অনুবাদ নহ’লেও ভাবানুবাদ। শংকৰোত্তৰ কালৰ লেখক “বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্য বা ভট্টদেৱে কৰা শ্ৰীমদ্ভাগৱত আৰু শ্ৰীমদ্ভাগৱদগীতা-ৰ অনুবাদ যথাক্ৰমে কথা-ভাগৱত আৰু কথা-গীতা কেৱল অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰতে নহয়, সমগ্ৰ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতে এটা যুগান্তকাৰী ঘটনা।” (বিশ্বকোষ, চতুৰ্থ খণ্ড, ১২)

আহোম ৰাজত্বৰপৰা ১৮২৬ চনৰ ইয়াণ্ডাবু সন্ধিলৈকে এই সুদীৰ্ঘ কালছোৱাতো অসমীয়া ভাষালৈ ভালেসংখ্যক অনুবাদ হৈছিল। এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰত হোৱা অনুবাদ কৰ্মসমূহৰ ভিতৰত আহোম ৰজা ৰুদ্ৰসিংহৰ আদেশমৰ্মে কবিৰাজ চন্দ্ৰকীৰ্তীয়ে অনুবাদ কৰা জয়দেৱৰ *গীতগোবিন্দ* নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য।

১৮২৬ চনত ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ ফলত ব্ৰিটিছে অসমৰ শাসনভাৰ নিজৰ হাতত লয়। ব্ৰিটিছে অসমৰ শাসনভাৰ লোৱাৰ সময়ৰপৰাই অসমৰ সমাজ-সংস্কৃতি, ৰাজনীতি, অৰ্থনীতিৰ লগতে ভাষা-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰলৈও আমূল পৰিৱৰ্তন আহিল। কিন্তু তাৰ পূৰ্বেই উইলিয়াম কেৰিয়ে ১৮১৩ চনত বংগদেশৰ শ্ৰীৰামপুৰৰ মিছন প্ৰেছৰপৰা বাইবেলৰ (*নিউ টেষ্টামেণ্ট*) অসমীয়া ভাঙনি ধৰ্মপুস্তক প্ৰকাশ কৰে। বাইবেলৰ এই অনুবাদ প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগেই অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ আধুনিক যুগটো আৰম্ভ হয় বুলি ক’ব পাৰি। আধুনিক যুগত অসমীয়া সাহিত্যই ন ন ধাৰা, ৰূপ-ৰং পৰিগ্ৰহেৰে নতুন ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰে। আৰু এইক্ষেত্ৰত প্ৰধান ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে আলোচনীসমূহে। আলোচনীসমূহে সাহিত্যৰ অন্যান্য বিধাসমূহলৈ নতুনত্ব অনাৰ লগতে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰলৈও বিশেষ পৰিৱৰ্তন আনে। এককথাত ক’বলৈ গলে আলোচনীসমূহে অসমীয়া অনুবাদৰ ধাৰাটোক পৰিৱৰ্তন কৰে। প্ৰাচীন অনুবাদসমূহ কেৱল পুৰাণ মহাভাৰত আদিক কেন্দ্ৰ কৰি কৰা হৈছিল। কিন্তু আলোচনীৰ প্ৰকাশৰ সময়ৰপৰা অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যই প্ৰাচীন পৰম্পৰাৰ উৰ্দ্ধত এক বিশেষ পৰিব্যাপ্তি লাভ কৰিছে। দেশী, বিদেশী বিভিন্ন সাহিত্যৰ অনুবাদেৰে আলোচনীসমূহে অসমীয়া সাহিত্যত বিশেষত্ব প্ৰদান কৰিছে।

২.০ অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিত আলোচনীৰ ভূমিকা :

অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিত আলোচনীসমূহে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰি আহিছে। *অৰুণোদ*ইৰপৰা আৰম্ভ কৰি সাম্প্ৰতিক কাললৈকে প্ৰকাশিত আলোচনীসমূহে অসমীয়া সাহিত্যৰ এই দিশটোত অৰিহণা আগবঢ়াই আহিছে।

আলোচনীকেন্দ্ৰিক অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগটোত সাহিত্যৰ সকলো দিশলৈ নতুনত্ব আহে। অনুবাদ সাহিত্যৰ দিশতো এই নতুনত্ব পৰিলক্ষিত হয়। এককথাত ক'বলৈ গ'লে আলোচনীসমূহে অসমীয়া সাহিত্যক এক নতুন গতি প্ৰদান কৰে। পুৰাণ-মহাভাৰতৰ কাহিনী, সংস্কৃত গ্ৰন্থাদিৰ অনুবাদৰ পৰম্পৰা এৰি আলোচনীসমূহে দেশ-বিদেশৰ সাহিত্যৰ অনুবাদৰ জৰিয়তে অসমীয়া সাহিত্যৰ এই দিশটোলৈ নতুনত্ব কঢ়িয়াই আনে।

১৮৪৬ চনত নাথান ব্ৰাউনৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত *অৰুণোদই* বাৰ্তালোচনীয়েই প্ৰথম অসমীয়া আলোচনী। অসমীয়া সাহিত্যলৈ ন ন ৰূপৰ আগমনেৰে সাহিত্যৰ আধুনিকীকৰণৰ বাট মুকলি কৰা এই আলোচনীখনে অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰলৈও বিশেষ অৰিহণা আগবঢ়াই গৈছে। অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত পৰম্পৰাগত ৰীতিৰপৰা ওলাই আহি এই আলোচনীখনে বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখনলৈ যুগান্তকাৰী অৰিহণা আগবঢ়াই গৈছে। আলোচনীখনৰ তৃতীয় বছৰ একাদশ সংখ্যাত (নৱেম্বৰ, ১৮৪৮) জন বানিয়ানৰ *Pilgrim's Progress*ৰ এছোৱাৰ অসমীয়া ভাঙনি *জাত্ৰিকৰ জাত্ৰা* নামেৰে প্ৰকাশ পায়। ইয়াৰ পিছত ১৮৫১ত ছটা সংখ্যাত, ১৮৫২ চনত তিনিটা সংখ্যাত আৰু ১৮৫৪ ত নটা সংখ্যাত ছোৱা-ছোৱাকৈ ইয়াৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পায়। পিছত ই কিতাপ আকাৰেও প্ৰকাশ পায়। “অনুবাদকৰ নাম নথকাত *অৰুণোদই*ৰ প্ৰথম সম্পাদক দুজনেই (ব্ৰাউন, ডেনফোৰ্থ) তাক ভাঙি উলিয়াইছিল যেন ধাৰণা হয়।” (নেওগ সম্পা., ভূমিকা, *অৰুণোদই* ১২৯) *জাত্ৰিকৰ জাত্ৰা*ৰ উপৰিও বাইবেলৰ *Old Testament* আৰু *New Testament* -ৰ কাহিনীৰ অনুবাদ, খ্ৰীষ্টিয় প্ৰসংগীয়া তুতি-গীত তথা দেশ-বিদেশৰ বিভিন্ন তথ্যপূৰ্ণ ৰচনাৰ ভাঙনিৰ প্ৰকাশেৰে এই আলোচনীখনে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত উল্লেখনীয় ভূমিকা পালন কৰে। অৱশ্যে *অৰুণোদই* যিহেতু ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে প্ৰকাশ কৰা হৈছিল সেয়ে ইয়াত সৰহভাগ অনুবাদেই আছিল ধৰ্মগন্ধী। সেয়ে হ'লেও অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যক আধুনিক দৃষ্টিভঙ্গী প্ৰদানত আলোচনীখনে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল।

*অৰুণোদই*ৰ পিছত গুণাভিৰাম বৰুৱা সম্পাদিত *আসাম-বন্ধু* আলোচনীত দুই-এটা অনুবাদ ৰচনা প্ৰকাশ পাইছিল। *আসাম-বন্ধু*ৰ পাছত ঊনবিংশ শতিকাত প্ৰকাশিত আলোচনীসমূহত অনুবাদধৰ্মী লেখাৰ প্ৰকাশ তেনেই নগন্য। অৱশ্যে আলোচনীসমূহত প্ৰকাশ নাপালেও অনুবাদ সাহিত্যৰ চৰ্চা বাদ পৰি ৰোৱা নাছিল। কলিকতাত পঢ়িবলৈ যোৱা অসমৰ ছাত্ৰসকলে অনুবাদৰ চৰ্চা অব্যাহত ৰাখিছিল। শ্বেক্সপীয়েৰৰ *Comedy of Errors* নাটকৰ অসমীয়া অনুবাদ *ভ্ৰমৰংগ*ৰ কথা এইক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য।

১৯০৭ চনত প্ৰকাশিত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা সম্পাদিত *উষা* আলোচনীয়েও অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশত ভূমিকা লোৱা দেখা যায়। ‘উষা’ৰ ষষ্ঠ বছৰ ২য় সংখ্যাত লীলা দেৱীয়ে

কৰা মোপাঁচাৰ গল্পৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাইছিল। তেনেদৰে ৪ৰ্থ বছৰ ৯ম সংখ্যাত সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাই প্ৰভাসকুমাৰ মুখোপাধ্যায়ৰ *ষোড়শী*ৰ সহায় লৈ লিখা *প্ৰণয়ৰ পৰিণাম* গল্প প্ৰকাশ পাইছিল।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সম্পাদনাত ১৯০৯ চনত প্ৰকাশিত *বাঁহী* আলোচনীয়ে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যক এক নতুন গতি প্ৰদান কৰে। কবিতা, গল্পৰ অনুবাদে *বাঁহী*ত বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিছিল। শ্যেলী, বাইৰন আদি বিদেশী কবিৰ কবিতাৰ অসমীয়া অনুবাদে বাঁহীক সমৃদ্ধ কৰিছিল। দেবেশ্বৰ চলিহাই কৰা শ্যেলীৰ *To a skylark* ৰ অসমীয়া ভাঙনি *স্কাইলাৰ্ক* ৬ষ্ঠ বছৰ ১ম সংখ্যাত প্ৰকাশিত হৈছিল। তৰুণৰাম ফুকনৰ বাঁহীৰ ২য় বছৰ ১ম সংখ্যাত প্ৰকাশিত ‘তেওঁলৈ’ কবিতাটি Gatullers ৰ আৰ্হি লৈ Byron-এ Ellen-লৈ লিখা কবিতাৰ ভাঙনি। তৰুণৰাম ফুকনে মুছলমানৰ আদি স্তুতি আল্‌হাম দুল্লিলাৰ ভাঙনি *স্তুতিমালা*ৰ অনুবাদ *ঈশস্তুতি* নামেৰে কৰিছে। এনে অনুবাদে অসমীয়া পাঠকক এই বিষয়টিৰ লগত পৰিচয় কৰাই দিছিল। সেইদৰে যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰাই Alphonse Dandet-ৰ ছাঁ লৈ লিখা ‘মোৰ শেষ পাঠ’ কথা কবিতাও বাঁহীত বুকুত হোৱা উল্লেখনীয় অনুবাদ। *বাঁহী*ৰ প্ৰথম বছৰ দশম সংখ্যাত প্ৰকাশিত উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘একগমাণি ছোৱালীকণ তই’ নামৰ কবিতাটি ফৰাচী কবিতাৰ ভাঙনি।

অনূদিত কবিতাৰ লগতে *বাঁহী*ত অনূদিত গল্পও প্ৰকাশ পাইছিল। *বাঁহী*ৰ ২৬শ বছৰ ৩য় সংখ্যাত জাপানী সাধুকথাৰ ইংৰাজী অনুবাদৰ সহায়ত লিখা ‘প্ৰিয়তমৰ পূজা’ প্ৰকাশ পাইছিল। ২৬শ বছৰ ১২শ সংখ্যাত প্ৰকাশিত হৈছিল লীলাদেৱীৰ মোপাঁচাৰ গল্পৰ আৰ্হিত লিখা ‘সপোন নে’ নামৰ গল্পটি। বাঁহীত প্ৰকাশিত অনুবাদ কৰ্মৰাজিয়ে বা বিদেশী সাহিত্যৰ আৰ্হিত লিখা সাহিত্যৰাজিয়ে বিশ্বসাহিত্যৰ জগতখনো অসমীয়া পাঠকৰ সন্মুখত উন্মুখ কৰি দিছিল।

১৯২৯ চনত প্ৰকাশ পোৱা *আৱাহন* আলোচনীয়েও অনুবাদধৰ্মী ৰচনাৰ প্ৰকাশত বিশেষ গুৰুত্ব দিছিল। আলোচনীখনৰ প্ৰথম বছৰতে নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে শ্বেক্সপীয়েৰৰ *সৰ্বাধুনিক নাটক ট্ৰয়লাচ এণ্ড ক্ৰেচিডাক তৰুণ-কাঞ্চন* নাম দি অসমীয়ালৈ ৰূপান্তৰিত কৰি প্ৰকাশ কৰে। *আৱাহন*ৰ পাতত কেইখনমান বিদেশী উপন্যাসৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাইছিল। হৰেন্দ্ৰ নাথ কলিতাই চাৰ্লছ ডিকেন্সৰ *A Tale of two Cities* অনুবাদ কৰিছিল। নলিনীকান্ত বৰুৱাই অনুবাদ কৰিছিল এৰিথ্ মেৰিয়া ৰেমাৰ্কে *All Quit on the Western Front*, দয়ানন্দ বৰুৱাই অনুবাদ কৰিছিল মেক্সিম গৰ্কীৰ *Mother* আৰু লক্ষেশ্বৰ শৰ্মাই অনুবাদ কৰিছিল লৰ্ড লিটনৰ *The last days in Pompei*। দীপক শৰ্মাৰ জা পল ছাৰ্ভেৰ নাট *La Putain Respectueuse* (সন্মানিতা)ৰ অসমীয়া ভাঙনি *আৱাহন*ত ছোৱা-ছোৱাকৈ প্ৰকাশিত

হৈছিল। আৰতি ঠাকুৰে কৰা আৰ্শেই হেমিংৱেৰ *Old man and the Sea* (বুঢ়া আৰু সাগৰ)ৰ অনুবাদো ইয়াত ছোৱা-ছোৱাকৈ প্ৰকাশ পাইছিল। কবিতাৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাই *হাফিজৰ সুৰসমূহ* অনুবাদ কৰে।

আৱাহনৰ পৰৱৰ্তী আলোচনী *জয়ন্তী*তো অনুবাদ ৰচনা প্ৰকাশ পাইছিল। আলোচনীখনত মহম্মদ ৰায়হান শাহে মূল পাৰ্চীৰ পৰা *ওমৰৰ ৰবায়ত*ৰ ভাঙনি কৰে।

অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত *ৰামধেনু* আলোচনীয়েও বিশেষ ভূমিকা লৈছিল। ৰামধেনুৰ একাদশ বছৰ ২য় সংখ্যাত হোমেন বৰগোহাঞিৰ ‘সাতজন বুঢ়া মানুহ’ শীৰ্ষক অনুবাদ কবিতা প্ৰকাশ পায়। এই অনুবাদ ফৰাচী প্ৰতীকবাদী কবি বডেলায়াৰৰ কবিতাৰ পৰা কৰা হৈছিল। একাদশ বছৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাত অমিয়াচৰণ গৌঁহাঞে জাঁ পল ছাৰ্ভেৰ Muiselos নাটকখন *ৰুদ্ধদুৰা*ৰ নাম দি অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰিছিল। একেটা বৰ্ষৰে অষ্টম সংখ্যাত হোমেন বৰগোহাঞিৰ ‘শৰতৰ দিন’ শীৰ্ষক ৰাইনাৰ মাৰিয়া ৰিল্কেৰ কবিতাৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাইছিল। দ্বাদশ বছৰ তৃতীয় সংখ্যাত বৰগোহাঞিৰ এডইন মুইৰৰ কবিতা আৰু ‘সাহিত্য-চিন্তা’ নামেৰে হেনৰি মিলাৰৰ চিন্তামূলক প্ৰবন্ধৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাইছিল। *ৰামধেনু*ৰ ত্ৰয়োদশ বছৰ প্ৰথম সংখ্যাত হোমেন বৰগোহাঞিৰ ‘কেইজনীমান বুঢ়ী তিৰোতা’ (মূল-চাৰ্ল বোডেলয়ৰ), দিলীপ বৰুৱাৰ *কবি* (মূল ৰচনাঃ ৰেইনাৰ মেৰিয় ৰিল্কে), ত্ৰয়োদশ বছৰ তৃতীয় সংখ্যাত হোমেন বৰগোহাঞিৰ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ উপাখ্যান’ (মাৰ্গেৰিট ইয়াৰ), পঞ্চম সংখ্যাত বীৰেশ্বৰ বৰুৱাৰ *সমুদ্ৰ যাত্ৰা* (চাৰ্ল বোডেলয়ৰ); চতুৰ্দশ বছৰ প্ৰথম সংখ্যাত *মাতৃ-স্নেহ* (মূল-লিলিকা নাকোম, অনু-আদ্যনাথ গোল্লা), *আত্মহত্যা* (মূল-ছাদিক হিদায়ৎ, অনু-গোলাপ খাউণ্ড) আদি অনূদিত ৰচনা প্ৰকাশ পাইছিল।

বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদৰ লগতে *ৰামধেনু*ত স্বদেশী সাহিত্যৰো অনুবাদ হৈছিল। পঞ্চম বছৰ দ্বিতীয় সংখ্যাত খগেন্দ্ৰনাথ চহৰীয়াই বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ ৰচনা এটাক ‘দুটি আঙঠি’ নাম দি অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। একাদশ বছৰ তৃতীয় সংখ্যাত সূৰ্যজয়নন্দ ভিক্ষুৱে খামতি বনগীত এটা অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। একাদশ বছৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাত বচন চন্দ্ৰ পেগুৱে আঠটা মিচিং ঐতিহ্য বা বনগীত অসমীয়া গদ্য ভাঙনিৰে সৈতে প্ৰকাশ কৰে।

*ৰামধেনু*ৰে নতুন ধ্যান-ধাৰণাক আদৰি আনিবলৈ অনুবাদৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব দিছিল। হোমেন বৰগোহাঞিয়ে ফৰাচী কবিতাৰ লগতে হেনৰি মিলাৰৰ প্ৰবন্ধও অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। নলিনীধৰ ভট্টাচাৰ্যই অনুবাদ কৰিছিল বৰিচ পেষ্টাৰনেকৰ ডাঃ ৰিভাগো, সৌৰভ কুমাৰ চলিহাই গল্প অনুবাদ কৰিলে। ষ্টিফেন স্পেণ্ডাৰে ভিন্চেণ্ট ডেনগোগৰ বিষয়ে লিখা প্ৰবন্ধ অসমীয়ালৈ অনূদিত হ’ল। মুঠতে দেশ-বিদেশৰ সাহিত্যৰ অনুবাদৰ প্ৰতি *ৰামধেনু*ৰে বিশেষ গুৰুত্ব দিছিল।

মহেন্দ্ৰ বৰাৰ সম্পাদনাত ১৯৬০ চনত প্ৰথম প্ৰকাশিত *মণিদীপ* আলোচনীয়েও দেশী-বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদত বিশেষ গুৰুত্ব দিছিল। “বিশ্বসাহিত্যৰ লগত এক সাৰ্থক যোগসূত্ৰ *মণিদীপ*ৰ যে কাম্য আছিল সেয়া প্ৰথম সংখ্যাতে ফুটি উঠিছিল। এই সংখ্যাৰপৰা প্ৰকাশিত হৈছিল অক্ষৰ ৰাইন্ডৰ বিখ্যাত উপন্যাস *দী পিক্‌চাৰ অফ দী ডোৰিয়ান গ্ৰে*। উপন্যাসখনৰ অনুবাদক আছিল লক্ষ্মীৰা দাস।” (শইকীয়া সম্পা. ৩৯০) প্ৰথম বছৰৰ চতুৰ্থ সংখ্যাত হোমেন বৰগোহাঞিয়ে কৰা বিদেশী কবিতাৰ অনুবাদ প্ৰকাশিত হৈছিল। *মণিদীপ*ৰ তৃতীয় বছৰৰ পঞ্চম-ষষ্ঠ যুটীয়া সংখ্যাটো আন্তৰ্জাতিক সংখ্যা হিচাপে প্ৰকাশ কৰা হৈছিল। এই সংখ্যাত ফিয়ডৰ ডষ্টয়েভ্‌স্কিৰ উপন্যাস *হোৱাইট নাইট*ৰ অনুবাদ *শুকুলা ৰাতি* প্ৰকাশ পাইছিল। ইয়াৰ উপৰি এই সংখ্যাটোত মিলোভান জিলাছ, এলবাৰ্টো মোৰাভিয়া, জিম হাণ্টাৰ আদিৰ গল্প, ইভো আন্দ্ৰিক, কাৰ্ল কাৰ্লভ, আহমদ আল-চকি আল নজফিৰ কবিতা অন্তৰ্ভুক্ত হৈছিল। *মণিদীপ*ৰ সাধাৰণ সংখ্যাবোৰত দেশী-বিদেশী যিসকল লেখকৰ ৰচনা প্ৰকাশিত হৈছিল, তেওঁলোকৰ ভিতৰত আছে মূলকৰাজ আনন্দ, যশপাল, অমৃতা প্ৰীতম, ডাইলন টমাছ, টমাছ মান, জে বি প্ৰিষ্টলে, বাৰ্টাণ্ড ৰাছেল, ইভ্‌গেনী ইভ্‌তুচেংকো, জৰ্জ চেফাৰিচ্ আদি।

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়াৰ সম্পাদনাত ১৯৬৮ চনত আত্মপ্ৰকাশ কৰা *আলোচনী*ত নীলমণি ফুকন অনূদিত একুৰি জাপানী কবিতা প্ৰকাশ পাইছিল। ইয়াৰ উপৰিও *অসমীয়া*ত অমূল্য কুমাৰ চক্ৰৱৰ্তীৰ *ওডিহী* প্ৰকাশ পাইছিল। ১৯৫৯ চনত পদ্ম বৰকটকীৰ সম্পাদনাত কলিকতাৰপৰা প্ৰকাশ পোৱা *আমাৰ প্ৰতিনিধি*য়েও বিশ্ব-সাহিত্যৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা লোৱা দেখা যায়। এই আলোচনীত জাঁ পল ছাৰ্ত, বাৰ্টোলেট ব্ৰেখ্ট, এলবাৰ্টো মোৰাভিয়া, আনা আখ্‌তামোভা আদিৰ লেখনিৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাইছিল।

অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰপৰা ১৯৭৫ চনত চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়াৰ সুসম্পাদনাত ‘প্ৰকাশ’ আলোচনীখন প্ৰকাশ পায়। সন্তৰৰ দশকৰপৰা বৰ্তমানলৈকে অসমীয়া সাহিত্যলৈ অৱদান আগবঢ়াই থকা *প্ৰকাশ* আলোচনীয়েও অনুবাদৰ দিশটোত গুৰুত্ব দিছিল। ইয়াত কুমুদ গোস্বামীয়ে কৰা যুচনাৰী কাৰাবাতাৰ জাপানী উপন্যাসৰ অনুবাদ *বৰফৰ দেশ* ছোৱা-ছোৱাকৈ প্ৰকাশ পাইছিল। বৰ্তমানেও আলোচনীখনে ধাৰাবাহিকভাৱে দেশী-বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদ প্ৰকাশ কৰি আহিছে।

সাম্প্ৰতিক সময়তপ্ৰকাশ পাই থকা আন দুখন উল্লেখযোগ্য সাহিত্য আলোচনী *গৰীয়সী* আৰু *সাতসৰী*য়েও নিয়মীয়াকৈ অনুবাদধৰ্মী ৰচনা প্ৰকাশ কৰি আহিছে। আলোচনী দুখনত নিয়মীয়াকৈ অনূদিত কবিতা, গল্প, উপন্যাস প্ৰকাশ পাই আহিছে। *গৰীয়সী*ত এড্‌গাৰ এলেন পো, ৰাফিন বণ্ড, এণ্টন ছেখভ, মোপাছাঁ, মেক্সিম গৰ্কীৰ গল্প, পাবলো নেৰুদাৰ কবিতা, বিদেশী উপন্যাস আদি বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাই আহিছে। বিদেশী সাহিত্যৰ

লগতে আলোচনীখনে দেশীয় সাহিত্যৰো অনুবাদ প্ৰকাশ কৰি আহিছে। তেনেদৰে *সাতসৰী*তো অ’ হেনৰি, এলবেয়ৰ কেম্বু, ছমাৰছেট ম’মৰ গল্প, গী দ মোপাহাঁৰ উপন্যাস, ফেদেৰিকো গাৰ্খিয়া লৰ্কাৰ কবিতা আদি বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদৰ লগতে হিন্দী গল্পকাৰ হৰিশংকৰ পৰসাইৰ গল্প, ওড়িয়া গল্প আদি দেশীয় আঞ্চলিক সাহিত্যৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাই আহিছে। *সাতসৰী*ত আলোচনীত ‘ফাৰ্ডিনান্দ দ্য চ্যুৰৰ সাধাৰণ ভাষাবিজ্ঞানৰ পাঠ’ৰ অনুবাদ সাম্প্ৰতিক অসমীয়া অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰখনলৈ উল্লেখযোগ্য অৱদান। *প্ৰকাশ, গৰীয়সী, সাতসৰী*ৰ লগতে সাম্প্ৰতিক সময়ৰ আন দুখন উল্লেখযোগ্য আলোচনী *প্ৰান্তিক* আৰু *বাতাপখিলী*তো দেশী-বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদ প্ৰকাশ পাইছে।

৩.০ উপসংহাৰ

আমাৰ আলোচনাৰপৰা দেখা যায় যে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ ধাৰাটোক আলোচনীসমূহে বিশেষভাৱে সমৃদ্ধ কৰি তুলিছে। জাঁ পল ছাৰ্ভে, চাৰ্লছ ডিকেন্স, মেক্সিম গৰ্কী, মোপাঁচা, শ্বেক্সপীয়েৰ, আৰ্ণেষ্ট হেমিংৱে, চাৰ্ল বোডেলয়ৰ, ফিয়ডৰ ডষ্টয়েভস্কি, বাৰ্টাণ্ড ৰাছেল আদি বিশ্ববিশ্ৰুত লেখকৰ ৰচনাৰ অনুবাদ প্ৰকাশেৰে আলোচনীসমূহে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ সমৃদ্ধিত বিশেষ অৱদান আগবঢ়াইছে। তদুপৰি দেশীয় সাহিত্যৰ অনুবাদৰ জৰিয়তেও আলোচনীসমূহে পাঠকক ভিন্ন ভাষাৰ সাহিত্যৰ স্বাদ প্ৰদান কৰিছে।

৩.১ সামগ্ৰিক সিদ্ধান্ত

‘অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিত আলোচনীৰ ভূমিকা’ শীৰ্ষক আলোচনাৰ শেষত কেইটামান সিদ্ধান্ত দিব পাৰি। সেইকেইটা হ’ল—

- আলোচনীসমূহে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যক পৰম্পৰাবাদী ধাৰাৰপৰা উলিয়াই আনি এক বিশ্বব্যাপি পৰিসৰ প্ৰদান কৰে।
- ১৮১৩ চনত *ধৰ্মপুস্তক*ৰ অনুবাদেৰে আৰম্ভ হোৱা বিদেশী ৰচনাৰ অনুবাদৰ ধাৰাটো *অৰুণোদই* বাৰ্তাআলোচনীত বিশেষভাৱে সমাদৃত হয় আৰু পৰৱৰ্তী সময়ত *বাঁহী*, *আৱাহন*, *ৰামধেনু* আদি আলোচনীত ই সমৃদ্ধি লাভ কৰে।
- বিদেশী সাহিত্যিকৰ সাহিত্যৰ অনুবাদৰ লগতে দেশী সাহিত্যৰ অনুবাদতো আলোচনীসমূহে বিশেষ গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে। ফলত আলোচনীসমূহে বিশ্বসাহিত্যৰ সম্ভেদ দিয়াৰ লগতে আঞ্চলিক সাহিত্যৰ স্বৰূপো পাঠকৰ আগত দাঙি ধৰিছে।
- কেৱল গল্প, কবিতা, উপন্যাস আদিৰ অনুবাদতে আলোচনীসমূহ সীমাবদ্ধ থকা নাই। সাহিত্যৰ অনুবাদৰ লগতে ভাষা সম্পৰ্কীয় আৰু অন্যান্য চিন্তাশীল প্ৰবন্ধৰো অনুবাদ প্ৰকাশ পাইছে।

৩.২ অধ্যয়নৰ সীমাবদ্ধতা আৰু সম্ভাৱনীয়তা

‘অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিত আলোচনীৰ ভূমিকা’ শীৰ্ষক আলোচনাৰপৰা দেখা যায় যে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিত আলোচনীৰ যথেষ্ট ভূমিকা আছে। আলোচনীসমূহত দেশী-বিদেশী বিভিন্ন সাহিত্যৰ অনুবাদ হৈ অহাৰ লগতে একক প্ৰচেষ্টাতো বহুতে দেশী-বিদেশী ৰচনাৰ অনুবাদ কৰি আহিছে। অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ স্বৰূপ বিচাৰৰ ক্ষেত্ৰত আলোচনীসমূহৰ লগতে অনূদিত গ্ৰন্থসমূহো বিচাৰ কৰি চোৱা প্ৰয়োজন। এইক্ষেত্ৰত অধ্যয়নৰ সীমাবদ্ধতা ৰৈ গৈছে। অসমীয়া আলোচনীৰ লগতে গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশিত অনুবাদ ৰচনাসমূহ বিচাৰ কৰি চোৱাৰ লগতে অসমীয়া অনুবাদকসকলে অনুবাদৰ বাবে কোনবোৰ ৰচনাক অধিক গুৰুত্ব দিছে, অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত মূল পাঠৰ ভাব অক্ষত ৰূপত আছেনে বিকৃত হৈছে আদি দিশবোৰ বিচাৰ কৰি চোৱাৰ সম্ভাৱনীয়তা আছে।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

গ্ৰন্থ

- কটকী, প্ৰফুল্ল। *তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ বিচাৰ*। জ্যোতি প্ৰকাশন, পৰিবৰ্দ্ধিত দ্বিতীয় প্ৰকাশ নৱেম্বৰ, ২০০২
- গোস্বামী, অশোক কুমাৰ। *সম্পা.। বিশ্বকোষ*, চতুৰ্থ খণ্ড, অসম সাহিত্য সভা, প্ৰথম প্ৰকাশ, জানুৱাৰী, ২০০৩
- গোস্বামী, বসন্ত কুমাৰ। *সং. আৰু সম্পা.। অৰুণোদই ১৮৫৫-১৮৬০*, অসম সাহিত্য সভা, চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন, যোৰহাট-৭৮৫০০১, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০১৮
- গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ। *সংক.। বাঁহী*, প্ৰথম খণ্ড (প্ৰথম বছৰ আৰু দ্বিতীয় বছৰ), অসম সাহিত্য সভা, প্ৰথম প্ৰকাশ, জানুৱাৰী, ২০০১
- ডেকা হাজৰিকা, কৰবী। *তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ কলা*। গুৱাহাটী : বনলতা, দ্বিতীয় প্ৰকাশ ফেব্ৰুৱাৰী, ২০১৪ চন
- তামুলী, লক্ষ্মীনাথ। *সংক. আৰু সম্পা.। বাঁহী*। গুৱাহাটী : অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, প্ৰথম প্ৰকাশ, মাৰ্চ, ২০০৫
- নেওগ, মহেশ্বৰ। *সং. আৰু পুনঃ সম্পা.। অৰুণোদই ১৮৪৬-১৮৫৪* : অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, গুৱাহাটী, তৃতীয় প্ৰকাশ, ছেপ্তেম্বৰ, ২০০৮
- বৰগোহাঞি, হোমেন। *পুনঃ সম্পা.। ৰামধেনু*, গুৱাহাটী : বনলতা,
- মজুমদাৰ, পৰমানন্দ। *সংক. আৰু সম্পা.। আৱাহন*। গুৱাহাটী : অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, প্ৰথ

সংস্কৰণ, জানুৱাৰী, ২০১৫

মহন্ত বেজবৰা, নীৰাজনা। *পটভূমিকাত তুলনামূলক সাহিত্য*। বনলতা, নৱেম্বৰ, ২০০২
শইকীয়া, অৰূপজ্যোতি। সংক. আৰু পুনঃ সম্পা। *অৰুনোদই* ১৮৫৫-১৮৬৮/নগাঁও :

ত্ৰাণ্তিকাল প্ৰকাশন, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০০২

শইকীয়া, চন্দ্ৰপ্ৰসাদ। সম্পা। *অসমৰ বাতৰি কাকত-আলোচনীৰ ডেবশ বছৰীয়া ইতিহাস*।
গুৱাহাটী, অসমৰ বাতৰি কাকতৰ ডেবশ বছৰীয়া জয়ন্তী উদ্যাপন সমিতি, প্ৰথম
প্ৰকাশ, ১৯৯৮ চন

শইকীয়া, নগেন। *অৰুনোদইৰপৰা জোনাকীলৈ*, ডিব্ৰুগড়, কৌস্তভ প্ৰকাশন, প্ৰথম প্ৰকাশ,
২০১১ চন

শইকীয়া, নগেন। সংক. আৰু সম্পা। *আসাম-বন্ধু* ১৮৮৫-১৮৮৬, ৰায়বাহাদুৰ গুণাভিৰাম
বৰুৱাৰদ্বাৰা সম্পাদিত, গুৱাহাটী, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, জুন, ১৯৮৪

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*। সৌমাৰ প্ৰকাশ, বিহাবাৰী,
গুৱাহাটী-৮, নৱম সংস্কৰণ, ২০০৯

গৱেষণা গ্ৰন্থ :

কাকতি, পল্লৱী। *ৰঘুনাথ চৌধাৰী সম্পাদিত জয়ন্তী আলোচনীঃ এটি সমীক্ষাত্মক অধ্যয়ন*,
অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, ২০১২ বৰ্ষ

গগৈ, যাদুখণ্ড। *আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বিকাশত বাঁহী আলোচনীৰ ভূমিকা*, অসমীয়া
বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, ২০০৯-১০ বৰ্ষ

আলোচনী :

ডেকা, ব্ৰজেন্দ্ৰ নাথ। সম্পা। *মাহেকীয়া বাৰ্তাপথিলী*, বিশাল প্ৰকাশন

শইকীয়া, চন্দ্ৰপ্ৰসাদ। সম্পা। *প্ৰকাশ*, গুৱাহাটী, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
দেউৰী, মিহিৰ। সম্পা। *প্ৰকাশ*, গুৱাহাটী, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

শইকীয়া, চন্দ্ৰপ্ৰসাদ। সম্পা। *গৰীয়সী*

বৰা, লক্ষ্মীনন্দন (সম্পা.) : *গৰীয়সী*

বৰগোহাঞি, হোমেন (সম্পা.) : *সাতসৰী*

শৰ্মা পূজাৰী, অনুৰাধা (সম্পা.) : *সাতসৰী*

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-36-57

মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যৰ বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰতা : এক মূল্যায়ন

কৰবী দত্ত

গৱেষক, অসমীয়া বিভাগ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়

সংক্ষিপ্ত সাৰ :

আধুনিক অসমীয়া শিশু সাহিত্যিকসকলৰ ভিতৰত মিত্ৰদেৱ মহন্ত অন্যতম। তেওঁ
একাধাৰে কবি, গীতিকাৰ, নাট্যকাৰ, গল্পকাৰ, শিশু সাহিত্যিক ইত্যাদি ৰূপে খ্যাত।
তেওঁৰ ৰচনা কৰা শিশু সাহিত্যসমূহৰ বিষয়বস্তুক বিভিন্ন ভাগত ভাগ কৰিব
পাৰি। যেনে- মনোৰঞ্জনমূলক, কাল্পনিক, পৌৰাণিক কথা, পাঠ্যপুথি সম্পৰ্কীয়,
লোককথা, সাধুকথা সম্পৰ্কীয়, নীতি উপদেশমূলক ৰচনা, ইতিহাস সম্পৰ্কীয়,
ভূগোলকেন্দ্ৰিক, ঈশ্বৰ সম্বন্ধীয়, ধৰ্ম সম্পৰ্কীয়, স্বাস্থ্য সম্পৰ্কীয়, স্বদেশপ্ৰেম,
খুছতীয়া ভাৱৰ ৰচনা ইত্যাদি। শিশুক মনোৰঞ্জন দিয়াৰ লগতে ধেমেলীয়া আৰু
ব্যংগভাৱেৰে নীতি-উপদেশমূলক শিক্ষা প্ৰদান কৰিছে। সেইদৰে নীতিকথামূলক
পুথিৰ মাজেৰে শিশুক ঘৰ, বিদ্যালয়, সমনীয়া, ডাঙৰ, বয়সীয়া, বোৰী,
নিষ্ঠাৰাসকলক কেনেধৰণৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে এনে ধৰণৰ শিষ্টাচাৰৰ কথা
শিকাবলৈ যত্ন কৰিছে। শিশু সাহিত্যসমূহৰ মাজেৰে শিশু মনস্তত্ত্বৰ প্ৰতিফলিত
হৈছে। অসমীয়া সমাজ-জীৱনৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক
ইত্যাদি বিভিন্ন দিশেৰে সমৃদ্ধ মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যসমূহৰ বিষয়বস্তুৰ
বৈচিত্ৰতা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু
সাহিত্যসমূহৰ ভাগসমূহ হ'ল- পৌৰাণিক কথা আধাৰিত পুথি, শিশু কবিতা,
শিশু নাটিকা, নীতিকথামূলক পুথি, ধেমেলীয়া, ব্যংগভাৱধৰ্মী পুথি ইত্যাদি।

সূচক শব্দ : শিশু মনস্তত্ত্ব, শিশু সাহিত্য, সাধু

০.০ অৱতৰণিকা

সাহিত্যৰ এক অন্যতম ভাগ শিশু সাহিত্য। বৰ্তমান সময়ত শিশু সাহিত্যৰ চৰ্চাই এক বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। শিশু সাহিত্য হ'ল শিশু মনৰ ৰুচি অভিব্যক্তিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰখাৰ লগতে শিশুক সকলো দিশৰ জ্ঞান, জিজ্ঞাসা পূৰণ কৰিব পাৰিব লাগিব। শিশু সাহিত্যই শিশুৰ সৰ্বাংগীন বিকাশ সাধনত সহায় কৰে। শিশুৰ মন কোমল। সিহঁতক সহজ-সৰল কথাৰেহে সহজে আকৰ্ষণ কৰিব পাৰে। কাল্পনিকতাৰ মাজত বিচৰণ কৰাৰ বাবে শিশুৱে বাস্তৱৰ জটিল কথাবোৰ বুজি নাপায়। শিশুৰ মানসিক বিকাশ অনুসৰি শিশুৰ মন বেলেগ বেলেগ হৈ আহে। কম বয়সীয়া এটি শিশুৱে পৃথিৱীৰ ৰং-ৰহইচ আৰু জগতৰ জীৱ-জড় বস্তুবিলাক যেনেদৰে গ্ৰহণ কৰিব কৈশোৰ কালৰ এটি শিশুৱে বেলেগকৈ গ্ৰহণ কৰিব। বয়স অনুসৰি সিহঁতে বস্তুটোক বেলেগ বেলেগ দৃষ্টিৰে চাবলৈ শিকে। সেয়ে শিশু সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু নিৰ্বাচন কৰাটো ইমান সহজ নহয়। এজন শিশু সাহিত্যিকে শিশু মনোবিজ্ঞানৰ লগত জড়িত সকলোবিলাক দিশৰ বিষয়ে ভালদৰে অধ্যয়ন কৰি শিশুৰ মন-মগজুৰ লগত প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষভাৱে জড়িত হৈ ল'লেহে শিশু সাহিত্য ৰচনা কৰিব পাৰিব।

শিশুসকল হ'ল আমাৰ ভৱিষ্যত দেশৰ নাগৰিক। শিশুক যদি সৰুৰে পৰা সকলো ক্ষেত্ৰতে পূৰ্ণ কৰিব পৰা যায় তেনে কাহিলৈ যিকোনো সমস্যা, বিপদৰ সহজে সমাধান কৰি এটা নতুন বাটত গতি কৰিব পাৰিব। সেয়া মা-দেউতাক, পৰিয়াল, বিদ্যালয়, ওচৰ-চুবুৰীয়া সকলোৰে দায়িত্ব। কাৰণ শিশু এটাই ঘৰৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চাৰিওফালৰ সকলো পৰিৱেশৰ পৰা জ্ঞান লাভ কৰে। শিশুক সামাজিক-মানৱীক জ্ঞানেৰে সকলো দিশতে পৰিপুষ্ট কৰি তোলাটো শিশু সাহিত্যৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য।

অসমীয়া শিশু সাহিত্য মৌখিক সাহিত্যৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বৰ্তমান সময়ৰলৈকে বহুলভাৱে চৰ্চা হৈ আছে। অসমীয়া শিশু সাহিত্যৰ ভেঁটি সমৃদ্ধ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, লস্বাদৰ বৰা, ৰত্নেশ্বৰ মহন্ত, দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা, পানীন্দনাথ গগৈ, পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, বেণুধৰ ৰাজখোৱা, বলদেৱ মহন্ত, আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা, অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা, ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, মহেন্দ্ৰ বৰা, নৱকান্ত বৰুৱা, লীলা গগৈ, নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈ, ইত্যাদিৰ নাম উল্লেখযোগ্য। অসমীয়া শিশু সাহিত্যৰ জগতত উল্লেখযোগ্য আসন লাভ কৰা মিত্ৰদেৱ মহন্তও অন্যতম। তেওঁ শিশু সাহিত্যসমূহক বিভিন্ন দিশৰ পৰা বিচাৰ কৰিব পৰা যায়। পৌৰাণিক, লোককথাৰ আধাৰত ৰচনা কৰা 'মৌ মহাভাৰত', 'প্ৰহ্ল', 'মৌ ৰামায়ণ' অসমীয়া শিশু সাহিত্যৰ জগতত এক বিশেষ প্ৰভাৱ পেলাইছে। তদুপৰি তেওঁৰ শিশু সাহিত্যসমূহ ভিন্ন বিষয়বস্তুৰে ৰচিত। যেনে—পৌৰাণিক কথা, পাঠ্যপুথি সম্পৰ্কীয়, লোককথা, সাধুকথা সম্পৰ্কীয়, নীতি উপদেশমূলক ৰচনা, ইতিহাস

সম্পৰ্কীয়, ভূগোলকেন্দ্ৰিক, ঈশ্বৰ সম্বন্ধীয়, ধৰ্ম সম্পৰ্কীয়, স্বাস্থ্য সম্পৰ্কীয়, স্বদেশপ্ৰেম, খুন্তীয়া ভাৱৰ ৰচনা ইত্যাদি। এনে ধৰণৰ বিষয়বস্তুৰে পুষ্ট শিশু সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ হ'লে লেখকগৰাকীৰ মাজত শিশুসুলভ মানসিকতা নিহিত হৈ থাকিব লাগিব। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত* গ্ৰন্থৰ পৃ. ৪৪২ ত কৈছে যে—

শিশুৰ মানসিক বিকাশত সহায় কৰা দয়া, মৰম, সহানুভূতি, কল্পনা আদি সুকুমাৰ বৃত্তিবোৰৰ উৎকৰ্ষ সাধন কৰা, অনুসন্ধিৎসা বৃদ্ধি কৰা, আত্মকেন্দ্ৰিক স্তৰৰ পৰা সামাজিক ভাৱ-চিন্তাৰ অৱস্থালৈ উন্নীত কৰা শৃংখলাবোধ সৃষ্টিত সহায় কৰা, পৰনিৰ্ভৰশীল অৱস্থাৰ পৰা আত্মনিৰ্ভৰশীল হোৱাত সহায় কৰা, সৌন্দৰ্যবোধৰ উন্মেষ কৰা, সু-নাগৰিকত্বৰ বীজ ৰোপন কৰা, বয়স অনুসৰি নৈতিক আৰু প্ৰাকৃতিক তত্ত্ব ধাৰণাৰ আভাস দিয়া শিশু সাহিত্যৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আৰু আদৰ্শ হোৱা উচিত।

আলোচনাৰ বাবে নিৰ্বাচিত কৰি লোৱা বিষয়টোত মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ দ্বাৰা ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহৰ বিষয়বস্তু সমূহ কেনে শিশুৱে সেইবোৰৰ পৰা কেনেধৰণৰ শিক্ষা লাভ কৰিছে সেই বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে।

০.১ নিৰ্বাচিত বিষয়ৰ গুৰুত্ব

অসমীয়া শিশু সাহিত্যৰ জগতত মিত্ৰদেৱ মহন্তই এক সুকীয়া আসন অধিকাৰ কৰিছে। তেওঁ একাধাৰে কবি, গীতিকাৰ, নাট্যকাৰ, গল্পকাৰ, শিশু সাহিত্যিক ইত্যাদি ৰূপে খ্যাত। তেওঁৰ ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহত শিশু মনস্তত্ত্বৰ প্ৰতিফলন ঘটা দেখা যায়। শিশু সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ হ'লে শিশু মন আৰু মানসিক জগতৰ সকলো কথাৰ বিষয়ে ভালদৰে জানিব লাগিব। কেৱল সেয়ে নহয় শিশুৱে ভাল পোৱা বিষয়বস্তু, শব্দৰ লগত পৰিচিত থাকিব লাগিব। শিশু সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ বিষয়বস্তু নিৰ্বাচন কৰাটো আটাইতকৈ ডাঙৰ কথা। কিন্তু মিত্ৰদেৱ মহন্তই শিশুৰ উপযোগীকৈ বিষয়বস্তু, ভাৱ, ভাষা, শব্দ সকলোবোৰ সুন্দৰভাৱে উপস্থাপন কৰিব পাৰিছে। তেওঁৰ ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহত শিশুৰ মনোজগতৰ চিত্ৰ, কাৰ্যপ্ৰণালী, ভাৱ, কল্পনা আৰু আকাংক্ষা প্ৰতিফলিত হোৱাৰ উপৰিও শিশুক নিজৰ কৰিবলগীয়া কৰ্তব্য, নৈতিক-উপদেশমূলক শিক্ষা, শিষ্টাচাৰ, মনোৰঞ্জন ইত্যাদি দিশবিলাকো প্ৰকাশ পাইছে। শিশু সাহিত্যৰ বিভিন্ন ভাগবোৰৰ মাজেৰে শিশুৰ সৃজনীমূলক শক্তি বৃদ্ধি হোৱাৰ লগতে পৰৱৰ্তী সময়ত শিশুৱে ভৱিষ্যত জীৱনটো সুচাৰুৰূপে পালন কৰাত সহায়ক হ'ব। তেওঁৰ ৰচিত শিশু সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু ভিন্ন। শিশু মনস্তত্ত্ব আৰু শিশুৰ সৰ্বাংগীন বিকাশ সাধন কৰাত তেওঁৰ শিশু সাহিত্যসমূহে যথেষ্ট সহায় কৰিব। সেয়ে বিষয়টোৰ অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব আছে।

০.২ নিৰ্বাচিত বিষয়ৰ উদ্দেশ্য

মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যত বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্যতা : এক মূল্যায়ন—শীৰ্ষক বিষয়টোৰ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য হ'ল—

ক) মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যৰ বিভিন্ন ভাগ আছে। প্ৰতিটো ভাগতে বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰতা কেনেকুৱা আৰু তেওঁ কেনেদৰে শিশুৰ উপযোগীকৈ উপস্থাপন কৰিছে সেই বিষয়ে অধ্যয়ন কৰা।

খ) বিষয়বস্তুবোৰে শিশুৰ মনত কেনেদৰে প্ৰভাৱ পেলাইছে তাৰ পৰা কেনেধৰণৰ শিক্ষা লাভ কৰিছে সেই বিষয়েও আলোচনা কৰা।

০.৩ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

মিত্ৰদেৱ মহন্তই শিশু উপযোগীকৈ শিশু কবিতা, শিশু নাটিকা, গীত, সাধুকথা, পৌৰাণিক কাহিনীযুক্ত কাব্য, স্কুলীয়া পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰিছিল। আমাৰ আলোচনাত গীতসমূহক বাদ দি অন্যান্য শিশু সাহিত্যসমূহৰ বিষয়বস্তু বৈচিত্ৰতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ প্ৰত্যেকটো ভাগৰে শিশু সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু বেলেগ বেলেগ। তেওঁৰ ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহৰ বিষয়বস্তুবোৰ এনেধৰণৰ—কাল্পনিক, ধৰ্ম বিষয়ক, নীতিকথামূলক, সাধুকথা, উপদেশধৰ্মী, বিজ্ঞানবিষয়ক, ঈশ্বৰ সম্পৰ্কীয়, হাস্যৰস, খুছতীয়া ভাৱৰ, স্বদেশপ্ৰেম, ইতিহাস সম্বন্ধীয় ইত্যাদি। তেওঁৰ ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহক বিভিন্ন ধৰণৰ দৃষ্টিভংগীৰ পৰা বিচাৰ কৰিব পৰা যায়। আলোচনাৰ পৰিসৰ আৰু সময়ৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি বিষয়টোত কেৱল বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰতা সম্পৰ্কেহে আলোচনা কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। আলোচনাৰ বাবে নিৰ্বাচিত কৰি লোৱা অধ্যয়নৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত—

পৌৰাণিক কাহিনীযুক্ত কাব্য— ধ্ৰুৱ, মৌ মহাভাৰত, মৌ ৰামায়ণ।

ধেমেলীয়া কথাৰ সমষ্টিযুক্ত পুথি—ভা কুট-কুট

স্কুলীয়া পাঠ্যপুথি—লনি পাঠ (১ ম), লনি পাঠ (২য়), প্ৰহ্লাদৰ কথ, মিঠা কথ,

শিশু কবিতাপুথি—বাংঢালী, ৰসে চৌ চৌ - পুথি। কবিতা- কুলি, জিভাৰ কেঁকুৰি,

শিশু আৰু বসন্ত ইত্যাদি

নীতি কথা মূলক পুথি— নীতি-নিকুঞ্জ

শিশু নাটিকা—টেঙৰী আইতা, মইনা পাৰিজাত,

সাধুকথাৰ সমষ্টিযুক্ত পুথি—চেনেহ জৰী। ইত্যাদি।

০.৪ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যত বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্যতা : এক মূল্যায়ন—শীৰ্ষক বিষয়টোৰ অধ্যয়ন কৰিবলৈ যাওঁতে শিশু মনস্তত্ত্বৰ সম্পৰ্কে জানিবলগীয়া হৈছে। সেয়ে ঠায়ে ঠায়ে মনসমীক্ষাত্মক পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা হৈছে। প্ৰাসংগিক বিষয়বোৰ বাদ দি মূল বিষয়ৰ বিভিন্ন দিশবোৰ আলোচনা কৰোঁতে প্ৰধানতঃ বৰ্ণনাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

০.৫ তথ্য আহৰণৰ উৎস

আলোচনাৰ বাবে নিৰ্বাচিত কৰি লোৱা বিষয়টোৰ তথ্য আহৰণৰ মুখ্য উৎস হিচাপে মুখ্য সম্পাদক নগেন শইকীয়া আৰু সম্পাদক অজয় কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য, সত্যকামবৰঠাকুৰে সম্পাদনা কৰা *মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ ৰচনাৱলী* খনক আধাৰ হিচাপে লোৱা হৈছে। গৌণ উৎস হিচাপে বিভিন্ন গ্ৰন্থ, প্ৰৱন্ধ, আলোচনী, ইণ্টাৰনেট, ৱেবছাইডৰ সহায় লোৱা হৈছে।

১.০ মূল বিষয়ৰ আলোচনা

১.১ মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ পৰিচয়

জন্ম, শিক্ষা আৰু কৰ্মজীৱন—

১৮৯৪ চনৰ ১৩ জুনৰ যোৰহাটৰ সৰ্বাইবন্ধা,লেটুগ্ৰাম সত্ৰত মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ জন্ম হৈছিল। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম স্বৰ্গীয় নিৰঞ্জন দেৱগোস্বামী আৰু মাতৃৰ নাম স্বৰ্গীয় বগীতৰা দেৱী। মিত্ৰদেৱ মহন্তই যোৰহাটৰ হেজাৰী প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ পৰা প্ৰাথমিক শিক্ষা, ১৯১২ চনত যোৰহাটৰ চৰকাৰী উচ্চ ইংৰাজী বালক বিদ্যালয়ৰ পৰা প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। তাৰ পিছতে তেওঁ কটন কলেজত আই. এ পৰীক্ষাত শ্ৰেণীত নামভৰ্তি কৰে। ১৯১৪ চনত আই.এ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয় আৰু সেই কলেজতে সংস্কৃত বিষয়ত মেজৰ লৈ বি.এ শ্ৰেণীত নাম লগাই যদিও আৰ্থিক অনাটনৰ কাৰণে সেই শিক্ষা অসম্পূৰ্ণ হৈ ৰয়। শিক্ষা আধৰুৱা ফলত তেওঁ ১৯১৫ চনত যোৰহাট চৰকাৰী উচ্চ ইংৰাজী বালক বিদ্যালয়ত শিক্ষকতা কৰি থকা অৱস্থাতে ‘ঢাকা বিশ্ববিদ্যালয়’ৰ পৰা এল.টি পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়।

মিত্ৰদেৱ মহন্তই ১৯১৫ চনত যোৰহাটৰ চৰকাৰী উচ্চ ইংৰাজী বালক বিদ্যালয়ত সহকাৰী শিক্ষক জীৱনৰ প্ৰথম পাতনি মেলে। তাৰ পিছত ১৯৩৭ চনত যোৰহাটৰ নৰ্মাল স্কুলত সহকাৰী অধীক্ষক পদত, ১৯৪৭ চনত গোলাঘাট চৰকাৰী হাইস্কুলত প্ৰধান শিক্ষকৰ পদত, ১৯৪৯ চনৰ পৰা ১৯৫০ চনলৈ গোলাঘাটৰ গুৰু ট্ৰেইনিং স্কুলৰ অধীক্ষক পদত কাৰ্য্যনিবাহ কৰে। তেওঁ চৰকাৰী চাকৰিৰ পদৰ পৰা ১৯৫০ চনত অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। তাৰ পিছতে তেওঁ লেটুগ্ৰাম সত্ৰৰ সত্ৰ পৰিচালনাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে। ১৯৮৩ চনৰ ২৬ মাৰ্চত যোৰহাটৰ লেটুগ্ৰাম সত্ৰত তেওঁ ইহলীলা সম্বৰণ কৰে।

পাৰিবাৰিক জীৱন—

মহন্তই ১৯২০ চনত শিৱসাগৰৰ জীয়ৰী গোঁহাই গাঁৱৰ ‘চুপহা সত্ৰ’ৰ সত্ৰাধিকাৰ দেৱদত্ত মহন্তৰ কন্যা লক্ষ্মীপ্ৰিয়া দেৱীৰ লগত বিবাহ পাশত আৱদ্ধ হয়। তেওঁলোকৰ এজন পুত্ৰ আৰু তিনিগৰাকী কন্যা আছিল।

সাহিত্যিক অৱদান—

মিত্ৰদেৱ মহন্ত একাধাৰে কবি, সাহিত্যিক, নাট্যকাৰ, অভিনেতা, শিশু সাহিত্যিক

আছিল। তেওঁ ৰচনা সাহিত্যসমূহ এনেধৰণৰ—

গীত-কবিতা-পদ্য : মোহন ভোগ, ব'হাগী বিহুৰ সুৰাগী নাম, গীতি-শতদল, সীতা বৰ্জন, বোৰা কটা, নতুন গীত, কুলি, জিভা কেঁকুৰি, চেনেহৰ উপহাৰ, শিশু আৰু বসন্ত, নিৰ্মূল হক মদ হলাহল।

গল্প : ফুলৰ কুঁকি, হুঁহা-কন্দা, মহামায়াৰ পূজা, অঙ্গ পুৰাণ, উদাসীন, ভীমৰ ভাও, ধৰ্মত কুঠাৰ, হেলচী আইতা, বিহু চোলা।

নাটক : গহীন নাটক— বলি-ছলন, চৰণ ধূলি, প্ৰচ্ছন্ন পাণ্ডৱ, অজামিলৰ মুক্তি, বৈদেহী বিয়োগ, ভুৰুকাত হাতী, মৰণ দুৱাৰ, আত্মবলি, গদাপৰ্ব, ঘোষ-যাত্ৰা, নৰনাৰায়ণ, ৰাম-বনবাস, যুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজসূয় যজ্ঞ।

ধেমেলীয়া নাটক— লেকলৌ লানি, কুকুৰি কণা আঠমঙলা, বিয়া-বিপৰ্য্যয়, নিবোকা ৰজা, টেঙৰ-ভেঙৰ, এটা চুৰট, ভোটৰ ৰগৰ, স্বৰ্গ নে মৰ্ত্য, চোৰৰ ওৰ, ভাঙ কছাৰী।

শিশু সাহিত্য : ধ্ৰুৱ, মৌ মহাভাৰত, প্ৰহ্লাদৰ কথ, ভা কুট-কুট, লনি পাঠ (১ ম), লনি পাঠ (২য়), জুনজুনি, ৰাংঢালী, নীতি-নিকুঞ্জ, মিঠা কথ, মৌ ৰামায়ণ, মইনা পাৰিজাত, টেঙৰী আইতা, ৰসে চৌ চৌ, চেনেহ জৰী।

উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰা গ্ৰন্থসমূহ হ'ল—

চৈচা জ্বৰ, টিপ চহী, মেলটৰী, বাটৰ সখা, কুৰুসন্ধ্যা, হাতী দাঁতে হাতী দাঁতে, এক দাঁতে, সেন্দূৰী আলি, বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, ঘোচামৰ জৰী, মেখেলা পুৰাণ, অশ্বা, ৰুক্মিণীহৰণ, কিল্কিল্যা কাণ্ড, ব'ম ফটকা, অচিন কাঠৰ থোৰা, ধোদৰ আলি, শ্ৰীমতী, ক্ষেত্ৰ কলংক বা অভিমন্যু বধ, ৰজা হৰিশ্চন্দ্ৰ, কবিতাৰ থুপি, সুৰা সংহাৰ, লংকা দাহ, এক দেউ এক সেউ, বৰ্ষচক্ৰ ফলাফল, জিলিমিলি, কালীয়দমন, ৰণ ৰঙ্গিনী আৰু চন্দিতা ইত্যাদি।

বঁটা-সন্মান—

১৯৩২ চনৰ পৰা চাৰিবছৰ কাল 'অসম সাহিত্য সভা'ৰ সহঃসম্পাদক আৰু উপ সভাপতি পদত কাৰ্য্যভাৰ পালন কৰে। ১৯৬১ চনত অভিনয়ৰ বাবে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি স্বৰ্গীয় ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদৰ পৰা 'সংগীত নাটক অকাডেমি' বঁটা লাভ কৰে। ১৯৬৪ চনত অসম সাহিত্য সভাৰ ডিগবৈ অধিৱেশনৰ সভাপতিৰ পদ, ১৯৭০ চনত যোৰহাট প্ৰাথমিক শিক্ষা পৰিষদৰ অধ্যক্ষৰ পদত নিযুক্তি লাভ কৰে। ১৯৮২ চনত অসম সাহিত্য সভাৰ দ্বাৰা 'সাহিত্যাচাৰ্য্য' উপাধি প্ৰদান কৰে।

১.২ মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যৰ পৰিচয়

শিশু সাহিত্য শিশু মনৰ উপযোগীকৈ ৰচনা কৰা সাহিত্য। শিশু সাহিত্যই শিশুক বৌদ্ধিক, মানসিক, সামাজিক ক্ষেত্ৰ বিকাশ হোৱাত সহায় কৰে। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য

জগতৰ এজন উল্লেখযোগ্য শিশু সাহিত্যিক মিত্ৰদেৱ মহন্ত। তেওঁ শিশুৰ পৃথিৱীত বিচৰণ কৰি শিশুৰ বাবে শিশুৰ উপযোগীকৈ নানা শিশু কবিতা, গল্প, গীত, গহীন আৰু ধেমেলীয়া নাটক ৰচনা কৰিছিল। তেওঁ ৰচনা কৰা শিশু সাহিত্যসমূহৰ বিষয়বস্তু বৈচিত্ৰতা মনকৰিবলগীয়া। যেনে পৌৰাণিক কথা আধাৰিত, বুৰঞ্জীমূলক কাহিনী, লোককথা, সাধুকথা আধাৰিত শিশু সাহিত্যসমূহে অসমীয়া সাহিত্য জগতত সুকীয়া আসন লাভ কৰিছে। তেওঁ ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহত অসমৰ সমাজজীৱনৰ বিভিন্ন দিশৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। শিশুসাহিত্যসমূহে শিশুৰ মন আকৰ্ষণ কৰাৰ লগতে শিশুৰ কাল্পনিক, আৱেগিক মনটোও জগাই তুলিবলৈও সক্ষম হৈছে। মিত্ৰদেৱ মহন্তই কণ কণ শিশুৰ বাস্তৱ-অবাস্তৱ মনোজগতৰ কথা ভালদৰে জানি সাহিত্য ৰচনা কৰাৰ বাবে সাহিত্যসমূহত শিশু মনস্তত্ত্বৰ বৈশিষ্ট্য সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহৰ ভাগসমূহ এনেধৰণৰ

ক) শিশু কবিতা, খ) শিশু নাটিকা, গ) কাহিনী, কাব্য, ঘ) সাধুকথা, ঙ) পাঠ্যপুথিবিষয়ক চ) গীত

মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ ৰচিত শিশু সাহিত্যসমূহৰ বিষয়বস্তুসমূহক বিভিন্ন ভাগত ভগাব পাৰি এনেধৰণৰ—

ক) পৌৰাণিক কথাৰ আধাৰিত শিশু সাহিত্য, খ) পাঠ্যপুথি সম্পৰ্কীয় শিশু সাহিত্য

গ) লোককথা, সাধুকথা সম্পৰ্কীয়, ঘ) নীতি উপদেশমূলক ৰচনা, ঙ) ইতিহাস সম্পৰ্কীয়, চ) ভূগোলকেন্দ্ৰিক, ছ) ঈশ্বৰ সন্মতীয়, জ) ধৰ্ম সম্পৰ্কীয়, বা) স্বাস্থ্য সম্পৰ্কীয় এও) স্বদেশপ্ৰেম, ট) খুহুতীয়া ভাৱৰ

১.২.১ পৌৰাণিক কথাৰ আধাৰিত শিশু সাহিত্য

ৰামায়ণ, মহাভাৰত ইত্যাদি পৌৰাণিক কথাৰ আধাৰ লৈ মিত্ৰদেৱ মহন্তই শিশুৰ সকলো দিশৰ উপযোগীকৈ ৰচনা কৰিছিল। পুথিকেইখনে শিশুক নানা উপদেশমূলক, নীতিকথামূলক, ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় বিবিধ দিশৰ শিক্ষা দিছে। পুথিকেইখন হ'ল—'ধ্ৰুৱ', 'মৌ মহাভাৰত' আৰু 'মৌ ৰামায়ণ'। তিনিওখন পুথি পুৰাণ আধাৰিত। পুথিকেইখনৰ বিষয়ে তেওঁ পাতনিত লিখিছে যে শিশুৰ মনত ভাৰতীয় তথা অসমীয়া সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ পৰা লাভ কৰা আধ্যাত্মিক আৰু নৈতিক শিক্ষাৰ সোৱাদ দিবলৈও পুথিসমূহ ৰচনা কৰা হৈছে। 'ধ্ৰুৱ' পুথিখনৰ পাতনিত লেখকে কৈছে যে —

আজিকালি আমাৰ ভাষাত ল'ৰাৰ উপযোগী কিতাপৰ যি ডাঙৰ অভাৱ তাক দূৰ কৰিবৰ অভিপ্ৰায় কৰি এই কিতাপখনি লিখা হ'ল। অৱশ্যে নিচেই সৰু ল'ৰাৰ উপযোগী কৰাও নাই—মধ্যম বৰষৰেহে উপযোগী কৰা হৈছে। পাঠকৰ সহানুভূতি পালেই শ্ৰম সফল মনাৰ লগে লগে এনে ধৰণৰ আৰু কিতাপ লিখিবলৈ যত্ন কৰা হ'ব। (শইকীয়া সম্পা., পাতনি ৫৪৪)

পুথিখনৰ কাহিনী পঢ়ি শিশুৱে ঈশ্বৰৰ মাহাত্ম্য জনাৰ লগতে ঈশ্বৰক ভক্তি কৰিবলৈ শিকিব, সদায় সত্য আৰু শুদ্ধ কথা ক'বলৈ শিকিব। আকাশত আজিও জিলিকা থকা ধ্ৰুৱতৰাৰ কাহিনীটো শিশুক বুজাবলৈ অতি সুন্দৰকৈ বৰ্ণনা কৰিছে।

কাহিনীটো এনেধৰণৰ—ভাৰতবৰ্ষত উত্তানপাদ নামৰ এজন পৰাক্ৰমী, শক্তিশালী আৰু ঐশ্বৰ্য্যশালী ৰজা আছিল। নিজৰ সন্তানক পিতৃয়ে যেনেদৰে লালন পালন কৰে তেনেদৰে তেওঁ ৰাজ্যৰ প্ৰজাসকলক চোৱা-চিতা আৰু শাসন কৰিছিল। এজন ৰজাৰ হিচাপে তেওঁ উপযুক্ত আছিল। তেওঁৰ দুগৰাকী ভাৰ্য্যা আছিল—সুৰুচি আৰু সুনীতি। সুৰুচিৰ গৰ্ভত উত্তম আৰু সুনীতিৰ গৰ্ভত ধ্ৰুৱ নামেৰে ৰাজকোঁৱৰৰ জন্ম হয়। কিন্তু সুৰুচিয়ে সতিনীয়েকৰ ল'ৰা ধ্ৰুৱক অলপো দেখিব নোৱাৰে। তাক সিংহাসনৰ ওচৰলৈ যাবলৈ নিদিয়ে আৰু নানা কটু কথা শুনাই মনত দুখ দিয়ে। মাকৰ আগত ধ্ৰুৱই মাহীমাকে কৰা ব্যৱহাৰৰ কথা কয় তেতিয়া মাকেও মনত বহুত কষ্ট পায় যদিও কোনো দিনেই ধ্ৰুৱক বেয়া শিক্ষা দিয়া নাই। ওলোটাই পুতেকক কয় যে মাহীআয়ে বেয়া পোৱা কাম কিবা কৰিছিলো ছাগে? মাহীমাকৰ কথাই ধ্ৰুৱক বেয়া দিশলৈ নিনিলে বৰঞ্চ ভগৱানৰ ভক্তিৰ প্ৰতিহে আকৃষ্ট কৰি তুলিলে। মাকে মৰমেৰে পুতেকক বুজালে যে—

“বাছ, মাহীআয়েৰাই তোমাক ভাল বাটহে দেখুৱাইছে। সিংহাসন অতি ক্ষুদ্ৰ বস্তু, আজি আছে কাইলে নাই। কিন্তু ঈশ্বৰক যদি তুষ্ট কৰিব পাৰা, তেওঁৰ যদি মৰমৰ পাত্ৰ হ'ব পাৰা, তেওঁ দয়া কৰি তোমাক এনে বস্তু দিব পাৰে, যাৰ বিজনিত এই সিংহাসন ৰাজহাঁহৰ আগত বগলী **হোৱাদি হ'ব।**” (শইকীয়া সম্পা. ৫৪৭)

মাকে ধ্ৰুৱক ভগৱানৰ মহিমাৰ কথা কোৱাৰ পিছত ধ্ৰুৱই মাকৰ দুখবোৰ নোহোৱা কৰিবলৈ তপস্যা কৰিবলৈ ওলাই যায়। ধ্ৰুৱই কোৱা কথাখিনিৰ জৰিয়তে মাকৰ প্ৰতি থকা শিশুৰ মৰম আৰু মনোভাৱ প্ৰকাশ পাইছে—

আই যদি মোৰ তপস্যাত তোমাৰ প্ৰতিও ঈশ্বৰ তুষ্ট হ'ব—মই নিশ্চয় যাম।

তোমাৰ এটুপি চকুপানী মোৰ মানত এখন নৈ। মই যাম আই, **নিশ্চয় যাম।**

(শইকীয়া সম্পা. ৫৫৮)

মাক সুৰুচিৰ কথামতে একাগ্ৰতাই ধ্ৰুৱই ভগৱানক গভীৰভাৱে ভক্তি কৰি ঈশ্বৰৰ দৰ্শন লাভ কৰিলে। ধ্ৰুৱ অতি জ্ঞানী, স্থিৰশীল, একাগ্ৰ, ভক্তপ্ৰাণ আছিল। ধ্ৰুৱ চৰিত্ৰই শিশুসকলক এইটো শিক্ষাই দিব যে ভগৱানক একান্ত মনেৰে ভক্তি কৰিলে জীৱনটো পোহৰাই তোলে। জীৱনলৈ অহা দুখ-কষ্ট নিবাৰণ কৰিবলৈ ভগৱানে শক্তি দিয়ে। যিজন ল'ৰাক সিংহাসনৰ অযোগ্য বুলি মাহীমাকে নানা কটু কথা শুনালে সেইজন ল'ৰাই ভগৱানৰ ভক্তিৰ দ্বাৰাই সিংহাসনতকৈও শ্ৰেষ্ঠ স্বৰ্গাসন লাভ কৰিলে। সেয়া কেৱল ভক্তিৰ দ্বাৰাহে সম্ভৱ—

বাছ, তুমি সপত্নী মাতৃৰ বাক্যত দুখ পাই মোক চিন্তা কৰিছিলো। মই তোমাক

এতিয়া ৰজাৰ হীৰা-মৰকতখচিত স্বৰ্গাসনতকৈয়ো এখন শ্ৰেষ্ঠ আসন দিছোঁ— সি হৈছে স্বৰ্গত স্থান। য'ত প্ৰজাপতি, ইন্দ্ৰ, অগ্নি আদি দেৱতাসকল আৰু সপ্তৰ্ষি নামৰ সাতোটি তৰা দিনে ৰাতি চক্ৰাকাৰত ঘূৰিছে সেই মোৰ স্বৰ্গত তোমাক স্থান **দিলোঁ।** (শইকীয়া সম্পা. ৫৫২)

কাহিনীটোৰ শেষত শিশুক ভগৱানৰ প্ৰতি ধাৰমান হ'বলৈ শিক্ষা দিছে — আজিও ধ্ৰুৱে অচল-অটলভাৱে থাকি আকাশৰ পৰা সোণালী জেউতি ঢলাৰ লগে লগে জগতক শিক্ষা দিছে যে ঈশ্বৰক ভক্তি কৰিবলৈ বয়সীয়া হ'ব নেলাগে, শিশুৱেও ইচ্ছা কৰিলে ভক্তিৰ বলত অভগন পুণ্য আৰ্জি জগতৰ নৰনাৰীক চিৰকাললৈ এটি বাট দেখুৱাব পাৰে, শিক্ষা দিছে যে অধ্ৰুৱ অৰ্থাৎ অধিৰ-অধিৰ সংসাৰ, অধ্ৰুৱ ধন-জনৰ মোহ-মমতা পৰিত্যাগ কৰি ঈশ্বৰৰ প্ৰিয় কাৰ্য্য সাধে— তাৰ মুক্তি ধ্ৰুৱ। (শইকীয়া সম্পা. ৫৫৪)

‘মৌ মহাভাৰত’ নামৰ পুথিখন এখন উল্লেখযোগ্য পুৰণিকলীয়া পুথি। পুথিখন ব্যাসে ৰচনা কৰিছিল। মহাভাৰতৰ শ্লোকৰ সংখ্যা ন লাখ দহ হেজাৰ। মহাভাৰত আৰু ৰামায়ণৰ কাহিনী পঢ়ি শিশু আনন্দিত হোৱাৰ লগতে শিশুক নৈতিক আৰু মানৱীয় গুণেৰে সমৃদ্ধ কৰি তোলে। মিত্ৰদেৱ মহন্তই ৰচনা কৰা ‘মৌ মহাভাৰত’ আৰু ‘মৌ ৰামায়ণ’ (অসমাপ্ত) অসমীয়া শিশু সাহিত্য জগতলৈ আগবঢ়োৱা অন্যতম অৱদান। এই কাব্য দুখনে শিশুক সন্মোহিত কৰাৰ লগতে ডাঙৰকো আদিৰ পৰা অন্তলৈকে উপভোগ্য কৰি তুলিছে। কাব্যখনে শিশুৰ লগতে বয়স্কসকলকো জ্ঞান আৰু উপদেশ দিছে। তেওঁৰ ৰচিত ‘মৌ ৰামায়ণ’ আৰু ‘মৌ মহাভাৰত’ৰ কাহিনীৰ মাজেদি শিশুসকলক ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ মধুৰ কাহিনী কৈ আমোদ দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। লেখকে কাব্যকেইখনে শিশুসকলৰ বাবে ৰচনা কৰিছে যদিও মূল কাব্যকেইখনৰ মহাকাব্যিক গাভীৰ্য্য খৰ্ব হ'বলৈ দিয়া নাই।

মহাভাৰতখন ১৮ টা পৰ্বত অন্তৰ্ভুক্ত। প্ৰতিটো পৰ্বৰ কাহিনীয়ে শিশুক ভগৱানৰ ভক্তি মাহাত্ম্য, অসৎ পথে অৱলম্বন নকৰি সৎ আৰু শুদ্ধ পথেৰে গতি কৰিবলৈ দিয়া নানা নৈতিক আৰু উপদেশমূলক শিক্ষাই শিশুক সৎ আৰু গুণৱান কৰি তুলিব পাৰিব। সত্যৰ সদায় জয় আৰু অসত্য সদায় পৰাজয় সেই কথা যুগে যুগে চলি আহিছে। কৃষ্ণ জগতৰ পিতা। তেওঁ সকলোকে সমান দৃষ্টিৰে চায়। জগতত হোৱা অন্যায্য বিচাৰ কৰি ন্যায্য প্ৰাপ্তি কৰায়। এনে কথাও মহাভাৰতত লিপিবদ্ধ। এনে কথাৰ কাৰণে কুৰুৰংশ ধংস আৰু পাণ্ডৱৰ জয়লাভ হয়। ভগৱান কৃষ্ণই অসত্যক এৰি সত্যসকলৰ কাষত থিয় দিছিল। ভগৱানক ভক্তি কৰিবলৈ শিকোৱাটো আৰু নৈতিক শিক্ষাৰে সমৃদ্ধ কৰি তোলাটো তেওঁ এই পুথিকেইখন ৰচনা কৰাৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল। মহাভাৰতখনত কৌৰৱ আৰু পাণ্ডৱৰ জন্মৰ পৰা স্বৰ্গাৰোহনৰ যাত্ৰালৈকে ঘটাবিধি কাহিনীৰ বৰ্ণনা আছে। সেইদৰে ‘মৌ ৰামায়ণ’ (অসম্পূৰ্ণ)

পুথিখনত আদিকাণ্ড আৰু অযোধ্যাকাণ্ডৰ ভিতৰত ৰামৰ জন্ম আৰু দেউতাকৰ কথামতে বনবাসলৈ যোৱাৰ কাহিনীতে সমাপ্ত হৈছে। পৌৰাণিক কথাৰ আধাৰত লিখা শিশু সাহিত্যৰ মাজেৰে লেখকে শিশুক পৌৰাণিক কাব্যকেইখনৰ লগত চিনাকি কৰাই দিয়াৰ লগতে পুথিকেইখনৰ পৰা নীতি-উপদেশমূলক শিক্ষা প্ৰদান কৰিছে।

১.২.২ পাঠ্যপুথি সম্পৰ্কীয়

মিত্ৰদেৱ মহন্তই কণ কণ ল'ৰা-ছোৱালীৰ উপযোগীকৈ শিক্ষাৰ উপযোগী পুথি ৰচনা কৰিছিল। সেইবোৰৰ ভিতৰত—‘লনি পাঠ (১ ম), লনি পাঠ (২য়)’, ‘প্ৰহলাদৰ ক খ’, ‘মিঠা ক খ’। ‘প্ৰহলাদৰ ক-খ’ পুথি খনৰ জৰিয়তে শিশুক যুক্তাক্ষৰৰ শিক্ষা, বৰ্ণমালাৰ শিক্ষা, ভক্তিবাদৰ শিক্ষা দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। পুথিখনৰ আকৰ্ষণীয় বৰ্ণনাই ল'ৰা বুঢ়া সকলোৰে উপযোগী। পুথিখনত স্বৰফলা, ব্যঞ্জনফলাৰ আখৰ শিকোৱাৰ লগতে বৰ্ণটোৱে কি কি আখৰ হয়, শব্দটোৰ অৰ্থ কি, স্বৰচিহ্নৰ পৰিচয়, স্বৰচিহ্নৰ পৰা কেনেকৈ শব্দ গঠন হয়, গণনাৰ শিক্ষা ইত্যাদিৰ শিক্ষা দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। পুথিখনত বৰ্ণনা কৰা বিভিন্ন পাঠসমূহ এনেধৰণৰ—

স্বৰ ফলা অধ্যায়ত —

অজন অজৰ হৰি অক্ষৰ অক্ষয়। অ আতমা আধাৰ আদি অকাম অভয়।। আ

ইৰানাথ ইড়াপতি ইহ-পৰ গতি। ই ঈশ ঈশী ঈক্ষিতা দয়াৰ মহাপতি।। ঈ (পৃ. ৬৫৬)।

অজন- জন্মহীন, অজৰ- জৰাহীন, অক্ষৰ- অবিনাশী, ইৰা- পৃথিৱী, ইড়া- সৰস্বতী, ঈশ, ঈশী-ঈশ্বৰ, ইহ-পৰ-ইহকাল আদি। এনেদৰে প্ৰত্যেকটো স্বৰবৰ্ণৰ শিক্ষা আৰু শব্দটোৰ অৰ্থ দিয়া আছে। ইত্যাদি।

ব্যঞ্জন ফলা—

কমলাপতি হৰি কমললোচন। ক খৰদূষণ নাশী খগেশ বাহন।। খ

গৰুড় কেতু হৰি দেৱ গদাধৰ। গ ঘনবৰণ ঘনাঘন মদহৰ।। ঘ (পৃ. ৬৫৭)

কমলা-লক্ষ্মী, খৰ-দূষণ-দুটা ৰাক্ষস, খগেশ-গৰুড়, ঘন-মেঘ, ঘনাঘন- ইন্দ্ৰ, মদহৰ- গৰ্বহাৰী। ইত্যাদি।

বাৰমতৰা—

আ-কাৰ (আ-া)—ৰাম, ৰাঘৱ অঘবধ বকবধ ৰাসৰ নাচন।

ভাগৱত দশমত নানা আলাপন।। ই-কাৰ (ই-ি)—হৰি, অঘাৰি। (পৃ. ৬৬০)

আলাপন-কথন-মথন, নীৰ-পানী, নৱনীত-মাখন, শূৰ-বীৰ ইত্যাদি।

গণনাৰ শিক্ষা—

এক দেৱৰ দুই নাম। ১,২ পুৰুষ নাৰী সোঁ বাম।।

তিনি গুণত জগৎ খন। ৩ চাৰি মুখে চতুৰানন।। ৪ (পৃ. ৬৬৩)

যুক্তাক্ষৰ গঠন—

ঙ— ঙ্গ, ঙ্গ, ঙ্গ, ঙ্গ— পঙ্কজ, শঙ্খ ইত্যাদি, এঙ— ঙ্গ, ঙ্গ, ঙ্গ — বধিত, জঞ্জাল।

ণ্ট— ণ্ট, ণ্ট, ণ্ট— ঘণ্টা, কণ্ঠে, পণ্ডিত। (পৃ. ৬৬৩)

পুথিখনৰ শেষৰফালে শিশুক বিভিন্ন দিশৰ জ্ঞান দিবলৈ বিচাৰিছে কাৰণ শিশুক সকলো দিশৰ জ্ঞান দিলেহে পূৰ্ণ হৈ আগবাঢ়িব পাৰিব। যেনে—অক্ষৰ জ্ঞান দিবলৈ বিভিন্ন শব্দৰ ব্যৱহাৰ, চাৰি কথাৰ শিক্ষা যেনে- খন্তেকীয়া চাৰি সম্পদ—ধন, জন, জীৱন, যৌৱন। এৰাব নোৱৰা চাৰি অৱস্থা- ৰোগ, শোক, জৰা, মৃত্যু। এৰিব লগীয়া চাৰিটা বৃত্তি- কাম, ক্ৰোধ, লোভ, মোহ। ঘটাবলৈ টান চাৰিটা বৃত্তি-নৰজন্ম, সাধুসঙ্গ, সদগৰু, হৰিভক্তি। ইত্যাদি। পুথিখনত এইবোৰ শিক্ষা দিয়াৰ উপৰিও ভগৱানৰ বিভিন্ন ৰূপ, মাহাত্ম্যৰ কথাও শিশুক দিবলৈ যত্ন কৰিছে।

সেইদৰে ‘ল-নি পাঠ’ৰ প্ৰথম ভাগত ‘প্ৰহলাদৰ ক-খ’ পুথিৰ দৰেই শিশুক বিভিন্ন বৰ্ণ পৰিচয় কৰাবলৈ যত্ন কৰিছে, স্বৰফলা, ব্যঞ্জনফলা, স্বৰচিহ্ন, ব্যঞ্জনৰ লগত স্বৰবৰ্ণৰ ৰূপান্তৰ পৰিচয় কৰোৱাৰ লগতে কোন কোন শব্দত অনুস্বাৰ, বিসৰ্গ, চন্দ্ৰবিন্দু, হসন্ত যোগ হয় তেনে ধৰণৰ শিক্ষা দিবলৈও প্ৰয়াস কৰাটো পুথিখন ৰচনা কৰাৰ উদ্দেশ্য আছিল। এই সকলোবোৰৰ বিষয়ে সুন্দৰকৈ বুজি ল'বলৈ মহন্তই শিশুৰ ভাল লগাকৈ কবিতা, উপদেশমূলক কথাবতৰা পতাৰ দৰে লিখিছে যাতে শিশুৱে সহজে বুজি ল'ব পাৰে।

‘ল-নি পাঠ’ৰ দ্বিতীয় ভাগ খ মানৰ বাবে ৰচনা কৰা মঞ্জুৰি পুথি। পুথিখন অসমৰ শিক্ষা-বিভাগৰ ডিৰেক্টাৰ চাহাব বাহাদুৰৰ দ্বাৰা অসমীয়া প্ৰাইমাৰী স্কুলসমূহৰ বাবে ১৯৪৮ চনৰ ১ ডিচেম্বৰত ৰচনা কৰা এখন পাঠ্যপুথি। পুথিখনত শিশু উপযোগীৰ ভালেখিনি কথাৰ বৰ্ণনা আছে। শিশুক যুক্তাক্ষৰৰ শিক্ষা দিয়াৰ লগতে নৈতিকমূলক শিক্ষাও প্ৰদান কৰিছে। যেনে- বিদ্যাৰ বলত মানুহ কামৰ যোগ্য হয়। পৰক বিদ্ৰূপ কৰা অভদৰ চিন। অথিথি শুশ্ৰূষা সংসাৰীৰ ডাঙৰ ধৰম। ইত্যাদি। কেৱল সেয়াই নহয় পুথিখনৰ শেষৰফালে মহন্তই শিশুসকলক সাতবাৰৰ নাম, মাহৰ নাম, ছয় ঋতুৰ নাম, পোন্ধৰ তিথি, দুই পক্ষ, দুই কাল, ছয় ৰস, পঞ্চ জ্ঞানেন্দ্ৰিয়, দিশৰ নাম ইত্যাদি অতিৰিক্ত তথ্যৰ শিক্ষা দিবলৈও প্ৰয়াস কৰিছে। ধৰ্মৰ সম্পৰ্কে শিশুসকলক উপদেশ দিছে যে —

“আমাৰ দেশত অনেক ধৰ্ম মানুহ আছে। এই ধৰ্মবিলাকৰ ভিতৰত হিন্দু, মুছলমান, বৌদ্ধ, শিখ, খ্ৰীষ্টিয়ান, এই কেইটিয়েই ঘাই। ধৰ্মৰ সৰ্ব্বৰ ক'তো নাই। আমি যেই ধৰ্মৰে হওঁ তাত একো কথা নাই, কিয়নো আমি সকলো ভাই ককাইৰ দৰে বৰ মিলা-প্ৰীতিৰে থাকোঁ। ঈশ্বৰক খাটোঁ আমাৰ দেশ যেন দিনক দিনে উন্নতিৰ বাটত আগবাঢ়ি যাওক। (শইকীয়া সম্পা. ৭২১)

‘ল-নি’ পাঠৰ দ্বিতীয় ভাগত সিংহ আৰু নিগনি নামৰ সাধুটোৰ কথা আছে। সাধুটোৱে শিশুক এই শিক্ষা দিব যে মানুহে বিপদত পৰাজনক সদায় সহায় কৰিব লাগে। সিংহ আৰু নিগনি সাধুটোৰ পৰাই এই শিক্ষা লাভ কৰিব যে সৰুৰেও ডঙৰক বিপদৰ সময়ত সহায় কৰিব পাৰে। কাকো কেতিয়া তুচ্ছ জ্ঞান কৰিব নালাগে। এনে ধৰণৰ শিক্ষাই শিশুক ভৱিষ্যত জীৱনটো সুন্দৰকৈ গঢ়াত সহায় কৰিব পাৰিব। মিত্ৰদেৱ মহন্তই স্বাস্থ্যৰ প্ৰতি সচেতন হোৱাৰ কথাও শিশু সাহিত্যৰ মাজেৰে শিশুক দিবলৈ যত্ন কৰিছে। বেয়া স্বাস্থ্যৰে কাম কৰিলে একো কাম ভাল নহয়। সেয়ে ‘ল-নি পাঠৰ’ দ্বিতীয় ভাগত শিশুৰ মানসিক স্বাস্থ্য গঠনৰ লগতে শাৰীৰিক স্বাস্থ্যৰ প্ৰতিও ল’ৰা-ছোৱালীক সচেতন কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল—

সুস্থ দেহ সুখৰ মূল। দেহ আৰু মন দুইৰো পৰস্পৰ সম্বন্ধ আছে। ধনৰ অহঙ্কাৰত স্ফীত হৈ স্বাস্থ্যৰ নিয়ম উলঙা কৰা বেয়া। নিষ্পাপ মন, পৰিষ্কাৰ দেহ— দুইটালৈ চকু দিলেহে স্বাস্থ্য থাকে। স্বাস্থ্যৰ এই নিয়মবিলাক পলা কষ্টকৰ, কিন্তু ইয়াৰ ফল বৰ হিতকৰ। এক নিষ্ঠাৰে স্বাস্থ্যৰ নিয়ম পালিলে যত্ন কেতিয়াও নিষফল নহয়। (শইকীয়া সম্পা. ৭১৭)

১.২.৩ লোককথা, সাধুকথা সম্পৰ্কীয়

মিত্ৰদেৱ মহন্তই অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত পৌৰাণিক কথা, লোককথাৰ আধাৰ লৈ শিশু উপযোগী সাধুকথা পুথি ৰচনা কৰিছিল। সেইকেইখন হ’ল- জুনজুনি, চেনেহ-জৰী। পুথিদুখনৰ অন্তৰ্গত সাধুসমূহে শিশুক মনোৰঞ্জন কৰাৰ লগতে নৈতিক শিক্ষা প্ৰদান কৰিছে। এনে ধৰণৰ শিক্ষাই শিশুৰ সৎ ব্যক্তিত্ব আৰু চৰিত্ৰ গঠনত সহায় কৰিব। কেৱল সেয়াই নহয় সাধু বুলি ক’লে সকলো শিশুৱে পঢ়িবলৈ আৰু শুনিবলৈ আগ্ৰহ কৰে। এনে আগ্ৰহে সিহঁতক পঢ়াৰ প্ৰতি ধাউতি জন্মাব। শিশুৰ সুন্দৰ ভৱিষ্যত চিন্তা কৰি মহন্তই শিশু সাহিত্য ৰচনা কৰিছিল। সাধুকথাসমূহৰ জৰিয়তে শিশুক নীতিমূলক শিক্ষা দিছে এনেধৰণৰ— মিছা কথা নক’বলৈ, লোভ আৰু অহংকাৰ নকৰিবলৈ, সদায় আনক সহায় কৰিলে ভগৱানে সদায় সহায় কৰিব আৰু বেয়া কাম কৰিলে শাস্তি ভোগ কৰিব লাগিব, অসহায়ক সহায় কৰিবলৈ ইত্যাদি এনে ধৰণৰ উপদেশমূলক শিক্ষা দিছে। তদুপৰি সাধুসমূহৰ মাজে মাজে শিশুক অসমৰ বিভিন্ন আন্দোলন, স্বাধীনতাৰ কথা, বীৰ-বীৰাংগনাৰ কথাও সোঁৱৰাই গৈছে। ‘জুনজুনি’ পুথিখনৰ পাতনিত মিত্ৰদেৱ মহন্তই লিখিছে—

ইংৰাজী ভাষাৰ মুঠেই ছবিশটা বৰ্ণ চিনিয়েই নানা তৰহৰ শিশুৰ উপযোগী, মনোৰঞ্জন পুথি পঢ়িবলৈ পোৱা হয়। আমাৰ ভাষাত কিন্তু তাৰ প্ৰায় দুগুণ স্বৰ-ব্যঞ্জন বৰ্ণ চিনিও ল’ৰা-ছোৱালীৰ উশাহ ল’বলৈ আজিৰ নাই— মাত্ৰ পুনৰ নীৰস বৰ্ণ পৰিচয়, পুনৰ নীৰস পুনৰাবৃত্তি। শিশু মনোবিজ্ঞানৰ ফালৰ পৰা চালে ই এটি আমাৰ ডাঙৰ ভুল। যি পঞ্চাশটি স্ব-ব্যঞ্জন চিনা হ’ল সিহঁতৰ সহায়েৰে আগতে যদি খনদিয়েক সৰু সৰু

মনোৰঞ্জন পুথি পঢ়ি লয়, তেনেহ’লে ল’ৰা-ছোৱালীৰ সংযোগী বৰ্ণৰ পুথি পঢ়িবলৈ ধাউতি বাঢ়িব, চিনি লোৱা স্বৰ-ব্যঞ্জনৰ যথেষ্ট পুনৰাবৃত্তিও হ’ব আৰু লগে লগে সিহঁতৰ অৱবিসীম আত্মপ্ৰসাদো জন্মিব। (শইকীয়া সম্পা. ৭২৪)

‘জুনজুনি’ পুথিখনত ল’ৰা-ছোৱালীৰ পাতনিৰ পৰাই মহন্তৰ শিশুৰ প্ৰতি থকা ভৱিষ্যতৰ চিন্তাৰ আভাস পোৱা যায়। পুথিখনত কেইবাটাও আৰ্কষণীয় সাধুৰ বৰ্ণনা আছে। সাধুকেইটাৰ যিকেইটা পৌৰাণিক কথাৰ আধাৰ লৈ ৰচনা কৰিছে সেইসাধুকেইটা থুলমুলকৈ শিশুৰ ভাল লগাকৈ বৰ্ণনা কৰিছে। তেওঁ ৰচনা কৰা সাধুসমূহক এনেদৰে ভাগ কৰিব পাৰি—

ক) পৌৰাণিক কথাৰ আধাৰিত সাধুকথা— ‘ৰামায়ণৰ সাধু’, ‘মহাভাৰতৰ সাধু’, ‘কোৱানৰ সাধু’ (‘জুনজুনি’ৰ পুথিৰ অন্তৰ্গত সাধু)

‘ৰামায়ণৰ সাধু’টোত সাধুটোত দেউতাকৰ কথা মতে ৰাম চৈধ্যবছৰ বনলৈ যোৱা, সীতাক ৰাৱণে হৰণে কৰা, শেষত ৰাম আৰু ৰাৱণৰ যুদ্ধত ৰাৱণৰ মৃত্যু, একেবাৰে শেষত লংকাত ৰাৱণৰ ভাতৃ বিভীষণক ৰজা পাতি চৈধ্যবছৰ মূৰত অযোধ্যালৈ ঘূৰি আহি ৰাজপাটত বহাৰ কথা বিৱৰণ আছে। সাধুটোৰ পৰা শিশুৱে শিক্ষা লাভ কৰিব যে দেউতাকৰ কথা যি শুনে সেই ল’ৰা কেতিয়াও বিপদত নপৰে, বিপদত পৰিলেও ভগৱানে উদ্ধাৰ কৰিব। আৰু অসত্য আৰু অন্যায কৰা লোক পৃথিৱীত বহুত দিন বাছি থাকিব নোৱাৰে এদিন হ’লেও তাক ভগৱানে শাস্তি দিব। সাধুটোত ৰাৱণৰ যেনেকুৱা দশা হৈছিল অন্যায কৰাজনৰ সেই একে দশা হয়।

‘মহাভাৰতৰ সাধু’টোত পাণ্ডৱ বংশৰ কোঁৱৰ ভীমৰ বল-বীৰ্যবৰ্ণনা কৰিছে। পাণ্ডৱক মাৰিবলৈ কোঁৱৰে ছল কৰি বাৰণাৰতত থাকোঁতে ঘৰটো জ্বলাই দিওঁতে ভীমে নিজৰ বলেৰে মাক আৰু ককায়েক-ভায়েকহঁতক বচাইছিল। বকাসুৰৰ হাতৰ পৰা গাঁৱৰ মানুহক ৰক্ষা কৰিছিল সেই কথাৰ বৰ্ণনা আছে। সাধুটোৰ পৰাই এই শিক্ষাই দিব বিচাৰিছে যে সদায় মানুহে আনৰ ভাল কাম কৰিব লাগে। ভীমে যেনেদৰে বকাসুৰৰ হাতৰ পৰা নিৰ্দোষী মানুহক ৰক্ষা কৰিলে। ভাল কামে মানুহক যশ-খ্যাতি বঢ়ায় আৰু বেয়া কাম কৰিলে ভগৱানে তাক শাস্তি দিয়ে।

‘কোৱানৰ সাধু’ত কাৰুণ নামৰ এজন অতি ধনী মানুহৰ লোভ আৰু অহংকাৰৰ কাৰণে নিজে শেষ হৈ যোৱাৰ কথা বৰ্ণনা আছে। কিন্তু মুছা কাৰুণৰ ভায়েক। তেওঁ অতি দয়াশীল ব্যক্তি। দুখীয়াক নিজে নাখাইও সহায় কৰি ভাল পায়। মানুহ অধিক লোভী আৰু অহংকাৰী হ’লে অতি সোনকালে পতন হয় সেই কথা সাধুটোৰ পৰা শিশুৱে শিকিব পাৰিব।

খ) লোককথাৰ আধাৰিত সাধুকথা — ‘মৌ খোৱা বাঘ’, ‘বুঢ়া-বুঢ়ী আৰু পিঠা’ ইত্যাদি।

‘জুনজুনি’ পুথিখনত ‘মৌ খোৱা বাঘ’ সাধুটোত শিয়ালৰ বুদ্ধিমত্তাৰ পৰিচয় পোৱা

যায়। কেতিয়াবা বলেৰে নোৱাৰা কাম বুদ্ধিৰ জৰিয়তেও সমাধান কৰিব পাৰি সেই শিক্ষা সাধুটোৰ পৰা লাভ কৰিব পৰা যায়। সাধুসমূহৰ পৰা কেৱল শিশুৰে শিক্ষা লাভ কৰিব পাৰে এনে নহয়, ডাঙৰেও শিক্ষা লভিব পাৰে। জন্তুৰ ভিতৰত বাঘ হ'ল বলী, বনৰ ৰজা। আৰু শিয়াল হ'ল টেঙৰ। বাঘৰ দৰে এটা জন্তুক বলেৰে হৰুৱাটো সম্ভৱ নহৈ বুলি জানি শিয়ালে বুদ্ধিৰ আশ্ৰয় লৈছে। যদি শিয়ালে বুদ্ধিৰ সহায় নল'লে হ'লে তেনে বাঘে শিয়ালৰ গোটেই পৰিয়ালটোক খাই পেলালেহেঁতেন। সেয়েহে কেতিয়াবা মানুহে বিপদৰ সময়ত বুদ্ধিৰ সহায় লৈও সমস্যা সমাধান কৰিব পাৰে। সাধুটোৰ ইয়াৰ উল্লেখযোগ্য উদাহৰণ। 'মৌ খোৱা বাঘ' আৰু 'বুঢ়া বুঢ়ী আৰু পিঠা' সাধুটোৰ জৰিয়তে শিশুৰে মনোৰঞ্জন লাভ কৰাৰ লগতে সাধু দুটাৰ মাজেৰে বুদ্ধিমত্তাৰ জ্ঞান দিছে। এনেবোৰ দিশৰ পৰাই মহন্তৰ শিশু মনস্তত্ত্বৰ সম্পৰ্কে থকা সূক্ষ্ম সূক্ষ্ম চিন্তাধাৰাৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

'চেনেহ-জৰী' সাধু পুথিখন পাঁচটা সাধুৰ সমষ্টি। এইখনৰ বাবে তেখেতে ৰাষ্ট্ৰীয় পুৰস্কাৰ লাভ কৰিছিল। পুথিখনৰ অন্তৰ্গত সাধুকেইটা হ'ল— 'জাক লৌ লৌ', 'মইনাহাবিৰ ডেকা', 'অসহায়ৰ সহায়', 'চেনেহুৱা বিয়া', 'স্বাধীনতা উছৰৰ ভোজ' আদি। 'চেনেহজৰী' সৰু কাহিনীৰ আধাৰত গাঁৱৰ সমাজ-জীৱনৰ বাবে লিখা পুথি। এই পুথিখনে শিশুৰ সহজ-সৰল মনটোক সহজে আকৰ্ষণ কৰি ল'ব পাৰিছে। 'জাক লৌ লৌ' সাধুটোৰ মাজেৰে মহন্তই শিশুক সকলোৰে লগত মিলাপ্ৰীতিৰে থাকিবলৈ উপদেশ দিছে। লেখকে শিশুসকলক বুজাইছে যে আমি সকলোৱে ভাই-ককাই। ভাৰতে স্বাধীনতা লাভ কৰাৰ আগলৈকে মানুহৰ অৱস্থা অতি তথৈবচ আছিল। নিজৰ ভাই ককাইৰ মাজতে যদি মিলাপ্ৰীতি নাথাকে তেনে শত্ৰুয়ে আশ পাব। সাধুটোত দুখন গাঁৱৰ গৰখীয়া ল'ৰাৰ মাজত কাজিয়া হ'বলৈ লওঁতে গাঁওবুঢ়াই এনেদৰে কৈছে—

“মোৰে শপত, কাজিয়া নকৰিবি। চাচোন আজি ১৯৪৭ চনৰে পৰা আমি স্বৰাজ পাই সকলো সুখেৰে পূৰ হ'বলৈ গৈছোঁ। এনেখলত আৰু যদি গাঁৱে গাঁৱে কাজিয়া কৰোঁ আমাৰ গাঁওবোৰ ভাগিব, আমাৰ দেশখন ভাগিব, আমাৰ শত্ৰুৱৰে আশ পাব, আকৌ আমি পৰৰ চত হৈ জীয়াতু ভুগিব লাগিব।” .. এতিয়া আমি গুণী গুণী লোকসকলৰ জহত আকৌ এক দেশ এক মতি হৈয়ো যদি মিলাপ্ৰীতিৰে থাকিবলৈ নিশিকোঁ পুনৰেব পাৰী পুনৰেব দৰিদ্ৰ হ'মহঁক।” (শইকীয়া সম্পা. ৭৯৪)

'অসহায়ৰ সহায়' সাধুটোত বিপদৰ সময়ত অসহায় জনক সহায় কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিছে লগতে আনৰ অপকাৰ কৰি নিজৰ সুখৰ কথা চিন্তা কৰিব নালাগে তেনে ধৰণৰ শিক্ষা দিছে। চৰকাৰৰ পৰা আজিকালি নানা ধৰণৰ সুবিধা লাভ কৰি নিজে কেনেকৈ স্বাৱলম্বী হ'ব পাৰি সেই কথাও উনুকিয়াইছে। 'স্বাধীনতা উছৰৰ ভোজ' সাধুটোত তিনিটা ভিন্ন ধৰ্মৰ মানুহৰ মাজৰ মিলাপ্ৰীতিৰ কথা দেখুৱাব বিচাৰিছে। এখন গাঁৱত মুছলমান ধৰ্মৰ লোক,

এখন গাঁৱত শিখ আৰু এখন গাঁৱত মিকিৰ লোক থাকে। অঞ্চলৰ গোটেই গাঁৱৰ মানুহ লগ হৈ স্বাধীনতা দিৱসৰ উদ্‌যাপন কৰিব বিচাৰিছে। আৰু আটাইৰে সহযোগত স্বাধীনতা দিৱস সুন্দৰকৈ উদ্‌যাপন কৰিলে। ইত্যাদি। সাধুকেইটাৰ জৰিয়তে মিত্ৰদেৱৰ মহন্তই কেৱল শিশুক নহয়, সমাজৰ সকলোৰে সাধন হোৱাকৈ নৈতিক শিক্ষা দিছে।

১.২.৫ শিশু নাটিকা

মিত্ৰদেৱৰ মহন্তই 'মইনা-পাৰিজাত', 'টেঙৰী আইতা' নামৰ দুখন শিশু নাটিকা ৰচনা কৰিছিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ *বুঢ়ী আইৰ সাধু* পুথিৰ অন্তৰ্গত শিয়ালৰ কথামতে বঢ়াই কচুগুটি ৰোৱা আৰু পিছত ঠগ খোৱা জনপ্ৰিয় সাধুকথাৰ আধাৰত ৰচনা কৰা 'টেঙৰী আইতা' শিশু উপযোগী নাট্যৰূপ। সাধুটোক সম্পূৰ্ণ ছন্দৱদ্ধ নাট্যৰূপ দি শিশুৰ মনক আকৰ্ষণ কৰাৰ লগতে শিশুক নৈতিক শিক্ষাও দিবলৈ যত্ন কৰিছে। তদুপৰি মহন্তই মঞ্চত নাটকখনৰ নাট্যৰূপ দিওঁতে কোনে কি সাজ-সজ্জা পৰিধান কৰিব, কোন কেতিয়া কাৰ পিছত প্ৰৱেশ কৰিব লাগিব সেইকথাও সুন্দৰভাৱে লিখি থৈ গৈছে। লেখকৰ এনে লিখনিৰ মাজেৰে শিশুৰ মনোজগতৰ ওচৰলৈ সহজে লৈ যাব পাৰিছে। আনক ঠগিবলৈ গ'লে এদিন নিজেও ঠগ খাব লগা হয়। শিয়ালে কচু খোৱাৰ বুদ্ধি পাণ্ডি বুঢ়া-বুঢ়ীক অকৰা বনাইছিল। কিন্তু অৱশেষত ধৰা পৰি নিজেই মৃত্যু মুখত পৰিব লগা হ'ল। 'মইনা পাৰিজাত' নাটিকাখনত নাৰদৰ চতুৰালি আৰু ঈশ্বৰৰ মাহাত্ম্যৰ কথা সহজ-সৰল ভাষাৰে নাট্যৰূপ দিছে আৰু সেইবোৰৰ মাজেদি শিশুসকলক মনোৰঞ্জন দিবলৈ যত্ন কৰিছে।

১.২.৬ শিশু কবিতা

মিত্ৰদেৱৰ মহন্তৰ দ্বাৰা ৰচিত শিশু সাহিত্যৰ আন এটা ভাগ হ'ল শিশু কবিতা। তেওঁৰ ৰচনা কৰা শিশু কবিতা পুথিসমূহৰ ভিতৰত—'ৰাংঢালী', 'জুনজুন' পুথিৰ কবিতা- ('উদুলি-মুদুলি', 'মঙলতিৰ মঙল', 'খাঁড়ী শিয়ালীৰ বিয়া', 'অসমৰ পো-জী', 'সাঁথৰৰ ভূৰুকা', 'জানি থ'বা দেই বা', 'ৰহইচৰ দিন'), 'ৰসে চৌচৌ', 'ল-নি পাঠ'ৰ অন্তৰ্গত কবিতা— ('সোণাপুৰ গাঁও', 'আমি অসমীয়া ল'ৰা' ইত্যাদি। তেওঁ শিশুৰ বাবে 'কুলি', 'জিভা কেঁকুৰি', শিশু আৰু বসন্ত' ইত্যাদি বহুবোৰ কবিতা লিখিছিল।

'ৰাংঢালী আৰু 'ৰসে চৌ-চৌ' পুথি দুখনত অন্তৰ্ভুক্ত কবিতাসমূহ হ'ল-ক্ৰমে— 'গাঁও জেউতি, নামঘৰ, দাস তোমাৰেই, মাগন, প্ৰাণসখা, সত্যাগ্ৰহ, কৰ্মযোগী, বৰসবাহ, সাৰিয়াৰ দিন, গাঁৱৰ মেল, সত্যৰ বল, এনে ল'ৰা লাগে, দুখীয়াৰ সুখ, হাতৰ স্বৰ্গ, সাধু জীৱন, লুংচৰ ভলুকা, অমৃতৰ পুত্ৰ, দেউতাৰ চাৰি, যঁজাৰ দুখ, ভোটৰ আগত, নৱপঞ্জী ফলাফলম, ভোটৰ আগত, হাকিমৰ খং, ধূম লোচন, পূৰ্ণ স্বৰাজ, এবছৰীয়া সাধু, আমি অসমীয়া, মাইৰ পিঠা, ল'ৰাৰ ভূগোল, বনুৱা বটৰা, ল'ৰাৰ ইতিহাস, গাঁও আৰু নগৰ, মই যি সভাত নাই, খাহী

পিঠা, নাম কাৰ 'ইত্যাদি।

‘ৰসে চৌ চৌ’ পুথিৰ অন্তৰ্গত কবিতা—‘গোঁফ আৰু ডাঢ়ি’, ‘মাজৰীৰ স্তন্যপ্ৰায়ী ভোবোলা এন্দুৰ’, ‘কথাত অভদ্র হ’লে নাম ভদ্ৰলোক’, ‘বান্দৰৰ চেলেকত সাগৰ শুকাই’, ‘হনুমন্তে বোলে ভীম কথা অদ্ভুত’, ইত্যাদি। পুথিখনৰ প্ৰায় কবিতাই খুহুতীয়া ধৰণৰ। খুহুতীয়া ভাৱৰ মাজেৰে শিশুক সমাজ বাস্তৱৰ জ্ঞান দিবলৈও যত্ন কৰিছে। তেওঁৰ ৰচিত শিশু কবিতাসমূহৰ বিষয়বস্তু ভিন্ন ভিন্ন। বিষয়বস্তুসমূহ এনেধৰণৰ—

ক) কাল্পনিক, মনোৰঞ্জনমূলক

‘জুনজুনি’ পুথিখন গদ্য আৰু পদ্যৰ সমষ্টি। পুথিখনৰ অন্তৰ্গত ‘উদুলি-মুদুলি’, ‘মঙলতিৰ মঙল’, ‘খাঁড়ী শিয়ালীৰ বিয়া’ আৰু ‘ধ্ৰুংস লোচন’ ইত্যাদি কবিতাকেইটাৰ মাজেৰে শিশুৱে মনোৰঞ্জন লাভ কৰিছে। শিশুৰ মন কল্পনাপ্ৰৱণ। কল্পনাৰ জগতত বিচৰণ কৰি শিশুৱে ভাল পায়। কল্পনাৰ জগতত সিহঁতে নানা কথাৰে নিজৰ জগত সাজি লয়। কবিতাকেইটাৰ শিশুৰ মনোজগতৰ কথা সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। ‘উদুলি-মুদুলি’ কবিতাটোত বিয়াৰ ঘৰৰ উদুলি মুদুলি পৰিৱেশৰ বৰ্ণনা কৰিছে। শিশুৱে কবিতাটো পঢ়ি বিয়াৰ উদুলি মুদুলিৰ পৰিৱেশৰ কথা মনৰ কল্পনাৰ ৰাজ্যত বিচৰণ কৰিব পাৰে। এনে ধৰণৰ কবিতাই শিশুক মনোৰঞ্জন দিব পাৰে। যেনে—

উদুলি মুদুলি বিয়াৰ পদুলি।
ঢোলত তুলিছে ফেঁচাৰ কুৰুলি।।
পেঁপাই মাতিছে তাঁহাতি তিৎ।
উলহৰ মাদলি তুলহৰ চিৎ। (শইকীয়া সম্পা. ৭৩০)

‘মঙলতিৰ মঙল’ কবিতাটোত এজন বুঢ়াৰ চৰিত্ৰটোক শিশুৱে ভাল পোৱাৰ ধৰণে উপস্থাপন কৰিছে। যেনে—

এক আছিল বুঢ়া। ভাত নহক, পানী নহক
লাগে জুই কুৰা।। লুৰি আনে খৰি।
ফুট গধূলি জুই ধৰে আশা-দশা কৰি।। (শইকীয়া সম্পা. ৭৩০)

‘খাঁড়ী শিয়ালীৰ বিয়া’ কবিতাটোও কাল্পনিক আৰু মনোৰঞ্জনবিষয়ক। খাঁড়ী শিয়ালীৰ বিয়াৰ দিনা খাঁড়ীৰ লগৰ বোৰে যেনে মেকুৰী, নিগনি, নেউলী, ম’হ ইত্যাদি কোনে কি কাম কৰিছে, বিয়াৰ দিনা শিয়ালীৰ মাকে কন্দা, সুৰাণ্ডৰি তোলাৰ পৰা বিয়াৰ ভঙা লৈকে সকলো বোৰৰ সকলোবোৰৰ বিৱৰণ ইমান সুন্দৰকৈ বৰ্ণনা কৰিছে শিশুৱে সহজে বুজি পাব আৰু পঢ়ি আনন্দ লাভ কৰিব। এনে কবিতা পঢ়ি শিশুৰ মন কাল্পনিক জগতত বিচৰণ কৰে। যেনে—

খাঁড়ী শিয়ালৰ বিয়া ঐ খাঁড়ী শিয়ালৰ বিয়া।।

নেউলী পেহী ধান বহালে

পেনপেনীয়া বতৰ পালে

ওৰে ৰাতি ধোঁৱাত দিলে

চাউল দুৰ’দীয়া।

খাঁড়ী শিয়ালৰ বিয়া ঐ খাঁড়ী শিয়ালৰ বিয়া।।

মেকুৰী মাহী গাখীৰ ভাঙে

ভাৰে ভাৰে চাঙে চাঙে

নিগনি খুৰী গুড় ভাঙিছে

গুড় খামুচীয়া।। (শইকীয়া সম্পা. ৭৩০)

খ) নীতি উপদেশমূলক বিষয়ক

শিশু কবিতাসমূহৰ মাজেৰে মহন্তই শিশুক নৈতিক-উপদেশমূলক শিক্ষা প্ৰদান কৰিছে। এনে ধৰণৰ শিক্ষাই শিশুৰ ভৱিষ্যত সুন্দৰকৈ গঢ়াত সহায় কৰে। ভৱিষ্যতৰ বাটটো তেতিয়া পোন দিশে গতি কৰে যেতিয়া শিশুৱে সৰুৰে পৰা নৈতিক আৰু উপদেশমূলক শিক্ষাৰে জীৱনৰ সৰু সৰু কথাবোৰ শিকি যায়। ভাল কাম আৰু ভাল মনেৰে কৰা কাম সদায় ভাল হয়। তেনে ধৰণৰ শিক্ষা লেখকে কেতিয়াবা কবিতাৰ মাজেৰে কেতিয়াবা নীতিমূলক কাহিনীৰ মাজেৰে শিশুক শিক্ষা দিবলৈ যত্ন কৰিছে। তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত তেনে কবিতাৰ ভিতৰত— ‘নামঘৰ’, ‘কৰ্মযোগী’, ‘সত্যৰ বল’, ‘দুখীয়াৰ সুখ’ ইত্যাদি। ‘নামঘৰ’ কবিতাটোৰ মাজেৰে লেখকে শিশুক ঈশ্বৰৰ নাম গুণ ল’বলৈ আৰু নামঘৰৰ মাহাত্ম্যৰ কথা বুজাবলৈ যত্ন কৰিছে। নামঘৰলৈ গৈ শুদ্ধ মনেৰে মূৰ দোঁৱালে মন পবিত্ৰ হয়, পাপ খণ্ডন হয়। মানৱ সমাজত নামঘৰৰ মহিমা কিমান সৰুৰে পৰা শিশুক নামঘৰৰ মাহাত্ম্য বুজাবলৈ লেখকে যত্ন কৰিছে। —

এয়ে যে স্বৰ্গৰ পথ,
এয়ে দেৱতাৰ বথ,
সমাজৰ ধৰণী,
মহা-পুৰুষৰ দান। (শইকীয়া সম্পা. ৭৩৭)

‘কৰ্মযোগী’ কবিতাটোৰ মাজেৰে শিশুসকলক বুজাবলৈ বিচাৰিছে যে পৃথিৱীৰ সকলোবোৰ জীৱই ভগৱানৰ সন্তান। গতিকে কাকো কেতিয়াও শত্ৰু, মিত্ৰ ভাবিবলৈ দৰকাৰ নাই। সকলোৰে লগত মিলাপ্ৰীতিৰে থাকিব লাগে আৰু নিজৰ নিজৰ কাম মন দি কৰি জীৱনত আগবাঢ়ি যাব লাগে। ‘সত্যৰ বল’ কবিতাটোত শিশুক সদায় সত্য কথা ক’বলৈ কৈছে। সত্য কথাই মানুহক বিপদৰ পৰা ৰক্ষা কৰে। বুকুত যদি সাহস থাকে আৰু শুদ্ধ আৰু সত্যৰ কথা হয় তেনে সত্যৰ আগত অসত্যৰ পৰাজয় হয়।

গ) ইতিহাস সম্পর্কীয়

মিত্ৰদেৱ মহন্তই শিশু কবিতাৰ মাজেৰে শিশুক ইতিহাস সম্পর্কীয় শিক্ষাও দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। যেনে- ‘আমি অসমীয়া’, ‘ল’ৰাৰ ইতিহাস’ ইত্যাদি এনে ধৰণৰ বিষয়ক কবিতা। ‘আমি অসমীয়া’ কবিতাটোত অসম দেশৰ ইতিহাসৰ বিৱৰণ দিছে। নিজৰ দেশখন ৰক্ষাৰ কাৰণে মহান মহান বীৰ-বীৰাংগনাসকলে নিজৰ জীৱন দান দি থৈ গৈছে। বীৰ লাচিত, সতী জয়মতীয়ে নিজৰ দেশখন ৰক্ষা কৰিবলৈ নিজকে দেশৰ বাবে দান দি গ’ল। শঙ্কৰ মাধৱে জাতি-ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে জাতিটোক একতাৰ দোলেৰে বান্ধি ৰাখিছিল। সেইদৰে হেমৰ কোষেৰে হেমচন্দ্ৰই ভাষাৰ দৌল সাজি গ’ল। মান, মোগল, বিদেশীসকলে আমাৰ দেশখনক লৈ মানুহক কেনেধৰণৰ অত্যাচাৰ কৰিছিল আৰু সেই সকলোবিলাকৰ পৰা এই মহান বীৰসকলে আমাক উদ্ধাৰ কৰি গ’ল। তেওঁলোক সদায়ে আমাৰ নমস্য পূজনীয়। এনে মহান লোকসকলৰ জীৱনগাঁথাৰ লগত শিশুসকলক পৰিচয় কৰাই দিছিল।

‘ল’ৰাৰ ইতিহাস’ কবিতাটোত ভাৰতবৰ্ষৰ সংক্ষেপে ইতিহাসৰ বিৱৰণ আছে। দুর্যোধন, ভীমৰ পিছত ৰাম-ভৰতৰ পিছত দেশখনলৈ নতুন নতুন মানুহৰ আগমন হ’ল। যেনে- পৃথ্বীৰাজ, মহম্মদ ঘোৰী, মহৰম, বাবৰ, ইব্রাহীম, আকবৰ, ঔৰংগজেৰ, শিৱাজী ইত্যাদি। তেওঁলোকৰ মাজতো যুঁজ বাগৰ লাগি এদিন পতন হ’ল। ইয়াৰ পিছতেই দেশখন হাত কৰি ল’লেই ইংৰাজসকলে। ইংৰাজসকলৰ বিৰুদ্ধে গৰ্জি উঠিল জাতিৰ পিতা মহাত্মা গান্ধীয়ে। তেওঁৰ সহযোগত পুনৰ আমাৰ দেশ স্বাধীন হ’ল আৰু আমি সকলোৱে এক হৈ স্বাধীন মনেৰে দেশত থাকিব পৰা হ’লো। দেশৰ এনে ইতিহাস শিক্ষাই শিশুক নিজৰ দেশৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা, সন্মান আৰু ৰক্ষা কৰিবলৈ শিকাব। পৰৱৰ্তী সময়ত নতুন প্ৰজন্মই দেশৰ হকে বিদেশীৰ লগত যুঁজ দিবলৈও কুঠাবোধ নকৰিব বুলি লেখক আশাবাদী।

ঘ) ভূগোলকেন্দ্ৰিক

‘ল’ৰাৰ ভূগোল’ ইত্যাদি কবিতাৰ মাজেৰে শিশুক ভূগোল-বুৰঞ্জীৰ শিক্ষা দিছে। ‘ল’ৰাৰ ভূগোল’ কবিতাটোত লেখকে সাগৰ, দেশ, উত্তৰ মেৰু, দক্ষিণ মেৰু, সাতখন মহাদেশৰ কথা কবিতাৰ মাজেৰে শিশুক বুজাবলৈ যত্ন কৰিছে। এনেদৰে—

পানীক বোলে সাগৰ, আৰু। মাটিত বোলে দেশ।

এচিয়া হ’ল বুঢ়ী আইতাৰ ধান শুকাবৰ ডলা

আৰৱখন মাঘৰ বিহুত। পিঠা ভাজিবৰ খোলা। (শইকীয়া সম্পা. ৭৫২) ইত্যাদি।

ঙ) ঈশ্বৰ সন্মুখীয় বা ধৰ্ম সম্পর্কীয়

ঈশ্বৰ বা ধৰ্ম সম্পর্কীয় কবিতাকেইটাৰ মাজেৰে লেখকে শিশুৰ মন আধ্যাত্মিক কৰি তুলিব বিচাৰিছে। জগতত ভগৱানেই শ্ৰেষ্ঠ। তেওঁ সকলোৰে সৃষ্টিকৰ্তা। বিপদ-আপদ,

সমস্যা ইত্যাদি সকলো দিশৰ পৰা উপশম পোৱাৰ ক্ষেত্ৰত ঈশ্বৰে আমাক সহায় কৰে। ‘দাস তোমাৰেই’ কবিতাটোত জগতৰ সকলো বস্তুৰে ঈশ্বৰৰ দাস বুলি কৈছে। যদিও আমি এই পৃথিৱীত মা-দেউতা, পুত্ৰ, কন্যা, ভাই-ভনী ইত্যাদি সকলোবোৰৰ লগত সন্মুখ গঢ়ি থাকো এই সকলোবোৰ ভগৱানৰে দাস। ভগৱানৰ কৃপাতে মান, যশস্যা, হাঁহি, দুখ এইসকলোবোৰ লাভ কৰি থাকোঁ। জগতৰ সকলো জীৱ-জড় ভগৱানেৰে দান। গতিকে ভগৱানক নাম লোৱাটো সকলোৰে কৰ্তব্য। ঈশ্বৰ যে সৰ্বজ্ঞানী, সৰ্বব্ৰহ্ম এই কথাই শিশুক বুজাবলৈ যত্ন কৰিছে। ‘নামঘৰ’ কবিতাটো ঈশ্বৰৰ মাহাত্ম্য বুজাবলৈ যত্ন কৰিছে।

চ) স্বদেশপ্ৰেম

মিত্ৰদেৱ মহন্তই শিশুক স্বদেশপ্ৰেমৰ ভাৱধাৰা জাগ্ৰত কৰিবলৈ দেশপ্ৰেমমূলক বিষয়বস্তুৰে শিশু কবিতা ৰচনা কৰিছিল। তেওঁৰ ‘আমি অসমীয়া ল’ৰা’ ‘অসমৰ জী-পো’ ইত্যাদি কবিতাৰ মাজেৰে এনে নিদৰ্শন ফুটি উঠিছে। ‘অসমৰ পো-জী’ কবিতাটোৰ মাজেৰে শিশুক দেশৰ প্ৰতি থকা সন্মান, শ্ৰদ্ধাৰ ভাৱ জগাই তোলাৰ ভাৱ এনেদৰে প্ৰকাশ কৰিছে—

মোগল খেদালে বোপা ককহঁতে

হাতত হিলৈ লৈ

আমিও খেদাম দেশৰ শতৰু

ফেঁচা যেন মিছা কৈ।।

ৰমনী গাভৰু ধৰি হেংদান

ৰাখিলে দেশৰ মান।

আমি অসমৰ বাঘিনী জীয়াৰী

পতান নহওঁ, ধান। (শইকীয়া সম্পা. ৭৩২)

ছ) খুছতীয়া ভাৱ বা হাস্যৰস ধৰ্মী

এনে ধৰণৰ কবিতাবোৰে পোনপটীয়াকৈ অৰ্থ বুজোৱাৰ সলনি এটা ভিতৰুৱা অৰ্থহে তাত লুকাই থাকে। কবিতাটো পঢ়ি হাস্যৰস লাভ কৰিলেও তাৰ মাজত এটা গভীৰ অৰ্থ অন্তৰ্নিহিত হৈ থাকে। ‘হাকিমৰ খং’, ‘ৰসে চৌ চৌ’ কবিতাপুথিৰ আটাইকেইটা কবিতাই খুছতীয়া ভাৱৰ। ‘হাকিমৰ খং’ কবিতাটোত হাঁহিৰ খোৰাক যোগালেও দুইধৰণৰ সমাজৰ সমালোচনাৰ মনোভাৱ ফুটি উঠিছে। -

অসমীয়া হাকিমৰ খং।

মেঘৰ ধনিৰে গাজি

ধৰিছে ভাষাই আজি

সাত বৰণীয়া যেন, ইন্দ্ৰধনু ৰং।।

ষ্টুপিড ডেভিল্ বড়জাত

শুয়ৰ কা বাচ্ছা ছোটজাত

তোৰ পৰাই নিতৌ গণ্ডগোল।।(শইকীয়া সম্পা. ৭৪৬)

জ) শিশু কবিতাত প্ৰকাশ পোৱা অন্যান্য বিষয়বস্তু

মিত্ৰদেৱ মহন্তই ৰচনা কৰা শিশু কবিতাসমূহৰ বিষয়বস্তু ভিন্ন ধৰণৰ। কবিতাবোৰৰ বিষয়বস্তু বৈচিত্ৰ্যতা মনকৰিবলগীয়া। যেনে- প্ৰকৃতিক কেন্দ্ৰ কৰি তেওঁ শিশু কবিতা ৰচনা কৰিছিল। যেনে- ‘কুলি’ আৰু ‘শিশু আৰু বসন্ত’ কবিতাকেইটাত বসন্ত কালত কুলিৰ আগমন, কুলি-কেতেকী চৰায়ে লৈ অহা মধুৰ বাতৰি, বসন্ত কালত প্ৰকৃতি, ফল-মূল সজীৱ হৈ উঠা এই সকলোবোৰে শিশুক আনন্দ দিয়াৰ লগতে প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য্যও উপভোগ কৰাব পাৰিছে।

‘গাঁও জেউতি’ ৰ মাজেদি কবিয়ে নগৰ আৰু চহৰৰ পাৰ্থক্য দাঙি ধৰিছে। গাঁৱলীয়া মানুহৰ সাধাৰণ সহজ-সৰল জীৱনৰ চিত্ৰই কবিতাটোত ঠাই পাইছে। গাঁৱলীয়া পৰিৱেশৰ মনোৰম বৰ্ণনাই শিশুৰ সাধাৰণ মনটোক সহজে আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিব। শিশু কবিতাত সাঁথৰ সম্পৰ্কীয় বিষয়বস্তুৱে এনেদৰে ঠাই পাইছে—

শদিয়ালৈ নেযাবা

শৰ পহ নেথাবা

কেঁচা পাতত নথ’বা লোণ।

উপজিয়েই লৰ মাৰে কোন? (শইকীয়া সম্পা. ৭৩৩)

‘মাইৰ পিঠা’ কবিতাটোত অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত পিঠা-পনাৰ গুৰুত্ব কথা আছে। বাস্তৱ আৰু কল্পনাৰ মাজত উটি ভাহিঁ শিশুৰ মনৰ কল্পনাত পিঠাই ঠাই পাইছে। যেনে—

বইছা দেউতা কালি

মোমাৰ ঘৰত।

পিঠা ভাজিছিল মায়ে

খোলাত মেলাহী কৰি

মেলি গুড়ি পিঠা। (শইকীয়া সম্পা. ৭৫১) ইত্যাদি।

১.২.৭ নীতিকথামূলক কাহিনীযুক্ত পুথি

‘নীতি-নিকুঞ্জ’ এখনি নীতিকথামূলক পুথি। এই পুথিৰ জৰিয়তে লেখকে শিশুক সজ চৰিত্ৰ, আচৰণ গঢ়িবলৈ যত্ন কৰিছে। পুথিখনত ‘ল’ৰা-ছোৱালীৰ কৰ্তব্য’ (ঘৰত) পাঠটোৱে মণিৰাম আৰু সুমলাই ৰঙীয়া মাক-দেউতাকক কেনেদৰে সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰিছিল আৰু নিজৰ কামবোৰ কেনেদৰে মনপুতি কৰি মাক-দেউতাকক সুখেৰে ৰাখিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল তাৰ আভাস আছে। পাঠটোত মাকে কোৱা কথাখিনিয়ে শিশুৱে ভৱিষ্যত জীৱন সুচাৰুৰূপে

পাৰ কৰাত সহায় কৰিব—যিখনি সুখৰ ঘৰ, তাত পঢ়াৰ উপৰিও ল’ৰা-ছোৱালীয়ে সকলো কামতে মাক-বাপেকক সহায় কৰে। সুখৰ ঘৰখনত কাৰো মুখত কেটেৰা-জেঙেৰা মাত নাই। বাই-ভনী, ককাই-ভাইৰ ভিতৰত নথৈ মিলা-প্ৰীতি। সেইখনি ঘৰত কাকো কেৰে আঁৰ কৰি নাথায়। ভাল বস্তু এপদ পালে আঁতৰি থকাটিলৈকো সাঁচি থয়। কোনো ল’ৰা-ছোৱালী বা ডাঙৰৰ মুখতো শাও-শপনি নোলায়। ঘৰৰ গৃহস্থনীয়েও গৰু গাই, ল’ৰা-ছোৱালীক লঘোণত থৈ আহাৰ নকৰে। ..এনেখনেই সুখৰ ঘৰ। (শইকীয়া সম্পা. ৭৬১) সেইদৰে বিদ্যালয়ত শিক্ষকৰ কথা ভালদৰে মনা, বিদ্যালয়ক পৱিত্ৰ মন্দিৰ হিচাপে জ্ঞান কৰা, নিজৰ কিতাপ-ফলি ভালদৰে যতনাই থোৱা, বন্ধু-বান্ধৱীক সহায় কৰা, কেতিয়াও কাজিয়া নকৰা ইত্যাদি কথাৰ শিক্ষাও পুথিখনে শিশুক দিবলৈ বিচাৰিছে। তদুপৰি ল’ৰা-ছোৱালীৰ শিষ্টাচাৰ ঘৰত, বিদ্যালয়ত, শিক্ষকৰ লগত, লগৰৰ লগত, আন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত, বয়সীয়া লোকৰ লগত, ৰঙীয়া, ঘূণীয়া, নিষ্ঠুৰাসকলৰ লগত কেনেধৰণৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে এই সকলোবোৰৰ শিক্ষা পুথ্যানুপুথ্যভাৱে ‘নীতি-নিকুঞ্জ’ পুথিখনে দিছে। অসমীয়া শিশু সাহিত্যৰ জগতত এইখন পুথিয়ে শিশুক যথেষ্ট উপকাৰ কৰিব।

১.২.৮ গদ্যধৰ্মী হাস্যৰস যুক্ত পুথি

‘ভা-কুট-কুট’ পুথিখন ধেমেলীয়া কথাৰ সমষ্টি। পুথিখনত বিভিন্ন দিশৰ সমাহাৰ ঘটিছে। যেনে- পৰম লাভ, গাখীৰৰ ভাও, সময় নিৰূপণ, নিখঁকুৱা, আইন’ৰ মান, লেলেতীয়া কীৰ্তন, চিনা-পৰিচয়, কুকুৰ পিটা, দৰৱৰ দৰৱ, দাস স্বামী, ঈশ্বৰক ঠগন, ৰূপলেখা, দেশসেৱা, পৰোপদেশ, জলপান, তোৰ-মোৰ ইত্যাদি।

২.০ উপসংহাৰ

শিশু মনস্তাত্ত্বিক দিশৰ সকলো দিশতে জ্ঞান থকা মিত্ৰদেৱ মহন্তই শিশু সাহিত্যসমূহ ৰচনা কৰোঁতে প্ৰতিটো দিশ সূক্ষ্ম সূক্ষ্মভাৱে অধ্যয়ন কৰিছিল। সেয়ে শিশুৱে কি ভাল পায়, ৰস পায়, অৰ্থাৎ ৰুচি-অভিৰুচি, কেনেদৰে ক’লে সহজে কথাটো আয়ত্ত কৰিব এই সকলোবোৰৰ বিষয়ে সুন্দৰকৈ উপস্থাপন কৰিব পাৰিছে। মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যসমূহত অসমৰ সমাজ জীৱনৰ সামাজিক, সাংস্কৃতিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক ইত্যাদি বিভিন্ন দিশৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। তদুপৰি শিশু সাহিত্যসমূহৰ সাৱলীল ছন্দধৰ্ম, নিভাঁজ ঘৰুৱা কথা, চিত্ৰধৰ্মী বৰ্ণনা, অলংকাৰ, হাস্য-ব্যংগধৰ্মী নীতিমূলক শিক্ষাই শিশু সাহিত্যসমূহৰ গাভীৰ্য বঢ়াই তুলিছে। তেওঁ ৰচিত শিশু সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু বৈচিত্ৰতা মনকৰিবলগীয়া। পঢ়াশলীয়া পাঠেই হওক বা কবিতাই হওক, নীতিমূলক কথাই হওক ইত্যাদি সকলোবোৰে শিশুক নতুন নতুন কথা শিকোৱাৰ লগতে ভৱিষ্যতে সুস্থ, সুন্দৰ জীৱন গঢ়াত সহায় কৰিব।

২.১ ভৱিষ্যত অধ্যয়নৰ সম্ভাৱনীয়তা

মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ শিশু সাহিত্যত বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্যতা : এক মূল্যায়ন— শীৰ্ষক
বিষয়টোৰ অধ্যয়নৰ পিছত ন-ন দিশৰ মুকলি হ'ব। কেৱল বিষয়বস্তু বৈচিত্ৰ্যতাই নহয়,
তেওঁৰ শিশু সাহিত্যৰ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে শিশু সাহিত্যৰ ভাষা, শিশু সাহিত্যত ব্যৱহৃত
শব্দ, বাক্য গাঁথনি ইত্যাদি বিভিন্ন দিশৰ সম্পৰ্কে ভৱিষ্যতে অধ্যয়ন কৰিব পৰা যাব।

প্ৰসংগ গ্ৰন্থপঞ্জী

মূল গ্ৰন্থ :

শইকীয়া, নগেন (সম্পা.) : *মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ ৰচনাৱলী*, প্ৰেমানন্দ ন্যাস, বালিগাঁও, যোৰহাট,
প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৩ জুন, ২০১২। মুদ্ৰিত।

প্ৰাসঙ্গিক গ্ৰন্থ :

তামুলী, শান্তনু : *অসমীয়া শিশু-সাহিত্য সমীক্ষণ* মৌচাক প্ৰকাশন, যোৰহাট, প্ৰথম প্ৰকাশ,
২০১০। মুদ্ৰিত।

নেওগা, মহেশ্বৰ : *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*, চন্দ্ৰপ্ৰকাশ, গুৱাহাটী-১, একাদশ তাঙৰণ,
আগষ্ট, ২০১০। মুদ্ৰিত।

বৰকটকী, উপেন্দ্ৰ : *অসমীয়া শিশু-সাহিত্যৰ সংক্ষিপ্ত ইতিকথা*, ষ্টুডেন্টছ ষ্ট'ৰ্চ, গুৱাহাটী,
প্ৰথম প্ৰকাশ, অক্টোবৰ, ২০০২। মুদ্ৰিত।

বৰা, প্ৰতাপজ্যোতি : *ক্ৰমবিকাশত অসমীয়া শিশু-সাহিত্য আৰু শিশু-সাহিত্যৰ গ্ৰন্থপঞ্জী*,
সুৰভি পাবলিচিং হাউচ, যোৰহাট, প্ৰথম প্ৰকাশ, মে' ২০১১। মুদ্ৰিত।

বৰা, মনালিছা, ৰেখা কলিতা (সম্পা.) : *অসমীয়া শিশু সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক অধ্যয়ন*, এন
এল পাব্লিকেশ্বনছ, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী, প্ৰথম প্ৰকাশ, চেপ্তেম্বৰ, ২০১৫। মুদ্ৰিত।

বড়া, বৰ্ণালী : *শিশু সাহিত্য আৰু অন্যান্য প্ৰবন্ধ*, অসমীয়া ভাষা আৰু ছফ্টৱেৰ বিকাশ
কেন্দ্ৰ, নিৰীক্ষণ প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, প্ৰথম প্ৰকাশ, অক্টোবৰ, ২০১৫। মুদ্ৰিত।

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ, *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*, গুৱাহাটী, ১৯৯৬। মুদ্ৰিত।

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-58-67

ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প : এক অধ্যয়ন

(মিৰি জীয়ৰী আৰু মনোমতী উপন্যাসৰ বিশেষ উল্লেখনসহ)

বিদ্যুৎ দত্ত

গৱেষক, বৈদেশিক ভাষা অধ্যয়ন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

সংক্ষিপ্তসাৰ :

অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত ৰজনীকান্ত বৰদলৈ এক পৰিচিত সত্তা। অসমীয়া
উপন্যাসৰ জন্মৰ সময়ছোৱাতেই কেইবাখনো উপন্যাস ৰচনাৰে বৰদলৈয়ে অসমীয়া
উপন্যাস সাহিত্যত এক দৃষ্টান্ত ৰাখি থৈ গৈছে। পাশ্চাত্যৰ ইংৰাজ ঔপন্যাসিক
ছাৰ বাল্টাৰ স্কট আৰু বংগৰ বঙ্কিমচন্দ্ৰ চেটাৰ্জীৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত আৰু প্ৰভাৱান্বিত
বৰদলৈয়ে কেইবাখনো উপন্যাস ৰচনা কৰি অসমীয়া উপন্যাসক এক সমৃদ্ধিশালী
ৰূপত অৱস্থান কৰাই থৈ গৈছে। অসমীয়া সমাজ আৰু ইতিহাসৰ বিভিন্ন দিশৰ
কলাত্মক প্ৰতিফলনে তেওঁৰ উপন্যাসসমূহৰ কলাগুণ বৃদ্ধি কৰিছে। অসমীয়া
জনজাতীয় সমাজখনো তেওঁৰ উপন্যাসত প্ৰাণ পাই উঠিছে। অসমীয়া উপন্যাসৰ
আদি পৰ্বতেই উপন্যাস ৰচনা কৰিলেও বৰদলৈৰ উপন্যাসত একোটা সুবিন্যস্ত
কাহিনী আৰু আৰু উপযুক্ত চৰিত্ৰ চিত্ৰণ দেখা যায়। সংলাপ আৰু পৰিৱেশ
নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰতো বৰদলৈৰ দক্ষতা দৃষ্টিগোচৰ হয়। বৰদলৈৰ দ্বাৰা ৰচিত *মিৰি
জীয়ৰী* আৰু *মনোমতী* উপন্যাসতো ঔপন্যাসিকগৰাকীৰ নিৰ্মাণশিল্পৰ দক্ষতা
পৰিলক্ষিত হয়। দুয়োখন উপন্যাসৰে কাহিনীভাগ মূলতঃ তৃতীয় পুৰুষত বৰ্ণনা
কৰা হৈছে। দুয়োখন উপন্যাসতে বৰদলৈয়ে নাৰী চৰিত্ৰক অধিক শক্তিশালী
ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। *মিৰি জীয়ৰী*ত সোৱণশিৰি নৈ পাৰৰ মিৰি সমাজৰ

জীৱন চিত্ৰ প্ৰকাশ পোৱাৰ সমান্তৰালভাৱে মনোমতী উপন্যাসত মানৱ তৃতীয় অসম আক্ৰমণৰ ভয়াৱহ দৃশ্য বৰ্ণিত হৈছে। আলোচনাৰ সীমিত পৰিসৰৰ কথা মনত ৰাখি উক্ত উপন্যাস দুখনৰ নিৰ্মাণশিল্পৰ অধ্যয়নৰ যোগেদি সামগ্ৰিকভাৱে বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কে এক ধাৰণা গঢ়ি তুলিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। প্ৰস্তাৱিত আলোচনাপত্ৰখনত এই সম্পৰ্কত উদাহৰণসহ বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰি দেখুওৱা হৈছে।

সূচক শব্দ : ৰজনীকান্ত বৰদলৈ, নিৰ্মাণশিল্প, উপন্যাস, মিৰি জীয়ৰী, মনোমতী,

১.০ অৱতৰণিকা

১.০১ বিষয়ৰ পৰিচয় : অসমীয়া সাহিত্যত উপন্যাস সম্ভাৱকপে পৰিচিত ৰজনীকান্ত বৰদলৈয়ে কেইবাখনো উপন্যাস ৰচনাৰে অসমীয়া উপন্যাসৰ ধাৰাটোক এক সমৃদ্ধিশালী ৰূপ প্ৰদান কৰি থৈ গৈছে। মিৰি জীয়ৰী বৰদলৈৰ দ্বাৰা ৰচিত প্ৰথম সামাজিক উপন্যাস। ইয়াৰোপৰি মনোমতী, দন্দুৱাদ্ৰোহ, ৰাখা-ৰুক্মিণীৰ ৰণ আদি উপন্যাসত অসমৰ ইতিহাসক কল্পনাৰ সংযোগেৰে তেওঁ এক বলিষ্ঠ ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। উপন্যাসসমূহৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰতো বৰদলৈ আছিল ব্যতিক্ৰম। কাহিনী,পৰিৱেশ, চৰিত্ৰ আৰু সংলাপ নিৰ্মাণৰ দিশত বৰদলৈয়ে প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দি থৈ গৈছে। তেওঁৰ মিৰি জীয়ৰী আৰু মনোমতী উপন্যাসত এই প্ৰতিভাৰ পৰিচয় বিশেষভাৱে পোৱা যায়। এই উপন্যাস দুখনৰ কাহিনী, চৰিত্ৰ, সংলাপ আৰু পৰিৱেশ এই আটাইকেইটা উপাদানতে অসমৰ মাটি-মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ কথা পোৱা যায়। মিৰি জীয়ৰী উপন্যাসত অসমৰ জনজাতীয় সমাজ এখনৰ চিত্ৰ প্ৰতিফলিত হোৱাৰ সমান্তৰালভাৱে মনোমতীত মূৰ্ত হৈ উঠিছে অসমৰ ইতিহাসৰ এছোৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়। প্ৰস্তাৱিত আলোচনাপত্ৰখনত বৰদলৈৰ মিৰি জীয়ৰী আৰু মনোমতী উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কত বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰোঁতে এই দিশবোৰ পোহৰলৈ অনাৰ সচেষ্ঠ প্ৰয়াস কৰা হ'ব।

১.০২ বিষয়বস্তুৰ গুৰুত্বঃ

অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যলৈ ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসসমূহ এক মহৎ দান। বৰদলৈয়ে জীৱনৰ প্ৰথমখন উপন্যাস ৰচনা কৰাৰপৰা বৰ্তমানলৈকে তেওঁৰ উপন্যাসে এশ বছৰ অতিক্ৰম কৰিছে। এই দীঘলীয়া সময়ছোৱাত তেওঁৰ উপন্যাস সম্পৰ্কত যিমানখিনি আলোচনা আৰু বিচাৰ-বিশ্লেষণ হ'ব লাগিছিল, বৰ্তমানেও সেয়া হৈ উঠা নাই। আনকি তেওঁৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কতো বিশেষ অধ্যয়ন আজিপৰ্যন্ত দৃষ্টিগোচৰ হোৱা নাই। গতিকে প্ৰস্তাৱিত আলোচনাপত্ৰখনত প্ৰতিনিধিত্বমূলকভাৱে তেওঁৰ মিৰি জীয়ৰী আৰু মনোমতী উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্পৰ আলোচনাৰ যোগেদিয়েই আমি বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ

সামগ্ৰিক নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কত এক ধাৰণা গঢ়ি তুলিব পাৰিম। গতিকে এনে এক দৃষ্টিকোণৰপৰা বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কত যথেষ্ট বিচাৰ-বিশ্লেষণ আৰু অধ্যয়নৰ অৱকাশ আছে।

১.০৩ গৱেষণাৰ পৰিসৰঃ

প্ৰস্তাৱিত আলোচনাপত্ৰখনত ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কত আলোচনা কৰিবলৈ গৈ তেওঁৰ আটাইকেইখন উপন্যাসৰ অধ্যয়ন কৰা হৈছে। বৰদলৈৰ উপন্যাসকেইখনৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কত পোনপটীয়াকৈ কোনো গ্ৰন্থ দৃষ্টিগোচৰ নহ'ল যদিও বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ আলোচনা সম্পৰ্কীয় কিছু গ্ৰন্থ অধ্যয়ন কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

১.০৪ গৱেষণা পদ্ধতি : গৱেষণা পত্ৰখনত বিৱৰণমূলক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হৈছে।

১.০৫ গৱেষণা পত্ৰৰ উদ্দেশ্যঃ

ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কত অধ্যয়ন কৰাৰ উদ্দেশ্যসমূহ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণৰ—

- (১) বৰদলৈয়ে উপন্যাসৰ কাহিনীভাগ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত ক'ৰ ক'ৰপৰা সমল আহৰণ কৰিছিল সেই সম্পৰ্কত অধ্যয়ন কৰা।
- (২) বৰদলৈয়ে উপন্যাসৰ কাহিনী নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত অৱলম্বন কৰা কৌশল আৰু ভাষা সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা।
- (৩) বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ চৰিত্ৰ সৃষ্টি সম্পৰ্কত অধ্যয়ন কৰা।
- (৪) বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ সংলাপ নিৰ্মাণ সম্পৰ্কত অধ্যয়ন কৰা।
- (৫) বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ পৰিৱেশ নিৰ্মাণ সম্পৰ্কত অধ্যয়ন কৰা।
- (৬) বৰদলৈয়ে উপন্যাসৰ কাহিনী,চৰিত্ৰ, সংলাপ আৰু পৰিৱেশ ৰচনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত লাভ কৰা সফলতা-বিফলতা সম্পৰ্কত অধ্যয়ন কৰা।

২.০০ মূল বিষয়ৰ আলোচনা

২.০১ 'মিৰি-জীয়ৰী' উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্পঃ

ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ দ্বাৰা ৰচিত প্ৰথম আৰু একমাত্ৰ সামাজিক উপন্যাসখনেই হৈছে মিৰি জীয়ৰী। উপন্যাসখন বৰদলৈয়ে ১৮৯৫ চনত ৰচনা কৰিছিল। মিৰি-জীয়ৰী উপন্যাসৰ মূল পটভূমি হিচাপে ঔপন্যাসিকে লখিমপুৰ জিলাৰ সোৱণশিৰি নৈৰ পাৰৰ মিৰি সমাজৰ ছবি তুলি ধৰিছে। উপন্যাসখন ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত ঔপন্যাসিকে কাহিনী, চৰিত্ৰ, সংলাপ আদি নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ গুৰুত্ব দিছে। উপন্যাসখনত বৰ্ণিত কাহিনীটোক থূলমূলকৈ এনেদৰে উল্লেখ কৰিব পাৰি—লখিমপুৰ জিলাৰ সোৱণশিৰি নৈৰ পাৰৰ এক শান্ত-সমাহিত মিৰি

গাঁও হ'ল ঘূণাসুঁতি। সেই ঘূণাসুঁতি গাঁৱৰে এহাল ডেকা-গাভৰু জঙ্কি আৰু পানেইৰ শৈশৱৰ বন্ধুত্বই পাছলৈ প্ৰেমৰ ৰূপ লৈছে। আনফালে পানেইৰ বিয়াৰ বয়স হোৱাত পানেইৰ দেউতাকে সেই গাঁৱৰে সম্ভান্ত পৰিয়ালৰ ডেকা কমুদলৈ পানেইক বিয়া দিয়াৰ সিদ্ধান্ত লৈছে। মাক আৰু পানেইৰ আপত্তিয়ে পুৰুষাত্মিক চিন্তাৰ অধিকাৰী তামেদ (পানেইৰ পিতৃ)ৰ সিদ্ধান্ত লৰাব পৰা নাই। পৰৱৰ্তী সময়ত কমুদৰ সৈতে তাইৰ বিবাহ নিশ্চিত বুলি জানি তাই জঙ্কিৰ লগত পলাই গৈ কমুদৰ সৈন্যৰ হাতত ধৰা পৰিছে। পানেইক কমুদে জোৰ কৰি ধৰি আনি তাইৰ পিতৃ-মাতৃৰ হাতত তাইক গতাই দিয়ে। পানেইক পিতৃয়ে পূৰ্বৰ কথা অনুসৰি কমুদলৈ বিয়া দিলে। কমুদে নানা চেষ্টা কৰিও তাইৰ মন পাবলৈ সক্ষম নহ'ল। কিছুদিন পাছত জঙ্কি পুনৰ ঘৰৰপৰা নিখুজ হ'ল। এইবাৰ পানেই ক'ত গ'ল কোনেও ত'ত ধৰিব নোৱাৰিলে। ইপিনে পানেই ঘৰৰপৰা নিখুজ হোৱাৰ খবৰ পাই জঙ্কিয়েও তাইক বিচাৰি ঘৰৰপৰা ওলাল। শেষত দুয়োটাকে কিছু অগা-পিছাকৈ পৰ্বতৰ গাছি মিৰিয়ে ধৰি নি হত্যা কৰে। কাহিনীটো খুলমূলকৈ ইমানেই। কিন্তু উপন্যাসখনৰ কাহিনীটো বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে উপন্যাসখনৰ কাহিনীটোৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বৰদলৈয়ে যথেষ্ট পৰিশ্ৰম কৰিছে। উপন্যাসখনৰ চতুৰ্থ অধ্যায়ৰ শেষৰফালে ঔপন্যাসিকে সংঘাতৰ বীজ ৰোপণ কৰি কাহিনীৰ প্ৰতি পাঠকৰ ওৎসুক্য বৰ্তাই ৰাখি কাহিনীটোক আগবঢ়াই লৈ গৈছে। দৰাচলতে সংঘাতেই হৈছে কোনো নাটক বা উপন্যাসত উৎকণ্ঠা সৃষ্টিৰ মূল চালিকাশক্তি। মিৰি জীয়ৰী উপন্যাসৰ সংঘাত সৃষ্টিত ঔপন্যাসিকে বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া পৰিলক্ষিত হয়। এই সংঘাত উপন্যাসখনৰ কাহিনী নিৰ্মাণ আৰু অগ্ৰগতিত যথেষ্ট সহায়ক হৈছে। মিৰি সমাজত প্ৰচলিত বিভিন্ন লোককথা আৰু সাংস্কৃতিক সমলেও উপন্যাসখনৰ কাহিনী নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়াত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। ঔপন্যাসিকৰ বাহুল্যবৰ্জিত ভাষাই উপন্যাসখনৰ প্ৰতি পাঠকক অধিক আকৰ্ষিত কৰে। উপন্যাসৰ কাহিনীটোক বৰদলৈয়ে নিটোল ৰূপত গঢ়ি তুলিছে।

আনহাতে, মিৰি জীয়ৰী উপন্যাসৰ চৰিত্ৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰতো বৰদলৈয়ে দক্ষতাৰ পৰিচয় দিব পাৰিছে। উপন্যাসখনৰ বিশেষভাৱে গুৰুত্বপূৰ্ণ চৰিত্ৰকেইটা হ'ল—জঙ্কি, পানেই, তামেদ, নিৰমা, কমুদ, ডালিমী, নমেন গাম আৰু ৰকমী। ইয়াৰ উপৰিও অন্যান্য বহু চৰিত্ৰৰো সমাবেশ উপন্যাসখনত আছে। উপন্যাসখনৰ জঙ্কি আৰু পানেই চৰিত্ৰ দুটা অসমীয়া সাহিত্যৰ দুটা অমৰ চৰিত্ৰ। এয়া বোধকৰোঁ ঔপন্যাসিকৰ চৰিত্ৰ নিৰ্মাণৰ দক্ষতাৰ বাবে সম্ভৱ হৈ উঠিছে। উপন্যাসখনত বৰ্ণিত হোৱা সমাজখন হৈছে ঊনবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধৰ লখিমপুৰ জিলাৰ সোৱণশিৰি পাৰৰ মিৰি সমাজ। সেই সমাজখন আজিৰ দৰে উন্নত পৰ্যায়ৰ নাছিল। সামাজিক কু-সংস্কাৰ, অন্ধবিশ্বাস আদিয়ে সমাজৰ চাৰিওদিশ আৱৰি ৰাখিছিল। এটা জাতিয়ে অন্য এটা জাতিক শত্ৰু যেন গণ্য কৰিছিল। সেই সময়তে ৰচনা কৰা মিৰি জীয়ৰী উপন্যাসখনত

বৰ্ণিত হৈছে সমাজৰ এনেবোৰ অন্ধকাৰময় দিশ। উপন্যাসখনৰ পানেই চৰিত্ৰটো এটা গতিশীল (Round) চৰিত্ৰ। তাইৰ মত নোলোৱাকৈ পিতৃ-মাতৃয়ে গাঁৱৰে সম্ভ্ৰান্ত ডেকা কমুদলৈ পানেইক বিয়া দিবলৈ সিদ্ধান্ত লৈছে। পিতৃ-মাতৃৰ এই সিদ্ধান্তৰ কথা গ'ম পাই পানেয়ে মাকৰ সৈতে প্ৰতিবাদত লিপ্ত হৈছে। মাকে যেতিয়া “তাৰ ধন-বিতো বহুত আছে” বুলি কৈ কমুদৰ সপক্ষত উকালতি আৰম্ভ কৰি দিলে তেতিয়া পানেয়ে “আই, ধন-বিতোই তহঁতৰ দৰা ভাল-বেয়াৰ চিন হ'লনে?” বুলি তাৰ প্ৰত্যুত্তৰ এনেদৰে দিছে। উপন্যাসখনৰ আন বহু ঠাইত পানেইৰ এই প্ৰতিবাদী সত্তাৰ অস্তিত্ব অনুভৱ কৰিব পাৰি। উপন্যাসখনত জঙ্কি চৰিত্ৰটোকো যথেষ্ট দূৰদৰ্শী আৰু গাভীৰ্যৰে পৰিপুষ্ট চৰিত্ৰ বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। নিজৰ সীমাবদ্ধতাৰ কথা তাৰ জ্ঞাত। কেনে পৰিস্থিতিত কি কাম কৰিব লাগে সি জানে। সেয়েহে পৰিকল্পনা কৰিয়েই জঙ্কি ঘূণাসুঁতিৰ সম্বন্ধীয়ৰ ঘৰলৈ গৈ পানেইক কিদৰে লাভ কৰিব পৰা যায় তাৰ পৰিকল্পনা কৰিছে। শেষত গাছি মিৰিৰ হাতত পৰি মৃত্যুমুখত পৰিবলগীয়া হৈছে যদিও সি শেষ পৰ্যন্ত পানেইক লাভৰ আশা কৰি চেষ্টা অব্যাহত ৰাখিছে। চৰিত্ৰটোৰ মাজত গতিশীল (Round) চৰিত্ৰৰ লক্ষণ বিচাৰি পোৱা যায়। উপন্যাসখনত অঙ্কিত অন্যান্য চৰিত্ৰৰ নিৰ্মাণতো বৰদলৈয়ে কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিছে। পানেইৰ মাক-দেউতাক ক্ৰমে নিৰমা আৰু তামেদক ঔপন্যাসিকে পুৰণি চিন্তা আৰু ৰীতি-নীতিৰে পৰিপুষ্ট চৰিত্ৰ হিচাপে অঙ্কন কৰিছে। অৰ্থাৎ সেই চৰিত্ৰ দুটাক পুৰণি সমাজ ব্যৱস্থাৰ প্ৰতিনিধিস্বৰূপেও উপন্যাসখনত উপস্থাপন কৰা হৈছে। আনহাতে, সেই গাঁৱৰে এজন ‘গাম’(মৌজাদাৰ) ৰ পুত্ৰ কমুদ চৰিত্ৰটোও ঔপন্যাসিকৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ চৰিত্ৰ। প্ৰথম পৰ্যায়ত চৰিত্ৰটোৰ মাজত গতিশীল চৰিত্ৰৰ লক্ষণ দেখা পোৱা যায় যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত পাঠকৰ সেই ধাৰণা ক্ৰমাৎ হীন হৈ আহিবলৈ বাধ্য। পানেইক বিবাহ কৰোৱাৰ পাছত অলেখ চেষ্টা কৰিও পানেইৰ মন পাব নোৱাৰাত অৱশেষত কমুদ পৰিস্থিতিৰ ওচৰত হাৰ মানিছে আৰু পানেইৰ সৈতে বিবাহিত জীৱন ত্যাগ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে। গতিকে এই চৰিত্ৰটোক এটা ফ্লেট চৰিত্ৰ (Flat character) হিচাপেহে অভিহিত কৰিব পাৰি। গতিকে প্ৰদত্ত আলোচনাৰপৰা দেখা গ'ল অসমীয়া উপন্যাসৰ প্ৰথম পৰ্যায়তে বৰদলৈয়ে মিৰি জীয়ৰী উপন্যাসৰ চৰিত্ৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ দক্ষতা আৰু প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিব পাৰিছে।

নাটকৰ দৰে উপন্যাসৰো এক গুৰুত্বপূৰ্ণ অঙ্গ হ'ল সংলাপ সৃষ্টি। চৰিত্ৰানুকূল সংলাপৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগে নাটক বা উপন্যাসৰ কলাগুণ বৃদ্ধি কৰে। বৰদলৈয়ে মিৰি জীয়ৰী উপন্যাসৰ সংলাপ সৃষ্টিতো বিশেষ দক্ষতাৰ পৰিচয় দিবলৈ সক্ষম হৈছে। সাধাৰণতে প্ৰথম পুৰুষ বা তৃতীয় পুৰুষত কাহিনী এটা বৰ্ণনা কৰি যোৱাটোৱেই উপন্যাস একোখনৰ নিয়ম। কিন্তু সংলাপৰ প্ৰয়োগে গল্প বা উপন্যাসৰ প্ৰতি পাঠকৰ মনত নাটকীয় উৎকণ্ঠা বৃদ্ধি কৰি শেষ

পৰ্যন্ত সেই উৎকৰ্ণা ধৰি ৰাখে। দৰাচলতে বৰ্ণনাতকৈও নাটকীয় সংলাপেহে গল্প বা উপন্যাসৰ উৎকৰ্ণা সৃষ্টিত অধিক বৰঙণি আগবঢ়ায়। **মিৰি জীয়ৰী** উপন্যাসৰ কাহিনীভাগকো অধিক গতিশীলতা দান কৰাৰ উদ্দেশ্যে আৰু নাটকীয় উৎকৰ্ণা সৃষ্টিৰ উদ্দেশ্যত ঔপন্যাসিকে সংলাপৰ সৃষ্টি কৰিছে। উপযুক্ত শব্দচয়ন, প্ৰাঞ্জল ভাষা আৰু চৰিত্ৰানুকূল কথা-বতৰাই সংশ্লিষ্ট সংলাপক এক বিশেষ মৰ্যাদা দান কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে উপন্যাসখনৰ তৃতীয় অধ্যায়ত সন্নিৱিষ্ট কৰা নিম্নোলিখিত সংলাপকেইফাকিলৈ মন কৰিব পাৰি—

জঙ্কি—তোক এটা কথা সুধিবলৈ মন কৰিছোঁ।

পানেই—কি কথা জঙ্কি সোধ।

জঙ্কি—কচোন পানেই তই মোক ভাল পাবনে?

পানেই—(হাঁহি হাঁহি) কেলেইনো লাগিছে তোক এই কথা জঙ্কি?

ইয়াৰোপৰি ঔপন্যাসিকে চৰিত্ৰ অনুযায়ী সুকীয়া সুকীয়া সংলাপৰ প্ৰয়োগ কৰি উপন্যাসখনৰ কাহিনীভাগক আগবঢ়াই লৈ গৈছে।

কাহিনী, চৰিত্ৰ আৰু সংলাপ সৃষ্টিৰ উপৰিও ঔপন্যাসিকে পৰিৱেশৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰতো দক্ষতাৰ পৰিচয় দিব পাৰিছে। ঔপন্যাসিকে **মিৰি জীয়ৰী** উপন্যাসত কাহিনী অনুসৰি পৰিৱেশ নিৰ্মাণৰ সমান্তৰালভাৱে প্ৰতিটো অধ্যায়েতে উল্লেখ কৰা শিৰোনামবোৰেও উপন্যাসখনৰ সংশ্লিষ্ট অধ্যায়টোত বৰ্ণনা কৰিবলগীয়া পৰিৱেশৰ ছবি দাঙি ধৰে। উদাহৰণস্বৰূপে উপন্যাসখনৰ ‘নৈৰ পাৰত’, ‘লক্ষ্মীমপুৰ নগৰৰ ওপৰত’, ‘মিৰি গাঁৱত’, ‘পানেইৰ ঘৰত’, ‘সোৱণশিৰি নৈৰ বুকুত’, ‘ভূঁইতলিত আৰু ঘৰত’, ‘মিৰি গাঁও দুখনত’, ‘এন্ধাৰ নিশা’, ‘হাবিৰ মাজত’, ‘লক্ষ্মীমপুৰ নগৰত’, ‘আকৌ সোৱণশিৰি নৈৰ বুকুত’ আদি শিৰোনামবোৰে সংশ্লিষ্ট অধ্যায়বোৰত বৰ্ণিত পৰিৱেশৰ একোখন স্পষ্ট ছবি দাঙি ধৰে। ঘটনা আৰু কাহিনী অনুকূল পৰিৱেশ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বৰদলৈ সদায়ে সিদ্ধহস্ত। **মিৰি জীয়ৰী**য়ো তাৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। ৰোমাণ্টিক চেতনাৰে সমৃদ্ধ বৰদলৈয়ে তেওঁৰ উপন্যাসসমূহত প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন অনুসৰ্গক আকৰ্ষণীয় ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। **মিৰি জীয়ৰী** উপন্যাসত নৈপৰীয়া মিৰি সমাজৰ চিত্ৰ বলিষ্ঠ ৰূপত ঔপন্যাসিকে নিৰ্মাণ কৰি উলিয়াইছে।

গতিকে উপৰোক্ত আলোচনাৰপৰা এটা কথা স্পষ্টভাৱে ক’ব পাৰি যে ঔপন্যাসিক ৰজনীকান্ত বৰদলৈয়ে **মিৰি জীয়ৰী** উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্পৰ ক্ষেত্ৰত সুকীয়া কলা-নৈপুণ্যৰে পৰিচয় দিছে।

২.০২ ‘মনোমতী’ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্পঃ

মনোমতী ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ দ্বাৰা ৰচিত প্ৰথমখন ঐতিহাসিক উপন্যাস। ১৮৯৭ চনত ৰচিত এই উপন্যাসখনত বৰ্ণিত হৈছে মানৱ তৃতীয় অসম আক্ৰমণৰ কথা। মানৱ এই

আক্ৰমণৰ সমান্তৰালভাৱে উপন্যাসখনত বৰ্ণিত হৈছে উপন্যাসখনৰ মুখ্য চৰিত্ৰ লক্ষ্মীকান্ত আৰু মনোমতীৰ প্ৰেমকাহিনী। **মনোমতী** উপন্যাসখনৰ কাহিনী নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত ঔপন্যাসিকে যথেষ্ট দক্ষতাৰ পৰিচয় দিছে। উপন্যাসখনৰ কাহিনীটো বৰ্ণনা কৰিবলৈ গৈ ঔপন্যাসিকে কাহিনীৰ বিষয়বস্তু অতি নিটোল আৰু বাহুল্যবৰ্জিত ৰূপত দাঙি ধৰিছে। উপন্যাসখনৰ কাহিনীভাগক থুলমূলকৈ এনেদৰে বৰ্ণনা কৰিব পাৰি—“উপন্যাসখনৰ কাহিনীভাগ বৰপেটাৰ হাউলী বৰনগৰ অঞ্চলৰ দুগৰাকী সামন্ত চণ্ডী বৰুৱা আৰু তেওঁৰ সকলো কথাতে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰা চণ্ডী বৰুৱাক শত্ৰু বুলি ভবা হলকান্ত বৰুৱাৰ মাজত চলি থকা বিদ্বেষ আৰু শত্ৰুতাৰ পটভূমিত কাহিনীভাগ ৰচিত হৈছে। তাৰ লগতে যোগ হৈছে হলকান্ত বৰুৱাৰ সুশীল, গুণী, স্বদেশপ্ৰেমিক, যোদ্ধা পুত্ৰ লক্ষ্মীকান্ত আৰু চণ্ডী বৰুৱাৰ ৰূপহী আৰু গুণী ছোৱালী মনোমতীৰ প্ৰেমকাহিনী। কালিদাসৰ অভিজ্ঞান শকুন্তলম নাটকৰ শকুন্তলাৰ দৰেই মনোমতীৰ ৰূপ-সৌন্দৰ্য আৰু সখীগতা প্ৰাণ স্বভাৱৰ। পাৰ্থক্য শকুন্তলাৰ দুজনী সখীয়েকৰ পৰিৱৰ্তে মনোমতীৰ এজনীয়েই বুদ্ধিমত্তা সখীয়েক পমীলা। দুখান্ত তপোবনলৈ অহাৰ দৰে পমীলায়ো শান্তিৰাম ভকতৰ সহায়ত লক্ষ্মীকান্তক হলকান্ত বৰুৱাৰ হাউলীলৈ লৈ আহি গোপনে প্ৰেমিক যুগলক লগ পোৱাৰ সুবিধা কৰি দিয়ে। দুয়োৰেই অলপ সময়ৰ মিলনৰ পিছতেই আৰম্ভ হয় বিচ্ছেদ-বিপৰ্যয়ৰ ধুমুহা। অভিজ্ঞান শকুন্তলমত বিচ্ছেদ-বিপৰ্যয় আহে সমাজৰ বিবেকস্বৰূপ দুৰ্বাসাৰ অভিশাপৰ জৰিয়তে আৰু লক্ষ্মীকান্ত-মনোমতীৰ প্ৰেম আৰু মিলনত বাধা দিয়ে অসমৰ ৰাজনৈতিক বিপৰ্যয়ে নমাই অনা ধুমুহাই। আনকি তেওঁলোক দুয়োৰে প্ৰাণলৈও সংশয় নামি আহিছিল। দুয়োৰে জীৱন ৰক্ষা কৰিছিল আন এগৰাকী স্বদেশপ্ৰেমিক বুদ্ধিমতী অসমীয়া গাভৰু মিজিমাছাৰ লগত থাকিবলৈ বাধ্য হোৱা পদুমীৰ বুদ্ধি, সাহস আৰু তৎপৰতাত। শান্তিৰাম ভকত, পমীলা-মনোমতী আৰু হলকান্ত বৰুৱাই মানৱ বন্দীত্বৰপৰা মুক্তি পাবলৈ সক্ষম হোৱা ঘটনাই পদুমীৰ সাহস, বুদ্ধিমত্তা, দেশ আৰু জাতিৰ প্ৰতি অকুণ্ঠ প্ৰেমৰ কথাকে সূচাইছে।” (দাস, সূৰ্য (সংকলক)ঃ **ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাস সমগ্ৰ**, পৃ.-৭-৮)

মনোমতী উপন্যাসৰ কাহিনীটো নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বৰদলৈয়ে কাল্পনিক কাহিনীৰ তুলনাত ঐতিহাসিক ঘটনাৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিছে। ঐতিহাসিক ঘটনাটোৰ প্ৰয়োজনতহে ঔপন্যাসিকে লক্ষ্মীকান্ত-মনোমতীৰ প্ৰেমকাহিনীটোৰ সংযোজন ঘটাইছে। কাহিনী উপস্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত ঔপন্যাসিকে তৃতীয় পুৰুষৰ আশ্ৰয় লৈছে যদিও মাজে মাজে কোনোটো খণ্ডত ঔপন্যাসিকে কাহিনীটোৰ মাজত প্ৰথম পুৰুষৰ অস্তিত্বও পাঠকক অনুভৱ কৰিবলৈ দিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, উপন্যাসখনৰ প্ৰথম অধ্যায়ৰ এঠাইত কৈছে—“আমি যি সময়ৰ কথা লিখিছোঁ অৰ্থাৎ মানৱ দিনৰ আগেয়ে বৰপেটাত...” এনেদৰে। গতিকে এনেধৰণৰ বাক্যৰপৰা প্ৰত্যক্ষভাৱে প্ৰথম পুৰুষৰ অস্তিত্ব উপন্যাসখনত অনুভূত হয়। উপন্যাসখনত দ্বাদশ

অধ্যায়টোতহে প্ৰথমবাৰৰ বাবে সংঘাতৰ সূত্ৰপাত ঘটিছে যদিও উপন্যাসখনত প্ৰথমৰেপৰা এটা তলসুঁতীয়া সংঘাত বিৰাজমান। আহোম ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ খাম-খেয়ালী আৰু পবিত্ৰীকাতৰতা স্বভাৱৰ বাবেই পৰৱৰ্তী সময়ত অসম দেশখন মান সৈন্যই কিদৰে ক্ৰমাৎ নিঃশেষ কৰি পেলাইছে সেই চিত্ৰ অতি মৰ্মস্তুত ৰূপত ঔপন্যাসিকে উপন্যাসখনত দাঙি ধৰিছে। এটাৰ পাছত এটাকৈ ক্ৰম অনুসৰি কাহিনীবোৰ বৰ্ণনা কৰি পাঠকৰ মনত উৎকণ্ঠাৰো সৃষ্টি কৰা হৈছে। **মনোমতী** উপন্যাসখনলৈ ভালদৰে দৃষ্টিনিষ্ক্ষেপ কৰিলে আৰু এটা কথা স্পষ্ট হয় যে এই উপন্যাসখনৰ কাহিনী নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত ঔপন্যাসিকে ডেকা-গাভৰু (লক্ষ্মীকান্ত-মনোমতী)ৰ প্ৰেমক স্বদেশপ্ৰেমৰ লগ সন্ম্পৰ্কিত কৰিছে।

কাহিনী নিৰ্মাণৰ পাছতে উপন্যাস একোখনৰ সফলতা নিৰ্ভৰ কৰে ঘাইকৈ ঔপন্যাসিকৰ চৰিত্ৰ নিৰ্মাণৰ দক্ষতাৰ ওপৰত। উপযুক্ত পৰিৱেশত উপযুক্ত চৰিত্ৰৰ অঙ্কন কৰিব পৰাটোৱেও ঔপন্যাসিকৰ প্ৰতিভাৰ কথাকে সূচায়। **মনোমতী** উপন্যাসৰ চৰিত্ৰাঙ্কনৰ ক্ষেত্ৰতো ঔপন্যাসিক বৰদলৈয়ে বিশেষ সফলতাৰ পৰিচয় দিছে। উপন্যাসসমূহৰ মূল চৰিত্ৰসমূহৰ ভিতৰত— লক্ষ্মীকান্ত, মনোমতী, চণ্ডী বৰুৱা, হলকান্ত বৰুৱা, পদুমী, পমীলা, শান্তিৰাম আদি চৰিত্ৰসমূহৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। এই চৰিত্ৰসমূহৰ যোগেদি সেইসময়ৰ অসমীয়া সমাজখনৰ নানা দিশৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। বৰদলৈৰ অন্যান্য উপন্যাসত নাৰী চৰিত্ৰক অধিক সজ্ঞিশালী ৰূপত উপস্থাপন কৰাৰ দৰে এইখন উপন্যাসতো পদুমী, পমীলা আদি নাৰী চৰিত্ৰকেইটাক অধিক শক্তিশালী আৰু উজ্জ্বল ৰূপত উপস্থাপন কৰা হৈছে। শান্ত আৰু মৰমীয়া স্বভাৱৰ অসমীয়া তিৰোতাই প্ৰয়োজনত যে শত্ৰুৰ সৈতে যুদ্ধতো লিপ্ত হ'ব পাৰে সেই কথা উপন্যাসখনত স্পষ্ট হৈছে। উপন্যাসখনত মুখ্য চৰিত্ৰকেইটাকৈও পদুমী, পমীলা আদি চৰিত্ৰৰহে শক্তিশালী স্থিতি লক্ষ্য কৰিব পাৰি। মানৰ সৈতে যুদ্ধ কৰিবলৈ প্ৰস্তুতি চলোৱাৰ সময়ত চণ্ডী বৰুৱাই তেওঁৰ আশ্ৰয়ত থকা পমীলা চৰিত্ৰটোৰপৰা এই সন্ম্পৰ্কত পৰামৰ্শ বিচৰাক লৈ সেইসময়ৰ কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত নাৰীৰ সমমৰ্যাদাৰ কথাটোও উপলব্ধি কৰিব পাৰি। পদুমী চৰিত্ৰটোৰ বুদ্ধিমত্তা আৰু স্বদেশপ্ৰেমৰ নিদৰ্শনেও পাঠকক আলোড়িত কৰে। চণ্ডী বৰুৱা আৰু হলকান্ত বৰুৱা এই চৰিত্ৰ দুটাৰ মাজেদি সেইসময়ৰ অসমীয়া সমাজখনৰ ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ স্বাৰ্থসিদ্ধি, লোভ-ঈৰ্ষ্যা আদিৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। এই চৰিত্ৰ দুটাৰ দ্বন্দ্বক ঔপন্যাসিকে দক্ষতাৰে প্ৰকাশ কৰিছে।

মনোমতী উপন্যাসৰ সংলাপ সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰতো বৰদলৈয়ে বিশেষ দক্ষতা দেখুৱাবলৈ সক্ষম হৈছে। চৰিত্ৰানুকূল সংলাপৰ প্ৰয়োগ উপন্যাস একোখনৰ সফলতাৰ অন্যতম দাবীদাৰ। এইক্ষেত্ৰত বৰদলৈ সফল হৈছে বুলিব পাৰি। নাটকীয় উৎকণ্ঠা সৃষ্টিতো এই সংলাপসমূহে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছে। উপযুক্ত ভাষাৰ উপস্থাপনে চৰিত্ৰৰ মুখৰ সংলাপক আকৰ্ষণীয়

কৰি তুলিছে। উদাহৰণস্বৰূপে তলত ইয়াৰ কিছু নিদৰ্শন দাঙি ধৰা হ'ল—

মনোমতী—“সখী ! চোৱাচোন সেই ম'ৰাজনীয়ে কেনেকৈ মাতিছে !”

পমীলা—“এতিয়াই মতা ম'ৰাটো আহি পালে তাইৰ সকলো দুখ যাব।”

মনোমতী—“মাইকী ম'ৰাজনীয়ে অকলৈ থাকি ভাল পোৱা নাই চাগৈ। নহয়নে বাৰু ?”

পমীলা—“এৰা।”

আনহাতে, মনোমতীৰ মুখত প্ৰকাশ পোৱা ‘আমি তিৰী জাতি ক্ষমা কাক বোলে নাজানোঁ’, ‘মই তিৰীমতি মইনো অকলে কেনেকৈ যাওঁ’ ইত্যাদি সংলাপৰ যোগেদি সমাজত নাৰীৰ স্থান সন্ম্পৰ্কেও আভাস পোৱা যায়।

উপন্যাস একোখনত কাহিনী আৰু চৰিত্ৰৰ যি এক ভূমিকা লক্ষ্য কৰিব পাৰি ঠিক সেইদৰে উপযুক্ত পৰিৱেশৰো ঠিক একেই ভূমিকাই লক্ষ্য কৰিব পাৰি। বৰঞ্চ উপযুক্ত পৰিৱেশ অঙ্কনৰ দ্বাৰাহে কাহিনী আৰু চৰিত্ৰৰ সফলতা আশা কৰিব পাৰি। ঔপন্যাসিকে তেওঁৰ অন্যান্য উপন্যাসসমূহৰ দৰেই এই উপন্যাসতো অধ্যায়বোৰৰ শিৰোনামৰ যোগেদি সংশ্লিষ্ট অধ্যায়টোৰ পৰিৱেশৰ বৰ্ণনাৰ আভাস দাঙি দৰিছে। ইয়াৰোপৰি কাহিনীৰ মাজে মাজে উল্লেখ কৰা পৰিৱেশৰ বৰ্ণনায়ো উপন্যাসৰ কাহিনীৰ সৈতে পাঠকৰ একাত্মতা বৃদ্ধি কৰিছে। গতিকে পৰিৱেশ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বৰদলৈৰ দক্ষতা এইখন উপন্যাসতো লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

৩.০০ সিদ্ধান্তঃ

অসমীয়া উপন্যাসৰ স্ফট ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সন্ম্পৰ্কত আলোচনা কৰি কিছুমান সিদ্ধান্তত উপনীত হোৱা গ'ল। সেই সিদ্ধান্তসমূহ থোৰতে তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

(ক) ৰজনীকান্ত বৰদলৈয়ে উপন্যাসৰ কাহিনী নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত ঐতিহাসিক ঘটনা আৰু চৰিত্ৰতকৈ কাৰ্লনিক চৰিত্ৰ নাইবা ঘটনাকহে অধিক গুৰুত্ব দিছে।

(খ) বাহুল্যবৰ্জিত আৰু মেদবহুল ভাষা তেওঁৰ উপন্যাসৰ কাহিনী নিৰ্মাণৰ অন্যতম বিশেষত্ব।

(গ) চৰিত্ৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বৰদলৈয়ে পুৰুষ চৰিত্ৰতকৈ নাৰী চৰিত্ৰক অধিক শক্তিশালী আৰু বলিষ্ঠ ৰূপত অংকন কৰিছে।

(ঘ) পৰিৱেশ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰতো বৰদলৈৰ কলাকুশলতা লক্ষ্য কৰিব পাৰি। অসমৰ সাংস্কৃতিক বৈচিত্ৰ্যৰ উপৰিও প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰো সুন্দৰ বৰ্ণনা বৰদলৈৰ উপন্যাসত আছে।

৪.০০ উপসংহাৰঃ

প্ৰদত্ত আলোচনাপত্ৰত ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সন্ম্পৰ্কত আলোচনা কৰি দেখা গ'ল যে কাহিনী, চৰিত্ৰ, সংলাপ আৰু পৰিৱেশৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বৰদলৈয়ে

যথেষ্ট দক্ষতাৰ পৰিচয় দিবলৈ সক্ষম হৈছে। অসমীয়া উপন্যাসৰ আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাতেই এক বলিষ্ঠ নেতৃত্বৰে উপন্যাস ৰচনা কৰি তেওঁ অসমীয়া উপন্যাসক এক সমৃদ্ধিশালী পথৰ সন্ধান দিলে। সামাজিক আৰু ঐতিহাসিক উভয় ধাৰাতই উপন্যাস ৰচনা কৰা বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ উচিত বিচাৰ-বিশ্লেষণ আজিপৰ্যন্ত হোৱা নাই। গতিকে এনে এক দৃষ্টিভঙ্গীৰে তেওঁৰ উপন্যাসৰ লগতে উপন্যাসৰ নিৰ্মাণশিল্প সম্পৰ্কতো বস্তুনিষ্ঠভাৱে বিচাৰ-বিশ্লেষণৰ যথেষ্ট অৱকাশ আছে।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জীঃ

মুখ্য উৎস :

দাস, সূৰ্য। *ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাস সমগ্ৰ*। অসম বুক ট্ৰাষ্ট। সংকলক। ২০১৮। মুদ্ৰিত।

গৌণ উৎস :

ঠাকুৰ, নগেন। *এশ বছৰৰ অসমীয়া উপন্যাস*। জ্যোতি প্ৰকাশন। সম্পাদিত। ২০১২। মুদ্ৰিত।

নেওগ, মহেশ্বৰ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*। চন্দ্ৰ প্ৰকাশ। ১৯৮৭। মুদ্ৰিত।

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*। সৌমাৰ প্ৰকাশ। ২০১৫। মুদ্ৰিত।

হাজৰিকা, পৰীক্ষিত। *ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাস*। লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল। ১৯৯৪। মুদ্ৰিত।

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-68-76

অসমীয়া কবিতাত ৰহস্যবাদ : এটি বিশ্লেষণ

আৰতি বসুমতাৰী

সহকাৰী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ, কলিয়াবৰ মহাবিদ্যালয়

basumataryarati@gmail.com

সংক্ষিপ্ত সাৰ :

সাহিত্যৰ সমগ্ৰ কলাৰ ভিতৰত অতি সূক্ষ্ম আৰু মনোৰম কলা হ'ল কবিতা। কবিতাই অলংকাৰ আৰু সৌষ্ঠৱপূৰ্ণ গঠনৰে সুসজ্জিত হৈ পাঠকক তৃপ্তি আৰু আনন্দ প্ৰদান কৰে। সাধাৰণতে মানৱ মনৰ প্ৰেম, বেদনা, আধ্যাত্মিক চেতনা, প্ৰকৃতি প্ৰীতি, সংস্কাৰৰ মনোভাৱ প্ৰভৃতি সহজাত প্ৰবৃত্তিসমূহ কবিতাত ভূমুকি মাৰে। সময়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ টোত মানুহৰ মনত সৃষ্টি হোৱা নতুন আশা, কামনা, প্ৰতিবাদ, প্ৰতিৰোধ প্ৰভৃতিৰ কঁপনিয়ে সাহিত্যত বিবিধ ধাৰাৰ জন্ম দিয়ে। কবিতাৰ সুদীৰ্ঘ বিস্তৃতিকালত সমাগম ঘটা বিভিন্ন ধাৰাৰ ভিতৰত এটি ধাৰা হ'ল ৰহস্যবাদ। পৃথিৱীৰ সকলো ভাষাতে কম-বেছি পৰিমাণে ৰহস্যবাদৰ বোল সনা সাহিত্য পোৱা যায়। এই গৱেষণা পত্ৰত অসমীয়া কবিতাৰ জগতত ৰহস্যবাদী ভাবধাৰাৰ স্পষ্ট প্ৰভাৱ পৰা কবিসকলৰ বিষয়ে বিচাৰ - বিশ্লেষণ কৰা হ'ব।

সূচক শব্দ : কবিতা, ৰহস্যবাদ, ৰোমাণ্টিক যুগ, অসমীয়া কবি।

১.০ ভূমিকা :

ৰহস্যবাদ প্ৰকৃততে এক বিশেষ অনুভৱ, যাক বিশ্লেষণ কৰাটো অলপ কঠিন। ই সাহিত্যৰ আন তত্ত্বৰ দৰে নহয়। এই অনুভূতিৰ এটা বিশেষ বৈশিষ্ট্য হ'ল সাধাৰণ ইন্দ্ৰিয়ৰদ্বাৰা ইয়াক অনুভৱ কৰিব পাৰি। সেয়ে ৰহস্যবাদক অতীন্দ্ৰিয়বাদ বুলিও কোৱা হয়। ৰহস্যবাদীৰ ইংৰাজী প্ৰতিশব্দ 'mysticism' গ্ৰীক ভাষাৰ শব্দ 'Muco' অৰ পৰা আহিছে বুলি ভবা

হয়। এই শব্দৰ অৰ্থ হ'ল 'joining together the edges of a wound' অৰ্থাৎ এটি ক্ষতৰ দুটি দাঁতিৰ একত্ৰীকৰণ।

এই বিশ্বৰ স্ৰষ্টা কোন, জন্মৰ পূৰ্বৰ ঠিকনা আৰু মৃত্যুৰ পিছৰ বহস্য আদি প্ৰশ্নবোৰৰ সমিধান অতীতৰ পৰা মানুহে বিচাৰি আহিছে। এই উত্তৰৰ অনুসন্ধানত কবিয়ে কবিতাৰ দ্বাৰা, ঋষি-মুনিয়ে জ্ঞান-তপস্যাৰ সাধনাৰ সহায় লৈ আহিছে। এনে সাধনা আৰু অনুভূতিকে দাৰ্শনিক বহস্যবাদ বোলে। এই বহস্যবাদৰ তিনিটা অৱস্থা উল্লেখ কৰা যায়। প্ৰথম অৱস্থা আকৰ্ষণ, দ্বিতীয় সমকক্ষতা আৰু তৃতীয়টো মিলনৰ অৱস্থা। প্ৰাচীন গ্ৰীচ আৰু জাৰ্মানীৰ সাহিত্য সম্ভাৰৰ ভিতৰত প্ৰথম বাইবেল 'Old Testament' খণ্ডটিত বাহ্যিক ৰূপ উপলব্ধি কৰিব পাৰি। সাহিত্যৰ বিভিন্ন বিভাগসমূহৰ ভিতৰত ইংৰাজী সাহিত্যৰ উইলিয়াম শেক্সপীৰ কবিতাত বহস্যবাদৰ প্ৰথম অভিনৱ সুৰ ধ্বনিত হৈছে। ভাৰততো বেদ, উপনিষদৰ যুগৰ পৰাই বহস্যবাদৰ উন্মেষ ঘটা পৰিলক্ষিত হয়। অৱশ্যে মধ্য যুগত প্ৰকৃত বহস্যবাদে প্ৰতিপত্তি লাভ কৰিলে।

খ্ৰীষ্টীয় তেৰ শতিকাৰ পৰা ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত আবিৰ্ভাৱ হোৱা ভক্তি আন্দোলনৰ প্ৰভাৱত হিন্দী, বঙলা, অসমীয়া, গুজৰাটী প্ৰভৃতি সাহিত্যত বহস্যবাদী ভাৱধাৰা বিস্তাৰিত হ'বলৈ ধৰে। অসমীয়া সাহিত্যতো লোক সাহিত্য যুগৰ বিভিন্ন দেহবিচাৰ, টোকাৰীগীত, চৰ্যাগীত, শংকৰী যুগৰ কাব্যসম্ভাৰৰ পৰা ৰোমাণ্টিক যুগৰ কাব্যত এই বহস্যবাদী চেতনাৰ পৰিস্ফুৰণ ঘটিছে।

১.১ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য :

পৃথিৱীৰ প্ৰায়বোৰ প্ৰধান ধৰ্মৰ লগত বহস্যবাদৰ সম্পৰ্ক আছে। বিশেষকৈ হিন্দু, ইছলাম, খ্ৰীষ্টান ধৰ্মৰ সৈতে বহস্যবাদ সংলগ্ন হৈ আছে। অৱশ্যে এই বহস্যবাদ মধ্যযুগতহে অধিক প্ৰতিপত্তি লাভ কৰিলে। খ্ৰীষ্টীয় তেৰ শতিকাৰ পৰা ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত আবিৰ্ভাৱ হোৱা ভক্তি আন্দোলনৰ প্ৰভাৱত হিন্দী, বঙলা, অসমীয়া, গুজৰাটী আদি সাহিত্যত বহস্যবাদী ভাৱধাৰা বিস্তাৰিত হ'বলৈ ধৰিলে। অসমীয়া কবিতাৰ ইতিহাসত অসীমৰ বহস্যজনৰ প্ৰতি থকা চিৰকলীয়া স্পৃহাৰ এই ধাৰাটো যিসকলৰ কাব্যত স্পষ্টৰূপত ধৰা দিছে তাক বিশ্লেষণ কৰাই এই গৱেষণা পত্ৰৰ মূল উদ্দেশ্য।

১.২ গৱেষণাৰ পৰিসৰ :-

অসমীয়া কবিতাত বহস্যবাদৰ উন্মেষ চৰ্যাগীতৰ সময়ছোৱাৰ পৰাই হৈছিল বুলি ঠাৱৰ কৰিব পাৰি। ক্ৰমান্বয়ে এই বহস্যবাদৰ ধাৰা শংকৰী যুগৰ পৰা ৰোমাণ্টিক যুগত অধিক শক্তিশালী ৰূপত স্ফুৰণ ঘটি আধুনিক কবিতাতো প্ৰৱাহিত হোৱা পৰিলক্ষিত হৈছে। অধ্যয়নীয়া বিষয়ৰ পৰিসীমা হিচাপে অসমীয়া ৰোমাণ্টিক যুগৰ বহস্যবাদী চেতনায়ুক্ত কবিসকলক সামৰি লোৱা হৈছে।

১.৩ গৱেষণা পদ্ধতি :

এই গৱেষণা পত্ৰখনি প্ৰস্তুত কৰিবলৈ যাওঁতে মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা হৈছে। অৱশ্যে এই মূল পদ্ধতিৰ সহায়ক হিচাপে প্ৰয়োজন অনুসৰি সমীক্ষাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰো সহায় লোৱা হৈছে।

২.০ আলোচনা :

অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে পাশ্চাত্য জগতত উদ্ভৱ হোৱা ৰমন্যাসবাদৰ মূলতে আছিল ফৰাছী বিপ্লৱৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা নৱ চেতনা। ইংৰাজী সাহিত্যৰ যোগেদি ৰমন্যাসবাদৰ ধাৰণাই বংগদেশৰ লগতে সমগ্ৰ বিশ্বতে খলকনি লগাইছিল। অসমীয়া ডেকাসকলেও কলিকতাৰ শৈক্ষিক আৰু সাংস্কৃতিক পৰিৱেশৰ মাজত এই ৰোমাণ্টিক চেতনাৰ সন্বেদ পালে। সেই চেতনাৰ ফলস্বৰূপেই জন্ম হোৱা 'জোনাকী' কাকতৰ মাজেৰে ৰমন্যাসবাদক অসমীয়া সাহিত্যলৈ আদৰি আনিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। ফলত একোজন কবিয়ে প্ৰেম, বহস্যবাদ, প্ৰকৃতি আদিৰ বহল ক্ষেত্ৰত বিচৰণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

বহস্যবাদ ৰোমাণ্টিক যুগৰ কবিতাৰ এটি অবিচ্ছেদ্য অঙ্গ। এই বহস্যবাদ ৰোমাণ্টিক যুগৰ বহুকেইজন কবিৰ কবিতাত প্ৰতিফলন হোৱা দেখা যায়। অসমীয়া কাব্যৰ ইতিহাসত বহস্যবাদী চেতনাৰ স্পষ্ট প্ৰভাৱ পৰা কবিসকলৰ এটি আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল।

অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ উন্নতি তথা ৰোমাণ্টিজমৰ সূচনাৰ অৰ্থে জন্ম হোৱা চন্দ্ৰ কুমাৰ আগৰৱালা (১৮৬৭-১৯৩৬) 'জোনাকী'ৰ প্ৰথম সম্পাদক আৰু অসমীয়া গীতি কবিতাৰ প্ৰৱৰ্তক। তেওঁৰ কবিতাত ভাৰতীয় দাৰ্শনিকবাদৰ সৰ্বাত্মবাদৰ লগতে আত্মাৰ অবিদ্বন্দ্বতা, জন্মান্তৰবাদ আদিৰো প্ৰতিফলন ঘটিছে। আগৰৱালাই 'প্ৰতিমা' (১৯১৩) আৰু 'বীণ বৰাগী' (১৯২৩) কাব্যপুথি দুখনত সত্য আৰু সুন্দৰক অভিন্ন প্ৰদৰ্শন কৰি দৰ্শনৰ গান্ধীৰ্যতা ফুটাই তুলিছে। 'বীণ বৰাগী' এহাতে মানুহৰ সৈতে মানুহৰ, আনহাতে মানুহৰ সৈতে সৃষ্টাৰ সম্বন্ধ প্ৰকাশক বহস্যবাদী কবিতা। যিসকলে সংসাৰৰ প্ৰতি বৈৰাগ্য অৱলম্বন কৰি ভগৱৎ সুখৰ সন্ধানত ভ্ৰমি ফুৰে, তেওঁলোকেই 'বীণ বৰাগী'। কবিয়ে সুখ প্ৰকাশ কৰিবলৈ যাওঁতে জগতত সুখ আৰু দুখৰ কোনো স্পষ্ট চিন নাই বুলি উপলব্ধি কৰিছে। 'বীণ বৰাগী'ৰ এই ভাৱৰ লগত ইংৰাজ কবি শ্যেলীৰ 'Ode to the west wind' ৰ ভাৱ সমপৰ্যায়ৰ। 'বীণ বৰাগী' কবিতাত এফালে গভীৰ মানৱ প্ৰেম আৰু আনফালে এক আধ্যাত্মিক দৃষ্টিৰে সমাজৰ পাপ কলুষতাক নিঃশেষ কৰাৰ মানসিকতা প্ৰতিফলিত হৈছে। সেইদৰে সুখ-শান্তিৰ সন্ধানত আজীৱন জীৱই যন্ত্ৰণা ভোগ কৰি থকাৰ কথাখিনিও কবিতাটোত বৰ্ণনা কৰিছে—

‘সুখ বোলে হেনো সংসাৰৰ সাৰ

ওলালো জোলোঙা লৈ,

সংসাৰখনৰ দুৱাৰে দুৱাৰে

ঘূৰি খেদা খালো গৈ।’

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা (১৮৬৪-১৯৩৮) একেৰাহে কবি, নাট্যকাৰ, ঔপন্যাসিক, সমালোচক জীৱনী লেখক আৰু আধুনিক অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ জনক। বেজবৰুৱা নৱন্যাস আন্দোলনৰ এগৰাকী পথ প্ৰদৰ্শক। ‘জোনাকী’ কাকতৰ প্ৰকাশ বন্ধ হোৱাত বেজবৰুৱাই ১৯১০ খৃষ্টাব্দত কলিকতাৰ পৰাই ‘বাহী’ আলোচনী প্ৰকাশ কৰে। তেওঁৰ বিশাল কৰ্মৰাজিৰ তালিকাত ‘কদম কলি’ (১৯১৩) নামৰ এখন কবিতাৰ সংকলন পোৱা যায়। চাৰিকুৰি এটা কবিতা আৰু সিঁচৰতি হৈ থকা কবিতাবোৰ থুপাই সম্প্ৰতি ‘পদুম কলি’ নামেৰে সংকলন কৰা হৈছে।

কবিয়ে উপনিষদৰ উপলব্ধিত ব্ৰহ্মময় বিশ্বক উপলব্ধি কৰিছে আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজত আনন্দ ৰূপক প্ৰত্যক্ষ কৰিবলৈ ব্যাকুল হৈছে। তেওঁ বুজি উঠিছে পাৰ্থিৱ বস্তু, প্ৰকৃতি, সুখ-দুখ, মিলন প্ৰভৃতি অনুভূতিৰ মাজেদি আনন্দ অনুভৱ কৰিব পাৰি। ব্ৰহ্মস্বৰূপৰ প্ৰচ্ছন্ন সত্তাই পৃথিৱীৰ প্ৰকৃতি আৰু মানৱৰ মাজত আত্মপ্ৰকাশ ঘটি প্ৰেমৰ লীলাক উপভোগ কৰে, সসীম আৰু অসীমৰ এই লীলাৰ অন্তৰালত উপনিষদৰ উপলব্ধি বেজবৰুৱাৰ কাব্যত স্পষ্ট। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ কবিতা পুথি ‘কদমকলি’ (১৯১৩)ৰ বাহিৰেও ‘ধনবৰ ৰতনী’, ‘মালতী’, ‘নিমাতী কন্যা’ আদি কবিতাবোৰৰ কেন্দ্ৰীয় ভাৱ হ’ল প্ৰেম। প্ৰেমৰ মাজেৰে অপাৰ্থিৱ আৰু অতীন্দ্ৰিয় প্ৰেমক উপলব্ধি কৰিব পাৰি। দৈহিক প্ৰেমৰ পৰা মুক্ত হৈ আত্মিক প্ৰেমৰ প্ৰতি থকা আকৰ্ষণেই কবিতাৰ মূল বিষয়বস্তু। লগতে উপনিষদৰ প্ৰেৰণাই কবিজনাকো ব্ৰহ্মময় বিশ্বখনক উপলব্ধি কৰিবলৈ আৰু তেওঁ প্ৰকৃতিৰ মাজত আনন্দ ৰূপক প্ৰত্যক্ষ কৰাটো পৰিলক্ষিত হয়।

উত্তৰ জোনাকী যুগৰ আন এগৰাকী প্ৰকৃতি প্ৰেমী কবি ৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ (১৮৭৯-১৯৬৮) কবিতাত ৰহস্যবাদৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। তেওঁ আছিল প্ৰকৃতি কবি। সংসাৰৰ দুখ-কষ্টক প্ৰকৃতিৰ বিচিত্ৰ সৌন্দৰ্যৰ উপলব্ধি কৰিছিল। বিহগী কবি ৰূপে খ্যাতি অৰ্জন কৰিলেও তেওঁ অতীন্দ্ৰিয় ভাৱৰ কবিতাও ৰচনা কৰিছিল। ৰহস্য বুলি কলে সাধাৰণতে যিটোৰ তত্ত্ব বুজা নাযায় তাকে বুজা যায়। এই ৰহস্যক ধৰ্ম ৰহস্য, অৰ্থ ৰহস্য আৰু কাম ৰহস্য এই তিনিধৰণৰ ভাগত ভগাব পাৰি। চৌধাৰীৰ ‘সাদৰী’ (১৯১০), ‘কেতেকী’ (১৯২৩), ‘কাৰবালা’ (১৯২৪), ‘দহিকতৰা’ (১৯৩৯), ‘নৱমল্লিকা’ (১৯৫৮) আদি কবিতা পুথিৰ কবিতাসমূহ প্ৰকৃতি বিষয়ক। কবিজনাই প্ৰকৃতিৰ বিশেষকৈ চৰাই, ফুলক বিষয়বস্তু হিচাপে লৈ কবিতাবোৰ সুন্দৰ ৰূপত ৰচনা কৰিছে। প্ৰকৃতিৰ বৰ্ণনাৰ মাজেৰে জীৱনৰ ৰহস্য উদ্‌ঘাটন কৰি আনন্দ প্ৰদান কৰাই চৌধাৰীৰ কবিতাৰ মূল বৈশিষ্ট্য। ভাৰতীয় দৰ্শনত বিশ্বাসী কবিগৰাকীৰ প্ৰায়বোৰ কবিতাই ভাৰতীয় দাৰ্শনিক চিন্তাধাৰাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। তেওঁৰ কবিতাত প্ৰকাশ পোৱা পৰজন্ম, পূৰ্বজন্ম, নিয়তি, বিধিৰ বিধান, ভগৱৎ প্ৰেম, মুক্তি লাভ আদিয়ে তাকে সূচায়।

ব্যক্তিগত জীৱনৰ কাৰণ্যতাক মূল উৎস ৰূপে লৈ ইন্দ্ৰিয় গ্ৰাহ্যসুখভোগৰ আকাংক্ষা ইন্দ্ৰিয়াতীত অৱস্থালৈ গতি কৰা সুৰটোৱেই কবিতাবোৰৰ মূল বিষয় বস্তু—

‘আৰু নো কিমান দিন বেদনাৰ ৰোজা

হে মোৰ হৃদয়ৰ দেৱতা!

কৰণ ৰোদন তুলি ভাঙি দিলা কিয়

প্ৰাণৰ নিবিড় নীৰৱতা?’

উত্তৰ জোনাকী যুগৰ কবি হিচাপে কবিতালৈ কলাত্মক আবেদন মৰ্যদাসম্পন্ন ৰূপে গঢ় দিয়াত অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী (১৮৮৫-১৯৬৭) বাটকটীয়া আছিল। অম্বিকাগিৰিৰ কাব্যৰ ভাৱ সম্পদত বিশিষ্ট বিপ্লৱী চিন্তা আৰু ৰহস্যঘন আধ্যাত্মিক এই দুটা ধাৰা প্ৰবাহিত হয়। কবি চিন্তত সযতনে প্ৰতিপালিত হৈছে ভাৰতীয় আধ্যাত্মিক ঐতিহ্য। সংস্কৃতিৰ গৌৰৱময় প্ৰেৰণা কবি মনৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য আসক্তিক ইন্দ্ৰিয়াতীত প্ৰেমানুভূতিলৈ পৰিৱৰ্তন কৰি, ভূমানন্দত বিলীন হোৱাৰ পৰমাাকাংক্ষালৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। এই অনুভূতি প্ৰবাহে কাব্যলৈ কঢ়িয়াই আনিছিল গভীৰ ৰহস্যবাদৰ সুৰ। অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীৰ (১৮৮৫-১৯৬৭) ‘বীণা’ (১৯১৬), ‘অনুভূতি’ (১৯৫৪), ‘স্থাপন কৰ স্থাপন কৰ’ (১৯৫৮), ‘বেদনাৰ উজ্জ্বল’ (১৯৬৪), ‘আজি বন্দো কি ছন্দেৰে’ (১৯৬৪) কাব্যপুথিৰ মাজত বিশেষকৈ ‘তুমি’, কাব্য নিঃসন্দেহে অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ আধ্যাত্মিক কাব্য। এই কাব্যখনত প্ৰিয়াৰ দৈহিক সৌন্দৰ্যৰ মাজত বিশ্বসুন্দৰৰ বিশ্বব্যাপী সৌন্দৰ্য আৰু ৰহস্যবাদৰ আকৰ্ষণক প্ৰতিফলিত কৰিছে। লগতে ‘বিশ্বনাথ’ পৰম শক্তিৰ ৰহস্যময় স্বৰূপটোকো ইয়াত বৰ্ণনা কৰা হৈছে। নিজৰ অন্তৰতে আত্মা আৰু পৰমাত্মাৰ ভাৱক আৰোপ কৰি ব্ৰহ্মক উপলব্ধি কৰিছে। ‘অনুভূতি’ আৰু ‘বীণা’ কাব্যৰ মাজতো ৰহস্যবাদৰ পৰম স্পষ্ট ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে—

‘তাতোতকৈ আছে মোৰ

মহাপুৰী আনন্দৰ

অন্তৰ পুৰত

তুমিও নোৱাৰ তাক পাব’।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ প্ৰেৰণাদায়ক ব্যক্তিত্ব আৰু ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক কবিসকলৰ প্ৰভাৱ যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰাৰ (১৮৯২-১৯৬৪) কবিতাত বিদ্যমান। পাৰস্যৰ বিখ্যাত কবি ওমৰ খায়ামৰ ‘ৰুৱায়ত’ ৰ সুন্দৰ আৰু নিমজ অসমীয়া ভাঙনি ‘ওমৰ তীৰ্থ’ ছাত্ৰাৱস্থাতে প্ৰকাশ কৰে। তেওঁৰ ‘আপোন সুৰ’, ‘বনফুল’ আৰু মৃত্যুৰ পাছত প্ৰকাশ হোৱা ‘মৰমৰ সুৰ’ ৰ কবিতাসমূহ ব্যক্তিগত দুখ-বেদনা ব্যৰ্থপ্ৰেমৰ কৰুণ স্মৃতি আৰু নিঃসঙ্গ জীৱনৰ আক্ষেপপূৰ্ণ ভাবেৰে পৰিপূৰ্ণ। উল্লেখযোগ্য যে ইৰাণৰ কবি হাফেজৰ চুফীতত্ত্বৰ ছাঁ লৈ ‘মৰমৰ সুৰ’ কাব্যগ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। এই ‘মিলনৰ সুৰ’খন চুফীতত্ত্ব, চুফীৰহস্যবাদ আৰু অতীন্দ্ৰিয়বাদৰ সুৰৰ

স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰেপৰিপূৰ্ণ কবিতা সংকলন। এনে ভাৱধাৰাৰে প্ৰভাৱপুষ্ট কবিতাবোৰত আকুল মনৰ আবেগৰ সুৰৰ ধ্বনি অনুৰণিত হয়। সকলো শক্তিৰ আঁৰৰ এক পৰমশক্তিৰ অস্তিত্ব অনুভৱ কৰাই দুৰৱৰ কবিতাৰ অন্তৰ্নিহিত ভাৱদৰ্শন। যতীন্দ্ৰনাথ দুৱাৰক চুফীসাধক হাফেজৰ জীৱন দৰ্শনে বাৰুকৈয়ে আকৃষ্ট কৰিছিল। সেয়ে তেওঁৰ ‘আপোন সুৰ’ (১৯৩৩), ‘বনফুল’ (১৯৫২), ‘মৰমৰ সুৰ’ (১৯৭২) ৰ দৰে কবিতাৰ মাজত ৰহস্যবাদী দৰ্শনৰ চিন্তাধাৰাৰ প্ৰভাৱ অতি স্পষ্ট।

‘মিলনৰ সুৰ’ কাব্যত চুফীবাদৰ ধাৰণা প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়। সকলো শক্তিৰ আঁৰৰ এক পৰম শক্তিৰ অস্তিত্ব অনুভৱৰ দৰে ৰহস্যবাদী ধাৰা ‘ওমৰতীৰ্থ’ কবিতাকেইটাত অধিক প্ৰতিফলিত হৈছে। দুৰৱৰ কবিতাত ইংৰাজ কবি শ্যেলীতকৈ টেনিচন আৰু কীটছৰ প্ৰভাৱ অধিক। বিশেষকৈ ‘নাৱৰীয়া’ কবিতাত টেনিচনৰ ‘Crossing the Bar’ কবিতাৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। দুৰৱৰ ভগৱানৰ প্ৰতীক নাৱৰীয়া আৰু টেনিচনৰ ‘My Pilot’ মিস্টিক প্ৰেম দুয়োগৰাকী কবিতাৰে প্ৰাণকেন্দ্ৰ। সেইদৰে ইন্দ্ৰিয়বোধৰ দীপ্ততা কীটছৰ দৰে তেওঁৰ কাব্যতো উপলব্ধি হয়।

প্ৰেমৰ বিশিষ্ট মনোভঙ্গী আৰু ৰহস্যবাদৰ গাভীৰ্য্য সুৰৰ চিন্তাধাৰা ৰত্নকান্ত বৰকাকতীৰ (১৮৯৭-১৯৬৩) কবিতাসমূহৰ এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য। বৰকাকতীৰ ‘শেৱালী’ (১৯৩২), ‘তৰ্পন’ (১৯৫১) আৰু ‘চন্দ্ৰহাৰ’ (১৯৬৩) কবিতাপুথিৰ ভিতৰত বেছিভাগেই আধ্যাত্মিক ভাবাপন্ন। তেওঁৰ কবিতাৰ ৰহস্যবাদী সুৰটো প্ৰেমৰ মনোভঙ্গীৰে গীতিধৰ্ম, ভাষা আৰু ছন্দ কলাৰ চাতুৰ্যৰে প্ৰকাশ পাইছে। কবিৰ প্ৰেম ইন্দ্ৰিয়ৰ পৰা ইন্দ্ৰীয়াতীতলৈ, বিশ্বৰ পৰা বিশ্বাতীতলৈ উত্তৰিত হোৱা দেখা যায় -

‘তিল তিল কই
হৰিলা বিশ্ব
তিলোভমা হই
কৰিলা নিঃস্ব’

মানুহৰ জীৱনত যেতিয়ালৈকে প্ৰেমে প্ৰৱেশ নকৰে তেতিয়ালৈকে কোনো জটিলতা নাথাকে। ‘নিঃস্ব’কৈ লৈ গৌৰৱ অনুভৱ কৰি কবিয়েও যেন চাৰিওফালে প্ৰিয়াৰ ৰূপ অনুভৱ কৰে। সেইদৰে পৰমাকাংক্ষিত প্ৰিয়জনৰ অচিনা, অদেখা অস্তিত্বৰ ৰহস্য উদঘাটনৰ বাবে ব্যাকুল হয় আৰু চিৰসুন্দৰ সেই অপৰূপৰ সন্ধানলৈ কবিৰ প্ৰেমক অতীন্দ্ৰিয় মগ্নতালৈ বাট দেখুৱাই লৈ যায়। বিভিন্ন ৰূপৰ মাজেৰে অৰূপক সীমাৰ মাজেদি অসীমক উপলব্ধি কৰাৰ মাজত উপনিষদীয় তত্ত্বৰ প্ৰতিফলন বৰকাকতীৰ কাব্যতো প্ৰতিভাত হোৱা দেখা যায়।

অসমীয়া ৰহস্যবাদী কাব্যজগতৰ ভিতৰত নলিনীবালা দেৱী (১৮৯৮-১৯৭৭) শ্ৰেষ্ঠ

ৰহস্যবাদী কবি ৰূপে জনাজাত। ব্যক্তিগত জীৱনৰ কাৰুণ্যই কবিৰ ৰহস্যবাদী কবিতাৰ মূল উৎস। ভাৰতীয় দৰ্শনেৰে প্ৰভাৱ পুষ্ট কবিগৰাকী ৰোমাণ্টিক চেতনাৰ দ্বাৰা প্ৰভাবান্বিত। ভাৰতীয় দৰ্শনৰ জন্মান্তৰবাদ, কৰ্মফলবাদৰ প্ৰতি কবি অধিক প্ৰভাবান্বিত। কবিৰ মতে মানৱ আত্মা বিশ্ব সৃষ্টিৰ জাগতিক বৰ্ণ বৈষম্যৰ মাজত অষ্টাৰ প্ৰতীক আৰু এই মানৱাত্মা অবিনশ্বৰ। দেহৰূপী সজাত বন্দী আত্মাই দূৰণিৰ উৰি যোৱা পখীজাকৰ দৰে মুক্ত হৈ পৰমাত্মাৰ লগত মিলন হ’বলৈ ব্যাকুল। তেওঁৰ ‘সন্ধিয়াৰ সুৰ’ (১৯২৮), ‘সপোনৰ সুৰ’ (১৯৪৮), ‘পৰশমণি’ (১৯৫৭), ‘অলকানন্দা’ (১৯৬৪), ‘যুগদেৱতা’ (১৯৫৮), ‘জাগৃতি’ (১৯৬২) কাব্যপুথিৰ মাজত ৰহস্য সন্ধানী মনৰ পৰিচয় অতি স্পষ্টৰূপত প্ৰকাশ হৈছে। আত্মাৰ অবিনশ্বৰতা আৰু জন্মান্তৰবাদত বিশ্বাসী কবি গৰাকীয়ে জগতৰ বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত একাৰ সন্ধান দিলে। লগতে পৰম সত্তাৰ সৈতে একাত্মবোধৰ প্ৰচেষ্টাই সাংসাৰিক কামনা আৰু মোহ বন্ধনৰ পৰা মুক্ত হোৱাৰ প্ৰচেষ্টা স্পষ্টভাৱে প্ৰতিফলিত কৰিছে —

‘তুমি জ্যোতি মই ৰেণু
হে অৰুণ। ৰূপৰ আলয়
অনুৰূপে অনাদিত
তোমাতেই লীন হম গৈ।’

সীমাৰ মাজত অসীমৰ উপলব্ধি কৰি গৰাকীৰ কবিতাবোৰৰ মাজত বিয়পি আছে। সীমাবদ্ধ সংসাৰৰ বন্ধৰ মাজত অসীম অনন্ত চিৰ আকাংক্ষিত পৰমাত্মাৰ সন্ধানলৈ কবিৰ কবিতাৰ মূলসুৰ। কবিয়ে জীৱনৰ অন্তিম ক্ষণলৈকে সেই পৰমজনৰ সঠিক ঠিকনা বিচাৰি নেপাই ভাগৰি পৰিছে। তেওঁৰ মতে পৰমজনৰ চৰণত আত্মসমৰ্পন কৰাতহে চৰম শান্তি। সেয়ে পৰমাত্মাৰ লগত লীন হোৱাৰ বাবে কবিজনা ব্যাকুল হৈ উঠিছে —

‘কোন সুদূৰৰ মধুৰ আৱাহন
অমিয়া ধাৰা ঢালাহি আঁৰে আঁৰে
শীতল কৰি অৱশ তনু মন
গোপন চাৰি!
তুমি কোন? তুমি কোন?’

সাংসাৰিক দুখ-কষ্টক ভগৱানৰে দান বুলি গ্ৰহণ কৰি কবিয়ে সম্পূৰ্ণৰূপে আত্মসমৰ্পন কৰিছে। ভাৰতীয় দৰ্শনৰ যি সুৰে সকলোকে মুগ্ধ কৰি ৰাখিছে সেই সুৰৰ উৎস বিচাৰি কবিয়ে আধ্যাত্মিক যাত্ৰাত এক মিলনৰ আশাত আগবাঢ়িছে। ইহ জনমত নোপোৱা সুখ মৃত্যুৰ সিপাৰে পাব বুলি কবিগৰাকী আশ্বস্ত হৈছে।

পাৰ্বতী প্ৰসাদ বৰুৱা (১৯০২-১৯৬৪) প্ৰধানকৈ গীতিকাৰৰূপে প্ৰসিদ্ধ। তেওঁৰ ‘সোণৰ সোলেং’ (১৯৫৫), ‘গুণগুণি’ (১৯৫৭), ‘ভঙা টোকাৰিৰ সুৰ’ (১৯৫৯), ‘লুইতী’ (১৯৫৯),

‘শুকুলা ডাৱৰ’ আৰু ‘কছা ফুল’ (১৯৬৩) আদি গীতিকবিতাৰ সংকলনত জগতৰ ৰূপ-
বস, গন্ধ-স্পৰ্শৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্যৰ সৌন্দৰ্য্য ফুটি উঠিছে। মাজে মাজে এটি ক্ষীণ বহস্যবাদৰ সুৰ
এটিও পাৰ্বতী প্ৰসাদৰ গীতি কবিতাত শিহৰণ তোলা দেখা যায়। আত্মা আৰু পৰমাত্মাৰ
মিলন, পৰমাকাংক্ষিত জনলৈ অপেক্ষা আদি বহস্যবাদৰ চেতনাই কবিজনাকো স্পৰ্শ কৰিছিল-

‘চিকিমিকি জিলিকা পাতৰ

আঁৰে আঁৰে যেন কোনোবাই

নিয়ৰত তিতি বুৰি আহি

মাতিলেহি চকু টিপিয়াই।’

কবিজনাই প্ৰকৃতিৰ ফুল, চৰাই, তৰা, নদী, মেঘৰ বিচিত্ৰ ৰূপৰ মাজত অজানা জনৰ
অনুভৱ কৰি আনন্দত আত্মহাৰা হৈ থাকে। সংসাৰৰ অদেখা-অজানা সত্যক নিজৰ হৃদয়ত
নিত্য নতুন ৰূপত উপলব্ধি কৰি সকলোতে অদেখাজনৰ কণ্ঠস্বৰ শুনিবলৈ পায়। তেওঁৰো
ধাৰণা আছিল জীৱন মৃত্যুৰ চক্ৰবেহুৰ মাজেদি জীৱই পৰম প্ৰিয়ৰ কাষলৈ অনন্ত যাত্ৰা কৰে।
সেই পৰম প্ৰাপ্তিত সংসাৰৰ ঘাত-প্ৰতিঘাত, দুখ-যন্ত্ৰণাৰ প্ৰৱেশ নাথাকে। এনেধৰণৰ মৃত্যুৰ
প্ৰতি থকা যোগাত্মক দৃষ্টিভঙ্গীসমূহ কবিতাত স্পষ্ট ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। তেওঁৰ দৃষ্টিত
মৃত্যু পৰিসমাপ্তি নহয়, মৃত্যুৰ জৰিয়তে পৰম প্ৰাপ্তিহে ঘটে। সেয়ে মৃত্যুৰ মাজেৰে পৰম
আনন্দ লাভ কৰালৈ আজীৱন কবি অপেক্ষাৰত। তেওঁ উপলব্ধি কৰিছে এই জীৱন যাত্ৰাত
কোনো কাৰো লগৰীয়া নহয়, সংসাৰ সাগৰ অকলশৰে পাৰ কৰিব লাগিব।

ব্যক্তিগত জীৱনত প্ৰেয়সীৰ নিষ্ঠুৰ প্ৰতিদানৰ শোকৰ সাক্ষ্য বিচাৰি গণেশ গগৈয়ে
(১৯১০-১৯৩৮) কাব্যত আশ্ৰয় লৈছিল। তেওঁৰ কাব্যত থকা অপৰূপৰ সন্ধান, বুকুৰ
আপোনজনক বিচাৰি ফুৰা বহস্যবাদৰ কিছু ভাৱ-চিন্তাৰ প্ৰভাৱ পৰাও পৰিলক্ষিত হয়।
ব্যক্তিগত জীৱনৰ প্ৰেমৰ উদাসীনতা, অতীত প্ৰেমৰ ৰোমন্থন, হৃদয় বিদাৰক বিৰহ-ব্যথাই
অধিক গুৰুত্ব লাভ কৰিলে। অৱশ্যে কবিয়ে প্ৰেমিকাক দোষাৰোপ নকৰি নিয়তিক দোষী
সাব্যস্ত কৰিছে। স্পৰ্শকাতৰ মনৰ আবেগ প্ৰৱণ অনুভূতি তেওঁৰ কবিতাৰ মূল সুৰ। তেওঁৰ
‘পাপৰি’ (১৯৩৫), ‘স্বপ্নভঙ্গ’ (১৯৩৪), ‘ৰূপজ্যোতি’ (১৯৪৫), কবিতা পুথিত ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য
প্ৰেমৰ অনুভৱ কৰিব পাৰি —

‘ন সৰিল চকুপানী সৰোতে ‘পাপৰি’

আজি এটা ক্ষণেকীয়া অলিক সপোনো’

৩.০ উপসংহাৰ :

সময়ৰ প্ৰবাহত নতুন আশা কামনা, প্ৰতিবাদ আদিৰ নতুন চৌত সাহিত্যৰ বিবিধ
ধাৰাৰ জন্ম হয়। কবিতাৰ সুদীৰ্ঘ বিজুতিকালত জিলিকি উঠা বিভিন্ন ধাৰা বা বাদৰ ভিতৰত

বহস্যবাদ হ’ল সহজে বোধগম্য হোৱা এটি ধাৰা। Evelyn Underhill আৰু Hegel নামৰ
দুজন আলোচকে কবিতাৰ মাজত প্ৰকাশ পোৱা বহস্যবাদে পাঠকৰ হৃদয় সহজে আলোড়িত
কৰিব পাৰিছে বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছে। পৰমাত্মা আৰু জীৱাত্মাৰ মিলনৰ আঁৰত আছে এক
অন্তহীন বহস্য। এই বহস্যবাদ অসমীয়া কবিতাত এচাম কবিৰ হাতত সযত্নে পালিত হোৱা
দেখা যায়। ভাৰতীয় দৰ্শনৰ অনুপ্ৰেৰণা, ব্যক্তিগত জীৱনৰ কাৰুণ্য, জীৱনৰ স্বপ্নভঙ্গুৰ জীৱনৰ
পৰা অংকুৰিত হোৱা বহস্যবাদী চেতনাই এখন বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। অসমীৰ
বহস্যগৰাকীৰ প্ৰতি সঞ্চিৎ হৈ থকা চিৰকলীয়া স্পৃহাৰ বাবেই পৰৱৰ্তী যুগৰ এচাম কবিৰ
মনৰ মাজতো এই সত্তা সজীৱ হৈ থকা উপলব্ধি হয়। এনেদৰে অসমীয়া কাব্য সাহিত্যত
বহস্যবাদৰ ধাৰা বিভিন্নজন কবিৰ হাতত শক্তিশালী হৈ পৰৱৰ্তী সময়ত দুৰ্বল হৈ পৰা
প্ৰত্যক্ষ হয়।

প্ৰসঙ্গ পুথি :

গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী*। বনলতা, ডিব্ৰুগড়, ১৯৬৬
চক্ৰৱৰ্তী, মঞ্জু। *ৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ কবিতাত সৌন্দৰ্য্য চেতনা*। কৌস্তুভ প্ৰকাশন, ডিব্ৰুগড়, ১
ম প্ৰকাশ, ২০০৫। মুদ্ৰিত।

তালুকদাৰ, নন্দ। *কবি আৰু কবিতা*। বনলতা, গুৱাহাটী, ২০০৬। মুদ্ৰিত।

নেওগ, মহেশ্বৰ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*। চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১০ম তাণ্ডৰণ, ২০০৮
পূজাৰী, অৰ্চনা(সম্পা.)। *অসমীয়া কবিতাৰ বিচাৰ বিশ্লেষণ*। জ্যোতি প্ৰকাশন, গুৱাহাটী,
২০০৬। মুদ্ৰিত।

বৰগোহাঞি, মনোৰমা। *অসমীয়া কবিতাৰ ঐতিহাসিক সমীক্ষা*। কিৰণ প্ৰকাশন, ধেমাজি,
১ম প্ৰকাশ, ২০০৯। মুদ্ৰিত।

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*। প্ৰতিমা দেৱী প্ৰকাশিকা,
গুৱাহাটী, ষষ্ঠ সংস্কৰণ, ১৯৯৮। মুদ্ৰিত।

আলোচনী :

বৰা, লক্ষ্মীনন্দন (সম্পা)। *গৰীয়সী*। জুন, জুলাই ২০১১। মুদ্ৰিত।

গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (সম্পা)। *অসম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা*। একত্ৰিংশ বছৰ, ২য় সংখ্যা,
১৮৮৪। মুদ্ৰিত।

ভানুভক্তৰ ৰামায়ণৰ ভাষা

গায়ত্ৰী নেৱাৰ
প্ৰবক্তা, ক্ষেত্ৰীয় ভাষা কেন্দ্ৰ

সংক্ষিপ্তসাৰ :

উনবিংশ শতিকাৰ নেপালৰ জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাই ভানুভক্তৰ ৰামায়ণৰ ভাষা। ভানুভক্তই তেওঁৰ ৰামায়ণখন মূল আধ্যাত্ম ৰামায়ণৰ পৰা ভাঙি কৰিছে যদিও স্থানীয় ভাষাকে ব্যৱহাৰ কৰি সাধাৰণ লোকে বুজি পোৱাকৈ ৰূপান্তৰ কৰিছে। তেওঁ ৰামায়ণৰ ভাষাৰ বিভিন্ন দিশ যেনে—স্বৰ ধ্বনি, ব্যঞ্জন ধ্বনি, ধ্বনি পৰিবৰ্তন, তৎসম শব্দ, তদ্ভৱ শব্দ, দেশী শব্দ আৰু বিদেশী শব্দ, অনুকৰণ শব্দ, সৰ্বনাম শব্দ, বিশেষণ শব্দ আদি শব্দৰ প্ৰয়োগ এই পত্ৰখনি বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

সূচক শব্দ : ভানুভক্ত আচাৰ্য, ভানুভক্ত ৰামায়ণ, অধ্যাত্ম ৰামায়ণ

০.০ প্ৰস্তাৱনা

ভানুভক্ত আচাৰ্য নেপালী সাহিত্যৰ আদিকবি ৰূপে খ্যাত। তেওঁ নেপালী সাহিত্যত যি অৱদান আগবঢ়াইছে সেয়া উল্লেখনীয়। তেওঁ নেপালী কাব্য সাহিত্যৰ প্ৰাথমিক কালৰ অন্তৰ্গত ভক্তিকাল ধাৰাৰ কবি অৰ্থাৎ ১৮১৬ চনৰ পৰা ১৮৮২ চনৰ কবি ৰূপে পৰিচিত। তেওঁৰ ৰামায়ণ নেপালী সমাজত অতি জনপ্ৰিয়। ইয়াৰ উপৰি তেওঁৰ ৰামায়ণ, বধুশিক্ষা, ভক্তমালা, প্ৰশ্নোত্তৰী আৰু ৰামগীতা আদি ৰচনাৰাজিত কবিতাত্মক প্ৰতিভা স্পষ্টৰূপত পৰিলক্ষিত হয়। সাহিত্যিকে সাহিত্য সৃষ্টি কৰি সমাজক চেতনশীল কৰি তোলে। ভানুভক্তয়ো নেপালী সমাজত চেতনা সঞ্চাৰ কৰি গ'ল। বৰ্তমান নেপালী সমাজৰ বিকশিত ৰূপ, বিকশিত

ভাষা তেওঁৰেই প্ৰভাৱ বুলিব লাগিব। সমাজৰ কল্যাণেই আছিল তেওঁৰ প্ৰত্যেক ৰচনাৰ কেন্দ্ৰবিন্দু। সহজ-সৰলকৈ নেপালী ভাষাত ৰামায়ণ ৰচনা কৰি নেপালী জনসাধাৰণক শিক্ষা দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল।

উনবিংশ শতিকাৰ আদিভাগত অৰ্থাৎ ১৮১৪ খ্ৰীঃত ভানুভক্ত আচাৰ্যৰ নেপালৰ তনহুঁ জিলাৰ ৰম্‌ঘা গাঁওত পবিত্ৰ ব্ৰাহ্মণ পৰিয়ালত জন্ম হৈছিল। তেওঁ ১৮৪১ চনত ৰামায়ণ লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰি ১৮৫৩ চনত সমাপ্ত কৰি নেপালী ভাষাত সাতকাণ্ড ৰামায়ণ ৰচনা কৰে।^১ কিন্তু কমলা সংস্কৃতায়নে *Ramayan in Nepali, The Ramayan traditional in Asia* ত উল্লেখ কৰা মতে ৰামায়ণখনৰ যুদ্ধকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ডৰ অনুবাদ কবিজনাই ১৯৫৫ চনতহে সমাপ্ত কৰে। যি কি নহওঁক ভানুভক্ত আচাৰ্যৰ ৰামায়ণৰ ৰচনাকাল উণবিংশ শতিকাৰ মধ্যভাগত হয়। তেওঁৰ ৰামায়ণখনক নেপালীৰ প্ৰথম মহাকাব্য বুলি কোৱা হয়। সুগঠিত আৰু সুব্যৱস্থিত তেওঁৰ ৰামায়ণখন ৰামভক্তি ধাৰাৰ মাত্ৰ নহয় নেপালী সাহিত্যৰেই বিশিষ্ট উপলব্ধি হয়।

০.১ অধ্যয়নৰ লক্ষ্য :

ৰামায়ণৰ কাহিনী অতীজৰ পৰা মানুহে শুনি আহিছে। এনে এক ৰামায়ণ অধ্যাত্ম ৰামায়ণৰ আধাৰত ভানুভক্তই ৰামায়ণ ৰচনা কৰি সুকীয়া আসন গ্ৰহণ কৰিছে। এই মূল অধ্যাত্ম ৰামায়ণখনৰ ৰচনা ৰামানন্দ ব্যাস বুলি বহুতো পণ্ডিতে মত প্ৰকাশ কৰিছে। ভানুভক্তই ৰচনা কৰা ৰামায়ণখনৰ নেপালী সমাজত বিশেষ ভূমিকা আছে। তেওঁৰ ৰামায়ণখনৰ আলোচনা অসমত বা অসমীয়া ভাষাত কম পৰিমাণেহে আলোচনা হৈছে সেয়ে উক্ত বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰাই হৈছে এই গৱেষণা পত্ৰৰ মূল লক্ষ্য।

০.২ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ আৰু পদ্ধতি :

ভানুভক্ত ৰামায়ণৰ ভাষা শীৰ্ষক এই আলোচনাৰ পৰিসৰ যথেষ্ট ব্যাপক। কিন্তু এই আলোচনাত ভানুভক্ত ৰামায়ণৰ কেৱল ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ৰূপতত্ত্বৰ জৰিয়তে বিশ্লেষণৰ চেষ্টা কৰা হৈছে। এই গৱেষণা পত্ৰখনিত ঘাইকৈ বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হৈছে যদিও প্ৰয়োজন সাপেক্ষে বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিও গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

০.৪ অধ্যয়নৰ সমল :

আলোচনাৰ সমলসমূহ প্ৰাথমিক আৰু গৌণ দুয়োটা উৎসৰ পৰাই গ্ৰহণ কৰা হৈছে। ভানুভক্ত ৰামায়ণৰ সমীক্ষিত সংকলনৰ পৰা লাভ কৰা তথ্য প্ৰাথমিক সমল আৰু ভানুভক্ত ৰামায়ণ সম্পৰ্কে প্ৰকাশিত সমল, লিখক, সম্পাদকৰ সৈতে যোগাযোগ, গ্ৰন্থাগাৰ আদি গৌণ উৎসৰ জৰিয়তেও যাবতীয় তথ্য সংগ্ৰহ কৰা হৈছে। অসমীয়া, ইংৰাজী, হিন্দী, নেপালী, বঙলা ভাষাত প্ৰকাশিত মুখ্য গ্ৰন্থ বা আলোচনী গৌণ উৎস হিচাপে গণ্য কৰা হৈছে।

মূল বিষয়ঃ

প্ৰত্যেক সাহিত্যিকৰ সাহিত্যকৃতিত নিজা নিজা ভাষাগত বৈশিষ্ট্য অন্তৰ্ভুক্ত হৈ থাকে। ভাষা অবিহনে সাহিত্যই মূৰ্ধৰূপ লাভ কৰিব নোৱাৰে। সেয়ে কবি সাহিত্যিকে ভাষাৰ জৰিয়তে স্ব-অনুভূতি, অভিজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰে। নেপালী ভাষা ইণ্ডো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষা। ভাষাবিদ মহানন্দ পৌড়্যালে কৈছে—সংস্কৃতৰ শাখা-প্ৰশাখাৰ পৰা উৎপত্তি হোৱা ভাৰতৰ হিন্দী, মাৰাঠী, গুজৰাটী, সিন্ধী, বঙলা, উড়িয়া, অসমীয়া আদি ভাষাৰ দৰে নেপালী ভাষাও সংস্কৃতৰ পৰাই বিকশিত হৈছে। এই নেপালী ভাষাই প্ৰাৰম্ভৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে বিভিন্ন পৰ্যায় অতিক্ৰমি বিভিন্ন নামেৰে বিকাশ লাভ কৰিছে। সেইবোৰ হ'ল—খছকুৰা>সিঞ্জালী ভাষা>গোৰ্খা ভাষা>পৰ্বতে ভাষা>নেপালী ভাষা। ভানুভক্তই ৰামায়ণ ৰচনা কৰাৰ পূৰ্বে নেপালী ভাষাই নেপালী ভাষা ৰূপে মৰ্যাদা পোৱা নাছিল। সেই সময়ত কবি সাহিত্যিকে অধিক সংখ্যক সংস্কৃত মিশ্ৰিত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল বাবে সৰ্বসাধাৰণৰ বোধগম্য হোৱা নাছিল। কিন্তু ভানুভক্তই ৰামায়ণত প্ৰয়োগ কৰা ভাষা আছিল সৰ্বসাধাৰণৰ কথিত সহজ সৰল ভাষা। তেওঁ প্ৰয়োগ কৰা ভাষাই বৰ্তমান প্ৰচলিত নেপালী ভাষা।

ভানুভক্তৰ ৰামায়ণত প্ৰয়োগ হোৱা ভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বিশ্লেষণ কৰিবলৈ যাওঁতে আমাৰ আলোচনাত বিশেষকৈ ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ৰূপতত্ত্বৰ দিশ বাচি লোৱা হৈছে। এই আলোচনাৰ মুখ্য সমল হিচাপে সূৰ্যবিভ্ৰম জৱালীৰ দ্বাৰা সম্পাদিত *ভানুভক্তকো ৰামায়ণ* গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

ধ্বনিতত্ত্ব

(ক) স্বৰ ধ্বনি

ভানুভক্ত ৰামায়ণত স্বৰধ্বনিৰ অ, আ, ই, ঈ, উ, ঊ, ঋ, এ, ঐ, ও, ঔ-ৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। যেনে—

অ-অগুৰা, অধম, অধিপতি
আ-আজ্ঞা, আশীষ, আগ্ৰহ
ই-ইক্ষাকু, ইষ্ট, ইন্দ্ৰ
ঈ-ঈনৈ, ঈশ্বৰ, ঈষত্
উ-উত্তম, উপবাস, উপদেশ
ঊ-ঊঠৈৰ, উপায়, উপৰ
ঋ-ঋষি, ঋণি, ঋতুদান
এ-এক, একাগ্ৰ, একাদশী
ঐ-ঐশ্বৰ্য, ঐল্লেখ, ঐক্য

ও-ওৰি

ঔ-ঔতাৰ, ঔদাস্য, ঔষধ

তদুপৰি ঐ আৰু ঔ-ৰ গৌণ ৰূপ অৰ্থাৎ 'ঐ'- আৰু 'ঔ'-ৰ কাৰ প্ৰয়োগো দেখা যায়। যেনে—ঐল্লেখ (সুন্দৰাকাণ্ড), ঐলৈ (উত্তৰাকাণ্ড), কৌনৈ (যুদ্ধাকাণ্ড) আদি।

(খ) ব্যঞ্জন ধ্বনি

ভানুভক্তৰ ৰামায়ণত নিম্নলিখিত ব্যঞ্জন ধ্বনিসমূহৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়—

কণ্ঠ্যবৰ্ণ- ক, খ, গ, ঘ	তালব্য - চ, ছ, জ, ঝ
মূৰ্ধ্য - ট, ঠ, ড, ঢ	দন্ত্য - ত, থ, দ, ধ
ঔষ্ঠ্য - প, ফ, ব, ভ	উপ্স - শ, ষ, স, হ
নাসিক্য - ঙ, ণ, ন, ম	পাৰ্শ্বিক - ল
কম্পিত- ৰ, ড়, ঢ়	অন্তঃস্থ - ৰ, য়

ভানুভক্তৰ ৰামায়ণত সংযুক্ত ব্যঞ্জন ক্ষ, ত্ৰ, জ্ঞ -ৰ প্ৰয়োগো দেখা যায়। কিন্তু তেওঁৰ ৰামায়ণত 'ঞ' ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ দেখা নাযায়। ভানুভক্ত ৰামায়ণতো ঙ, ঃ, ণ্ থকা শব্দ পোৱা যায়। যেনে—

মাংসপিণ্ড (যুদ্ধাকাণ্ড), সিংহাসন (যুদ্ধাকাণ্ড)
দুঃখী (যুদ্ধাকাণ্ড), ভঁৰৰি (যুদ্ধাকাণ্ড)

সংস্কৃতত ব্যৱহৃত সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ ব্যৱহাৰ ভানুভক্ত ৰামায়ণত দেখা যায়। আদি, মধ্য আৰু অন্ত্য অৱস্থানত যুক্ত ব্যঞ্জনেৰে গঠিত শব্দও পোৱা যায়। যেনে —

আদি স্থানত :

ব্ৰ - ব্ৰহ্মা (সুন্দৰাকাণ্ড), তৃ - তৃণ (উত্তৰাকাণ্ড), খ্ৰ - খ্ৰামিত (যুদ্ধাকাণ্ড)
কৃ - কৃপা (যুদ্ধাকাণ্ড), বৃ - বৃদ্ধ (উত্তৰাকাণ্ড)

মধ্য স্থানত :

জ্জ - হজ্জাৰ (উত্তৰাকাণ্ড), ল্ম - বাল্মীকি (উত্তৰাকাণ্ড), শ্চ - আশ্চৰ্য (উত্তৰাকাণ্ড)
ক্ষ - গাক্ষৰ্ব (উত্তৰাকাণ্ড), ল্ল - খিল্লত (উত্তৰাকাণ্ড), স্ত্ৰ - বস্ত্ৰাভূষণ (যুদ্ধাকাণ্ড)

অন্ত্য স্থানত:

ঞ - তিষ্ণো (উত্তৰাকাণ্ড), দ্ৰ - বদ্রী (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড), ম্ণ্য - ভম্ণ্য (উত্তৰাকাণ্ড)
ভ্ৰ - শভ্ৰ (যুদ্ধাকাণ্ড), ষ্ৰ - কুট্ৰ্ষ (যুদ্ধাকাণ্ড), ঙ্গ - শত্ৰুংগ (উত্তৰাকাণ্ড)

(গ) ধ্বনি পৰিৱৰ্তন :

ৰামায়ণত ব্যৱহৃত এঘাৰটা স্বৰধ্বনিৰে বিভিন্ন ধ্বনিগত পৰিৱৰ্তন লক্ষ্য কৰা যায়। যেনে - স্বৰ সমীভৱন, স্বৰভক্তি, স্বৰসঙ্গতি, অপিনিহিত আদিৰ ফলত সংস্কৃত মূলীয় স্বৰবোৰৰ

বিভিন্ন স্থানত বিভিন্ন ধৰণে পৰিৱৰ্তন হোৱা পৰিলক্ষিত। এনে পৰিৱৰ্তন তলত উল্লেখ কৰা হ'ল —

স্বৰলোপ :

শ্বাসাঘাত বা বলাঘাতৰ বাবে কেতিয়াবা কিছুমান শব্দত ধ্বনিৰ বিলুপ্তি ঘটে।
ভানুভক্তৰ ৰামায়ণত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ স্বৰলোপ পৰিলক্ষিত হয়।

ভানুভক্তৰ ৰামায়ণত মধ্যস্বৰ লোপ হোৱা দেখা যায়। যেনে -

বিনতি> বিন্তি, তিনকা> তিন্কা, সামনে > সাম্নে
সেইদৰে তেওঁৰ ৰামায়ণত অন্ত্যস্বৰ লোপ দেখা যায়, এইদৰে—
এক>এক্, টীলো>টিল্, সংসাৰ>সংসাৰ্

স্বৰাগম :

ভাষা একোটাত সংযুক্ত ধ্বনিৰে আৰম্ভ হোৱা শব্দবোৰৰ উচ্চাৰণ সহজ কৰি তুলিবৰ বাবে কেতিয়াবা সংযুক্ত ধ্বনিৰ আগত স্বৰধ্বনিৰ আগম হোৱাকে স্বৰাগম বোলা হয়। ভানুভক্ত ৰামায়ণত আদি স্বৰাগম এইদৰে পোৱা যায়—

প্যাৰী>পিয়াৰী ত্ৰাস>তৰাস

তেওঁৰ ৰামায়ণত মধ্য স্বৰাগম এইদৰে পোৱা যায়— নত্ৰ>নতৰ (বালকাণ্ড)

ৰূপতত্ত্ব

ভাষাৰ ৰূপতত্ত্ব বুলিলে কোনো এটা ভাষাত ব্যৱহৃত হোৱা বিবিধ শব্দৰাজি, শব্দৰ আগত বা পিছত সংযোগ হোৱা বিবিধ প্ৰত্যয়, বিভক্তি, শব্দ গঠন প্ৰক্ৰিয়া, বিভিন্ন পদ আৰু পদৰ শ্ৰেণী বিভাগ, শব্দৰূপ, ধাতুৰূপ আদিক বুজা যায়।

শব্দ সম্ভাৰ :

মূল সংস্কৃত ৰামায়ণৰ শব্দ আছে যদিও ভানুভক্তই সমকালীন সমাজৰ প্ৰচলিত বহুতো বিভিন্ন মূলৰ অসংখ্য শব্দৰ প্ৰয়োগেৰে ৰামায়ণৰ শব্দ সম্ভাৰ সমৃদ্ধ হৈ আছে। ভানুভক্ত ৰামায়ণত ব্যৱহৃত মূৰ্ত্ত আৰু বিমূৰ্ত্ত ভাৱ প্ৰকাশক শব্দবোৰক তলত ভাগ কৰি দেখুৱাব পাৰি। ভানুভক্ত ৰামায়ণত প্ৰচলিত শব্দৰাজিক তলত দিয়াৰ ধৰণেৰে বিভাজন কৰিব পাৰি—

১. তৎসম ২. তদ্ভৱ আৰু ৩. দেশী আৰু বিদেশী

তৎসম শব্দ :

ভানুভক্ত ৰামায়ণত তৎসম শব্দৰ প্ৰাধান্যই আটাইতকৈ অধিক। তলত তাৰ উদাহৰণ দিয়া হ'ল—

ত্ৰিভূৱনপতি (অযোধ্যাকাণ্ড), সমাপ্তি (অযোধ্যাকাণ্ড), ঋষি (অযোধ্যাকাণ্ড), গ্ৰাম (অযোধ্যাকাণ্ড), জ্ঞান (অৰণ্যাকাণ্ড), পত্নি (অৰণ্যাকাণ্ড), ঈশ্বৰ (অৰণ্যাকাণ্ড), ব্ৰাহ্মণ

(কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড), অগ্নি (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড)।

তদ্ভৱ শব্দ :

অঁধ্যাৰো (সুন্দৰাকাণ্ড), আঁথা (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড), কীৰা (উত্তৰাকাণ্ড), খানপিন (উত্তৰাকাণ্ড), গহনা (অৰণ্যাকাণ্ড), ঘাঁস (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড), ঘীউ (সুন্দৰাকাণ্ড), নাক (অৰণ্যাকাণ্ড), দোস্তো (সুন্দৰাকাণ্ড) ইত্যাদি।

দেশজ শব্দ :

খলবল (সুন্দৰাকাণ্ড), বাট (যুদ্ধাকাণ্ড), ডাৰু (যুদ্ধাকাণ্ড), ভুসূনা (সুন্দৰাকাণ্ড), জুৰুৰু (যুদ্ধাকাণ্ড) ইত্যাদি।

আৰৱী-ফাৰ্চী শব্দ :

অক্লল (সুন্দৰাকাণ্ড), ইবাদা (বালকাণ্ড), খৰাবী (যুদ্ধাকাণ্ড), তমাসা (যুদ্ধাকাণ্ড), ঘুস্‌সা (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড), কবুল (যুদ্ধাকাণ্ড), বদলা (যুদ্ধাকাণ্ড), নজৰ (বালকাণ্ড), খজনা (যুদ্ধাকাণ্ড), ইবাদা (বালকাণ্ড), কস্মৰ (যুদ্ধাকাণ্ড), জমিন (যুদ্ধাকাণ্ড), পৈদা (উত্তৰাকাণ্ড) ইত্যাদি।

অনুকৰণ শব্দ : ভানুভক্তৰ ৰামায়ণতো বহুতো অনুকৰণ শব্দ পোৱা যায়। যেনে—

বিৰ বিৰ (সুন্দৰাকাণ্ড), ঘুমি ঘুমি (সুন্দৰাকাণ্ড), খুৰু খুৰু (যুদ্ধাকাণ্ড), ঘুনু ঘুনু (সুন্দৰাকাণ্ড), বল্লি বল্লী (সুন্দৰাকাণ্ড), ৰাম্ ৰাম্ (সুন্দৰাকাণ্ড), বৰ্ বৰ্ (সুন্দৰাকাণ্ড), ঠুলা ঠুলা (যুদ্ধাকাণ্ড), জানী জানি (যুদ্ধাকাণ্ড) ইত্যাদি।

সমাস :

নেপালী ভাষাত সমাসৰ দ্বাৰা নতুন শব্দ গঠন হয়। সমাসে দীঘল উক্তিক চুটিকৈ প্ৰকাশ কৰাত সহায় কৰে। ভানুভক্তৰ ৰামায়ণত সমাসবদ্ধ শব্দ বহুত পোৱা যায়। যেনে—

দ্বন্দ্ব সমাস :

উচ্‌নিচ্‌ (অৰণ্যাকাণ্ড), কুশলৰ (উত্তৰাকাণ্ড), ৰাতদিন (যুদ্ধাকাণ্ড), ৰাম লক্ষ্মণ (সুন্দৰাকাণ্ড)।

তৎপুৰুষ সমাস :

জীৱনমুক্ত (বালকাণ্ড), ধনলাভ (উত্তৰাকাণ্ড), গৌতমপত্নি (বালকাণ্ড), অপাৰ (বালকাণ্ড), কুবুদ্ধি (অযোধ্যাকাণ্ড), সত্যলোক (বালকাণ্ড) ইত্যাদি।

দ্বিগু সমাস :

ত্ৰিভূৱনপতি (উত্তৰাকাণ্ড), সপ্তৰ্ষি (উত্তৰাকাণ্ড), ত্ৰিগুণৰহিত (উত্তৰাকাণ্ড)।

কৰ্মধাৰয় সমাস :

ঘনশ্যাম (উত্তৰাকাণ্ড), শ্যামসুন্দৰ (যুদ্ধাকাণ্ড), পিতাম্বৰ (যুদ্ধাকাণ্ড)।

বহুব্ৰীহি সমাস :

এই সমাসত সমস্ত পদে সাধাৰণতে ব্যস্ত পদৰ অৰ্থ নুবুজাই আন এটা ভিন্ন অৰ্থ বুজায়।

চতুৰ্ভূজ (উত্তৰাকাণ্ড), অজ্ঞান (সুন্দৰাকাণ্ড)।

অব্যয়ীভাৱ সমাস :

সমীপ, অভাৱ, সদৃশ, পৰ্যন্ত আদি ভাৱ প্ৰকাশক অব্যয় শব্দৰ সৈতে আন শব্দৰ যি সমাস হয়, তাকে অব্যয়ীভাৱ সমাস বোলে। যেনে—

ৱৰি পৰী (সুন্দৰাকাণ্ড), অলিকতী (অৰণ্যাকাণ্ড)।

সম্বন্ধবাচক শব্দৰ প্ৰয়োগ :

ভানুভক্তৰ ৰামায়ণৰ মাজত ভালেমান সম্বন্ধবাচক শব্দৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। ৰামায়ণৰ মাজত ব্যৱহৃত কিছুমান পুৰুষ আৰু স্ত্ৰী বুজোৱা সম্বন্ধবাচক শব্দ হ'ল—

পুংলিঙ্গ	স্ত্ৰীলিঙ্গ
পীতৃ (বালকাণ্ড)	মাতৃ (বালকাণ্ড)
পুত্ৰ (বালকাণ্ড)	পুত্ৰি (বালকাণ্ড)
পতি (বালকাণ্ড)	পত্নি (অযোধ্যাকাণ্ড)
ভাই (অযোধ্যাকাণ্ড)	বহিনি (অৰণ্যাকাণ্ড)
ছোৰা (বালকাণ্ড)	বুহাৰী (বালকাণ্ড)
সসুৰা (বালকাণ্ড)	সাসু (বালকাণ্ড)
মামা (বালকাণ্ড)	ছোৰি (বালকাণ্ড)
ভানিজ (বালকাণ্ড)	স্ত্ৰী (অৰণ্যাকাণ্ড)
দাজ্যু (অযোধ্যাকাণ্ড)	সৌতা (অৰণ্যাকাণ্ড)

ৰামায়ণত বিশেষ্য বা বিশেষণ পদৰ পিছত -ই, -ঈ, -নী প্ৰত্যয় যোগ কৰি স্ত্ৰীলিঙ্গ বাচক পদ গঠন কৰা দেখা যায়।

পাপিনী (বালকাণ্ড), পুত্ৰি (বালকাণ্ড), ছোৰি (বালকাণ্ড), লঙ্কিনী (সুন্দৰাকাণ্ড), ৰাম্ফসী (সুন্দৰাকাণ্ড) আদি।

উপসৰ্গ : সংস্কৃতৰ কুৰিটা উপসৰ্গ ভানুভক্ত ৰামায়ণতো দেখা যায়। সেইসমূহ হ'ল—

অ : অকৰ্তা (যুদ্ধাকাণ্ড),	কু : কুচাল (অৰণ্যাকাণ্ড)
দুৰ : দুৰাচাৰ (বালকাণ্ড),	নিঃ : নিষ্ফল (উত্তৰাকাণ্ড)
অতি : অত্যন্ত (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড),	অধি : অধিনাথ (অৰণ্যাকাণ্ড)
অনু : অনুহাৰ (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড),	অপ : অপকীৰ্তি (অযোধ্যাকাণ্ড)

ভি : অভিমান (উত্তৰাকাণ্ড),

উত্ : উত্তম (উত্তৰাকাণ্ড),

পৰি : পৰিক্ৰমা (যুদ্ধাকাণ্ড),

প্ৰ : প্ৰকাৰ (বালকাণ্ড),

সম্ : সংক্ষেপ (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড),

আ : আগ্ৰহ (অযোধ্যাকাণ্ড)

উপ : উপদেশ (অৰণ্যাকাণ্ড)

বি : বিবুৰা (উত্তৰাকাণ্ড)

প্ৰতি : প্ৰতিজ্ঞা (অৰণ্যাকাণ্ড)

সু : সুগন্ধী (যুদ্ধাকাণ্ড)

সৰ্বনাম : সৰ্বনামৰ ব্যৱহাৰ ভানুভক্তৰ ৰামায়ণৰ ভাষাৰ এটি বৈশিষ্ট্য। ভানুভক্ত ৰামায়ণত ব্যক্তিবোধক সৰ্বনাম, নিৰ্দেশক সৰ্বনাম, সম্বন্ধবাচক সৰ্বনাম, প্ৰশ্নসূচক সৰ্বনাম, আত্মবাচক সৰ্বনাম আৰু নিশ্চয়বাচক সৰ্বনাম। তলত ৰামায়ণত ব্যৱহৃত সৰ্বনামৰ উদাহৰণ দিয়া হ'ল—

ম, মৈ, মেৰো, মেৰা, মেৰী, মেৰৈ, মৈলে, মলাই, আফু, আফৈ, আফনু, আফনা, আফনৈ, তিমি, তিমিলে, তিমিলাই, তিমো, তিম্ৰা, তিম্ৰৈ, তঁ, তৈ, তৈলে, তেৰো, তেৰা, তো, তৈ, তেস, তেসলে, তেস্মা, হামি, হাশ্মা, হাশ্মো, য়ো, য়স, য়সৈ, য়েসৈ, য়েস, য়ৈ, য়সলাই, ঈ, ইনিহৰু, তিনকো, তিন্কা, তিন্লাই, উ, উনৈ, ইন্কা, য়হাঁ, য়তি, কো, জো, জুন, কেহি, ক্যা, কোহি আদি।

সংখ্যাবাচক শব্দ : ভানুভক্ত ৰামায়ণত সংখ্যাবাচক শব্দ প্ৰচুৰ মাত্ৰাত পোৱা যায়। তেওঁ মহাকাব্যখনত বিভিন্ন বস্তু, দূৰত্ব, দিন, বছৰ, মাহ আদিৰ লেখ দিবৰ বাবে সংখ্যাবাচক শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। যেনে—

দোস্তী (সুন্দৰাকাণ্ড), এক লাখ (সুন্দৰাকাণ্ড), চৌথ (সুন্দৰাকাণ্ড), চাৰ (বালকাণ্ড), কোটি (সুন্দৰাকাণ্ড), দুই (সুন্দৰাকাণ্ড)।

বিশেষণ শব্দ : ভানুভক্তৰ ৰামায়ণত বিশেষণ পদৰ ব্যাপক প্ৰয়োগ দেখা যায়। সেইসমূহ হ'ল—

অন্ধা (উত্তৰাকাণ্ড), অভাগি (সুন্দৰাকাণ্ড), উজ্যালো (অযোধ্যাকাণ্ড), উত্তম (উত্তৰাকাণ্ড), নিৰ্মল (উত্তৰাকাণ্ড), কঠিন (সুন্দৰাকাণ্ড), গম্ভিৰ (সুন্দৰাকাণ্ড), ফুস্তো (যুদ্ধাকাণ্ড), বলৱান (উত্তৰাকাণ্ড), তুচ্ছ (উত্তৰাকাণ্ড), ৰমণীয় (অৰণ্যাকাণ্ড), কুশল (যুদ্ধাকাণ্ড), লাল (সুন্দৰাকাণ্ড), নাস্তিক (বালকাণ্ড) ইত্যাদি।

সামৰণি :

কবি ভানুভক্তই তেওঁৰ ৰামায়ণত স্বৰধ্বনি, ব্যঞ্জন ধ্বনি, ধ্বনি পৰিবৰ্তন, তৎসম শব্দ, তদ্ভৱ শব্দ, দেশী আৰু বিদেশী শব্দ, অনুকৰণ শব্দ, সৰ্বনাম, বিশেষণ শব্দ, সংখ্যাবাচক শব্দ আদি এইদৰে প্ৰয়োগ কৰিছে। তেওঁৰ সমূহ ৰচনাৰাজিৰ ভিতৰত ৰামায়ণখনেই সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আৰু লোকপ্ৰিয় ৰচনা ৰূপে পৰিগণিত হৈছে। ভানুভক্তই নেপালী ভাষাত ৰামায়ণ ৰচনা কৰি নেপালী সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰিলে। উক্ত আলোচনাৰ পৰা দেখা যায় যে ঊনবিংশ

শতিকাৰ নেপালী ভাষাই ভানুভক্ত ৰামায়ণৰ ভাষাৰ জৰিয়তে এক বিশিষ্ট মাত্ৰা প্ৰদান কৰাত বিভিন্ন দিশৰ পৰা পূৰ্ণাংগ ৰূপ লাভ কৰিছে।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

নেপালী গ্ৰন্থ

অধিকাৰী ভদ্ৰবীৰ। *নেপালী কবিতাকা বিকাশমা ভানুভক্ত আচাৰ্যকো যোগদান*। সাৰা প্ৰকাশন, ললিতপুৰ। মুদ্ৰিত।

আচাৰ্য কৃষ্ণপ্ৰসাদ। *পূৰ্ব আধুনিক নেপালী সাহিত্য*। লোকসাহিত্যৰ আধুনিক নেপালী নিৰন্ধ, ক্ষিতিজ প্ৰকাশন, ত্ৰি.বি. কীৰ্তিপুৰ। মুদ্ৰিত।

আচাৰ্য বাবুৰাম। *পুৰাণা কবিৰ কবিতা*। সাৰা প্ৰকাশন, ২০৬২। মুদ্ৰিত।

আচাৰ্য ভানুভক্ত। *ভানুভক্তকো ৰামায়ণ*। তে.সঁ. কাঠমাণ্ডু, সাৰা প্ৰকাশন, ২০৫০। মুদ্ৰিত।

উপাধ্যায় কেশৱপ্ৰসাদ। *প্ৰাথমিককালীন কবিৰ কাব্যপ্ৰবৃত্তি*। ললিতপুৰ, সাৰা প্ৰকাশ, ২০৩১। মুদ্ৰিত।

গ্যৱালী সূৰ্যবিজ্ঞান। সম্পা। *ভানুভক্তকো ৰামায়ণ বিবিধ পাঠ্যুত্ৰুত তথা পৰিশোধিত*। প্ৰকাশক। সাহিত্য অকাডেমীৰ নেপালী সাহিত্য সন্মিলন, নই দিল্লী-২০১২। মুদ্ৰিত।

ৰাঈ ইন্দ্ৰ বাহাদুৰ। সম্পা। *ভানুভক্তকো কৃতি অধ্যয়নহৰু*। নেপালী সাহিত্য পৰিষদ-১৯৯৬। মুদ্ৰিত।

লুইটেল খগেন্দ্ৰপ্ৰসাদ। *কবিতা সিদ্ধান্তৰ নেপালী কবিতাকো ইতিহাস*। কাঠমাণ্ডু। মুদ্ৰিত।

অসমীয়া গ্ৰন্থ

উপাধ্যায় গীতা। *ভানুভক্তৰ ৰামায়ণ*। অসম সাহিত্য সভা। মুদ্ৰিত।

শৰ্মা সত্যেন্দ্ৰনাথ। *ৰামায়ণৰ ইতিবৃত্ত*। বীণা লাইব্ৰেৰী, ডিব্ৰুগড়, ১৯৮৪। মুদ্ৰিত।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ

Goswami India. *Ramayana from Ganga to Brahmaputra*, B.R. Publishing corporation, Delhi, 1996. Print.

Goswami Malini & Bibha Bharali. Ed. *The Ramayan Life & Culture*. Published by Dr. Paramananda Rajbangshi organised by Asom Kalatirtha in collaboration with Srimanta Sankardev Kalakhetra, Guwahati, 2005. Print.

SAMPRTI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-86-97

বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ ইতিহাস : এক চমু অৱলোকন

ড° বিমল বসুমতাৰী

গৱেষক ছাত্ৰ, ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়

সংক্ষিপ্তসাৰ :

উনবিংশ শতিকাত লিখিত ৰূপ লাভ কৰা বড়ো ভাষা-সাহিত্যৰ এক উল্লেখনীয় ইতিহাস আছে। সেই অনুপাতে বৰ্তমানলৈকে কেইবাখনো বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচনা হোৱা দৃষ্টিগোচৰ হয়। ইতিমধ্যে ৰচনা হোৱা বুৰঞ্জীকেইখনে বড়ো সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত আগবঢ়াইছে যদিও এই সম্পৰ্কে পুনৰ ঐতিহাসিক অধ্যয়নৰ যথেষ্ট অৱকাশ আছে। কাৰণ একোটা সাহিত্যই বিকাশ আৰু বিৱৰ্তন লাভ কৰাৰ লগে লগে তাৰ ইতিহাস সম্পৰ্কে হোৱা আলোচনাৰ গ্ৰহণযোগ্যতা, দোষ-ত্রুটিসমূহক বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰিলেহে সেই সাহিত্যৰ ইতিহাসক নিৰ্ভৰযোগ্যতাৰ নিৰূপন কৰিব পৰা যায়। সেয়ে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীসমূহৰ পুণৰ আলোচনাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে। গতিকে এই নিবন্ধটিত বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ ইতিহাস সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নৰ দৃষ্টিভংগীৰে বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাস সমূহৰ যে পুণৰ পৰ্যালোচনাৰ প্ৰয়োজন আছে সেয়া এই অধ্যয়নৰ জৰিয়তে সম্যক সিদ্ধান্তৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি দেখুওৱা হৈছে।

সূচক শব্দ : বড়ো সাহিত্য, বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন, যুগ বিভাজন, পটভূমি, কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ মূল্যায়ন।

০.০ প্ৰস্তাৱনা :

অসম বিভিন্ন জাতি জনগোষ্ঠীৰ মিলনভূমি। ইয়াৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীসমূহৰ ভিতৰত বড়োসকল অন্যতম। স্বকীয় ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰে সমৃদ্ধ বড়োসকলে অতীজৰে পৰা এক বৃহৎ জনগোষ্ঠী হিচাপে পৰিচয় বহন কৰি আহিছে। অতি সম্প্ৰতি বড়ো ভাষা-সাহিত্যই সৰ্বভাৰতীয় স্বীকৃতি লাভ কৰি ভাৰতবৰ্ষৰ অন্যান্য সাহিত্যৰ মাজত সুকীয়া স্থান দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। বড়ো লিখিত সাহিত্যৰ নিজা ইতিহাস আছে যদিও সেয়া বৰ বেছি পুৰণি নহয়; ই ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ পৰা বিকশিত হোৱা বুলি ক'ব পাৰি। বড়ো সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ এই ইতিহাসক লৈ ইতিমধ্যে বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন হৈছে। সেইকেইখন হ'ল মধুৰাম বড়োৰ দ্বাৰা সম্পাদিত 'জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ' থুনলাই' (১৯৮৮); মন'ৰঞ্জন লাহাৰীৰ 'বৰ' থুনলাইনি জাৰিমিনি' (২০০৮) আৰু অনিল কুমাৰ বড়োৰ 'A History Of Bodo Literature' (২০১০)। উল্লিখিত বুৰঞ্জীকেইখনে বড়ো সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশক আলোচনা কৰি দেখুৱাইছে যদিও সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত থাকিবলগীয়া কিছুমান দিশ অস্পষ্ট হৈ আছে আৰু কিছুমান দিশ আলোচনা নোহোৱাকৈ থাকি গৈছে। **বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ ইতিহাস :** এক চমু অৱলোকন শীৰ্ষক বিষয়টিৰ আলোচনাৰ জড়িয়তে বাদ পৰি যোৱা কেতবোৰ দিশৰ উন্মোচন কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ব। আলোচনাটি কৰিবলৈ যাওঁতে সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত থাকিবলগীয়া দৃষ্টিভংগীক গুৰুত্ব আৰুপ কৰা হ'ব।

০.১ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব :

আলোচনাৰ মূল উদ্দেশ্যবোৰ হ'ল এনেধৰণৰ—

ক) বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীসমূহৰ সম্যক পৰিচয় আগবঢ়োৱা।

খ) বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীসমূহৰ প্ৰণয়নৰ দৃষ্টিভংগীসমূহ আলোকপাত কৰা।

গ) ইতিমধ্যে প্ৰণোদিত হোৱা বুৰঞ্জীসমূহৰ আলোচনা কৰি এখন বিজ্ঞানসন্মত বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ সন্ভাৱ্য কিছুমান দিশ পোহৰলৈ অনা।

প্ৰস্তাৱিত বিষয়টিৰ গুৰুত্ব এয়ে যে, এনে আলোচনাই বড়ো সাহিত্যৰ পদ্ধতিগত ইতিহাস প্ৰণয়নৰ লগতে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰতো কেতবোৰ দিশ স্পষ্ট কৰিব।

০.২ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি আৰু পৰিসৰ :

বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ ইতিহাস : এক চমু অৱলোকন শীৰ্ষক বিষয়টিৰ আলোচনাৰ বাবে মধুৰাম বড়োৰ দ্বাৰা সম্পাদিত 'জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ' থুনলাই' (১৯৮৮); মন'ৰঞ্জন লাহাৰীৰ 'বৰ' থুনলাইনি জাৰিমিনি' (২০০৮) আৰু অনিল কুমাৰ বড়োৰ 'A History Of Bodo Literature' (২০১০) তিনিখন বুৰঞ্জীৰহে আলোচনা কৰা হ'ব।

আলোচনাৰ বাবে নিৰ্দ্ধাৰিত বিষয়টি ঐতিহাসিক, সমীক্ষাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ দ্বাৰা বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰা হ'ব।

১.০ বড়ো সাহিত্যৰ পৰিচয় :

একবিংশ শতিকাৰ আধুনিক ভাৰতীয় ভাষা-সাহিত্যৰ অন্যতম সাহিত্য হ'ল বড়ো সাহিত্য। মৌখিক সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট চহকী যদিও লিখিত সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ ইতিহাস বৰ বেছি পুৰণি নহয়। বিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰপৰাহে বড়ো লিখিত সাহিত্যই সৰ্বভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত পৰিচয় লাভ কৰি বৰ্তমান নিজস্ব আসন দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

ঊনবিংশ শতিকাত অসমলৈ অহা খ্ৰীষ্টিয়ান মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাতেই বড়ো ভাষা-সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰে। মিছনেৰী চাহাব ৰেভাৰেণ্ড চিডনি এণ্ডেলে ১৮৮৪ চনত 'An Outline Grammar of The Kachari Language' নামৰ গ্ৰন্থখনৰ যোগেদি ৰোমান লিপিত বড়ো ভাষাৰ চানেকি দাঙি ধৰে। এই গ্ৰন্থখনকে বড়ো ভাষা সম্পৰ্কে ৰচিত প্ৰথম প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ বুলি গণ্য কৰা হয়। (বড়ো, মধুৰাম ৯০) মিছনেৰীসকলে আৰম্ভ কৰা বড়ো ভাষাৰ চৰ্চাৰ পিছৰ পৰাই বড়ো সাহিত্যৰ বিকাশ হ'বলৈ ধৰে। ইয়াৰ উপৰিও মিছনেৰীসকলে খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্য আগত ৰাখি ধৰ্ম বিষয়ক গ্ৰন্থ, মৌখিক সাহিত্য বিশেষৰ সংগ্ৰহ কৰি বড়ো ভাষাৰ মাধ্যমত প্ৰকাশ কৰিছিল। মিছনেৰীসকলৰ এনে প্ৰচেষ্টাই বড়ো ভাষা-সাহিত্যৰ লিখিত ৰূপটো প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

বিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিতহে বড়ো লিখিত সাহিত্যই স্বকীয় ৰূপ ধাৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে বুলি ক'ব পাৰি। এই ক্ষেত্ৰত তদানীন্তন সময়ত কটন কলেজত অধ্যয়ন কৰি থকা বড়ো ছাত্ৰসকলৰ ভূমিকা মন কৰিবলগীয়া। তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টাতেই ১৯১৯ চনত 'বড়ো ছাত্ৰ সন্মিলনী' গঠিত হয়।^১ (বড়ো, মধুৰাম ৯০) এই ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ উদ্যোগতেই বড়ো ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰথম আলোচনী বিবাৰ (১৯২৫) প্ৰকাশ লাভ কৰে। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত বড়ো ভাষা-সাহিত্য বিষয়ক অন্যান্য কিছুমান আলোচনী প্ৰকাশ হ'বলৈ ধৰে। তেনে কিছুমান আলোচনী হ'ল- জেনথ'খা (১৯২৫), অলংবাৰ (১৯৩৮), হাথৰ্খিহালা (১৯৪০) আদি।

বড়ো ছাত্ৰ সন্মিলনী গঠন হোৱাৰ পূৰ্বে কালিচৰণ ব্ৰহ্মাই বড়ো সমাজত প্ৰচাৰ কৰা ব্ৰহ্ম ধৰ্ম্যো বড়োসকলৰ মানসত সাহিত্য চেতনা জগাই তোলে। এনেধৰণৰ কাৰকৰ বাবেই বিংশ শতিকাৰ অসমৰ সামাজিক, সাংস্কৃতিক, সাহিত্যিক প্ৰেক্ষাপটত বড়ো সাহিত্যই আধুনিক ৰূপ লাভ কৰে বুলি ক'ব পাৰি। মুঠৰ ওপৰত বড়োসকলে নিজৰ জাতীয় চেতনাৰে উদ্বুদ্ধ হৈ ভাষা-সাহিত্যৰ সমৃদ্ধিত ব্ৰতী হ'বলৈ ধৰে আৰু স্বজাতিৰ কলা-সংস্কৃতিৰ সৰ্বাঙ্গীন উন্নতিৰ

বাবে অগ্রসৰ হৈ ১৯৫২ চনত সাহিত্য সভা গঠন কৰি বড়ো সাহিত্যিক নতুন মাত্ৰা প্ৰদান কৰে। এই সভাৰ মূল লক্ষ্য উদ্দেশ্য আছিল এনেধৰণৰ-

ক) বড়ো জাতি, ভাষা-সাহিত্য আৰু কলা-সংস্কৃতিৰ উন্নতি সাধন কৰা।

খ) বড়ো ভাষাক শিক্ষাৰ মাধ্যমলৈ প্ৰৱৰ্তন কৰা।

গ) বড়ো সাহিত্যক এটি আদৰ্শ সাহিত্য হিচাপে মৰ্যাদা প্ৰদান কৰা। (বড়ো, শনিৰাম ১৫)

এই সভাই উন্মোচন কৰি দিয়া পথ অনুসৰণ কৰিয়েই পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত বড়ো ভাষা-সাহিত্যই পৰিপুষ্টি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। অৱধাৰিতভাৱে ১৯৬৩ চনত বড়ো ভাষাই প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ মাধ্যম হিচাপে স্বীকৃতি লাভ কৰি ১৯৯৬ চনৰ পৰা উচ্চমান (Major) বিষয় হিচাপে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা স্বীকৃতি লাভ কৰে। বড়ো ভাষাৰ নিজা লিপিৰ সন্দৰ্ভতো বিভিন্ন সমস্যাই দেখা দিছিল; সেয়াও সমাধান কৰে ১৯৭৬ চনত। মিছনেৰীসকলে প্ৰচলন কৰা ৰোমান লিপি আৰু অসমীয়া লিপিৰে ভাষা-সাহিত্য চৰ্চা কৰা বড়োসকলে ১৯৭৬ চনৰ পৰা সাংবিধানিকভাৱে ‘দেৱনাগৰী’ লিপি গ্ৰহণ কৰি লিপিৰ সমস্যা দূৰ কৰে। ইয়াৰ উপৰিও ২০০৩ চনৰ ১০ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে বড়ো সাহিত্য সভা, বড়ো ছাত্ৰ সন্থা (ABSU), বি.এল.টি., কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু অসম চৰকাৰৰ আলোচনাৰ জড়িয়তে বড়ো ভাষাই ভাৰতীয় সংবিধানৰ অষ্টম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্তি আৰু ভাৰতীয় ভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰে। (বসুমতাৰী ৫৭-৫৮)

এনেদৰে চালে দেখা যায় যে, বড়ো ভাষা-সাহিত্যই ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ দশকত লিখিত ৰূপ লাভ কৰি বিকশিত হৈ (সাহিত্যৰ বিভিন্ন বিধাগত দিশেৰে) বৰ্তমান স্বকীয় ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছেহি। সেই একেদৰে বিদ্যায়তনিক দিশত প্ৰয়োজনীয় পাঠ্য-পুথি প্ৰণয়নৰ যোগেদিও ভাষা-সাহিত্যক স্বকীয় ৰূপত গঢ় দিবলৈ সক্ষম হৈছে।

২.০ বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীসমূহৰ পৰিচয় :

বুৰঞ্জী বিশেষৰ মূল হৈছে কাল বা সময়ৰ উল্লেখৰে বিষয়বস্তুৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী তাৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ বেলিকা কাল বা সময়ৰ লগতে কৃতি আৰু কৃতিকাৰ জড়িত হৈ থাকে। সেয়ে সাহিত্যৰ ইতিহাস বুলিলে মোটামুটিকৈ তিনি প্ৰকাৰৰ যান্ত্ৰিক ধৰণৰ কাৰ্যৰ কথাহে আমাৰ মনলৈ সাধাৰণতে আহে — ১) কিছুমান যুগত বিভক্তিকৰণ ২) সাহিত্যিক লক্ষণ বা ধাৰাসমূহ চিনাক্ত কৰি সেইবিলাকৰ নামকৰণ কৰা আৰু ৩) প্ৰধান সাহিত্যিকসকলক বাচি উলিওৱা। (মহন্ত বেজবৰা ২৯) তাৰ মাজেৰেই সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ স্বৰূপ প্ৰকাশ পায়। সময়ৰ পৰিৱৰ্তনে সামগ্ৰিকভাৱে সমাজৰ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰে। তাৰ প্ৰতিফলন স্বাভাৱিকতে সাহিত্যত ঘটে। সেয়ে সাহিত্যই সময়ে সময়ে

কিছুমান বৈশিষ্ট্য নতুনকৈ গ্ৰহণ কৰি সমৃদ্ধিশালী হৈ উঠে।

বড়ো সাহিত্যইও উৎপত্তি কালৰে পৰা বিভিন্ন স্তৰ অতিক্ৰম কৰি বৰ্তমানৰ ৰূপ লাভ কৰিছেহি। সেয়ে বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণেতা মধুৰাম বড়ো, মনোৰঞ্জন লাহাৰী, অনিল কুমাৰ বড়ো আদি পণ্ডিতসকলে বড়ো সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশক স্বকীয় দৃষ্টিভংগীৰে আলোচনা কৰি দেখুৱাইছে। তলত বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীকেইখনত প্ৰকাশ পোৱা দৃষ্টিভংগীৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ’ল —

২.১ জাৰিমিনি নীজীৰাৰ বৰ’ থুনলাই (A History of Boro Literature) :

মধুৰাম বড়োৰ দ্বাৰা সম্পাদিত *জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ’ থুনলাই* (১৯৮৮) নামৰ গ্ৰন্থখনেই হ’ল বড়ো সাহিত্যৰ প্ৰথমখন বুৰঞ্জী। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত তেখেতৰ দ্বিতীয়খন বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী *The History of Boro Literature* (১৯৯০) খন প্ৰকাশ পায়। (বড়ো, মধুৰাম ৯১) উল্লিখিত দুয়োখন গ্ৰন্থত বাদ পৰি যোৱা দিশসমূহ সামৰি তেখেতে পুণৰ ২০০৩ চনত *জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ’ থুনলাই* ৰ পৰিৱৰ্তিত সংস্কৰণ প্ৰকাশ কৰে। (বড়ো, মধুৰাম ৯২) এই বুৰঞ্জীখনৰ জড়িয়তে বড়ো সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ এক সমীক্ষা দাঙি ধৰা হৈছে। তলত আলোচিত বুৰঞ্জীখনত বৰ্ণিত হোৱা দৃষ্টিভংগীৰ আলোচনা আগবঢ়োৱা হ’ল—

২.১.১ যুগ বিভাজন :

বড়ো সাহিত্যৰ পণ্ডিত মধুৰাম বড়োৱে *জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ’ থুনলাই* নামৰ বুৰঞ্জীখনৰ জড়িয়তে বড়ো সাহিত্যৰ গতি-প্ৰকৃতিৰ ৰূপৰেখা অংকন কৰি দেখুৱাইছে। তাকে কৰিবলৈ যাওঁতে তেখেতে বড়ো ভাষা-সাহিত্যৰ উৎপত্তি কাল ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ পৰা একবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগলৈকে সামৰি আলোচনা কৰিছে। বড়ো সাহিত্যৰ উৎপত্তিৰ লগত খ্ৰীষ্টিয়ান মিছনেৰীসকলৰ অৱদান মনকৰিবলগীয়া। তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টাতে বড়ো ভাষা-সাহিত্যই ১৮৮৪ (ৰোমান লিপিত) লিখিত ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰে। কালক্ৰমত বড়ো মনিষীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত এই ভাষা-সাহিত্যই শ্ৰীবৃদ্ধি লাভ কৰি বৰ্তমানৰ ৰূপ লাভ কৰিছেহি।^১ বড়ো সাহিত্যৰ ঐতিহাসিক পৰিক্ৰমাক মধুৰাম বড়োৱে তিনিটা ভাগত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে। সেইকেইটা হ’ল—

ক) মিছনেৰী যুগ (১৮৮৪-১৯২০)

খ) বড়ো সাহিত্যৰ নৱজাগৰণৰ যুগ বা আলোচনী-পত্ৰিকাৰ যুগ (১৯২০-১৯৫২)

গ) আধুনিক যুগ (১৯৫২- বৰ্তমানলৈ)

আলোচিত বুৰঞ্জীখনত যুগ অনুসৰি বড়ো সাহিত্যৰ গতি-প্ৰকৃতিৰ সমীক্ষাত্মক আলোচনাহে আগবঢ়োৱা দৃষ্টিগোচৰ হয়। সেয়ে বুৰঞ্জীখনত বড়ো সাহিত্যৰ গতি-বিধিৰ

বিস্তৃত আলোচনা পোৱা নাযায়। বড়ো সাহিত্যৰ বিধা বিশেষৰ সামগ্ৰিক আলোচনাৰ মাজেৰেহে ক্ৰমবিকাশৰ স্বৰূপটো ফুটি উঠা দেখা যায়। সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশত ওত-প্ৰোতভাৱে জড়িত হৈ থকা সামাজিক পটভূমি, লেখকৰ ভূমিকা, ৰচনাৰাজিৰ প্ৰভাৱ আদি দিশসমূহৰ আলোচনা প্ৰায় সীমিত বুলি ক'ব পাৰি।

২.১.২ কাল অনুসৰি সাহিত্যৰ পটভূমি বিচাৰ :

মধুৰাম বড়োৰ দ্বাৰা সম্পাদিত *জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ' থুনলাই* বুৰঞ্জীখনত কাল অনুসৰি বড়ো সাহিত্যৰ পটভূমিৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা দেখা যায়। আলোচিত বুৰঞ্জীখনত হেৰম্ব নাৰ্জাৰীৰ “বৰ' থুলাইনি ফাৰিদাৰগা” (The Trend of Boro Literature from Endle Age to Olongbar Age) প্ৰবন্ধটিত বড়ো সাহিত্যৰ উন্মেষ কালৰ পটভূমি আলোচনা কৰিছে। উল্লিখিত প্ৰবন্ধটিৰ মাজেৰে বড়ো সাহিত্যই লিখিত ৰূপ লাভ কৰা স্তৰৰ পৰা অলংবাৰ (১৯৩৮) আলোচনী প্ৰকাশৰ সময়লৈকে বড়ো সাহিত্যৰ বিকাশৰ লগত সম্পৃক্ত হৈ থকা দিশসমূহ আলোচনা কৰি দেখুৱাইছে। অৰ্থাৎ সমীক্ষাত্মকভাৱে তেখেতে মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা, কালিচৰণ ব্ৰহ্মই বড়ো সমাজত প্ৰচাৰ কৰা ব্ৰহ্ম ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ আৰু ১৯৯১ চনত গঠন হোৱা বড়ো ছাত্ৰ সন্মিলনীয়ে লোৱা বিভিন্ন উদ্যোগ আদিৰ কথা প্ৰবন্ধটিত অৱতাৰণা কৰিছে। লগতে বড়ো সাহিত্যৰ সবলীকৰণত বড়ো আলোচনী বিশেষৰো যে অৱদান আছে সেই কথা স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰিছে।

উল্লেখযোগ্য যে, বড়ো সাহিত্যৰ উন্মেষ কালৰ পটভূমি আলোচনাৰ বাহিৰে আলোচিত বুৰঞ্জীখনত বাকীবোৰ যুগৰ সাহিত্যৰ পটভূমিৰ বিশেষ আলোচনা হোৱা নাই বুলি ক'ব পাৰি।

২.১.৩ সাহিত্যৰ বিধাসমূহৰ আলোচনা :

অসমীয়া সাহিত্যত থকা সাহিত্যৰ বিধা (কবিতা, গল্প, উপন্যাস, নাটক, গীত...)সমূহৰ দৰেই বড়ো সাহিত্যৰো বিধা আছে। এই বিধাসমূহেই বড়ো সাহিত্যক যথেষ্ট সবল কৰি ৰাখিছে। মধুৰাম বড়োৰ দ্বাৰা সম্পাদিত বুৰঞ্জীখনত বড়ো সাহিত্যৰ বিধাসমূহৰ সুকীয়া সুকীয়া আলোচনা সন্নিবিষ্ট হৈছে। বিধাসমূহৰ যুগ অনুসৰি সুকীয়াকৈ আলোচনা হোৱা নাই যদিও কালানুক্রমিকভাৱে তাৰ আলোচনা হৈছে। ইয়াৰদ্বাৰা বড়ো সাহিত্যৰ গল্প, উপন্যাস, কবিতা, নাটক আদিৰ এক সমীক্ষা আলোচিত বুৰঞ্জীখনে দাঙি ধৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। লগতে সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু বা ভাৱবস্তু আদিৰ সন্দৰ্ভতো বিধাগত আলোচনাই কিছুমান দিশ পোহৰলৈ আনিছে।

২.১.৪ কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ মূল্যায়ন :

সাহিত্যৰ ইতিহাসসমূহত দেখা যায় যে, সাহিত্যৰ ধাৰা বা যুগ একোটা নিৰূপন

কৰাৰ ক্ষেত্ৰত কৃতি আৰু কৃতিকাৰে বিশেষ ভূমিকা পালন কৰে। যুগ চেতনা বা যুগ ধৰ্ম কৃতিকাৰৰ কৃতিৰ মাজেৰে প্ৰকাশ লাভ কৰে। সেয়ে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত কৃতি আৰু কৃতিকাৰে বিশেষ স্থান দখল কৰে। বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাস ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়।

মধুৰাম বড়োৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশ পোৱা *জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ' থুনলাই* বুৰঞ্জীখন কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ মূল্যায়নৰ দিশটো বৰ বেছি সবল নহয়। আলোচিত বুৰঞ্জীখন সমীক্ষাত্মক হোৱা ববে হয়তো এনেধৰণৰ আলোচনা বাদ পৰি গ'ল। এইক্ষেত্ৰত সাহিত্যৰ বিধাগত আলোচনাৰ শিতান আৰু বুৰঞ্জীখনৰ শেহৰফালে সংযোজিত পৰিশিষ্ট হিচাপে থকা কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ উল্লেখৰ বাহিৰে বৰ্ণনাত্মক আলোচনা পোৱা নাযায়।

২.২ বৰ' থুনলাইনি জাৰিমিনি :

বড়ো সাহিত্যৰ লেখত ল'বলগীয়া এখন বুৰঞ্জী হ'ল মন'ৰঞ্জন লাহাৰীৰ *বৰ' থুনলাইনি জাৰিমিনি* (২০০৮)। বুৰঞ্জীখনত বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ লগতে বড়ো জাতিৰ জনগোষ্ঠীয় আৰু ভাষিক পৰিচয় সন্নিবিষ্ট কৰিছে। বড়ো সাহিত্যৰ আৰম্ভণিৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে অৰ্থাৎ ১৮৮৪চনৰ পৰা ২০০৬ চনলৈকে তেখেতে আলোচনা আগবঢ়াইছে। এইক্ষেত্ৰত তেখেতে পদ্ধতিগতভাৱে সাহিত্যৰ গতি-প্ৰকৃতিৰ বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰি বড়ো সাহিত্যৰ স্বৰূপ স্পষ্ট ৰূপত দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে বুলি ক'ব পাৰি। তলত *বৰ' থুনলাইনি জাৰিমিনি* বুৰঞ্জীখনত ৰক্ষিত হোৱা সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ দৃষ্টিভংগীৰ আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল—

২.২.১ যুগ বিভাজন :

মন'ৰঞ্জন লাহাৰীয়ে তেখেতৰ *বৰ' থুনলাই নি জাৰিমিনি* নামৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীখনত বড়ো সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশক মূল তিনিটা ভাগত ভাগ কৰি আলোচনা কৰি দেখুৱাইছে। সেইকেইটা হ'ল—

ক) বিবাৰ আলোচনী যুগ (১৯২০-১৯৩৭)

খ) অলংবাৰ আলোচনী যুগ (১৯৩০-১৯৫০)

গ) আধুনিক বড়ো সাহিত্যৰ ধাৰা (১৯৫২-২০০৬)

উল্লেখযোগ্য যে এইক্ষেত্ৰত (যুগ বিভাজনত) তেখেতৰ কিছুমান স্বকীয় বৈশিষ্ট্য ৰক্ষিত হৈছে। বড়ো সাহিত্যই প্ৰকৃততে লিখিত ৰূপ লাভ কৰা আৰু মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত বড়ো ভাষা-সাহিত্যই লিখিত ৰূপ লাভ কৰা সীমাৰেখা স্পষ্ট ৰূপত দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে বুলি ক'ব পাৰি। কিয়নো বড়ো সাহিত্যৰ উন্মেষ কালৰ সাহিত্য বুলি ক'বলৈ বিশেষ নাছিল। মিছনেৰীসকলে কেৱল ভাষাটোৰ লিখিত ৰূপ প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা লৈছিল। সেয়ে ভাষাজ্ঞান সম্পৰ্কীয় ব্যাৰণ আদিয়ে এইখিনি সময়ত প্ৰণোদিত হৈছিল। তদুপৰি লোক গীত, লোক কথা আদিৰ সংগ্ৰহ মিছনেৰীসকলে কৰিছিল এনিধৰণৰ কৃতিয়ে প্ৰকৃততে

সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ দিশটো উন্মোচন নকৰে। সেয়ে তেখেতে বড়ো সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন কৰোতে সৃষ্টিশীল বড়ো সাহিত্যৰ তথ্য পোৱা সময়ৰ পৰা আৰম্ভ কৰিছে। অৰ্থাৎ ১৯২০ চনত বিবাৰ আলোচনী প্ৰকাশ পোৱাৰ পিছৰে পৰা প্ৰকৃত অৰ্থত বড়ো সাহিত্যই পৰিচিতি লাভ কৰা সময়ৰ পৰা তেখেতে আলোচিত বুঞ্জীখনত বড়ো সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ ৰূপৰেখা অংকন কৰিছে। অৱশ্যে মিছনেৰীসকলৰ অৱদানক তেখেতে অগ্ৰাহ্য কৰিছে বুলি ক'ব নোৱাৰি। মিছনেৰী সকলৰ ভূমিকাক স্বীকাৰ কৰিহে তেখেতে বড়ো লিখিত সাহিত্যৰ সুঁটিটোৰ পাতনি মেলিছে।

২.২.২ কাল অনুসৰি সাহিত্যৰ পটভূমি বিচাৰ :

মন'ৰঞ্জন লাহাৰীয়ে আলোচিত বুঞ্জীখনৰ মাজেৰে কাল অনুসৰি সাহিত্যৰ সামগ্ৰিক পটভূমি চমু চমুকৈ বিচাৰ কৰি দেখুৱাইছে। পটভূমি আলোচনাৰ সন্দৰ্ভত সামাজিক, সাংস্কৃতিক, অৰ্থনৈতিক আদি কাৰকবোৰৰ আলোচনা সীমিত যদিও যুগ সমূহৰ সাহিত্যকৃতিৰ লগত জড়িত হৈ থকা কাৰকসমূহ তেখেতে কিছু পৰিমাণে আলোচনা কৰিছে। আলোচিত বুঞ্জীখনৰ মূল দৃষ্টিভংগী সাহিত্যৰ যুগ, সাহিত্যৰ বিধা, কৃতি আৰু কৃতিকাৰ কেন্দ্ৰিক হোৱা বাবে হয়তো পটভূমি সম্পৰ্কীয় দিশটোৰ বিস্তৃত আলোচনা নহ'ল।

২.২.৩ সাহিত্যৰ বিধাসমূহৰ আলোচনা :

আলোচিত বুঞ্জীখনত মন'ৰঞ্জন লাহাৰীয়ে বড়ো সাহিত্যৰ আটাইবোৰ বিধা আলোচনালৈ আনিছে। লোকসাহিত্যসমূহৰ আলোচনা কৰাৰ লগতে লিখিত সাহিত্যসমূহক তেখেতে যুগ অনুসৰি বৰ্ণনাত্মক আৰু সমীক্ষাত্মকভাৱে পৰ্যালোচনা কৰি দেখুৱাইছে। বিবাৰ আলোচনীৰ (১৯২০-১৯৩৭) সময়ছোৱাত কেৱল কবিতা আৰু প্ৰবন্ধ (নিৰ্দিষ্ট বিষয় বিশেষৰ পৰিচয়, সমালোচনামূলক)ৰ ৰচনা হৈছিল। পৰ্যায়ক্ৰমে অলংবাৰ আলোচনীৰ (১৯৩০-১৯৫০) কাল আৰু আধুনিক কাল (১৯৫২-২০০৬)ৰ সাহিত্যত গল্প উপন্যাস, সমালোচনা সাহিত্য, অনুবাদ সাহিত্য আদি বিধাসমূহ ৰচিত হৈ বড়ো সাহিত্যৰ কদৰে ভঁৰাল টনকিয়াল হ'ল সেয়া তেখেতে তথ্যসহকাৰে আলোচনা কৰি দেখুৱাছে।

২.২.৪ কৃতি আৰু কৃতিকাৰ মূল্যায়ন :

বৰ' থুনলাইনি জাৰিমিন বুঞ্জীখনত বড়ো সাহিত্যক সমৃদ্ধি কৰি ৰখা কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ আলোচনা মন কৰিবলগীয়া। যুগ অনুসৰি সাহিত্যৰ কৃতিকাৰ আৰু কৃতিৰ আলোচনা এই বুৰঞ্জীখনত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। কালানুক্ৰমিকভাৱে কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ আলোচনা কৰাৰ লগতে দুপ্ৰাপ্য কৃতি কিছুমানৰ চানেকি তেখেতে বিষয়বস্তুৰ আলোচনাৰ লগত সংগতি ৰাখি সংযোজিত কৰিছে।^২

বড়ো সাহিত্যৰ ৰচনা ৰাজি আৰু ৰচকৰ মূল্যায়ন মন'ৰঞ্জন লাহাৰীয়ে নিজস্ব

দৃষ্টিভংগীৰে কৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। যুগ অনুসৰি কেনে ভাৱধাৰাৰ সাহিত্য ৰচনা হৈছে সেয়া তেখেতে আলোচনাৰ মাজেৰে চিহ্নিত কৰি দেখুৱাইছে। বড়ো সাহিত্য সমৃদ্ধিশালী কৰা লেখকসকলৰ ৰচনাৰাজি সমীক্ষাত্মকভাৱে আলোচনা কৰাৰ মাজতে তেখেতে নিৰ্দিষ্ট কিছুমান ৰচনাৰ সমালোচনাও আগবঢ়াইছে।

আলোচিত বুৰঞ্জীখনৰ আন এক বৈশিষ্ট্য হ'ল বড়ো সাহিত্যৰ প্ৰতিটো যুগৰে সাহিত্য পটভূমি, কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ বিষয়ে কৰা আলোচনাৰ অন্তত অৰ্থাৎ বুৰঞ্জীখনৰ অধ্যায়সমূহৰ শেহৰ ফালে একোটাকৈ সামৰণি টোকা সন্নিৱিষ্ট কৰিছে য'ত তেখেতে যুগ একোটাৰ সামগ্ৰিক মূল্যায়ন কৰি দেখুৱাইছে।

২.৩ A History of Bodo Literature :

বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাস সম্পৰ্কীয় আন এখন লেখত ল'বলগীয়া গ্ৰন্থ হ'ল- অনিল কুমাৰ বড়োৰ *A History of Bodo Literature* (২০১০)। এখেতেও বড়ো সাহিত্যৰ ধাৰাসমূহৰ আলোচনা কৰিবলৈ যাওঁতে নিজস্ব দৃষ্টিভংগীৰে আগ বাঢ়িছে বুলি ক'ব পাৰি। তলত ইয়াৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল—

২.৩.১ যুগ বিভাজন :

ইতিমধ্যে আলোচিত বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাস দুখনৰ দৰে এহখনতো বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰোঁতে সময়-সীমাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰুপ কৰা হৈছে। মূল দুটা যুগত বড়ো সাহিত্যক বিভক্ত কৰি তেখেতে বড়ো সাহিত্যৰ আলোচনা কৰিছে। সেই ভাগ দুটা হ'ল—

ক) আৰম্ভণি কালৰ সাহিত্য (Early Phase, 1920-1952) আৰু

খ) আধুনিক সাহিত্য (Modern Phase, 1952-2010)

বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাস সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিবলৈ যাওঁতে অনিল কুমাৰ বড়োৱে বড়ো সাহিত্যৰ ধাৰাক দুটা ভাগত ভাগ কৰি লৈছে যদিও গ্ৰন্থখনৰ আৰম্ভণিতে বড়ো জনগোষ্ঠীৰ ভাষিক-সামাজিক-সাংস্কৃতিক পৰিচয় আগবঢ়াইছে। সেই একেদৰে উন্মেষ কালৰ সাহিত্য হিচাপে মিছনেৰীসকলৰ অৱদানৰ কথাও আলোচনাত সন্নিৱিষ্ট কৰিছে।

২.৩.২ কাল অনুসৰি সাহিত্যৰ পটভূমি বিচাৰ :

A History of Bodo Literature নামৰ বুৰঞ্জীখনত বড়ো সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ লগত জড়িত হৈ থকা পটভূমিৰ অৱতাৰণা নাই বুলি ক'ব পাৰি। বুৰঞ্জীখনত কেৱল সাহিত্যৰ বিধা, কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা দেখা যায়। অৱশ্যে মিছনেৰীসকলৰ অৱদানৰ প্ৰসংগত আলোচনা কৰোতে আৰম্ভণি কালৰ সাহিত্যৰ পটভূমিৰ বিষয়ে আংশিক আলোচনা আগবঢ়াইছে।

২.৩.৩ সাহিত্যৰ বিধাসমূহৰ আলোচনা :

বড়ো সাহিত্যৰ বিধাসমূহৰ আলোচনাৰ ক্ষেত্ৰত অনিল কুমাৰ বড়োৰ *A History of Bodo Literature* বুৰঞ্জীখনৰ গুৰুত্ব নুই কৰিব নোৱাৰি। উল্লিখিত বুৰঞ্জীখনত নিৰ্দ্ধাৰিত হোৱা যুগবিভাজন অনুসৰি তেখেতে সাহিত্যৰ বিধাসমূহৰ আলোচনা আগবঢ়াইছে। বড়ো কবিতা, নাটক, অন্যান্য ৰচনা আৰু সমালোচনা এনেদৰে তিনিটা শিতানত আৰম্ভণি কালৰ সাহিত্য (Early Phase) সমূহ সমীক্ষাত্মকভাৱে আলোচনা কৰিছে। এইছোৱা সময়ৰ সাহিত্যৰাজি বিশেষভাৱে বিবাৰ (১৯২০) আৰু অলংবাৰ (১৯৩৮) আলোচনী কেন্দ্ৰিক আছিল বাবে তেখেতে সাহিত্যৰ বিধাগত আলোচনাৰ লগতে উক্ত আলোচনী দুখনৰ ভূমিকা উল্লেখ কৰিছে।

আধুনিক কালৰ সাহিত্যৰ বিধাগত আলোচনাৰ বেলিকা কবিতা, গল্প, উপন্যাস, নাটক, জীৱনীসাহিত্য, ভ্ৰমন সাহিত্য আৰু অনুবাদ সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়াইছে।

২.৩.৪ কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ মূল্যায়ন :

কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ মূল্যায়নৰ দিশটো আলোচিত বুৰঞ্জীখনত স্পষ্টৰূপত প্ৰকাশ লাভ কৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। বিধাগত দিশেৰে কালানুগ্ৰমিকভাৱে বড়োসাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক আলোচনা বুৰঞ্জীখনৰ মাজেদি প্ৰকাশ পোৱাৰ লগতে কৃতি আৰু কৃতিকাৰৰ গুৰুত্বৰ দিশটো বুৰঞ্জীখনত স্থান পাইছে। বড়ো সাহিত্যৰ কবি, ঔপন্যাসিক, গল্পকাৰ, সমালোচক সকলৰ বিষয়ে যিদৰে বুৰঞ্জীখনত আলোকপাত কৰিছে সেই একেদৰে লেখত ল'বলগীয়া বা উল্লেখযোগ্য গল্প, কবিতা, নাটক, উপন্যাস আদিৰ বিষয়েও তেখেতে নিৰ্মূহ বিচাৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছে।

৩.০ পুনৰ লেখনৰ প্ৰয়োজনীয়তা :

বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ পুনৰ লেখনৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ কথা নুই কৰিব নোৱাৰি। কাৰণ সাহিত্য চেতনাৰ বিকাশ আৰু কালক্ৰমত নিৰ্মিত হোৱা সাহিত্যৰ সৌধে যি কোনো সাহিত্যৰ ইতিহাসকে পুনৰ সংস্কৰণ তথা পুনৰ লিখনৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ কথা দাবী কৰে। (নগেন্দ্ৰ ১) তদুপৰি বড়ো সাহিত্যৰ ইতিমধ্যে প্ৰণোদিত হোৱা বুৰঞ্জী বা ইতিহাস কেইখনলৈ চালে দেখা যায় যে— যুগ বিভাজনৰ মাজেৰে বিষয়বস্তুৰ আলোচনা কৰিছে যদিও বিভিন্ন ধৰণৰ দিশ বাদ পৰি গৈছে। তেনে এক দিশ হ'ল যুগ অনুসৰি সাহিত্যৰ ধাৰা পৰিবৰ্তন হোৱা কৰণসমূহৰ বিচাৰ বিশ্লেষণ। সাহিত্যৰ ইতিহাসত এই আলোচনা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। যুগ অনুসৰি সাহিত্যই পৰিৱৰ্তন লাভ কৰা কাৰণসমূহ জড়িত হৈ থাকে সামাজিক, সাংস্কৃতিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আদি দিশসমূহৰ লগত। সেই একেদৰে সমসাময়িক অন্য সাহিত্যৰ প্ৰভাৱেও যুগ অনুসৰি সাহিত্যৰ ধাৰা সলনি হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত কাৰক স্বৰূপ হ'ব পাৰে।

গতিকে সাহিত্যৰ ইতিহাস একোখনত পদ্ধতিগত ভাৱে তথ্যবিশেষৰ আলোচনা কৰাটো যিমান প্ৰয়োজনীয় সিমানই সাহিত্যৰ ধাৰা অনুসৰি তাৰ পটভূমিৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণো প্ৰয়োজনীয়। গতিকে এনেবোৰ দিশৰ উল্লেখৰে পুনৰ বড়োসাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ আৱশ্যকতা আছে বুলি ক'ব পাৰি।

আলোচনাৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰি লোৱা বুৰঞ্জী কেইখনলৈ চালে দেখা যায় সাহিত্যৰ সময়সীমা নিৰ্দ্ধাৰণৰ ক্ষেত্ৰত তিনিওখনতে বেলেগ বেলেগ উল্লেখ কৰিছে। যুগ বিভাজনৰ দৃষ্টিভংগীও প্ৰায় অস্পষ্ট বুলি ক'ব পাৰি। এনে বিসংগতিয়ে সাহিত্যৰ বিচাৰ বিশ্লেষণ তথা মূল্যায়নত অসুবিধাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। গতিকে বড়ো সাহিত্যৰ সময়সীমা নিৰ্দ্ধাৰণৰ বেলিকা স্পষ্ট দৃষ্টিভংগী অনুসৰণ কৰি পদ্ধতিগতভাৱে আলোচনা কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে।

ইতিমধ্যে আলোচিত হোৱা বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী কেইখনত বাদ পৰি যোৱা আন এটা দিশ হ'ল- বিষয়বস্তুৰ তুলনামূলক আলোচনা। বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ বাবে এই দিশটোৰ অতি প্ৰয়োজনীয় বুলি ক'ব পাৰি। বড়ো সাহিত্যৰ সৌন্দৰ্য, স্বকীয় বৈশিষ্ট্য আদি নিৰ্ণয়ৰ ক্ষেত্ৰত তুলনামূলক বিচাৰ বিশ্লেষণৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে। গতিকে এই দিশটোৰ সন্নিবিষ্ট কৰি পুনৰ বড়ো সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নৰ প্ৰয়োজন তথা সম্ভাৱনা আছে বুলি নিসন্দেহে ক'ব পাৰি।

৪.০ উপসংহাৰ :

বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ ইতিহাস : এক চমু অৱলোকন শীৰ্ষক বিষয়টি আলোচনাৰ অন্ত কিছুমান সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ব পাৰি।

উনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে উৎপত্তি হোৱা বড়ো সাহিত্যই বৰ্তমান যথেষ্ট সমৃদ্ধিশালী হৈ উঠিছে। সেই কথা মধুৰাম বড়োৰ দ্বাৰা সম্পাদিত *জাৰিমিনি নীজীৰাও বৰ'থুনলাই* (১৯৮৮); মন'ৰঞ্জন লাহাৰীৰ *বৰ'থুনলাইনি জাৰিমিনি* (২০০৮) আৰু অনিল কুমাৰ বড়োৰ *A History Of Bodo Literature* (২০১০) নামৰ বুৰঞ্জীকেইখন প্ৰতীয়মান কৰে।

আলোচিত আটাইকেইখন বুৰঞ্জীতে বিষয়বস্তুৰ আলোচনা কালানুগ্ৰমিক হোৱাৰ উপৰিও সমীক্ষাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক ভাৱে উপস্থাপন কৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। অৱশ্যে বিষয়বস্তুৰ উপস্থাপনৰ দৃষ্টিভংগী যে একে নহয় সেয়া এই আলোচনাৰ পৰা জানিব পৰা গ'ল।

সাহিত্য বিশেষৰ পৰিচয়, গতিবিধি তথা স্থিতি আদি দিশসমূহৰ আলোচনা দাঙি ধৰে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী একোখনে। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত সন্নিবিষ্ট হোৱা বিষয়বোৰৰ যোগেদি সাহিত্য বিশেষৰ প্ৰকৃত পৰিচয় পোৱা যায়। কাল অনুসৰি সমাজৰ পৰিৱৰ্তন হোৱাৰ দৰে সামাজিক

স্থিতি অনুসৰি লেখকৰ দৃষ্টিভংগীৰ পৰিৱৰ্তন হৈ সাহিত্যইও সামগ্ৰিকভাৱে পৰিৱৰ্তন লাভ কৰে আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ই অন্যতম বৈশিষ্ট্য হিচাপে স্বীকৃতি লাভ কৰে। এনে প্ৰেক্ষাপটত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী একোখন পদ্ধতিগত আৰু বিজ্ঞানসন্মত হোৱাটো নিতান্তই প্ৰয়োজনীয়।

বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীসমূহৰ পৰ্যালোচনাৰ পৰা এয়া স্পষ্ট হ'ল যে সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত থাকিবলগীয়া আদৰ্শ আৰু দৃষ্টিভংগীসমূহ ভালদৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰি পুনৰ বড়ো সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী এখন প্ৰণয়ন কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে।

প্ৰসংগ টোকা :

১. বড়ো ভাষাৰ নিজা লিপি নথকা বাবে প্ৰথম আৱস্থাত ৰোমান লিপি, অসমীয়া আৰু বাংলা লিপি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। বিংশ শতিকাৰ সত্তৰৰ দহকত বড়োসকলে চৰকাৰী মৰ্যাদাৰে হিন্দী লিপি গ্ৰহণ কৰে।
২. বিবাৰ, অলংবাৰ আলোচনীৰ সময়ছোৱাত ৰচনা হোৱা কিছুমান কৃতিৰ চানেকি সংযুক্ত কৰি আলোচনা আগবঢ়াইছে।

গ্ৰন্থপঞ্জী :

- নগেন্দ্ৰ, ডা°। সম্পা.। *হিন্দী সাহিত্য কা ইতিহাস*। ময়ুৰ পেপাৰবক্স, নয়ডা, উনচল্লিছতম সংস্কৰণ। ২০১১। মুদ্ৰিত।
- বড়ো, অনিল কুমাৰ। *A History of Bodo Literature*। সাহিত্য অকাডেমি, কলিকতা- ৭০০০৫৪, দ্বিতীয় সংস্কৰণ। ২০১২। মুদ্ৰিত।
- বড়ো, মধুৰাম। সম্পা.। *জাৰিমিনি নীজীৱাৰ বৰ' থুনলাই*। এন. এল. পাব্লিকেচন, গুৱাহাটী : (অসম), চতুৰ্থ সংস্কৰণ। ২০১৩। মুদ্ৰিত।
- বড়ো, শনিৰাম। “বৃহত্তৰ বড়ো জাতি গঠনত বড়ো সাহিত্য সভাৰ ভূমিকা”। বৰমহলীয়া, ফাগুনা। সম্পা.। *বানৰাজা*। বড়ো সাহিত্য সভা পত্ৰিকা, ৪৬তম বাৰ্ষিক অধিৱেশন, শোণিতপুৰ। ২০০৭। মুদ্ৰিত।
- বসুমতাৰী, প্ৰমথেন। “বৰ' ৰাও আৰী হাংখী”। *বড'* ব্ৰহ্ম, গজেন্দ্ৰনাথ (সম্পা.), বড়ো সাহিত্য সভাৰ মুখপত্ৰ, ৫৩ তম বাৰ্ষিক অধিৱেশন, গোলাঘাট। ২০১৪। মুদ্ৰিত।
- বেজবৰা, নীৰাজনা মহন্ত। *তুলনামূলক ভাৰতীয় সাহিত্য*। বনলতা, ডিব্ৰুগড়- ১ (অসম), প্ৰথম সংস্কৰণ। ১৯৯৯। মুদ্ৰিত।
- লাহাৰী, মনোৰঞ্জন। *বৰ' থুনলাইনি জাৰিমিনি*। অনচুমৈ লাইব্ৰেৰী, কোকৰাঝাৰ (অসম), তৃতীয় সংস্কৰণ। ২০০৮। মুদ্ৰিত।

SAMPRTI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-98-110

কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰাগত খাদ্য

পম্পী মনি দেউৰী

গৱেষক, আধুনিক ভাৰতীয় ভাষা আৰু সাহিত্য অধ্যয়ন বিভাগ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

সংক্ষিপ্তসাৰ :

বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীৰ সমন্বয়ত গঢ়ি উঠা অসমীয়া সংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰখনক জনগোষ্ঠীয় খাদ্য সম্ভাৰে বিশেষ মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। স্বকীয়তাৰ পৰিচয় অটুত ৰখা অসমৰ অন্যতম জনগোষ্ঠী কাৰ্বিসকল সাংস্কৃতিক উপাদানৰ লগতে খাদ্যগত দিশতো অত্যন্ত চহকী। মূলতঃ পাহাৰ আৰু ভৈয়ামত বাস কৰা কাৰ্বিসকলে জন্ম, মৃত্যু, বিবাহ আৰু বিভিন্ন উৎসৱ - অনুষ্ঠান সাপেক্ষে সুকীয়া খাদ্য সম্ভাৰ গ্ৰহণ কৰে। এই খাদ্য গ্ৰহণৰ লগত আকৌ কিছু লোকাচাৰ জড়িত হৈ আছে। ভৌগোলিক অৱস্থান অনুযায়ী বিভিন্ন ঠাইত বসবাস কৰা কাৰ্বিসকলৰ খাদ্যাদিৰ উপকৰণ, বন্ধন প্ৰণালীৰ ক্ষেত্ৰত কিছু তাৰতম্য পৰিলক্ষিত হয়। কাৰ্বিসকলৰ গ্ৰহণযোগ্য আটাইবোৰ খাদ্য সম্ভাৰে ঔষধি গুণযুক্ত নহয় যদিও লোক বিশ্বাসৰ ভিত্তিত প্ৰায়বোৰেই সুপথ্য। আমাৰ গৱেষণা পত্ৰখনিত কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ জন্ম, মৃত্যু, বিবাহ আৰু উৎসৱ - অনুষ্ঠানত ব্যৱহৃত খাদ্য সম্ভাৰৰ সম্পৰ্কে আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ব।

সূচক শব্দ : পৰম্পৰাগত খাদ্য, কাৰ্বি জনগোষ্ঠী, জন্ম, মৃত্যু, বিবাহ, উৎসৱ-অনুষ্ঠান।

০.০১ বিষয়বস্তু উপস্থাপন :

অসমৰ অন্যতম সংস্কৃতিবান জনগোষ্ঠী কাৰ্বিসকল লোক সাহিত্য, সামাজিক লোকাচাৰ, লোক পৰিৱেশ্য কলাৰ উপৰিও ভৌতিক সংস্কৃতিৰ লোক খাদ্যৰ ক্ষেত্ৰখনতো অধিক চহকী।

খাদ্যগত দিশটোৰ প্ৰতি অত্যন্ত আগ্ৰহী কাৰ্বিসকলে অতীতত বিভিন্ন পদ্ধতিৰে জন্তু চিকাৰ কৰি ভোক নিবাবৰণ চেষ্টা চলাইছিল। তদুপৰি থাউকতে পোৰা বন-শাক, মাছ-পুঠি সংগ্ৰহ কৰি জীৱন সংগ্ৰামত ব্ৰতী হৈছিল। তেওঁলোকে সৰহভাগ খাদ্য চুঙাত ৰাখি, পাতত দি, পুৰি গ্ৰহণ কৰিছিল। উল্লেখ্য যে, বাৰ মাহে কৃষিকাৰ্যত ব্যস্ত কাৰ্বিসকলে সময় সঞ্চয়ৰ বাবেও এনে পদ্ধতি অৱলম্বন কৰিছিল। পৰিৱেশ আৰু বতৰ অনুযায়ী গ্ৰহণ কৰা খাদ্য সম্ভাৰে কালক্ৰমত উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ লগত জড়িত হৈ পৰিল।

ঋতু অনুযায়ী খাদ্য শস্য উৎপাদনৰ পদ্ধতি, ফচল সংগ্ৰহত পুৰুষ-মহিলাৰ ভূমিকা, খাদ্য গ্ৰহণৰ নিয়ম প্ৰণালী, খাদ্যৰ উপকৰণসমূহ সুপথ্য ৰূপে ব্যৱহাৰ আদি নীতি সম্পৰ্কে তেওঁলোক অভিজ্ঞ। তদুপৰি দেৱ-দেৱতাক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ আগবঢ়োৱা নৈৱেদ্যসমূহৰ গ্ৰহণে জনজীৱনৰ শাৰীৰিক পুষ্টি সাধনত কেনেধৰণৰ অৰিহণা যোগায় সেই বিষয়েও তেওঁলোক যথেষ্ট তৎপৰ। বিজ্ঞানসন্মত কাৰণৰ লগত প্ৰত্যক্ষ পৰিচয় নাথাকিলেও লোকবিশ্বাসৰ ভেঁটিটোৱে জনগোষ্ঠী একোটাক শাৰীৰিক আৰু মানসিকভাৱে যে সুস্থ সৰল কৰি ৰাখে তাৰেই এক উদাহৰণ কাৰ্বিসকল। গতিকে পৰম্পৰাগত খাদ্য দিশটোৰ জৰিয়তে কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ লোকাচাৰ আৰু লোকবিশ্বাসৰ ক্ষেত্ৰখনত বিচৰণ কৰিবৰ উদ্দেশ্যে আমাৰ গৱেষণা পত্ৰখন “কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰাগত খাদ্য” নামকৰণ কৰি আলোচনাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

০.০২ বিষয়বস্তুৰ পৰিসৰ :

অসমৰ জনজাতীয় খাদ্য ক্ষেত্ৰখনৰ পৰিসৰ যথেষ্ট ব্যাপক। অধ্যয়নৰ পৰিসৰলৈ দৃষ্টি ৰাখি কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ লোকাচাৰ আৰু লোক উৎসৱৰ লগত জড়িত খাদ্যগত দিশটোৰ সম্পৰ্কত আলোকপাত কৰা হৈছে। জন্ম - মৃত্যু - বিবাহ আৰু উৎসৱ অনুষ্ঠানৰ লগত সম্পৰ্কিত খাদ্য সম্ভাৰ বিষয়টো গৱেষণা কাৰ্যত সাঙুৰি লোৱা হৈছে। কাৰ্বি আংলং, নগাঁও, মৰিগাঁও জিলাৰ কাৰ্বি অধ্যুষিত এলেকাসমূহৰ পৰা ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে প্ৰাপ্ত তথ্যৰাজি আমাৰ গৱেষণাৰ পৰিসৰত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

০.০৩ গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য :

কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ সমাজ - সংস্কৃতিক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা খাদ্যগত দিশটোৰ পুংখানুপুংখ অধ্যয়নেই আমাৰ গৱেষণা পত্ৰৰ মূল উদ্দেশ্য। সেই সম্পৰ্কে আলোকপাত কৰিবলৈ যাওঁতে নিম্নোক্ত উদ্দেশ্যসমূহ আগত ৰখা হৈছে —

ক) কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ জীৱন - জীৱিকা সম্পৰ্কে আভাস দিয়া।

খ) জন্ম-মৃত্যু-বিবাহ আৰু অন্যান্য উৎসৱ-অনুষ্ঠানত ব্যৱহৃত খাদ্য সম্ভাৰ সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা।

গ) বিভিন্ন উপলক্ষ্যত গ্ৰহণ কৰা খাদ্য সম্ভাৰত লোকবিশ্বাসৰ ভেঁটি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা।

ঘ) উপকৰণ, ৰন্ধন প্ৰণালী, খাদ্যৰ ঔষধি গুণ সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা।

০.০৪ গৱেষণাৰ পদ্ধতি :

“কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰাগত খাদ্য” বিষয়টো উপস্থাপন কৰিবলৈ যাওঁতে পোনতে ক্ষেত্ৰভিত্তিক অধ্যয়নৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। তদুপৰি বিষয়ৰ লগত সমন্বিত কিছু লেখা আৰু গ্ৰন্থ সংগ্ৰহ কৰি বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰে গৱেষণা পত্ৰখন সম্পূৰ্ণ কৰা হৈছে। অৱশ্যে মাজে মাজে বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰো সহায় লোৱা হৈছে।

০.০৫ বিষয়বস্তুৰ বৰ্ণনা :

“অর্থনীতিৰ ধাৰা আৰু ভৌগোলিক পৰিৱেশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি বহু পৰিমাণে গঢ় লৈ উঠে জাতিসমূহৰ বৈষয়িক সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্য, বসতি আৰু বাসগৃহৰ ধৰণ, যাতায়াত মাধ্যম, সা-সজুলিৰ ধৰণ আৰু খাদ্য।”^১ এই মন্তব্যটিৰ জৰিয়তে কাৰ্বিসকলৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক পথাৰখনত বিচৰণ কৰিব পাৰি। লক্ষ্মী কেপ্লাং গীতৰ বৰ্ণনানুসৰি কাৰ্বিসকলৰ মাজত ধান অৰ্থাৎ ভাতৰ প্ৰচলন বহু পিছৰ ঘটনা। তাৰ আগতে ফল-মূল, শিমলু আলুৰ শিপা, বনৰীয়া শাক আদি খাই জীৱন প্ৰৱৰ্তাইছিল। কাৰ্বিসকলে প্ৰথম অৱস্থাত ‘আনকেলাক’ নামৰ গছৰ চাল পুৰি চুঙাত ভৰাই পানীৰ সৈতে মিহলাই গ্ৰহণ কৰিছিল। সভ্যতাৰ অগ্ৰগতিৰ লগে লগে কাৰ্বিসকলে খাদ্য শস্য উৎপাদন তথা সংৰক্ষণ পদ্ধতিসমূহ আয়ত্ত কৰিলে। কাৰ্বি পুৰুষ-মহিলাই সততে খেতি-বাতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দি জীৱন পৰিক্ৰমা আগুৱাই নিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। উল্লেখ্য যে আন জনগোষ্ঠীৰ তুলনাত বৰ্তমান কাৰ্বিসকলৰ মাজতে অধিক পৰিমাণৰ শাক-পাচলিৰ প্ৰচলন দেখা যায়। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে খাদ্য-শস্য উৎপাদন তথা পৰিৱেশ সৃষ্টিকৰণত পালন কৰি অহা সক্ৰিয় ভূমিকা। গুণগত মান সম্বলিত আহাৰসমূহৰ গ্ৰহণে জনগোষ্ঠীটোৰ লোকসকলক অধিক সৰল আৰু কৰ্মঠ কৰি তোলাত সহায় কৰে। প্ৰকৃতিৰ নিৰ্ভেজাল উপকৰণ আৰু ঘৰুৱাভাৱে উৎপাদিত খাদ্যসামগ্ৰীৰে সুস্বাদু ব্যঞ্জন প্ৰস্তুত কৰাত কাৰ্বিসকল পাকৈত।

কাৰ্বিসকলৰ মাজত বিশেষকৈ বুম খেতিৰ প্ৰচলন দেখা যায়। তেওঁলোকে বুমতলী এখনক শস্যৰ ভঁৰাল বুলি ভাবি লক্ষ্মী জ্ঞান কৰে। ‘এজন কাৰ্বিৰ জন্মত সাতখন পাহাৰে কান্দে’ বুলি কাৰ্বিসকলৰ মাজত প্ৰবাদ থাকিলেও ভৈয়ামৰ দুই-এক অঞ্চলত শালি খেতি কৰাৰ ছবি এখনো প্ৰত্যক্ষ হয়। ধানখেতিৰ উপৰিও কাৰ্বিসকলে বুমতলিত কোমোৰা, কচু, গছ-আলু, আদা, হালধি, তিল আদিৰ খেতিও কৰে। প্ৰকৃতিৰ পৰা আহৰিত বন-শাক আৰু বতৰ অনুযায়ী উৎপাদিত খাদ্য সামগ্ৰীসমূহ বিবিধ প্ৰণালীৰে ৰাখি খোৱাটো কাৰ্বি সমাজৰ

পৰম্পৰা। এই বন-শাকবোৰ—ফি কাংনেক (মদাৰ ফুলৰ আকৃতি), হানদেলান (শিলপাত) আন্টিনি (এবিধ টেঙা), ডুমৰু আৰব (ডিমৰু পাত), চ্যোত্‌হান (গোন্ধ কচু) হানবিপ (শুকলতি), মেছ'ৰিপাক (দুপৰ টেঙা) হাঞ্চে (তেতেলী পাত সদৃশ) অক'টেৰাক (এবিধ তিতা), দুংকেক (টেকীয়া) ইংবত (বিহুটেকীয়া), মেহেক (মায়ং শাক), কুৰবেং (বন সদৃশ), ব্যাপজুলি (জাল শাক), লাংদাং (কলডিল), হানৰিচং, হিপি চক্ৰান (কণীপাত), হানথইদি, ফ্লেৰ্কলুং (নেফাফু), হানউপ (খৰিচা) ৰাম্‌ভাক (বাহুকা তিতাৰ ফুল) ইত্যাদি।

খাদ্যসংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰখনত অত্যন্ত চহকী কাৰ্বিসকলে শাকে-শুকতিয়ে, মাছে-ভাতে উদৰ পুৰাই খোৱাত খুবেই আগ্ৰহী। বিশেষকৈ নৈ, বিলৰ পাৰত বসবাস কৰা কাৰ্বিসকলৰ মাজত সমূহীয়া মাছ মাৰি সম-বিতৰণ কৰাৰ পৰম্পৰা এটিও বিৰাজমান। কাৰ্বিসকলে সেয়ে 'আৰে অংকে চেহেতা অক' অৰ্থাৎ মাছনাপালেহে কেঁকোৰা খাবা মতত বিশ্বাসী। 'হেমফু' দেৱতাই গ্ৰহণ নকৰা কেঁকোৰা খোৱাটো বাধা নিষেধ যদিও কাৰ্বিসকলে নিৰুপায় হৈ এই খাদ্যবিধ গ্ৰহণ কৰে। অৱশ্যে পৰৱৰ্তী সময়ত শুচি হৈ লোৱাতো সমাজৰ ধৰা-বন্ধা নীতি। তদুপৰি ছাগলী (বি-অক), গাহৰি (কা-অক) মুৰ্গী (ৰ'অক), হাঁহ (আ-অক) পাৰ (ৱথং) কুচিয়া (কুনচিয়া) থৈপোক (লাং আ কিল'), খখলাপ (কাম্‌ৰাং) পলু (ইংকি), আমৰলি (আৰতি'), জিলি পোক (বেং চেৰেত), শামুক (জ্যাবউপ) আদিবোৰো আমিষ ভোজী কাৰ্বিসকলৰ খাদ্য তালিকাৰ অন্তৰ্ভুক্ত। তথাপি এই খাদ্যসামগ্ৰীবোৰৰ পৰিবেশন আৰু ৰন্ধন-প্ৰণালী পৰিৱেশ অনুযায়ী কিছু সুকীয়া।

জন্ম সম্পৰ্কীয় লোকাচাৰৰ লগত জড়িত খাদ্য :

জন্ম, বিবাহ, মৃত্যুক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ় লৈ উঠা লোকাচাৰসমূহে কাৰ্বি সংস্কৃতিৰ বহুৰঙী ছবিখন প্ৰত্যক্ষ কৰায়। স্বকীয় ৰীতিৰে সমুজ্জল কাৰ্বি সমাজত কেঁচুৰা জন্মৰ পিছত কিছু ৰীতি পালন কৰাৰ সমানে খাদ্যগত দিশটোৰ ক্ষেত্ৰতো কিছু ধৰা-বন্ধা নিয়ম মানি চলা দেখা যায়। টেঙা আৰু আঁহজাতীয় খাদ্যৰ বিপৰীতে কম সময়তে সিদ্ধ আৰু আৰু হজম শক্তি বৃদ্ধি কৰা খাদ্যসমূহ গ্ৰহণৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। ঔষধি গুণসমূহ লুপ্ত নহ'বৰ বাবে মাছ-শাকবোৰ জহাই আৰু চুঙাত পুৰি গ্ৰহণ কৰে।

কেঁচুৰা জন্মৰ পিছতে হজনীৰ সহায়ত নাড়ী চেনন কৰা হয়। তিনি বা পাঁচদিনত অন্য কুলৰ মহিলা এগৰাকীৰ জৰিয়তে মুৰ্গী কাটি 'সৰু চুড়াকৰণ' পৰ্ব এটি সমাপন কৰে। মাংসখিনি যিকোনো শাকৰ সৈতে ৰান্ধি শিশুটিৰ জিভাত চেলেকাই দিয়াটো পূৰ্বাপৰ নীতি। তদুপৰি পৰম্পৰাগত খাদ্যবিধ হজনী, চুবুৰীয়া মহিলা আৰু দুই-চাৰিজন ল'ৰা-ছোৱালী প্ৰমুখ্যে প্ৰসূতিগৰাকীয়ে গ্ৰহণ কৰাটো দস্তৰ।

পৰৱৰ্তী সময়ত গৃহস্থৰ সুবিধা অনুযায়ী বাৰ খেলৰ বাৰজন বুঢ়াৰ উপস্থিতিত অশৌচীয়া

অৰ্থাৎ 'অছ' আমেন কিবি' পৰ্ব সম্পন্ন কৰা হয়। অনুষ্ঠানৰ আৰম্ভণিতে কাথাৰৰ মন্ত্ৰজপত বিৰকিলুট^২ পদ্ধতিৰে হজনী আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকল শুচিকৰণ হৈ লয়। তাৰ পিছত ঘৰ গোঁসানীক সাক্ষী কৰি সন্তানৰ মঙ্গলার্থে ৰঙা মুৰ্গী এযোৰ বলি দিয়া হয়। কাথাৰে পূজাভাগ আগবঢ়োৱাৰ পিছত বাকীসকলে নামকৰণ আৰু হজনী দুগৰাকীয়ে ৰন্ধা-বঢ়াৰ পৰ্ব সমাপন কৰে। বিভিন্ন বনশাকৰ সৈতে ৰন্ধা মাংসৰ আঞ্জাবিধ হৰলাং (মদ)ৰ সৈতে সকলোৱে গ্ৰহণ কৰে। সকলোৱে সম-পৰিমাণে লাভ কৰিছেনে নাই তাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰখাটো গৃহস্থৰ কৰ্তব্য। এই আঞ্জাবিধ ৰান্ধোতে আকৌ মুৰ্গীৰ মূৰকেইটা সুকীয়াকৈ বাঁহৰ খলাত চিলাই ৰাখি মুখীয়াল কেইজনক আপ্যায়ন কৰা হয়।

বন শাকৰ সৈতে মুৰ্গী মাংসৰ ৰন্ধন প্ৰণালী : ৰিকাং কি-ইক (কলালতি), আলৰ্থে (পিপ্লি), আহম বিৰিক' (দেহেন জলকীয়া), হিফি ৰিক্ৰং (ভেবেলিলতা) আদি শাকবোৰ কুটি লোৱা হয়। মাংসখিনি তেলত ভাজি আদা, নহৰু মিশ্ৰণখিনিৰ সৈতে সিজাই লোৱাৰ পিছত শাকখিনি ঢালি কলাখাৰ আৰু জোখ অনুযায়ী পানী দিয়া হয়। সেই সময়তে নিমখ, ৰংগুৰি, হালধি, জলকীয়া, কেঁচা হালধি পিচি দিয়া হয়। পানীখিনি শুকাই সম্ভাৰবোৰ গোট মাৰিলে পুনৰ পানী দি উতলাৰ পিছত খাবৰ উপযোগী হয়।

প্ৰসূতিগৰাকীৰ গাৰ বিষ দূৰ হ'বলৈ মাংসৰ জাল-আঞ্জা খোৱাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত অশৌচ খেদাৰ পৰম্পৰা গঢ়ি উঠিল। তদুপৰি ৰক্তস্ৰাৱ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে বগা বেঙেনা পুৰি পানীৰ সৈতে খাবলৈ দিয়া হয়। আকৌ প্ৰসূতিগৰাকীৰ জৰায়ু শুকাবৰ বাবে ভাতৰ সৈতে গৰৈ মাছ পোৰা, পাতত দিয়া শাক, আদা-নহৰু জালুকৰ মিশ্ৰণত প্ৰস্তুত কৰা বড়ি খাবলৈ দিয়া হয়। গাখীৰ নিয়মিত হ'বলৈ অমিতা মাছৰ সৈতে কম পৰিমাণৰ জাল দি খোৱা হয়। অশৌচৰ পৰৱৰ্তী সময়ত মহিলাগৰাকীক টেঙা তৰকাৰীৰ সৈতে শামুকৰ আঞ্জা ৰান্ধি খোৱাৰ পৰম্পৰাও কাৰ্বি সমাজত পৰিলক্ষিত হয়।

টেঙা তৰকাৰীৰ সৈতে শামুকৰ আঞ্জা :

শামুক খিনি সিজাই বাকলিবোৰ গুচাই লোৱা হয়। পিঁয়াজ, নহৰু, তেজপাত দি ভজা শামুকখিনিত যিকোনো টেঙা দি কিছু সময় সিজোৱাৰ পিছত জোখমতে পানী দিয়া হয়। সোৱাদ অনুসৰি নিমখ, ৰংগুৰি, জালুক, জলকীয়াৰ গুড়ি দি উতলাৰ শেষত আখলৰ পৰা নমাই গ্ৰহণ কৰা হয়।

বিবাহ সম্পৰ্কীয় লোকাচাৰৰ লগত জড়িত খাদ্য :

কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ মাজত মূলতঃ পাঁচবিধ বিবাহৰ প্ৰচলন দেখা যায়। অৱশ্যে সময়ৰ প্ৰবাহত বিবাহৰ ৰীতি-নীতিবোৰ সমান্য তাৰতম্য হ'লেও উৎসাহী সমাজখনে পৰম্পৰাক যৎপৰোনাস্তি ধৰি ৰাখিবলৈ চেষ্টা অব্যাহত ৰাখিছে। সেয়ে বিবাহ পৰম্পৰাত প্ৰয়োজনীয়

সা-সামগ্ৰীসমূহ আদান-প্ৰদান কৰা নীতিটো কম-বেছি পৰিমাণে আজিও বৰ্তি আছে। কাৰ্বি জনজাতীয় সমাজত হৰহাক বা বৰবিয়াত দৰা কইনা উভয় পক্ষৰে জাত-কুল বিচাৰ কৰি পৰিয়ালে সহযোগিতা আগবঢ়ায়। মোমায়েকৰ জীয়েকক প্ৰাধান্য দি বৰবিয়া অনুষ্ঠিত কৰা কাৰ্বি সমাজখনে দুৰ্বিপাকত পৰিহে আন ছোৱালী পচন্দ কৰে। প্ৰথম কইনাৰ ঘৰত খোজ পেলোৱাৰ দিনা মদৰ লাউ (হৰবং) আৰু বৰা ভাতৰ টোপোলা (বৰা আন্ আবৰ) নিয়াটো বিশেষ নিয়ম। তথ্যদাতাৰ মতে এই বিবাহ পদ্ধতিত সখী থকাটো কাৰ্বিৰ সমাজৰ ধৰা বন্ধা নিয়ম।^৩ বিয়াৰ দিনাখন ঘৰদেৱতা, গুৰু গোঁসাই, থান আৰু সন্মানৰ নামত ওঁঠৰটা, নটা আৰু তিনিটাকৈ মদৰ লাউ নিয়া হয়। ৰাইজৰ কাৰণে নৰিয়া তামোল, বৰা ভাতৰ টোপোলা আৰু মদৰ কলহ (হৰমাৰে ইচি) নিয়াটো বিশেষ পৰম্পৰা। তাৰোপৰি চেনাফলা মাছ, চাউল, জলকীয়া, কেঁচা তামোলৰ ঠোক আদি যাৱতীয় সা-সামগ্ৰীসমূহ দৰাঘৰৰ পৰা নিয়া হয়। কইনাপক্ষই দৰাঘৰীয়া সকলোকে পাৰ্যমানে গুৰুশ্ৰযা কৰাৰ অন্তত সন্মান তথা বিশেষ নিয়মেৰে কইনা বিদায় দিয়ে। বিয়াৰ পিছৰ দিন এটাত দৰাঘৰীয়া খাদ্য সম্ভাৰেৰে আহাৰ ৰান্ধি বংশ পৰিয়াল তথা সমাজখনক আপ্যায়ন কৰা হয়। কাৰ্বি সমাজত প্ৰচলিত আন এবিধ বিবাহ পদ্ধতি হৈছে বোকা বুচম বা মজলীয়া বিয়া। বৰবিয়াসদৃশ হলেও এই বিয়াত খাদ্য উপকৰণবোৰ নিয়াৰ পৰিৱৰ্তে বস্ত্ৰৰে সন্মান যঁচা হয়। লগতে মদ-ভাতৰ টোপোলা কমকৈ নিয়া হয় যদিও ৰাইজৰ নামত এটেকেলি মদ নিয়াটো বাধ্যতামূলক।

হেমদেখা ৰংবংলুকা অৰ্থাৎ ঘৰে জনা সমাজে নজনা বিবাহ পদ্ধতিত আৰ্থিক দুৰ্বলতাৰ বাবে মাক-দেউতাকে ল'ৰাজনৰ সৈতে ছোৱালীজনীক পলাই যাবলৈ অনুমতি দিয়ে। অজানা ভাবত ৰাইজক মাতি কথাষাৰ অৱগত কৰাৰ পাছত মুখীয়াল দুজনমানে বিচাৰ-খোঁচাৰ কৰি দৰাঘৰত উপস্থিত হয়। দৰাঘৰীয়াৰ সৈতে কথাৰ কটা-কটি হোৱাৰ অন্তত দায়-জগৰ গুচাবলৈ গাহৰি এটা, মদৰ টেকেলি, তামোল পাণ প্ৰদান কৰাৰ দিশ দি যায়। সুবিধা অনুযায়ী দৰাঘৰীয়াই সম্ভাৰবোৰ অৰ্পণ কৰাৰ পিছতহে দুয়োখন ঘৰৰ মাজত সম্পৰ্ক ঘটে।

একে কুলৰ মাজত বিবাহ নিষিদ্ধ কাৰ্বি সমাজত নুহু হৰহাক পদ্ধতিৰ জৰিয়তে মোমায়েকৰ জীয়েকৰ সৈতে বিবাহ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰা হয়। কেতিয়াবা এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে মোমায়েকে ভাগিনীয়েকক ঘৰজোঁৱাই চপায়। আনহাতে পৰিয়ালৰ অমতত ল'ৰা-ছোৱালীয়ে পলুৱাই পতা বিবাহ পদ্ধতিও কাৰ্বি সমাজত দেখা যায়। ইয়াক কাচোংহাং পদ্ধতি বোলে। দৰাপক্ষই গাহৰি-কুকুৰা আদি জীৱ দান দি কইনাপক্ষৰ ওচৰত শৰণাপন্ন হোৱাটো কাচোংহাং বিবাহ পদ্ধতিৰ বিশেষ নিয়ম। আকৌ আন জনগোষ্ঠীৰ ছোৱালী বিয়া কৰালে 'বিৰকিলুট' পদ্ধতিৰে শুচি হোৱাৰ পাছতহে বংশ তথা সমাজে আদৰি লয়।

এনেবোৰ পদ্ধতিৰে বিবাহ কাৰ্য সম্পন্ন হ'লেও ৰাইজৰ উপস্থিতিত সমূহীয়া ভোজ

ভাত খোৱাৰ পৰম্পৰা এটি আজিকোপতি কাৰ্বি সমাজত প্ৰচলিত। দৰাৰ বৌয়েক বা মাহীয়েকে জহা চাউলৰ ভাত আৰু বেঙেনাৰ সৈতে মাছৰ আঞ্জা ৰান্ধি দুয়োজনকে একেখন কাঁহীত খাবলৈ দিয়ে। লাজ, ভয় দূৰ কৰিবলৈ কইনাৰ হাতেৰে এফুৰণ মদ দিয়া হয়। পৰৱৰ্তী সময়ত "হাতাচুৱানী পৰ্ব" এটিৰ জৰিয়তে একাদিক্ৰমে ভাত, মাছ, মাংস বিতৰণ কৰা হয়।

বেঙেনা খাৰ আৰু মাছ : বেঙেনাখিনি কলাখাৰত সিজাই লৈ পানী দি তাতে চেনাফলা মাছ কেইটুকুৰামান দিয়া হয়। জোখমতে নিমখ আৰু আদা, নহৰু, জলকীয়া থেঁতেলি দি সম্পূৰ্ণ সিদ্ধ হ'লে ভাতৰ সৈতে দৰা-কইনাক খাবলৈ দিয়া হয়।

মৃত্যু সম্পৰ্কীয় লোকাচাৰৰ লগত জড়িত খাদ্য

কাৰ্বিসকলে মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তলৈকে ব্যক্তি এগৰাকীৰ লোভনীয় বস্তুবোৰ খুৱাই তেওঁৰ শেষ ইচ্ছা পূৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। মৃত্যুৰ পিছতে 'সাৰা'ৰ জৰিয়তে বংশ তথা সমাজৰ লোকলৈ বাতৰিটো প্ৰেৰণ কৰা হয়। তেওঁলোকে চাউল (চাং) মদ এলাউ (হৰব' ইচি) কণী এটা (ৱতী ইপুম), পিঠা (হিম) আদিবোৰ আনি সিদ্ধ কৰাৰ পিছত মৃতকলৈ আগবঢ়ায়। অঞ্চলভেদে আকৌ চেনাফলা মাছো আগ কৰা হয়। গিয়াতি প্ৰমুখ্যে সমাজৰ দ্বাৰা শ্মশানৰ কাৰ্য সমাপ্ত হোৱাৰ অন্তত গিয়াতি কেইজনক মান-সন্মান আৰু ৰাইজক মদ - পানী আগবঢ়োৱা হয়।

দুদিনমানৰ পিছত কাথাৰৰ উপস্থিতিত পৰিয়াল তথা গিয়াতিকেইজনক ডোং বা বিলৰ পাৰলৈ নি 'কিথি আবিৰ কিলুত' প্ৰথাৰে শুদ্ধি কৰাৰ পিছতহে পুনৰ সমাজৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। সেইদিনাই মৃতকক স্মৰণ কৰি গৃহস্থই শ্মশানত ভাত-পানী আগবঢ়ায়। এই খাদ্য সম্ভাৰত মাছ-মাংস, টেঙা, খাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কাথাৰে চোতালৰ আগত কলপাত পাৰি মুৰ্গী এযোৰ, এটা গাহৰি বলি দি তেজবোৰ কলপাতৰ ওচৰত চটিয়াই দিয়াৰ পাছত মুৰ্গীৰ মূৰ আৰু গাহৰিৰ কলিজাখিনি মৃতকৰ নামত উচৰ্গা কৰে। পিছত মুৰ্গীৰ মাংসখিনি টেঙা আঞ্জা আৰু গাহৰি মাংসবোৰ খাৰ পিঠাগুড়িৰে ৰন্ধাৰ নিয়ম।

মুৰ্গীৰ সৈতে টেঙা আঞ্জা :

মাংসখিনি ভাজি লোৱাৰ পিছত ও বা থেকেৰা টেঙা দি কলপাতেৰে ঢাকোন দিয়া হয়। মিশ্ৰণখিনি সিজাৰ পিছত পানী দিয়াৰ লগতে নিমখ, জালুক, জলকীয়া দি উতলিলে পিঠাগুড়ি চটিয়াই দিয়াৰ পিছত আঞ্জাবিধ খাবৰ উপযোগী হয়।

গাহৰিৰ সৈতে খাৰৰ আঞ্জা :

মাংসখিনি সৰুকৈ কাটি পানীত শুকানকৈ সিজাই লোৱা হয়। মাংসখিনিত পৰিমাণ অনুযায়ী কলাখাৰ আৰু পুনৰ পানী দিয়াৰ পিছত উতলিলে নিমখ আৰু পিঠাগুড়ি দি আখলৰ পৰা নমোৱা হয়। পৰৱৰ্তী শ্ৰাদ্ধানুষ্ঠানৰ বাবে বংশ পৰিয়ালে আলোচনা কৰি এটা নিৰ্দিষ্ট

দিন থিক কৰি লয়। বংশৰ লোকসকলে সহায়-সহযোগিতা আগবঢ়োৱা এই পৰ্বটোত কাৰ্বিসকলে পিণ্ড দান দিয়ে। অঞ্চল সাপেক্ষে সমূহীয়া পিণ্ডথলী (লংএ আৰি) আছে যদিও কিছু অঞ্চলত ঘৰৰ পিছফালে স্মৃতি স্তম্ভ স্থাপন কৰা হয়। ৰাইজে নিৰ্বাচন কৰি দিয়া লোক কেইজনৰদ্বাৰা শিল অনাৰ পিছত কাথাৰে তুলসী পানী চটিয়াই স্তম্ভ স্থাপন কৰে। ইষ্ট দেৱতাৰ মন্ত্ৰ জপ কৰি গাহৰিটো বলি দিয়াৰ পাছত তেজখিনি শিলটোৰ ওপৰত পৰিবলৈ দিয়া হয় আৰু গাহৰিৰ মূৰটো মৃতকলৈ আগবঢ়োৱা হয়। পিছত বলি সম্ভাৰবোৰ ডিমৰু পিঠাঙুড়ি আৰু মাটিমাহ, ৰঙালাউৰ সৈতে ৰান্ধি আঞ্জাৰ প্ৰথমভাগ মৃতকৰ নামত দিয়া হয়। এই খাদ্যবোৰৰ উপৰিও জীৱিত কালত ভালপোৱা দ্ৰব্যবোৰ আগবঢ়াই শ্ৰদ্ধা জনোৱাটো কাৰ্বি সমাজৰ পূৰ্বাপৰ নীতি।

ডিমৰু পাতৰ সৈতে মাংসৰ আঞ্জা :

মাংসখিনি সিজাৰ পাছত ডিমৰু পাতবোৰ দি সোৱাদ মতে জালুক, জলকীয়া, নিমখ দিয়া হয়। পানী দিয়াৰ পৰৱৰ্তী মুহূৰ্তত পিঠাঙুড়ি দি নমাই থোৱা হয়। মাংসখিনি ভাজি লোৱাৰ পাছতে মাটিমাহ, ৰঙালাউ দি তাতে খাৰ আৰু আদা, নহৰু, জলকীয়া বটি দিয়া হয়। পৰৱৰ্তী ৰন্ধন প্ৰণালী ওপৰৰ আঞ্জাবিধৰ সৈতে একেই।

অন্যান্য উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ লগত জড়িত খাদ্য :

প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি গভীৰ বিশ্বাস তথা প্ৰকৃতি দেৱতাক সন্তুষ্ট কৰিবৰ অৰ্থে কাৰ্বিসকলে বিভিন্ন লোকাচাৰ পালন কৰি আহিছে। তদুপৰি জন্ম, মৃত্যু আৰু পালনৰ অধিকাৰী হেমফু, মুক্ৰাং আৰু ৰাচিঞ্জাক ভিন্ন সময়ত ভিন্ন ৰূপে পূজা-অৰ্চনা আগবঢ়াই আহিছে। এনেদৰে বিশ্বাসৰ পটভূমি আৰু দেৱ-দেৱতাক পূজা-অৰ্চনা কৰাৰ ফলশ্ৰুতিত কাৰ্বি সমাজত নানাবিধ উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ সৃষ্টি। কাৰ্বি সমাজত প্ৰচলিত উৎসৱ-অনুষ্ঠানসমূহ প্ৰধানতঃ ৰংকেৰ, দ'মাহী আলুন, চ'জুন পূজা, পেং আৰ্গাম আছে, ৰাকাতাপ, জিৰকেদাম, আজ' আছে, চকেৰয় ইত্যাদি।

ৰংকেৰ : প্ৰকৃতি দেৱতাক সন্তুষ্ট, বনৰীয়া জন্তুৰ উপদ্ৰৱৰ পৰা ৰক্ষা তথা শস্য সমৃদ্ধিৰ সুমতি কামনাৰে ৰংকেৰ বা দেহাল পূজা পালন কৰা হয়। অঞ্চলসাপেক্ষে অনুষ্ঠিত এই পূজালৈ অন্য অঞ্চলৰ লোকসকলক নিমন্ত্ৰণ দিয়া হয়। প্ৰতিবছৰে মাঘ-ফাগুন মাহত অনুষ্ঠিত ৰংকেৰ পূজাত থান-থলীবোৰক উপলক্ষ্য কৰি পূজা দিয়া হয়। হেমফু আৰু ইয়াৰ স্থানীয় দেৱতাক উদ্দেশ্যি গাঁৱৰ প্ৰতিঘৰে কুকুৰা, গাহৰি, মদ, চাউল আদি উচৰ্গা কৰে। দেৱতালৈ আগ কৰাৰ পাছত এই উপকৰণবোৰ দেউৰীৰ দ্বাৰা ৰান্ধি উপস্থিত সকলোৱে গ্ৰহণ কৰাৰ নিয়ম। গাহৰি মাংস জাল পাত দি ৰন্ধা আঞ্জাবিধ এই উৎসৱৰ পৰম্পৰাগত খাদ্য। মন কৰিবলগীয়া যে এই অনুষ্ঠানটিত কেৱল পুৰুষসকলেহে যোগদান কৰিব পাৰে।

পিপলি আৰব' আৰু ৰ'অক : জাল পাতখিনি আগেয়ে খুন্দি লোৱাৰ প্ৰয়োজন। মুৰ্গী মাংসখিনি তেলত ভাজি তাতে শাকবোৰ দি পৰিমাণ অনুযায়ী পানীৰ লগতে নিমখ-ৰংগুৰি দিব লাগে। এই খাদ্যবিধৰ গ্ৰহণে খেতিপথাৰত ব্যস্ত থকা লোকসকলৰ বিষ-পানী দূৰীকৰণত বিশেষভাৱে সহায় কৰে।

ইংৰত' হিমহান (ঢেঁকীয়া-পিঠাঙুড়ি) : দেহাল পূজাত ঢেঁকীয়া, পিঠাঙুড়িৰ সৈতে ৰন্ধা গাহৰি মাংসৰ আঞ্জাবিধো পৰম্পৰাগত খাদ্যৰ অন্তৰ্গত। মাংস আৰু ঢেঁকীয়াখিনি খাৰেৰে সিজাহপানী দি জালুক, জলকীয়া, নিমখ দিয়া হয়। উতলিলে পিঠাঙুড়ি চটিয়াই থপথপীয়া হ'লে প্ৰসাদ অনুযায়ী প্ৰত্যেকেই গ্ৰহণ কৰে।

ৰংকেৰৰ আন এটা ভাগ হৈছে ৰফং ৰংকেৰ। এই অনুষ্ঠানটো প্ৰতি দহ বছৰৰ মূৰে মূৰে বৃহত্তৰ অঞ্চলজুৰি পতা হয়। পুৰুষ-মহিলা, ল'ৰা-ছোৱালী সকলোৱে অংশগ্ৰহণ কৰা এই উৎসৱটিত অঞ্চলটোৰ কল্যাণৰ অৰ্থে কুকুৰা, পাৰ, ছাগলী বলি দিয়া হয়। তদুপৰি হৰলাং অনুষ্ঠানটিৰ বিশেষ উপাচাৰ। খাদ্য-সম্ভাৰসমূহৰ ৰন্ধন প্ৰণালী দেহালৰ সৈতে একে যদিও ছাগলীৰ মাংসখিনি যিকোনো শাক দি ৰন্ধা হয়।

দ'মাহী আলুন : বসন্তকালীন উৎসৱৰূপে পৰিচিত দ'মাহী আলুন কাৰ্বিসকলে ব'হাগৰ সংক্ৰান্তিৰ সময়ছোৱাত পালন কৰে। কৃষি কাৰ্যৰ আৰম্ভণিতে অনুষ্ঠিত দ'মাহী উৎসৱটিত নৃত্য-গীতৰ সমাহাৰ পৰিলক্ষিত হয়। ঘৰৰ চৌপাশ, ৰাস্তা-পদূলি নিকাৰণৰ পাছত সংক্ৰান্তিৰ দিনা 'চাৰদুং' পৰ্ব এটিৰ জৰিয়তে পূৰ্বপুৰুষক স্মৰণ কৰি হৰলাং আগবঢ়ায়।

দ'মাহীত ভৈয়াম কাৰ্বিসকলে ছাৰ্থেৰ ঘৰত বেদী সাজি জহং পূজা অনুষ্ঠিত কৰে। একেলেঠাৰিয়ে সাতদিনলৈকে চলা এই পূজাভাগত প্ৰত্যেক ঘৰে মদৰ লাউ, মুৰ্গী, শুকান মাছ, তামোল-পাণ আগবঢ়োৱাটো বিশেষ নিয়ম। আগলতি পাতত তুলসী, আঁঠে, কণী, পিঠাঙুড়ি, পকা কল, সেন্দূৰ আদি পৰ্যায়ক্ৰমে দি বলি কাৰ্য আৰম্ভ কৰে। মুৰ্গী আৰু ছাগলী বলিৰ পাছত তেজখিনি ভোগ হিচাপে আগবঢ়ায়। পাছত মুৰ্গী মাংসখিনি কলপচলা আৰু ডিমৰু পাতৰ সৈতে ৰন্ধা ছাগলী মাংসৰ খাদ্যভাগ সকলোৱে গ্ৰহণ কৰে। এই পৰ্ব সমাপন কৰি ডেকা-বুঢ়াসকলে গৃহস্থৰ ঘৰে ঘৰে গৈ গীত-নৃত্য-বাদ্যৰে পৰিৱেশ মুখৰ কৰি তোলে। গৃহস্থই দলটোক অকআক্ৰেং (শুকান মাছ), হৰলাং আৰু তামোল-পাণেৰে আপ্যায়িত কৰে। লগতে নৃত্য দলটোক চাউল এদোণ, হৰ এডাৰণ, পিঠা-লাডু আগবঢ়াই সেৱা জনায়।

মুৰ্গী মাংসৰ সৈতে কলপচলা : মিহিকৈ কুটি লোৱা পচলাখিনি খন্তুক সময় পানীত তিয়াই থোৱা হয়। মাংসভাগ সিজাই পচলাখিনি তাতে দি জলকীয়া, নিমখ, অলপমান তিলৰ গুড়ি দিয়াৰ পাছত খাবৰ উপযোগী হয়। নৃত্য-গীতৰ পাতনি মেলাৰ আগতে শাৰীৰিক পুষ্টি যোগানৰ বাবে সকলোকে এই আঞ্জাবিধ খাবলৈ দিয়াৰ নিয়ম।

ডিমৰ পাতৰ সৈতে ছাগলী মাংসৰ আঞ্জাবিধ একেধৰণে বন্ধা হয় যদিও ইয়াত কলাখাৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়। এই খাদ্যবিধৰ গ্ৰহণে বসন্ত ৰোগ নিৰ্মূল কৰে বুলি কাৰ্বিসকলৰ লোকবিশ্বাস।

চ'জুন পূজা : চ'জুন পূজাক ইন্দ্ৰদেৱতাৰ পূজা বোলা হয় যদিও এই পূজাত বিভিন্ন লোকদেৱতাৰ বেদী সাজি পৃথকে পূজা আগবঢ়োৱা হয়। পূজাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীবোৰ আগৰে পৰা যোগাৰ কৰি ৰখা হয়। চ'জুন পূজাত গৰৈ মাছ, মিছা মাছ, দৰিকণা, কুমফী (শামুক জাতীয়), কেঁকোৰা, ফৰিং আদিৰ প্ৰয়োজন। উল্লেখ্য যে কেঁকোৰাৰ মুখত দেৱতাৰ চিন থকা বুলি বিশ্বাস কৰা কাৰ্বিসকলে আগদিনা ধৰি অনা কেঁকোৰাবোৰ পূজাখলীত এৰি দিয়ে।

আকৌ চ'জুন পূজাৰ আৰম্ভণিতে 'থেকাৰ কিৰি' (হেমফুৰ জীয়ৰী) অনুষ্ঠান এটি পালন কৰে। থেকাৰৰ বাবে সুকীয়াকৈ শুকান মাছ বা মাংস হানথু শাকেৰে ৰান্ধি ভাত আৰু মদৰ সৈতে আগবঢ়োৱা হয়। পৰৱৰ্তী সময়ত শিঙৰি গছে বেদী সাজি চাৰিওফালে চাউল আৰু পিঠাগুড়ি চটিয়াই দেৱতাসকলক আহ্বান কৰা হয়। পাছত কুকুৰা আৰু গাহৰি বলি দি আগমণ্ড আৰু কলিজাবোৰ ৰান্ধি দেৱতালৈ আগ কৰে। এই উপকৰণবোৰ বাঁহৰ চুঙাত ৰন্ধা হয়। আকৌ মূৰ, কাণ, নেজ আদিবোৰ ভজা চাউলৰ সৈতে ৰন্ধা হয়। বিশেষ নীতি-নিয়মৰ অন্তত মাছ, মাংসৰ ভিন্ন খাদ্য গ্ৰহণ কৰি অনুষ্ঠানৰ সামৰণি মৰা হয়।

ভজা চাউলৰ সৈতে গাহৰি মাংস : চাউলখিনি ভাজি টেঁকী বা উৰলত খুন্দি লোৱা হয়। গাহৰি মাংসখিনি সিজাই লৈ পানী ঢালি উতলিলে ভজা চাউল আৰু জোখমতে নিমখ, জলকীয়া দিয়া হয়।

পেং আৰ্গাম : আৰাধ্য দেৱতা হেমফুৰ অন্য ৰূপ পেং দেৱতাক কাৰ্বিসকলে ঘৰদেৱতা হিচাপে পূজা-অৰ্চনা কৰে। ঘৰখনৰ অপায়-অমংগল দূৰীকৰণৰ অৰ্থে কাৰ্বি সমাজৰ প্ৰতিঘৰে বছৰেকত পেং পূজা অনুষ্ঠিত কৰে। গাঁওবুঢ়া, ৰিচ'বাছা, টেকেলা তথা আত্মীয়-কুটুম্বক নিমন্ত্ৰণ দিয়াৰ লগতে সাধ্যানুসৰি সন্মান প্ৰদান কৰাৰ অন্তত ভোজ ভাত খুওৱা হয়। মুৰ্গী মাংস কচু দি ৰন্ধা আঞ্জাবিধ পেং পূজাৰ পৰম্পৰাগত খাদ্য। এই খাদ্যবিধ ৰন্ধনৰ সময়ত কেৱল ৰংগুৰি আৰু নিমখ দিয়া হয়। আপ্যায়নৰ অন্তত খাদ্যভাগ টোপোলা ৰান্ধি বিষয়ববীয়া তথা আত্মীয়লৈ প্ৰেৰণ কৰাটোও পূজাৰ বিশেষত্ব।

ৰকাৰ্তাপ : ল'ৰা-ছোৱালী অকাৰণত ভাত-পানী নাখাই শুকাই-খীণাই গ'লে নাইবা অস্বাভাৱিক আচৰণ কৰিলে মোমায়েকক বিচৰা বুলি এই অনুষ্ঠানটি পতা হয়। সেই উদ্দেশ্যে মোমায়েকে বস্ত্ৰ, আঙুঠি দি মান ধৰাৰ পাছত নিজ হাতেৰে ৰন্ধা ভাত এৰাঁজ খুওৱাৰ অন্ততহে শিশুটি স্বাভাৱিক অৱস্থালৈ ঘূৰি আহে বুলি কাৰ্বি সমাজৰ বিশ্বাস। চুঙাত ৰন্ধা ভাতৰ উপৰিও চেনাফলা মাছ আৰু শুকান গাহৰি মাংস ৰান্ধি সন্তানটিক মুখত চেলেকাই

মাকক খাবলৈ দিয়া হয়।

জিৰকেদাম : গাঁৱৰ ডেকা-গাভৰুসকলে সমূহীয়াকৈ কৰা কাৰ্যক জিৰকেদাম বোলা হয়। কৃষিযাত্ৰা (ৰিংনংচিংদি) ধান চপোৱা (চকেৰয়), মাছ মৰা (অককেপ্ৰ) পৰ্বসমূহ জিৰকেদামৰ দ্বাৰা সম্পন্ন হয়। ব্যক্তিগত বা সমূহীয়া সহায়ৰ বাবদ নিৰ্দিষ্ট মূল্যৰ বিপৰীতে দলটোক পাৰ্যমানে শুশ্ৰূষা কৰাৰ নিয়ম। ক্লেংচাৰপ' (সভাপতি) আৰু ক্লেংদুন (সম্পাদক)ৰ নেতৃত্বত কাৰ্য কৰা ডেকা-গাভৰুসকলৰ নীতিয়েই হৈছে— 'এজন সকলোৰে বাবে, সকলো এজনৰ বাবে।' দহ-পোন্ধৰ বছৰলৈ চুক্তিবদ্ধ ডেকা-গাভৰুসকলক গাঁৱৰ বিষয়ববীয়াসকলে লগ লাগি সমূহীয়া বিদায় পৰ্ব অনুষ্ঠিত কৰে। তিনিদিনীয়া বিদায় পৰ্বৰ প্ৰথম দিনটোত বন-শাক সংগৃহীত কৰাৰ নিয়ম। পাছত শাকবোৰ জালুক-জলকীয়াৰ সৈতে চুঙাত ৰান্ধি প্ৰত্যেকেই গ্ৰহণ কৰে। এই খাদ্যবিধ অনুষ্ঠানৰ তিনিদিনতে খোৱা হয়। আকৌ কৌ বিৰ (মোমাই তামুলী) আৰু ইংচু পাতেৰে মুখ শুদ্ধি কৰাটোও অনুষ্ঠানৰ বিশেষ নীতি। দ্বিতীয় দিনা এই খাদ্যকেইবিধৰ উপৰিও ভাত আৰু হৰ খোৱা হয়। অনুষ্ঠানৰ শেষৰ দিনটোত চুবুৰীয়া গাঁৱৰ ডেকা-গাভৰুসকলক নিমন্ত্ৰণ দি সমূহীয়া ভোজৰ আয়োজন কৰে। তদুপৰি এই দিনটোত নৃত্য-গীতেৰে পৰিৱেশ ৰজনজনাই তোলা হয়। ছাৰ্থেৰ ঘৰত সম্পন্ন হোৱা এই পৰ্বটিত জিৰলং (পাহাৰীয়া) দেৱতাক সান্ধী কৰি মুৰ্গী আৰু গাহৰি বলি দিয়া হয়।

গাহৰি আৰু খুদ চাউলৰ আঞ্জা : মাংসখিনি সিজাই লৈ তাতে খুদ চাউল আৰু সোৱাদ অনুসৰি নিমখ দি ৰন্ধা আঞ্জাবিধ অনুষ্ঠানৰ বিশেষ খাদ্য। দেৱতালৈ আগ কৰাৰ বাবে এই খাদ্যভাগ আকৌ বাঁহৰ চুঙাত বেলেগে সিজোৱাৰ নিয়ম।

মুৰ্গী মাংসখিনি মেহেক, হানথু শাক, বেঙেনা, কলাখাৰ সৈতে ৰান্ধি দেৱতালৈ আগবঢ়োৱাৰ লগতে সকলোৰে গ্ৰহণ কৰে। ইয়াৰ উপৰি জিৰচঙৰ সকলো সদস্যকে শেষবাৰৰ বাবে বাঁহৰ চুঙাত মদ ঢালি আপ্যায়ন কৰে আৰু সেইদিনাই চুক্তিৰ অন্ত পৰে। অৱশ্যে শিক্ষানীতি প্ৰচলনৰ লগে লগে এই প্ৰথা বহুখিনি হ্ৰাস পাবলৈ ধৰিছে।

হান উপচৰ : বিশেষকৈ জুলাই মাহৰ সময়ছোৱাত ডেকা-গাভৰুসকলে আনুষ্ঠানিকভাৱে হাবিলৈ গৈ বাঁহৰ গাজ সংগ্ৰহ কৰি আনে। ডেকাচাঙৰ কাষতে শংকু আকৃতিৰ বিছ-পাঁচিছ ফুটমান ওখ বাঁহৰ ভঁৰাল সাজি চকলিয়াই থোৱা গাজবোৰ তাতে ঢালি দিয়ে। তদুপৰি পোৰা গাহৰি এটা কেইবাজোখৰো কৰি গাজবোৰৰ মাজত থোৱা হয়। জোঙা আকৃতিৰ ভঁৰালটোৰ তলফালেদি ৰস নিগৰি পৰিবৰ বাবে সুবিধা কৰি চুঙা বা পাত্ৰ ৰখা হয়। কিছুদিনৰ পাছত নিগৰি পৰা ৰসবোৰ খাবৰ উপযোগী হয়। ধান চপোৱাৰ সময়ত ডেকা-গাভৰুসকলে খাদ্যবিধ খাই শৰীৰৰ ভাগৰ পলুৱায়। পৰম্পৰাগত এই খাদ্যবিধো জিৰকেদামৰ দৰে হেৰাই যোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে।

খাদ্যৰ ঔষধি গুণ :

বিভিন্ন উপলক্ষ্যত ব্যৱহৃত খাদ্যসম্ভাৰসমূহ অনুষ্ঠানকেন্দ্ৰিক হ'লেও তাৰ ঔষধি গুণসমূহে জনগোষ্ঠীক বেমাৰ-আজাৰৰ পৰা পৰিত্ৰাণ কৰাত সহায় কৰে। একেদৰে দৈনন্দিন জীৱন-প্ৰণালীত ব্যৱহৃত খাদ্যসমূহৰপৰাই বিভিন্ন বনৌষধি চিনাক্ত কৰি ৰোগ-নিৰাময়ৰ পথ্য হিচাপে কাৰ্বি সমাজে ব্যৱহাৰ কৰাটো লক্ষণীয়।

কাৰ্বিসকলৰ মতে মেলিৰিয়া জ্বৰ উপশমৰ বাবে নীলকণ্ঠ গছৰ শিপা খুন্দি গ্ৰহণ কৰিব লাগে। অত্যাধিক কাঁহ হ'লে চিৰতা তিতাৰ গুটি সিজাই খুৱালে সুফল পোৱা যায়। পেটৰ অসুখৰ বাবে ব্যাপবিহু আন এক মহৌষধি। এইবিধ গছৰ পাত খুন্দি খুৱালে গ্ৰহণী ৰোগ উপশম হয় বুলি বিশ্বাস। উচ্চ ৰক্তচাপ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে ফ্লেৰ্কলুং (নেফাফু) পাত নহৰু আৰু সামান্য নিমখ দি সিজাই খোৱা হয়। জণ্ডিচ ৰোগত তেল, হালধি, মাছ, মাংস খোৱাৰ পৰা বিৰত থকাৰ উপৰিও শাক-পাতবোৰ কেৱল সিজাই খোৱা হয়। কুচিয়াৰ সৈতে হানবিপ' (শুকলতি) আঞ্জাবিধৰ গ্ৰহণে তেজ বৃদ্ধিত সহায় কৰে। বিষ বেমাৰ নিৰাময়ৰ বাবে কেঁচা হালধি, পিপলি আৰব' (জাল পাত) আঞ্জা ৰান্ধি খালে সুফল পোৱা যায় বুলি কাৰ্বিসকলৰ বিশ্বাস। ভোক বৰ্ধনৰ বাবে নিমপাত শুকানেৰে ভাজি খোৱা হয়। ৰক্তস্ৰাৱ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে বগা বেঙেনা পুৰি খোৱাটো দস্তৰ। তেজ বমি নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে ৰঙালাওৰ পাত আৰু দুবৰি বন আন এক বনৌষধি। মেটেকা আলু, মেট্টা টেঙা আৰু আদা বড়ি বনাই খালে নিমুনীয়া ৰোগ নিৰ্মূল হয় বুলি কাৰ্বিসকলৰ লোকবিশ্বাস।

গৰ্ভৱতী এগৰাকীৰ শৰীৰ সুস্থতাৰ বাবে মাগুৰ, শিঙি, পাৰ, চৰাই, মুৰ্গী মাংসৰ সৈতে বনশাকৰ জাল ৰান্ধি খুওৱা হয়। শুকলতি, মানিমুনি, বনজালুকৰ আঞ্জাবিধেও প্ৰসূতিৰ বিষ পানী দূৰীকৰণত সহায় কৰে বুলি ভবা হয়। স্মৃতি শক্তি বৰ্ধনতো মানিমুনি শাকবিধ অতি উত্তম বুলি গণ্য কৰা হয়।

০.০৬ সামৰণি :

কাৰ্বি সমাজত প্ৰচলিত সহজলভ্য ঔষধি গুণ বিজড়িত খাদ্য আৰু উপকৰণসমূহৰ প্ৰয়োগে বিভিন্ন ৰোগৰ প্ৰতিৰোধ সম্পৰ্কে ধাৰণা দিয়ে। জনগোষ্ঠীভেদে গ্ৰহণ কৰি অহা পৰম্পৰাগত খাদ্যসম্ভাৰৰ এনেবোৰ দিশৰ অৱতাৰণাই অসমীয়া খাদ্য ক্ষেত্ৰখনক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে।

টীকা :

১. Bomley, J.V. : Created by Mankind, (যথা উৎ) বসন্ত দাস : 'কাৰ্বিসকলৰ লোকবিশ্বাস অধ্যয়ন', অংশুমান দাস (সম্পাদ), অসমৰ জনগোষ্ঠীয় লোকখাদ্য, ২২।
২. দুফালে দুডাল ইকৰা আৰু বিজুলী বাঁহ পূৰণ আকৃতিৰে ৰান্ধি মাজ অংশত বাঁহৰ সজা সাজি তাতে কণী এটা স্থাপন কৰা হয়। তাৰ তলেৰে লোকসকলক পাৰ হ'বলৈ দিয়া হয়।
৩. তিছ', চিকাৰী।

গ্ৰন্থপঞ্জী :

- তামুলী, যোগেন আৰু হাজৰিকা, অমূল্য কুমাৰ। সম্পাদ। অসমৰ লোক ঔষধ আৰু লোকখাদ্য। গুৱাহাটী। অসম প্ৰকাশন পৰিষদ। প্ৰথম প্ৰকাশ। ২০১৭। প্ৰকাশিত।
- দাস, অংশুমান। সম্পাদ। অসমৰ জনগোষ্ঠীয় লোকখাদ্য। গুৱাহাটী। আঁক - বাঁক। প্ৰথম প্ৰকাশ। ২০১৪। প্ৰকাশিত।
- বৰগোহাঞি, হোমেন। সম্পাদ। কাৰ্বি সাহিত্য প্ৰতিভাৰ চানেকি। গুৱাহাটী। অসম প্ৰকাশন পৰিষদ। প্ৰথম প্ৰকাশ। ২০১৭। প্ৰকাশিত।

বিশেষ কৃতজ্ঞতা :

- ১) কাথাৰ, অজিত : ক্ষেত্ৰী, ৩০।
- ২) তিছ', চিকাৰী : ডিফু, কাৰ্বি আংলং, ৫৯।
- ৩) তেৰণপি, ফুলমতী : ডিফু, কাৰ্বি আংলং, ৫০।
- ৪) বে', চাৰব' : লাংগৰখন, উমচোৱাই, ৫১।

ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীৰ বিয়ুৰা উৎসৱৰ লগত জড়িত পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতি : এটি আলোচনা

ড° লিলি দাস

সহকাৰী অধ্যাপিকা

ৰাজীৱ গান্ধী মেম'ৰিয়েল মহাবিদ্যালয়, লেংটিছিঙা

সংক্ষিপ্তসাৰ :

উৎসৱ হৈছে মানৱ সমাজৰ কৰ্মব্যস্ততাৰ মাজত সাময়িকভাৱে কিছু সকাহ আৰু তাৰ লগতে অলপ আনন্দ স্ফুৰ্তিৰ মাধ্যম। উৎসৱৰ সংযুতিত জনসাধাৰণৰ মানসিক অৱস্থা, আদিম মানৱৰ আবেগ-অনুভূতিৰ প্ৰতিফলন ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। অসমৰ জাতীয় উৎসৱ বিহু বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীয়ে নিজ নিজ গোষ্ঠী পৰম্পৰা ৰক্ষা কৰি বিভিন্ন নামেৰে পালন কৰে। ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীয়ে চ'তৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনাৰ পৰা সাতদিন একেৰাহে বিয়ুৰা বা সাততিথি উৎসৱ পালন কৰে। এই সাততিথি বা সাতবিয়ুৰা হৈছে একাদিক্ৰমে - গৰু বিয়ুৰা, মানষি বিয়ুৰা, গুপ্তি বিয়ুৰা, সাতশাকী বিয়ুৰা, বাহো বিয়ুৰা, চিকাৰ বিয়ুৰা আৰু দেও বিয়ুৰা। এই সাত বিয়ুৰাৰ লগত কিছুমান পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতি জড়িত হৈ আছে আৰু এই ৰীতি-নীতিসমূহ ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে পূৰ্বপুৰুষৰ পৰা পালন কৰি আহিছে। ৰীতি-নীতিসমূহৰ লগত মানুহৰ লগতে জীৱজন্তুৰো উপকাৰিতা বিজড়িত।

সূচক শব্দ : ৰাজবংশী, উৎসৱ, ৰীতি-নীতি, বিয়ুৰা

গবেষণা পত্ৰৰ বিষয় :

সকলো জাতি-জনগোষ্ঠীয়ে নিজৰ গোষ্ঠী পৰম্পৰা ৰক্ষা কৰি জাতীয় উৎসৱ পালন কৰে। ৰাজবংশীসকলৰ জাতীয় উৎসৱ বিয়ুৰাৰ লগতো পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতি সম্পৃক্ত হৈ আছে। ৰাজবংশীসকলৰ জাতীয় উৎসৱ বিয়ুৰাৰ লগত জড়িত পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতিসমূহৰ অধ্যয়নকে গবেষণা পত্ৰৰ বিষয় হিচাপে লোৱা হৈছে।

গবেষণা পত্ৰৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য :

বিয়ুৰা উৎসৱৰ লগত জড়িত পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতিসমূহত জনগোষ্ঠীটোৰ মৌলিকতা বিৰাজমান। ইয়াৰোপৰি ৰীতি-নীতিসমূহৰ লগত মানুহ তথা গো সম্পদসমূহৰ উপকাৰিতা জড়িত হৈ আছে। ৰীতি-নীতিসমূহৰ মাজেৰে ফুটি উঠা মৌলিকতা, উপকাৰিতা আদি দিশসমূহ ফুটাই তোলাই গবেষণা পত্ৰখনৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য।

গবেষণা পত্ৰৰ অধ্যায় বিভাজন :

আলোচনাৰ সুবিধাৰ্থে গবেষণা পত্ৰখনক তিনিটা ভাগত বিভাজন কৰা হৈছে। ভাগ কেইটা হৈছে - ১। অৱতৰণিকা ২। বিয়ুৰা উৎসৱৰ লগত জড়িত পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতি ৩। উপসংহাৰ

গবেষণা পত্ৰৰ পদ্ধতি : গবেষণা পত্ৰখনত সমীক্ষাত্মক পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

অৱতৰণিকা :

পৃথিৱীৰ সকলো সমাজতে নহলেও প্ৰায়বিলাক সমাজতে পুনৰাবৃত্তিকভাৱে (Periodically) সময়ৰ ভাগ একোটি এফলীয়া কৰি থোৱা দেখা যায় উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ বাবে। কোনো এক সমাজৰ বাবে তেনে ধৰণৰ সময়ৰ ভাগবোৰ বিশেষত্বপূৰ্ণ। তেনেকুৱা সময় এটা ঋতুৰ পৰা আন এটা ঋতুৰ সংক্ৰমণ অথবা জীৱনৰ এটা অৱস্থাৰ পৰা আন এটা অৱস্থালৈ গতি কৰা ঐতিহাসিক ঘটনাৰ বাৰ্ষিক তিথি অথবা কোনো জনশ্ৰুতিমূলক দেৱতা বা বীৰপুৰুষৰ জন্ম মৃত্যুৰ তিথি অথবা কোনো এখন সমাজৰ প্ৰতিষ্ঠাতা নাইবা নায়কৰ বা ধৰ্মীয় পুৰুষৰ জীৱনৰ বিধিবদ্ধ কৰাৰ প্ৰতীকী নাইবা কোনো জীৱন্ত ব্যক্তিক সন্মান প্ৰদৰ্শনৰ বাবে ৰক্ষিত হ'ব পাৰে। তেনে সময় বা দিন সামূহিক খেল-খেলালিৰ বাবেও সুনিৰ্দিষ্ট হ'ব পাৰে। বিশেষ ধৰণৰ তাৎপৰ্য বিশিষ্ট সময়ত অনুষ্ঠিত অনুষ্ঠানৰ পৌনঃপুনিকতাই হৈছে উৎসৱ। (শৰ্মা ২২৫) উৎসৱসমূহ হৈছে মানৱ সমাজৰ কৰ্মব্যস্ততাৰ মাজত সাময়িকভাৱে কিছু সকাহ আৰু তাৰ লগতে আনন্দ স্ফুৰ্তিৰ মাধ্যম। উৎসৱসমূহ নানান আচাৰ-নীতি, ধৰ্মবিশ্বাস, সহজ-সৰল সামাজিক জীৱন পদ্ধতিৰে কেতবোৰ উপাদানক লৈ গঠিত। উৎসৱসমূহৰ জৰিয়তে জনসাধাৰণৰ মানসিক অৱস্থা, আদিম মানৱৰ আবেগ-অনুভূতিৰ

প্ৰতিফলন ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

বছৰৰ প্ৰথম মাহ হৈছে বহাগ মাহ। বহাগ মাহৰ দোমাহী বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীয়ে নিজ নিজ গোষ্ঠীপৰম্পৰা ৰক্ষা কৰি পালন কৰে। আহোমসকলে বিহু, বড়োসকলে বৈশাখ আৰু কোনো কোনো জনগোষ্ঠীয়ে বসন্ত উৎসৱ হিচাপে পালন কৰাৰ দৰে ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীয়ে ‘বিয়ুৱা বা সাততিথি’ হিচাপে পালন কৰে। এই সাতবিয়ুৱা বা সাততিথি হৈছে একাদিক্ৰমে- গৰু বিয়ুৱা, মানষি বিয়ুৱা, গুপ্তি বিয়ুৱা, সাতশাকী বিয়ুৱা, বাহো বিয়ুৱা, চিকাৰ বিয়ুৱা আৰু দেও বিয়ুৱা। এই সাত বিয়ুৱাৰ লগত জনগোষ্ঠীটোৰ বিভিন্ন ধৰণৰ পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতি সম্পৃক্ত হৈ আছে।

বিয়ুৱা উৎসৱৰ লগত জড়িত পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতি :

চ’তৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনাৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা বিয়ুৱা উৎসৱৰ প্ৰথম দিনটো হৈছে গৰু বিয়ুৱা। গৰু বিয়ুৱাৰ দিনা ৰাতিপুৱা বাহীমুখে কিছুমান বনৌষধি গোটাই প্ৰতিটো ঘৰৰ চালত, আদৰৰ তামোল-পানৰ বাগিছাত, গোহালি ঘৰত, পদূলি মুখত, তাঁতশালৰ খুঁটাত গুজি থোৱাটো ৰাজবংশীসকলৰ পৰম্পৰাগত ৰীতি। ইয়াৰ কাৰণ হ’ল বনৌষধিসমূহৰ ঔষধিগুণ। বনৌষধিসমূহৰ ভিতৰত থাকে - কাত্ৰীৰ ফুল, গৰুবোৰ বা গুন্দীৰ পাখা, বেতৰ কাইট, কেওয়া কাটা, ভেটমালী, মাখিয়তী, দীঘলতি, বিষকুটলী আৰু বিহঢেকীয়া। বনৌষধিসমূহৰ ঔষধি গুণসমূহ তথা উপকাৰিতাসমূহ এনেধৰণৰ—

কাত্ৰীৰ ফুল - যখ-যখিনী বিতাৰক, গৰুবোৰ বা গুন্দীৰ পাখা - সৰ্পভয় নিবাৰক।
বেতৰ কাইট, কেওয়া কাইট - ভূত-প্ৰেত বিতাৰক। ভেটমালী, মাইঝাতি (যুক্তভাৱে) -
ব্যাধি, পীড়া গৃহস্থত প্ৰবেশৰ বাধা প্ৰদায়ক। দীঘলতি - দৈহিক জড়তা বিনাশক। বিষকুটলী
- গৃহস্থৰ ওপৰত কুদৃষ্টি, কুনজৰ পৰাৰ ক্ষেত্ৰত বাধা প্ৰদায়ক। বিহঢেকীয়া - বিষক্ৰিয়া
প্ৰতিকাৰক। (ৰায় ২০)

গৰু বিয়ুৱাৰ দিনা প্ৰত্যেক গৃহস্থই নিজৰ নিজৰ গৰুবোৰৰ ডিঙিত লাও, বেঙেনা, হালধীৰ মালা পিন্ধাই নদীত সাঁতোৰাবলৈ লৈ যোৱাটো এটা পৰম্পৰাগত ৰীতি। আকৌ নদীলৈ লৈ যোৱাৰ সময়ত দীঘলতিৰ এচাৰিৰেহে গৰুক কোবোৱা হয়। সিদিনাখন আন এচাৰিৰে কোবোৱা নিষেধ। গৰখীয়াসকলে দীঘলতিৰ এচাৰিৰে গৰুক কোবায় আৰু গায় -

দীঘলতিৰ দীঘলা পাত

গৰু কোবাং ঝাট ঝাট

মাও সৰু বাপ সৰু

তয় হবি ডাঙৰ গৰু।

দীঘলতি হৈছে দৈহিক জড়তা বিনাশক। দেহৰ অসুখ বিসুখ হলে দৈহিক জড়তা

আহি পৰে। গতিকে দীঘলতিৰে গৰু কোবোৱাৰ মূল কাৰণ হৈছে জড়তা বিনাশ কৰা। কিন্তু জড়তা বিনাশ কৰা সকলো সময়তে সম্ভৱ নহয় কাৰণ দেহাৰী জীৱ-জন্তুৰ ওপৰত গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ প্ৰভাৱ পৰা বাবে এই বিয়ুৱা বা সাততিথিৰ সময়টোৱে হৈছে উৎকৃষ্ট সময় আৰু এই সময়টো হৈছে বিয়ুৱাৰ প্ৰথম দিন।

আনহাতে হালধী হৈছে তেজ পৰিশোধক, শক্তি বৰ্ধনতো সহায়ক আৰু বহুগুণসম্পন্ন দ্ৰব্য। বেগেনা হৈছে চৰ্মকীট প্ৰতিকাৰক। গৰুৰ দেহত আঠে, সপসপি আদি চৰ্মকীট থাকে। গতিকে চৰ্মকীট বা এই জাতীয় কীট নিৰাময়ৰ বাবে এই বিয়ুৱাৰ সময়তে বাৰোমাহী বেগেনাৰ মালা গৰুক পিন্ধোৱা হয়। আকৌ পানীলাও হৈছে ঠাণ্ডা। গ্ৰীষ্মকালত গৰুৰ দৈহিক শীতলতা বা দেহক ঠাণ্ডা ৰখাৰ কাৰণে পানীলাওৰ মালা পিন্ধোৱা হয়।

গৰু বিয়ুৱাৰ দিনা প্ৰত্যেক ৰাজবংশী গৃহস্থৰে বাহীমুখে এটা পাচিত এটাৰ বাঢ়নীৰে সৈতে এপাচি গোৱাৰ পদূলি মুখত পেলাই থৈ অহাটো এটা পৰম্পৰাগত ৰীতি। লোকবিশ্বাসমতে গোৱাৰপাচি পেলোৱাৰ ফলত পদূলিমুখেৰে ভূত-প্ৰেত, অপদেৱতা জাতীয় কোনো বস্তু চৌহদৰ ভিতৰত প্ৰবেশ কৰিব নোৱাৰে। ইয়াৰ উপৰিও গৰু বিয়ুৱাৰ দিনাই বাহিমুখে ঠুনঠুনি (এবিধ বনৰীয়া শাক) তুলি আনি ঘৰৰ চালত দলিয়াই থয়। কেতিয়াবা কোনোবাৰ মূৰ ঘূৰণি, মূৰৰ বিষ হলে সেইখিনিৰ শুকান পাত পানীত তিয়াই থৈ মূৰত লেপ দিলে মূৰৰ বিষ ভাল হয়। গধূলি পথাৰত এৰাল দিয়া গৰুবোৰ ঘৰলৈ লৈ অহাৰ পিছত ৰাতি পুৱাৰ অৱশিষ্ট বনৌষধিখিনি গোহালিঘৰত নাইবা পদূলিত তুহুগুৰি, খেৰ, কপাহেৰে সৈতে জুই লগাই দি গৰুবোৰক বা দিয়া হয়।

বিয়ুৱা উৎসৱৰ প্ৰথম দিনটো ৰাজবংশীসকলৰ মাজত মহাবিয়ুৱা নামেৰে পৰিচিত। মহাবিয়ুৱাৰ দিনা ৰাজবংশীসকলৰ পূৰ্বপুৰুষ হৰিয়া মণ্ডলৰ ওঁৰষত আৰু হীৰা দেৱী গৰ্ভত প্ৰাচীন কামৰূপ তথা কমতা ৰাজ্যৰ অধীশ্বৰ নৰনাৰায়ণ চিলাৰায়ৰ পিতৃ বিশ্বসিংহ ওঁৰফে বিয়ুৰ জন্ম হৈছিল। মহাবিয়ুৱাৰ দিনা জন্ম লাভ কৰা বাবে তেওঁৰ নাম ৰখা হৈছিল ‘বিয়ু’। ৰজা মহাৰাজাৰ শাসন কালত পুত্ৰ সন্তানৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল কাৰণ ৰাজপুত্ৰ ৰাজসিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী হয়। সেইবাবে পুত্ৰক সৰ্বতোভাৱে উপযুক্ত কৰি তোলা পিতৃৰ প্ৰধান দায়িত্ব আছিল। ৰজাৰ ঘৰত পুত্ৰ সন্তান জন্মিলে সৰ্বগুণসম্পন্ন কৰি তোলাৰ কাৰণে নৱজাতকক ‘পঞ্চ অমৰ’ ৰস সেৱন কৰোৱা হৈছিল। কাৰণ মানৱ দেহা হৈছে পঞ্চভূত বা পঞ্চ পদাৰ্থৰ দেহ। ‘পঞ্চ অমৰ’ ৰস হৈছে যথাক্ৰমে—

দুবৰী, দুবুলা বা দুৰ্বাদল বনৰ ৰস - শক্তি বৰ্ধক। তুলসী পাতৰ ৰস - স্নায়ু বৰ্ধক। বেল পাতৰ ৰস - দৈহিক সৌন্দৰ্য বৰ্ধক। পচতীয়া বা নিচিন্তাৰ ৰস - পঞ্চপ্ৰাণ শক্তি বৰ্ধক। মহানিম পাতৰ ৰস - ব্যাধি নাশক আৰু দৈহিক স্নিগ্ধতা বৰ্ধক। (ৰায় ২১)

বিষুৱা বা সাততিথিৰ প্ৰথম দিনৰ পৰা একাদিক্ৰমে পাঁচদিন উক্ত পাঁচ প্ৰকাৰ দ্ৰব্য বস সেৱন কৰা ৰীতি ৰাজবংশীসকলৰ মাজত পৰম্পৰাগতভাৱে পূৰ্বপুৰুষৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে চলি আহিছে। এই পাঁচ প্ৰকাৰ দ্ৰব্যক ৰাজবংশীসকলে ‘পঞ্চ মহৌষধ’ বুলি মানি আহিছে।

বিষুৱা বা সাততিথিৰ দ্বিতীয় দিনটো হৈছে মানষি বিষুৱা। মানষি বিষুৱাৰ দিনা ছোৱালীসকলে জাতীয় সাজ ‘পাটানী’ আৰু লৰাবিলাকে ‘আওছা’ পিন্ধে। প্ৰত্যেক গৃহস্থৰ মহিলাসকলে পুৰুষসকলক সিদিনাখন বিষুৱাবান (বিশেষ ধনবৰ্ণৰ হালধীয়া গামোছা) দিয়ে আৰু সেৱা কৰে। মানষি বিষুৱাৰ দিনা সৰুৱে ডাঙৰক শ্ৰদ্ধা সেৱা কৰাৰ লগতে ডাঙৰেও সৰুক মৰম স্নেহ কৰে। মানসি বিষুৱাৰ দিনা ৰাজবংশীসকলে খাৰ আৰু তিতাৰে ৰন্ধা আঞ্জা খায়। বিষুৱা উৎসৱ তৃতীয় দিনটো গুপ্তি বিষুৱা। সিদিনা আলহী-অতিথি, আত্মীয়ক মাতি আনি ভালকৈ এসাজ খুওৱা নিয়ম।

মানৱ দেহা পঞ্চভূতেৰে গঠিত। পঞ্চভূতৰ আন এটা নাম পঞ্চতত্ত্ব। ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে পূৰ্বপুৰুষৰ পৰা নিজৰ গোষ্ঠী-সংস্কৃতি ৰক্ষা কৰি আহিছে আৰু পঞ্চতত্ত্বক পঞ্চপিতা হিচাপে মানি আহিছে। মানৱ দেহত পঞ্চপিতা বসতি কৰাৰ দৰে সপ্তমাতৃও বসতি কৰে। সপ্তমাতৃক সূৰ্যৰ সাতটা ৰঙৰ লগত তুলনা কৰা হয়। সেই ৰঙ কেইটা হৈছে - ৰঙা, কমলা, কলপতীয়া, হালধীয়া, নীলা, গাঢ়নীলা আৰু হেঙুলীয়া। সূৰ্যৰ সপ্ত ৰঙৰ লগত তুলনা কৰি বিষুৱাৰ প্ৰথম দিনৰ পৰা একাদিক্ৰমে সাত দিনত সাতখন পতাকা অবিবাহিতা যুৱতীয়ে উত্তোলন কৰাটো এটা পৰম্পৰাগত ৰীতি। পতাকা উত্তোলনৰ ৰীতিসমূহ এনেধৰণৰ—

- ১। ৰঙা ৰঙৰ পাটানি পিন্ধা যুৱতীয়ে ৰঙা পতাকাখন উত্তোলন কৰিব লাগে। পতাকাখনৰ গুৰিত চিৰতা তিতাৰ বস বাঁহৰ চুঙাত ভৰোৱা থাকে।
- ২। কমলা ৰঙৰ পাটানি পিন্ধা যুৱতীয়ে কমলা পতাকাখন উত্তোলন কৰিব লাগে। পতাকাখনৰ গুৰিত পচতীয়া পাতৰ বস বাঁহৰ চুঙাত ভৰোৱা থাকে।
- ৩। হালধীয়া ৰঙৰ পাটানি পিন্ধা যুৱতীয়ে হালধীয়া পতাকাখন উত্তোলন কৰিব লাগে। পতাকাখনৰ গুৰিত কেচা হালধীৰ বস বাঁহৰ চুঙাত ভৰোৱা থাকে।
- ৪। কলপতীয়া ৰঙৰ পাটানি পিন্ধা যুৱতীয়ে কলপতীয়া পতাকাখন উত্তোলন কৰিব লাগে। পতাকাখনৰ গুৰিত শুকাতিৰ বস বাহৰ চুঙাত ভৰোৱা থাকে।
- ৫। নীলা ৰঙৰ পাটানি পিন্ধা যুৱতীয়ে নীলা পতাকাখন উত্তোলন কৰে। পতাকাখনৰ গুৰিত এৱা গাখীৰ বাঁহৰ চুঙাত ভৰোৱা থাকে।
- ৬। গাঢ়নীলা ৰঙৰ পাটানি পিন্ধা যুৱতীয়ে গাঢ়নীলা পতাকাখন উত্তোলন কৰে। পতাকাখনৰ গুৰিত বাহাকা তিতাৰ বস বাহৰ চুঙাত ভৰোৱা থাকে।

৭। বেঙুনীয়া ৰঙৰ পাটানি পিন্ধা যুৱতীয়ে বেঙুনীয়া পতাকাখন উত্তোলন কৰে। পতাকাখনৰ গুৰিত বেতৰ গজালিৰ বস বাঁহৰ চুঙাত ভৰোৱা থাকে।

আকৌ সপ্তমাতৃক শক্তিশালী কৰাৰ কাৰণে বিষুৱা বা সাততিথিত সপ্তবস সেৱন কৰাৰ পৰম্পৰা ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীৰ মাজত বৰ্তমানেও প্ৰচলিত। এই সপ্তবস যথাক্ৰমে - কেচা হালধীৰ বস - তেজ পৰিশোধক। বেতৰ গজালিৰ বস - শক্তি বৰ্ধক (মজ্জা সবলকাৰক) পচতীয়া বা নিচিন্তাৰ বস - পঞ্চপ্ৰাণ শক্তি বৰ্ধক। এৱা বা দুধ গাখীৰ - শুক্ৰ বৰ্ধক। চিৰতা তিতাৰ বস - পিত্ত নাশক। শুকাতি (মৰাপাটৰ শুকান পাত)ৰ বস - বায়ু নিয়ন্ত্ৰক। বাসকা তিতাৰ বস - কফ নিয়ন্ত্ৰক।

উক্ত বসসমূহে দেহত প্ৰবাহিত হৈ সপ্ত সমুদ্ৰ বা সপ্তমাতৃক শক্তিশালী কৰাত খোৰাক যোগায় যাতে আহিবলগীয়া নতুন বছৰটোৰ দিনবোৰত বাছি থকাৰ কাৰণে প্ৰয়োজনীয় দৈহিক মানসিক শক্তি সঞ্চয় কৰিব পাৰে।

বিষুৱাৰ সময়ছোৱাত মানুহ তথা জীৱ-জন্তুৰ দেহত গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ প্ৰভাৱে চৰম অৱস্থা লাভ কৰে। জীৱ-জন্তুৰ দেহত থকা পদাৰ্থৰ লগত গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ সম্পৰ্কই কেতিয়াবা অপকাৰো কৰে। তাৰ পৰা পৰিণাম পোৱাৰ বাবে বিষুৱাৰ সময়ছোৱাতে নিৰাময়ৰ প্ৰয়োজনীয় ব্যৱস্থা লয়। দেহৰ ভিতৰত থকা নৱগ্ৰহৰ অৱস্থান এনেধৰণৰ—

সূৰ্য - নাদ চক্ৰত। চন্দ্ৰ - বিন্দু চক্ৰত। মঙ্গল - চকুত। বুধ - হৃদয়ত। বৃহস্পতি - পেটত। শুক্ৰ - শুক্ৰত। শনি - নাভিত। ৰাছ - মুখত। কেতু - হাত আৰু ভৰিত। (ৰায় ৫০)

জীৱ-জন্তুৰ দৈহিক শক্তি আৰু গ্ৰহ শক্তিৰ মাজত তাৰতম্য ঘটিলে দৈহিক স্বচ্ছলতা বা জটিলতাই দেখা দিয়ে। সেইবাবে তাৰতম্যৰ মাপকাঠি সঠিকভাৱে নিৰ্ণয় কৰিবলৈ আৰু ক্ষয়-ক্ষতি পূৰণ কৰাৰ কাৰণে দ্ৰব্যগুণ ব্যৱহাৰ কৰাৰ ৰীতি ৰাজবংশীসকলৰ মাজত প্ৰচলিত আছে। সেইবাবে বিষুৱা উৎসৱৰ শেষৰ দিনা শাক-শুকাতি খোৱাৰ পৰম্পৰা আছে। এই শাক-শুকাতি নৱগ্ৰহৰ সংখ্যামতে ন প্ৰকাৰৰ। সেইসমূহ যথাক্ৰমে—

১। জঙা কচুৰ গজালি ২। পুণ্ডীৰ গজালি ৩। আমৰ ফল ৪। শুকাতি ৫। ঠুনঠুনী ৬। জাতি কচুৰ কোমল পাত ৭। ঢেকীয়া ৮। আলু ৯। বেতৰ গজালি।

উক্ত ন বিধ সামগ্ৰী নৱগ্ৰহৰ ভিতৰত কোন কোন গ্ৰহৰ ক্ৰিয়া সময় অনুপাতে ক্ষতিকাৰক সেই গ্ৰহৰ ক্ষতিকাৰক ক্ৰিয়াৰ বিপৰীতে মানৱ দেহৰ পদাৰ্থশক্তিৰ লগত দ্ৰব্যশক্তি সংযোজন হৈ ক্ষয়-ক্ষতি পূৰণৰ সহায়ক হয়। মানৱ দেহত থকা পঞ্চভূত বা পঞ্চপিতা আৰু সপ্তমাতৃৰ সহায়ক হিচাপে এই দ্ৰব্যশক্তিবিলাকে কাম কৰে। সেইবাবে বিষুৱাৰ শেষৰ দিনাখন উল্লিখিত দ্ৰব্যবিলাক আঞ্জা ৰান্ধি খায় যদিও এইবিলাকৰ ঔষধি গুণটোহে বেছি গুৰুত্বপূৰ্ণ।

উপসংহাৰ :

ৰাজবংশীসকলে জাতীয় বৈশিষ্ট্যসম্পন্ন পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতিসমূহ চ'তৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনৰ পৰা ক্ৰমাগতভাৱে সাতদিন পালন কৰে। সকলো ৰীতি-নীতিৰ মাজেদি নিজৰ জাতীয় বৈশিষ্ট্য ফুটি উঠাৰ লগতে ৰীতি-নীতিসমূহ সুফলদায়ক। বিয়ুৱা উৎসৱৰ পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতিসমূহ আলোচনাৰ যোগেদি কিছুমান সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ব পৰা যায়—

- ১। কৃষিজীৱী ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীয়ে গৰুক লক্ষ্মী জ্ঞান কৰে আৰু বেমাৰ-আজাৰৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ বহুতো ব্যৱস্থা লয়।
- ২। থলুৱা গছ বন, লতাসমূহৰ বিভিন্ন ঔষধি গুণ সম্পৰ্কে ৰাজবংশীসকল যথেষ্ট জ্ঞাত যাৰ বাবে ৰোগ ব্যাধি নাইবা আন আন দিশৰ পৰিত্ৰাণৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ তেওঁলোকে বিয়ুৱাৰ সময়ছোৱাতে বিভিন্ন ৰীতি-নীতিৰ মাজেদি ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰে।
- ৩। বিয়ুৱাৰ সময়ছোৱাত জনগোষ্ঠীটোৰ নিজৰ জাতীয় সাজপাৰ পৰিধান কৰাৰ ফলত তেওঁলোক নিজস্ব গোষ্ঠীসত্ত্বা ফুটাই তুলিবলৈ সক্ষম হয়।
- ৪। বৰ্তমান সময়ছোৱাত ৰীতি-নীতিসমূহ শিথিল হৈ অহা পৰিলক্ষিত হৈছে।
- ৫। নৱ প্ৰজন্মৰ লৰা ছোৱালীসকল পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতিৰ প্ৰতি সচেতন নহয়।
- ৬। বৰ্তমান সময়ছোৱাত পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতিসমূহৰ মাজত বহুতো বিজতৰীয়া ৰীতি-নীতি সোমাই পৰা পৰিলক্ষিত হয়।

প্ৰসঙ্গ :

চৌধুৰী অম্বিকাচৰণ। *কোচ ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীৰ ইতিহাস আৰু সংস্কৃতি*। ইউনিক প্ৰিণ্টাৰ্চ। ২০১১। মুদ্ৰিত।

ভকত দ্বিজেন্দ্ৰ নাথ। *অসমৰ কোচ ৰাজবংশী জনজাতি*। বিপকম অফছেট। ১৯৯৬। মুদ্ৰিত।

ৰায় অৰুণ কুমাৰ। *কোচ ৰাজবংশী জনগোষ্ঠীৰ প্ৰাচীন কলা কৃষ্টিৰ তাৎপৰ্য (দ্বিতীয় খণ্ড)*। চেণ্টাৰ ফৰ এথনিক ষ্টাডিজ এণ্ড ৰিচাৰ্জ। ২০০৮। ২০-৫০। মুদ্ৰিত।

শৰ্মা নবীন চন্দ্ৰ। *অসমীয়া লোক সংস্কৃতিৰ আভাস*। বাণী প্ৰকাশ। ১৯৯৪। ২২৫। মুদ্ৰিত।

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-118-127

মিচিং ভাষাত বিশেষণৰ গঠন আৰু প্ৰকাৰ

ড॰ দীপক কুমাৰ দলে

সহযোগী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

ডিচিবি গাৰ্লচ কলেজ, যোৰহাট, অসম

সংক্ষিপ্ত-সাৰ :

মিচিং ভাষাৰ উৎস হ'ল তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাগোষ্ঠী। আনহাতে তিব্বত-বৰ্মীৰ মূল চীন-তিব্বতীয় বা তিব্বত-চীনিয় ভাষা পৰিয়াল। মিচিং ভাষাক মিচিংসকলে 'তানি আগম' বুলি কয়। মিচিং ভাষাত মানৰ বা মানুহক 'তানি' আৰু মাত বা কথাক 'আগম' বুলি কোৱা হয়। অৰুণাচলৰ নিচি, আদি, হুচু, মিচমি জনগোষ্ঠীসকলেও নিজৰ ভাষাক 'তানি আগম' বুলি কয়। 'তানি আগম'ক ভাষাৰ অনুসন্ধানকাৰী, গৱেষক তথা ভাষাৰ পণ্ডিতসকলে ভৌগোলিক অৱস্থান অনুসৰি 'উত্তৰ অসম শাখা' নামকৰণ কৰিছে বুলি ভৱাৰ থল আছে। মিচিং ভাষাৰ নিজা লিপি নথকাৰ বাবে সংশোধিত ৰোমান লিপি গ্ৰহণ কৰা হৈছে। লৌকিক গীত-মাতত মিচিং ভাষা অত্যন্ত চহকী। আঃবাং, নিঃতম, অই-নিঃতম, আলি-আঃয়ে লিগাঙৰ গীত-মাত, লোক কাহিনীবোৰে মিচিং ভাষা যে চহকী তাৰ প্ৰমাণ দিয়ে। মিচিংসকলৰ মাজত প্ৰধানকৈ পাগুৰ, চায়াং, অয়ান, ময়িং, দৌলু, দামবুগ ফৈদৰ লোক পোৱা যায়। অধ্যাপক নাহেন্দ্ৰ পাদুনে মিচিঙৰ অন্যান্য ফৈদ হিচাপে চামুঙৰীয়া, বিহিয়া, বংকোৱাল, তেমাৰ, লয়িং, লাচন গএগ, তায়ু-তয়ে, চমুৱাং সকলৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। উৎসৱপ্ৰিয় জনজাতি হিচাপে আলি-আয়ে লিগাং, পৰাগ, দবুৰ আদি উৎসৱ-পাৰ্বনৰ লগতে লেকে দয়িং, কাবান, আবাং, নিতম, অই-নিতম আদি গীত-মাতবোৰে চহকী মিচিং লোক-সাহিত্যৰ উমান দিয়ে।

ইয়াত মিচিং ভাষাৰ বিশেষণৰ গঠন আৰু প্ৰকাৰ সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰি আলোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে।

সূচক শব্দ : মিৰি, পাগুৰ, চায়াং, অয়ান, ময়িং, দৌলু, দাম্বুগ, লেকে দয়িং, আবং, নিতম, অই-নিতম, কাবান, দবুৰ, আলি-আয়ে লিগাং।

পৰিচয় :

অসমৰ দ্বিতীয় বৃহৎ জনজাতি জনগোষ্ঠীটো হ'ল মিচিংসকল। মিচিংসকলক 'মিৰি' নামেৰেও জনা যায়। 'মিৰি' শব্দৰ ব্যৱহাৰ মিচিংসকলে নিজে নকৰে। এই শব্দৰ ব্যৱহাৰ অন্য সম্প্ৰদায়ৰ লোকেহে কৰে। 'মিৰি' শব্দই আদি-মিচিং সমাজৰ এক শ্ৰেণীৰ মিবু বা পুৰোহিতক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। এই 'মিৰি' শব্দৰ ব্যৱহাৰ পঞ্চদশ শতিকাত পোন প্ৰথম বাৰৰ বাবে নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰৱৰ্তক শংকৰদেৱে কৰিছিল বুলি কোনো কোনোৱে কয় যদিও বুৰঞ্জীৰ মতে শঙ্কৰদেৱৰ আগৰপৰাই মিৰি শব্দৰ ব্যৱহাৰ নথকা নহয়। পৰৱৰ্তী কালত ইংৰাজ সকলেও একে শব্দকে ব্যৱহাৰ কৰি লিখা-মেলা কৰিছিল। ইয়াত 'মিৰি' শব্দৰ ব্যৱহাৰ নকৰি 'মিচিং' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

মিচিং সকলে নিজকে 'আমি + আনচিং = মিচিং' অৰ্থাৎ 'ঠাণ্ডা মানুহ' বুলি পৰিচয় দিয়ে। মিচিং ভাষাত 'আমি' মানে মানুহ আৰু 'আনচিং' মানে ঠাণ্ডা। অঞ্চল ভেদে 'আমি + য়াচিং = মিচিং' বুলিও পৰিচয় আগবঢ়ায়। মিচিংসকল অত্যন্ত উৎসৱপ্ৰেমী বুলি ক'লেও বঢ়াই কোৱা নহ'ব। নৈপৰীয়া তথা কৃষিজীৱী জীৱনক ভাল পোৱা মিচিংসকল স্বকীয় ভাষা-সংস্কৃতিৰ দিশত চহকী। গোষ্ঠীগত ফালৰপৰা মিচিং সকল মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত।

মিচিংসকলৰ পূৰ্ব বাসস্থান হিচাপে অসমৰ উত্তৰলানি পাহাৰকে চিহ্নিত কৰা হৈছে। তাহানিৰ সুউচ্চ বৰ্তমানৰ অৰুণাচলৰ 'আবৰ পাহাৰ'ৰ পৰাই সূচল জীৱিকাৰ সন্ধানত মিচিংসকলে চামে চামে অসমৰ সমতললৈ নামি আহে। মিচিং সকলৰ এই আগমণৰ সময়ক লৈ পণ্ডিতসকলৰ মাজত দ্বি-মত পোষণ কৰা দেখা যায়। কোনো কোনো বুৰঞ্জীবিদৰ মতে অসমত আহোম ৰাজবংশ প্ৰতিষ্ঠাৰ অৰ্থাৎ ১২শ শতিকাৰ আগৰে পৰাই মিচিংসকল সভ্যতাৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি অসমৰ সমতল অঞ্চলত বসবাস কৰি আছিল। বৰ্তমান মিচিংসকলে অসমৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰকে আদি কৰি নৈপৰীয়া অঞ্চলসমূহত বিশেষকৈ ধেমাজি, লক্ষীমপুৰ, শোণিতপুৰ, গোলাঘাট, যোৰহাট, মাজুলী, শিৱসাগৰ, চৰাইদেউ, ডিব্ৰুগড় আৰু তিনিচুকীয়া জিলাত কম-বেছি পৰিমাণে বসবাস কৰে। অৰুণাচল প্ৰদেশতো মিচিংসকলৰ বঙহৰ লোক আছে।

২০১১ চনৰ শেহতীয়া লোকপিয়ল অনুযায়ী মিচিং জনসংখ্যা হ'ল ৬,৮০,৪২৪ জন।

বিশেষণৰ গঠন :

মিচিং ভাষাত কোনো বিশেষ্য বা ক্ৰিয়াক বিশেষভাৱে বুজাবৰ কাৰণে বিশেষণ শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। বাক্যৰ প্ৰয়োজন অনুসৰি ব্যৱহাৰ হোৱা বিশেষণ শব্দবোৰে ক্ৰিয়া বা বিশেষ্যক বিশেষভাৱে বুজালেই পদৰ মৰ্যাদা লাভ কৰে। মিচিং ভাষাত গঠন অনুসৰি দুই ধৰণৰ বিশেষণ শব্দ পোৱা যায়—

- মৌলিক বিশেষণ, • যৌগিক বা সাধিত বিশেষণ

মৌলিক বিশেষণ

মিচিং ভাষাৰ মৌলিক বিশেষণ শব্দবোৰ একৰূপবিশিষ্ট। মিচিং ভাষাত মূল ৰূপৰ লগত ' - নী ' ৰূপ যোগ হয়। উদাহৰণ—

মিচিং	অসমীয়া	মিচিং	অসমীয়া
কাম্পনী	'বগা'	আন্দাঙ	'চুটি'
লুংনী	'ৰঙা'	কাংকাননী	'ধুনীয়া'
য়াকানী	'ক'লা'	কাংয়ুম্নী	'ধুনীয়া'
য়াউগনী	'মুগা'	কনী	'তিতা'
তুপুননী	'হালধীয়া'	তিংনী	'মিঠা'
গেনী	'সেউজীয়া' 'নীলা'	আত্জিংনী	'সৰু'
অউদনী	'ওখ'	বততানী	'ডাঙৰ'
অতেদনী	'চাপৰ'	তুঙকুংনী	'কুঁজা'

যৌগিক বা সাধিত শব্দ

মিচিং ভাষাৰ যৌগিক বিশেষণ শব্দবোৰ দুটা মুক্ত ৰূপৰ সংযোগত গঠিত হয়। অৰ্থাৎ, মিচিং ভাষাৰ যৌগিক বিশেষণ শব্দবোৰ দুইৰূপবিশিষ্ট। উদাহৰণ—

মিচিং ভাষাত মূল শব্দৰ লগত বদ্ধৰূপ ব্যৱহাৰ হয়। যৌগিক বিশেষণ শব্দ গঠনৰ বাবেও মিচিং ভাষাত কেতিয়াবা মূল শব্দৰ আগত আৰু কেতিয়াবা মূল শব্দৰ পাছত বদ্ধৰূপৰ ব্যৱহাৰ হয়—

(ক) সৰ্বনাম শব্দৰ পাছত { -ইনী } 'কুৱা' বদ্ধৰূপ ব্যৱহাৰ কৰি মিচিং ভাষাত বিশেষণ শব্দ গঠন কৰা হয়। এইদৰে গঠন হোৱা শব্দবোৰ সাধাৰণতে গুণবাচক বিশেষণ শব্দৰূপে ব্যৱহাৰ হয়। উদাহৰণ—

মুক্তৰূপ	+	বদ্ধৰূপ	=	সাধিত শব্দ
কাপী 'কেনে'	+	ইনী 'কুৱা'	=	কাপিনী 'কেনেকুৱা'
চাম্পী 'এনে'	+	ইনী 'কুৱা'	=	চাম্পিনী 'এনেকুৱা'

আদীম্পী ‘তেনে’ + ইনী ‘কুৰা’ = আদীম্পিনী ‘তেনেকুৰা’

(খ) মিচিং ভাষাত বিপৰীতৰ্থক বিশেষণ শব্দ গঠনৰ বাবেও মূল শব্দৰ পাছত নঞৰ্থক {-মা } ‘ন’ বিপৰীতৰ্থক ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। উদাহৰণ—

বিশেষণ	+ বদ্ধৰূপ	= বিশেষণ শব্দ
আই ‘ভাল’	+ মা ‘ন’	আইমা ‘ভাল নহয় (বেয়া)’
কাঙকান্ ‘ধুনীয়া’	+ মা ‘ন’	কাঙকান্মা ‘ধুনীয়া নহয়’
কাম্প ‘বগা’	+ মা ‘ন’	কাম্পমা ‘বগা নহয়’
মোঃপ ‘সুখী’	+ মা ‘ন’	মোঃপমা ‘সুখী নহয়’

বিশেষণৰ প্ৰয়োগ

মিচিং ভাষাত বিশেষণৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। অৱশ্যে দুই-এঠাইত কিছু ইফাল সিফাল হোৱা দেখা যায়। উদাহৰণ—

(ক) মিচিং ভাষাত বিশেষণ শব্দবোৰ কেতিয়াবা বিশেষ্য শব্দৰ আগত আৰু কেতিয়াবা শব্দৰ পাছত বহে। উদাহৰণ—

বৃ আইনী কঃ ক	‘সি ভাল ল’ৰা’
সি ভাল ল’ৰা	
বৃ আইমাঃনী কঃ আক	‘সি এটা বেয়া ল’ৰা’
সি বেয়া ল’ৰা এটা	
বৃ আইনী কঃনীং ক	‘তাই ভাল ছোৱালী’
তাই ভাল ছোৱালী	
বৃ গালুগ্দ্দা কাংকান্দাগ্	‘তাৰ চোলাটো ধুনীয়া’
তাৰ চোলাটো ধুনীয়া	
ওক্ গালুগ্চ্চা কাম্পদাগ্	‘মোৰ চোলাটো বগা’
মোৰ চোলাটো বগা	

(খ) মিচিং ভাষাত কেতিয়াবা বিশেষ্য শব্দও বিশেষণ ৰূপে ব্যৱহাৰ হয়। এনেদৰে ব্যৱহাৰ হোৱা বিশেষণ শব্দটো বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহে। উদাহৰণ—

ইকিঃ গ্ৰুকাং	‘কুকুৰখোজ’
কুকুৰ খোজ	
মেকাৰিঃ গ্ৰুকাং	‘মেকুৰীখোজ’
মেকুৰী খোজ	
চুম্‌য় পিকাম্	‘বাঘঢকা’

চুম্‌য় পিকাম্

(গ) মিচিং ভাষাত বিশেষণ শব্দবোৰৰ লগত বেলেগ বেলেগ ৰূপ যোগ কৰি বহুবচন, কাৰকৰ মৰ্যাদা দিয়া হয়। উদাহৰণ—

আইনী ‘ভাল’	+ লক্‌কী =	আইনী-লক্‌কী	‘ভালৰপৰা’
আইনী ‘ভাল’	+ কৃদৃঙ্ =	আইনী-কৃদৃঙ্	‘ভালবোৰ’
অপান্ ‘দুখীয়া’	+ আঁম্ =	অপান্-আঁম্	‘দুখীয়াক’

বাক্যত প্ৰয়োগ -

আইনী-লক্‌ লাংত	‘ভালৰ পৰা লোৱা’
‘ভাল পৰা লোৱা’ অনুৰোধ	
আইনী-কৃদৃঙ্‌দী ওক্‌ কী	‘ভালবোৰ মোৰ’
‘ভাল বোৰ মই ৰ’	
অপান্-আঁম্ আয়াং লাংকা	‘দুখীয়াক পুতৌ কৰিবা দেই’
‘দুখীয়া ক পুতৌ কৰিবা দেই’	
গালুগ্-কৃদৃঙ্‌দক্ কাম্পনীদী ওক্‌কী	‘চোলাকেইটাৰ বগাটো মোৰ’
‘চোলা কেইটা ৰ বগা টো মোৰ’	

বিশেষণৰ শ্ৰেণীবিভাগ

মিচিং ভাষাৰ বিশেষণ শব্দবোৰক ৰূপ আৰু প্ৰয়োগৰ ভিত্তিত তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি। ভাগ কেইটা হ’ল—

- বিশেষ্যৰ বিশেষণ
- বিশেষণীয় বিশেষণ
- ক্ৰিয়া বিশেষণ

বিশেষ্যৰ বিশেষণ

মিচিং ভাষাত বিশেষ্যৰ গুণ, দোষ, অৱস্থা, পৰিমাণ বুজোৱা বিশেষণ শব্দ কিছুমান পোৱা যায়। এই বিশেষণ শব্দবোৰ বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহে। উদাহৰণ—

আৰাইনীঃ বৃ	‘দীঘল ৰচী’
দীঘল ৰচী	
কাম্পনী আমি	‘বগা মানুহ’
বগা মানুহ	
লুঃনী চঃব	‘ৰঙা গৰু’
ৰঙা গৰু	
য়াকানী পীত্‌তাং	‘ক’লা চৰাই’
ক’লা চৰাই	

বাক্যত প্ৰয়োগ

ঙ-ম্ আৰাই-নৌ বৃ-দৌম্ বি	‘মোক দীঘল বচীডাল দিয়া’
মই ক দীঘল বচী ডাল দিয়া (অনুবোধ)	
কাম্পনৌ আমি-দৌ গৃ-দ	‘বগা মানুহজন আহিছে’
বগা মানুহ জন অহা (বৰ্তমান)	
লুংনৌ চংব-দৌ নৌচিন্ দ-দুং	‘ৰঙা গৰুটোৱে ঘাঁহ খাইছে’
ৰঙা গৰু টো এ ঘাঁহ খোৱা (বৰ্তমান)	
য়াকানৌ গায়িন্-দৌ ঙক্-কৌ	‘ক’লা কাপোৰখন মোৰ’
ক’লা কাপোৰ খন মই ৰ	

বিশেষণীয় বিশেষণ

মিচিং ভাষাত বিশেষণক বিশেষ ৰূপে দেখুৱাবৰ বাবে {-আইপী} ‘বৰ/অতি’ ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। উদাহৰণ—

আইপী আইনৌ আমি	‘বৰ ভাল মানুহ’
বৰ ভাল মানুহ	
আইপী আইনৌ আগম্	‘বৰ ভাল কথা’
বৰ ভাল কথা	
কংদৌ আইপী কাম্পদাগ্	‘ল’ৰাটো বৰ বগা’
ল’ৰাটো বৰ বগা	
অংব্ আইপী অতেদদাগ্	‘মা বৰ চাপৰ’
মা বৰ চাপৰ	

ক্ৰিয়া বিশেষণ

মিচিং ভাষাত ক্ৰিয়াৰ গুণ, কৃদন্ত শব্দৰ গুণ ইত্যাদি বুজোৱা অৰ্থত বিভিন্ন ক্ৰিয়া বিশেষণৰ ব্যৱহাৰ হয়। আলোচনাৰ সুবিধাৰ বাবে মিচিং ভাষাত ব্যৱহৃত ক্ৰিয়া বিশেষণবোৰক তলত দিয়াৰ দৰে ভাগ কৰি লোৱা হৈছে—

- অৱস্থা বা গুণবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ
- সংখ্যাবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ

অৱস্থা বা গুণবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ

মিচিং ভাষাত বিশেষণৰ অৱস্থা বা গুণ বুজোৱা গাইণ্ডটীয়া বিশেষণ শব্দ পোৱা যায়। কেতিয়াবা কেতিয়াবা বিশেষণ শব্দৰ দ্বিৰুক্তি হোৱাও দেখা যায়। বিশেষণৰ লগত {-পী /-লা, -না} ‘কৈ’ ৰূপ যোগ কৰিও ক্ৰিয়া বিশেষণীয় ৰূপ সাধন কৰা হয়। মিচিং ভাষাত

ব্যৱহৃত কেইটামান ক্ৰিয়া বিশেষণ হ’ল—

কা-পী	‘কেনেকৈ’
আই-পী	‘ভালকৈ’
আচ আচ-পী	‘লাহে লাহে’
লম্-লা	‘সোনকালে’
মী-না	‘বেগাই’

বাক্যত প্ৰয়োগ

য়াপলিঃব্ আচ আচ-পী দাকৰ্ কৰ্দাগ্	‘য়াপলিয়ে লাহে লাহে খোজ কাঢ়ে’
য়াপলি এ ৰাস্তা লাহে লাহে খোজ কাঢ়ে	
লম্-লা গ্ৰুলাং কা অদপাগী বাঃচীম	‘বেগাই যাবাদেই তেতিয়াহে বাছখন
পাঃয়ীপী	পাবাগৈ’
বেগাই যাবা দেই তেতিয়াহে বাছখন পাবা গৈ	
ন মী-না গ্ৰুলাং কা	‘তুমি সোনকালে আহিবা’
তুমি সোনকালে অহা (কালবাচক)	
বৃঃ ঙম্ আই-পী কিন্দাগ্	‘সি মোক ভালকৈ জানে’
তেওঁ মোক ভালকৈ জানে	
নঃ কা-পী গুয়েন্	‘তুমি কেনেকৈ যাবা?’
তুমি কেনেকৈ যোৱা (কালবাচক)	

সংখ্যাবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ

মিচিং ভাষাত ব্যৱহৃত সংখ্যাবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ শব্দ —

লৌ ক	‘এবাৰ’
লৌন্দিঃ ক	‘দুবাৰ’
আচঙ্ ক	‘এডাল’
আবৰ্ ক	‘এখন’

বাক্যত প্ৰয়োগ

ন লৌক আদ লাংকা	‘তুমি এবাৰ লিখিবাচোন’
তুমি এবাৰ লিখা চোন	
ঙ চিল কৌবাঃপী লৌন্দিঃ ক গৃত	‘মই আজি সভালৈ দুবাৰ গ’লো’
মই আজি সভালৈ দুবাৰ যোৱা (কালবাচক)	

ন তুমি আচঙ্ ক বিলাঙ্কা   ‘তুমি এডাল বাঁহ দিবা’
 তুমি বাঁহ এডাল দিবা (অনুবোধ)
 ঙম্ পতিন্ আবৰ্ ক বিংকা   ‘মোক কিতাপ এখন দিয়া’
 মোক কিতাপ এখন দিয়া (অনুবোধ)

বিশেষণৰ তুলনা

মিচিং ভাষাত বিশেষণৰ তুলনা কৰোঁতে কিছুমান বিশেষ ৰূপ বাক্যত যোগ কৰা হয়।

১। মিচিং ভাষাত দুটা বস্তুৰ মাজত এটাৰ ভাল - বেয়া গুণ বা মাত্ৰাৰ আধিক্য তুলনা কৰোঁতে বিশেষণ শব্দৰ আগত {-পীয়াম} ৰূপ যোগ কৰা হয়। উদাহৰণ—

ঙ নম্ পীয়াম্ বত্‌তীয়াংদাগ্   ‘মই তোমাতকৈ ডাঙৰ’
 মই তুমি তকৈ ডাঙৰ হয়
 ব্ ঙম্ পীয়াম্ আমেংয়াংদাগ্   ‘সি মোতকৈ সৰু’
 সি মই তকৈ সৰু হয়
 ঙ নম্ পীয়াম্ অতেদ্যাংদাগ্   ‘মই তোমাতকৈ চাপৰ’
 মই তুমি তকৈ চাপৰ হয়

২। মিচিং ভাষাত বহুতৰ মাজত ভাল - বেয়া গুণ বা মাত্ৰাৰ আধিক্য তুলনা কৰোঁতে বিশেষণ শব্দৰ আগত {আপ্পুঙীম্পীয়াম} ৰূপ যোগ কৰা হয়। উদাহৰণ—

চিত্তী আপ্পুঙীম্পীয়াম্ দৰ্‌ত্যাংদাগ্   ‘হাতী সকলোতকৈ ডাঙৰ’
 হাতী সকলোতকৈ ডাঙৰ হয়
 ঙ আপ্পুঙীম্পীয়াম্ আমেংয়াংদাগ্   ‘মই সকলোতকৈ সৰু’
 মই সকলোতকৈ সৰু হয়
 ব্ আপ্পুঙীম্পীয়াম্ আব্‌ংয়াংদাগ্   ‘সি সকলোতকৈ ডাঙৰ’
 সি সকলোতকৈ ডাঙৰ হয়

মিচিং ভাষাৰ বিশেষণৰ গঠন আৰু প্ৰকাৰৰ মাজত পৰিলক্ষিত হোৱা বৈশিষ্ট্যসমূহ -

- মিচিং ভাষাৰ মৌলিক বিশেষণ শব্দবোৰ একৰূপ বিশিষ্ট।
- মিচিং ভাষাৰ যৌগিক বিশেষণ শব্দবোৰ দুইৰূপ বিশিষ্ট।
- মিচিং ভাষাত বিশেষ্যৰ দোষ, গুণ, অৱস্থা বুজাবৰ বাবে বিশেষণ শব্দৰ

প্ৰয়োগ কৰা হয়।

- মিচিং ভাষাত বিশেষণৰ বিশেষণ বুজোৱা ৰূপ আছে।
- মিচিং ভাষাত বিশেষণৰ গুণ বুজোৱা অৰ্থত গাইগুটীয়া বিশেষণ শব্দৰ ব্যৱহাৰ হয়।
- মিচিং ভাষাত বিশেষণ শব্দৰ দ্বিৰুক্তি হোৱা দেখা গৈছে।
- মিচিং ভাষাত ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দ গঠনৰ ক্ষেত্ৰত ৰূপ যোগ হয়।
- মিচিং ভাষা সংখ্যাবাচক ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়।

সামৰণি :

মিচিং ভাষাটো বহু ঔপভাষিক ৰূপৰ সমষ্টি। এই ঔপভাষিক ৰূপবোৰৰ মাজত ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দগত আৰু বাক্যগত দিশত ভাষাগত প্ৰভেদ বিদ্যমান। আনহাতে ঘৰুৱা জীৱনৰ বাহিৰে ৰাজহুৱা জীৱনত মিচিং জনগোষ্ঠীৰ উঠি অহা প্ৰজন্মই নিজা ভাষা ব্যৱহাৰৰ সলনি বৰ্তমান অসমীয়া, হিন্দী আৰু ইংৰাজী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰতিহে আগ্ৰহী হৈ অহা দেখা যায়। মিচিং ভাষাত লিখিত সাহিত্য, ব্যাকৰণ, অভিধান, পাঠ্যপুথি প্ৰকাশ হৈছে। মিচিং ভাষাৰ ব্যৱহাৰগত বিশেষত্বলৈ লক্ষ্য ৰাখি ইউনেস্ক’ৰ প্ৰতিবেদনত বিপ্লৱপ্ৰায় ভাষা বুলি চিনাক্ত কৰিছে যদিও এই ভাষাত যথেষ্ট চিন্তা-চৰ্চা কৰা হৈছে। UNESCO ৰ ২০০৯ চনৰ প্ৰতিবেদন অনুসৰি ভাষাটো বৰ্তমান বিপ্লৱপ্ৰায় অৱস্থাত আছে যদিও বিকাশৰ ফাললৈ অগ্ৰসৰ হোৱাৰ বাবে এই ভাষাটোৰ ভাষিক স্থিতি Developing স্তৰত চিহ্নিত কৰিছে। আবাং, কাবানবোৰত থকা মৌলিক মিচিং শব্দবোৰক নৱ-প্ৰজন্মই বুজি নোপোৱা হৈছে। ভাষা অধ্যয়নৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি মিচিং ভাষাত আবাং, কাবানবোৰত থকা শব্দবোৰৰ অধ্যয়নৰ বাবে উপযোগী অভিধান প্ৰণয়নৰ লগতে ব্যাকৰণৰ বিভিন্ন দিশবোৰৰ ওপৰত গৱেষণা কৰিলে চহকী ভাষা ৰূপে মিচিং ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তিৰ উমান পোৱা যাব।

প্ৰাসংগিক গ্ৰন্থপঞ্জী :

কাগ্যুং, ভুগুমুনি (সম্পাদিত), *মিচিং সংস্কৃতিৰ আলোচ্য*, গুৱাহাটী, ১৯৮৯।
 টাইদ, টাবু, *A Dictionary of the Mising Language* All Mising Language Teacher’s Association, 1994.
 পাদুন, নাহেন্দ্ৰ, *মিচিং ভাষাৰ আভাস*, কৌস্তভ প্ৰকাশন, ডিব্ৰুগড়, ২য় প্ৰকাশ, ২০০৫।
 Pegu, Numal, *The Mishings of the Brahmaputra Valley*, National Library, Dibrugarh, 1981

Pegu, Peter, A History of the Mishing of Eastern India, Mishing Society of Mumbai, 1998

Taid, Tabu *Gompir Kumsung A Dictionary of the Mising Language*, ABILAC, North Guwahati, 2010

www.ethnologue.com.EGIDS Level

Mising is represented by a large, colored dot. When the population is unknown, a color-coded question mark appears at the bottom of the grid. When there are no known users, an X appears at the bottom of the grid. The color coding matches the color scheme used in the summary profile graphs on the navigation maps for the site. In this scheme, the EGIDS levels are grouped as follows :

- Purple = Institutional (EGIDS 0-4) — The language has been developed to the point that it is used and sustained by institutions beyond the home and community.
- Blue = Developing (EGIDS 5) — The language is in vigorous use, with literature in a standardized form being used by some though this is not yet widespread or sustainable.
- Green = Vigorous (EGIDS 6a) — The language is unstandardized and in vigorous use among all generations.

Ph.D. Thesis :

Doley, Dipok Kumar *Padam aru Pagro Upabhashar Ruptattva : Ek Baiparitymuulak Adhyayan*, Dibrugarh University, 2018. Unpublished.

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-128-133

মিচিংসকলৰ বৃনি নিঃতম : এটি চমু আলোচনা

ত্ৰিনয়ন দত্ত

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

লক্ষ্মীমপুৰ কেন্দ্ৰীয় মহাবিদ্যালয়, লখিমপুৰ, অসম

Email Id- trinayan483@gmail.com

সংক্ষিপ্ত সাৰ :

প্ৰাগ্‌ঐতিহাসিক কালৰে পৰা বিভিন্ন কাৰণত ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলত অৱস্থিত ‘অসম’ নামৰ ভূখণ্ডলৈ অনেক নৃগোষ্ঠীৰ আগমন ঘটিছিল। বিভিন্ন জাতি-জনজাতিৰ মিলন ক্ষেত্ৰ ৰূপে পৰিচিত এই অসমখন বাৰেবহনীয়া কৃষ্টি সংস্কৃতিৰে মহীয়ান। মিচিংসকল অসমত বসবাস কৰা খিলঞ্জীয়া ভূমিপুত্ৰসকলৰ ভিতৰত এটি অন্যতম জনগোষ্ঠী। এওঁলোকৰ সংস্কৃতিৰ পথাৰখন যথেষ্ট বহল। অনেক সাংস্কৃতিক উপাদানেৰে সমৃদ্ধ এই জনজাতিটোৰ জাতীয় সত্তা বাহক এটি অন্যতম সাংস্কৃতিক উপাদান হৈছে এওঁলোকৰ বৃনি নিঃতমসমূহ। এই বৃনি নিঃতমক এওঁলোকে কঃনিঃনাম বুলিও কয়। বৃনিঃতম বা কঃনিঃনাম মানে হ’ল নিচুকনি গীত। শিশুক নিচুকাবৰ কাৰণে গোৱা গীত হোৱাৰ বাবে সম্ভৱতঃ বিশ্বৰ প্ৰত্যেকখন সমাজতেই এই নিচুকনি গীতসমূহৰ প্ৰচলন আছে। এই গীতৰ নামকৰণ বেলেগ হ’ব পাৰে, কিন্তু ইয়াৰ উদ্দেশ্য সদায় একেই হয়।

মিচিং সমাজত বৃনি নিঃতমৰ এক বিশেষ মাদকতা আছে। কাৰণ পুৰুষতকৈ নাৰীসকলে এই সমাজত বিশেষ ভাৱে কাম কৰে বুলি জানিব পাৰি মাক নাথাকিলে কেঁচুৱাই বেছি আমনি কৰে। সেয়েহে তেওঁলোকে কেঁচুৱা ৰাখিবৰ বাবে এগৰাকী বিশেষ ছোৱালীক দায়িত্ব দিয়ে। যাক মিচিং সমাজত ‘নৌবুং’ বোলে। মিচিংসকল

বৰ্তমান অসমৰ বিশেষকৈ ডিব্ৰুগড়, তিনিচুকীয়া, শিৱসাগৰ, যোৰহাট, গোলাঘাট, ধেমাজি, লখিমপুৰ, কাৰ্বি আংলং, কামৰূপ জিলাৰ লগতে অৰুণাচল প্ৰদেশ আৰু নগাভূমিত বসবাস কৰি আছে। এই আলোচনাটিত এওঁলোকৰ বৃনি নিঃতমসমূহৰ স্বৰূপ, পৰিৱেশন শৈলী তথা বৰ্তমানে ইয়াৰ ব্যৱহাৰ কেনেধৰণৰ এনেবোৰ দিশৰ আলোচনা কৰা হ'ব। আলোচনাটি বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰে কৰিব বিচাৰিম।

সূচক শব্দ : মিচিং, বৃনি নিঃতম, নিচুকনি গীত, নৌবুং, কেঁচুৱা।

অৱতৰণিকা :

প্ৰাগ্‌ঐতিহাসিক কালৰে পৰা অনেকানেক কাৰণত অসমৰ ভূখণ্ডলৈ বিভিন্ন নৃগোষ্ঠী লোকৰ আগমন ঘটিছিল। সেয়েহে বিভিন্ন জাতি-জনজাতিৰ মিলন ক্ষেত্ৰ ৰূপে পৰিচিত অসমখনৰ সাংস্কৃতিক বৈচিত্ৰ্য বিচিত্ৰ। অনেক জাতি-জনজাতিৰ নিজস্ব সংস্কৃতিৰে সমগ্ৰ অসমৰ সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰখন ফলে-ফুলে জাতিষ্কাৰ কৰি তুলিছিল। বৃহত্তৰ অসমীয়া সংস্কৃতিক নিজৰ সাংস্কৃতিক সমলেৰে এক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অসমৰ খিলঞ্জীয়া জনজাতি মিচিংসকলো অন্যতম। তেওঁলোক সাংস্কৃতিক ভাবে অতিকৈ চহকী। অতীজৰে পৰা তেওঁলোকৰ মাজত নিজস্ব জাতীয় পৰম্পৰা তথা ঐতিহ্য বহন কৰি থকা এটি অন্যতম লোকগীত হ'ল এই 'বৃনি নিঃতম'সমূহ। এই বৃনি নিঃতম মানে হ'ল নিচুকনি গীত। শিশুক নিচুকাবৰ কাৰণে গোৱা গীত হোৱাৰ বাবে সম্ভৱতঃ বিশ্বৰ প্ৰত্যেকখন সমাজতেই এই নিচুকনি গীতসমূহৰ প্ৰচলন আছে। এই গীতৰ নামকৰণ বেলেগ হ'ব পাৰে, কিন্তু ইয়াৰ উদ্দেশ্য সদায় একেই হয়।

বিষয়ৰ পৰিসৰ :

এই আলোচনাটিত মিচিং সংস্কৃতিৰ বিশাল ক্ষেত্ৰখনৰ মাজৰ পৰা তেওঁলোকৰ সমাজৰ লোকসংস্কৃতিৰ এটি উল্লেখযোগ্য দিশ 'বৃনি নিঃতম'ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হ'ব।

বিষয়ৰ গুৰুত্ব আৰু উদ্দেশ্য :

বৃহত্তৰ অসমীয়া সংস্কৃতি গঠনত সাংস্কৃতিক ভাৱে চহকী এই মিচিংসকলৰ অৱদান প্ৰচুৰ পৰিমানে আছে। মিচিংসকলৰ কিছুমান নিজা সংস্কৃতি আছে, যি বোৰৰ জড়িয়েতে তেওঁলোকে আনৰ আগত সগৌৰৱেৰে নিজক পৰিচয় দিব পাৰে। অন্যান্য সাংস্কৃতিক উপাদানৰ দৰেই এই বৃনি নিঃতম বা কংনি নামসমূহেও এওঁলোকক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰে। মিচিংসমাজত বৃনি নিঃতমসমূহৰ এক সুকীয়া আসন আছে। বৰ্তমান সময়ৰ প্ৰেক্ষাপটত

বিভিন্ন কাৰণৰ বাবে এওঁলোকৰ কিছুসংখ্যক সাংস্কৃতিক সমল পাহৰণিৰ গৰ্ভত বিলীন হৈ যোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে। ই সমগ্ৰ জনজাতিটোৰ বাবেই এক পৰিতাপৰ বিষয়। এই প্ৰাচীন পৰম্পৰা, কৃষ্টি-সংস্কৃতিসমূহ ঐতিহ্য তথা পৰম্পৰা ৰক্ষাৰে অক্ষত ৰূপত বৰ্তাই ৰাখি নতুন প্ৰজন্মক বিশেষভাৱে এনে দিশসমূহৰ প্ৰতি আগ্ৰহী কৰা অতিকৈ প্ৰয়োজনীয় বিষয়। সেয়েহে এনে দিশৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এওঁলোকৰ এই বৃনি নিঃতমৰ বিষয়ে বিশ্লেষণ কৰা আৰু পদ্ধতিগত ভাৱে ইয়াক অধ্যয়ন কৰাই এই আলোচনাৰ গুৰুত্ব আৰু উদ্দেশ্য।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি :

উক্ত বিষয়টি অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হৈছে। বিষয়টিৰ সমল আহৰণৰ ক্ষেত্ৰত অভিজ্ঞ ব্যক্তি আৰু বিভিন্ন পুথি-পাঁজিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

বিষয়ৰ আলোচনা :

মিচিংসকল :

প্ৰাগ্‌ঐতিহাসিক কালৰে পৰা অসমৰ ভূখণ্ডলৈ আগমন ঘটা জনগোষ্ঠীসমূহৰ ভিতৰত এটি উল্লেখযোগ্য জনগোষ্ঠী হৈছে মিচিংসকল। এওঁলোক মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত। সাংস্কৃতিক ভাৱে যথেষ্ট চহকী এই জনগোষ্ঠীটোৰ ইতিহাস সম্পৰ্কে লিখিত নিদৰ্শন পোৱা নাযায় যদিও তেওঁলোকৰ ঐতিহ্য, পৰম্পৰা, সংস্কৃতি আদিবোৰৰ পৰা তেওঁলোকৰ ঐতিহাসিক স্থিতিৰ প্ৰমাণ পাব পাৰি। অসমৰ জনজাতীয় জনগোষ্ঠীসমূহৰ ভিতৰত মিচিংসকল হ'ল অসমৰ দ্বিতীয় সৰ্ববৃহৎ জনগোষ্ঠী। উজনি অসমত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰে আৰু বিভিন্ন উপনৈসমূহৰ পাৰে পাৰে বসবাস কৰা মিচিংসকল অতীতত অৰুণাচলৰ আদি জনগোষ্ঠী আছিল বুলি ক'ব পাৰি। বিভিন্ন পণ্ডিত, গৱেষকে ক'ব বিচাৰে যে, মিচিংসকল সোতৰ-ওঠৰ শতিকাতহে অৰুণাচলৰ পৰা অসমৰ ভৈয়াম অঞ্চললৈ নামি আহি অসমৰ নৈৰ পাৰত বাস কৰিছিলহি। নৈ কাষৰীয়া ঠায়েই মূলতঃ মিচিংসকলৰ বসতি স্থল। সেয়েহে ভৈয়ামলৈ নামি আহি এওঁলোকে প্ৰধানকৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ দুয়োপাৰে বসবাস কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

অসমৰ ভৌগোলিক মানচিত্ৰ অনুসৰি গোলাঘাট, যোৰহাট (মাজুলী), শিৱসাগৰ, ডিব্ৰুগড়, তিনিচুকীয়া, ধেমাজি, লখিমপুৰ আৰু শোণিতপুৰ (বিশ্বনাথ) জিলাক তেওঁলোকৰ প্ৰধান বাসভূমি হিচাপে উল্লেখ কৰিব পাৰি।

মিচিংসকলৰ 'বৃনি নিঃতম' :

এই বৃনি নিঃতম বা কং নিঃনাম সমূহ হ'ল নিচুকনি গীত। 'বৃ' মানে বৃনাম অৰ্থাৎ বোকাচাত লোৱা, 'নি' মানে নিঃনাম অৰ্থাৎ নিচুকুৱা, নিঃতম মানে হ'ল গীত। একেধাৰতে

ক'বলৈ হ'লে কেঁচুৱাই কান্দিলে মাক বা নীবুং ছোৱালীজনীয়ে কেঁচুৱাটোক বোকোচাত বান্ধি লৈ নিচুকাই গোৱা নিঃতম বা গীতকেই বৃনি নিঃতম বুলি কোৱা হয়। (নৰহ মিচিং সমাজত বৃনিঃ নিঃতমৰ এক বিশেষ মাদকতা আছে। কাৰণ পুৰুষতকৈ নাৰীয়ে এই সমাজত বিশেষ ভাৱে কাম কৰে বুলি জনা যায় আৰু কেঁচুৱাই যিহেতু মাকৰ লগতেই বেছি সংখ্যক সময় অতিবাহিত কৰে। সেয়েহে তেওঁলোকে কেঁচুৱা ৰাখিবৰ বাবে এগৰাকী বিশেষ ছোৱালীক দায়িত্ব দিয়ে। যাক মিচিং সমাজত 'নীবুং' বোলে।

পুৰুষৰ তুলনাত মহিলাসকল বেছি কৰ্ম ব্যস্ত বাবেই এওঁলোকে বেছি সংখ্যক সময় কেঁচুৱাৰ লগত কটাব নোৱাৰে। ফলত কেঁচুৱাৰ আমনি বাঢ়ি যায়। ঘৰ খনৰ প্ৰায় সকলো ধৰণৰ কামেই এওঁলোকে কৰে বা কৰিব পাৰে। হাবিৰ পৰা খৰি অনা, মাছ ধৰা, খৰি ফলা, ধান দোৱা, ধান মৰা, বনৰীয়া শাক-পাচলি বিচাৰি অনা আদিকে ধৰি নানান কামত দিনটো তেওঁলোক ব্যস্ত হৈ পৰে। সেয়েহে দিনটো মহিলাসকল ইমানেই ব্যস্ত হৈ পৰে যে, তেওঁলোকে ল'ৰা-ছোৱালী ওমলাবলৈ সময়েই নাপায়। বিশেষ কিছুমান কামৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকে নাবালক কেঁচুৱাবোৰক ঘৰতে এৰি থৈ যাব লগা হয়। মাক ঘৰলৈ অহা দেৰি হ'লে কেঁচুৱাটোৱে মাকক বিচাৰি ফেঁকুৰি ফেঁকুৰি কান্দে। সেইবাবে তেওঁলোকে ওচৰৰ প্ৰতিবেশী বা কোনো আত্মীয় লোকৰ পৰা এজনী কম বয়সীয়া ছোৱালী আনি ঘৰত ৰাখি লয় আৰু সেই ছোৱালী জনীয়েই কেঁচুৱাক ওমলায়। এনেদৰে ৰখা ছোৱালীক 'নীবুং' বুলি কয়। এই নীবুংবোৰেই কেঁচুৱাটিক নিচুকাই টোপনি আনিবলৈ চেষ্টা কৰে। মিচিং সমাজত সৰু ছোৱালীৰ বয়সৰ হিচাপ আনৰ আগত এনেদৰেও দিয়া দেখা যায়- 'ছোৱালীজনী নীবুং হোৱাই নাই বা নীবুং হ'ব পৰা হ'ল'। কিছুমান সময়ত এনে ছোৱালীৰ অভাৱত মিচিং তিৰোতাই বুকুত বা পিঠিত কাপোৰ বান্ধিও কাম কৰাৰ লগতে কেঁচুৱা ওমলোৱাও দেখিবলৈ পোৱা যায়। মাক-বাপেকৰ অনুপস্থিতিত কেঁচুৱাই কান্দিলে প্ৰকৃতি জগতৰ বিভিন্ন বস্তুৰ লগত ৰিজনি দি ছন্দময় ভাৱে এনে নিঃতম গাই কেঁচুৱাক ওমলাবলৈ চেষ্টা কৰে। এই নিঃতমসমূহৰ বেছি ভাগ নিঃতমেই এই নীবুংবোৰৰ মুখতেই সৃষ্টি হৈছিল বুলিব পাৰি। এনে নিঃতমসমূহত কেঁচুৱাক নানা ধৰণেৰে বুজনি দি নিচুকাবলৈ চেষ্টা কৰাৰ ওপৰিও কান্দি থকা কেঁচুৱাটিক কোনে কন্দুৱাইছে সিহঁতকো মাকৰ আগত কৈ প্ৰতিশোধ লোৱা কথাত বৰ্ণনা পোৱা যায়। বৃনি নিঃতম বা কঃনিলাম কেই ফাঁকি মানৰ উদাহৰণ-

কঃ অউৱা কাপ্লয়ক

পীকা আউৱা দীমাংদা

দী মূল কাপলাংকা দেই। (অই আশ্বিন গণেশ পেণ্ড)

ভাবাৰ্থ - মইনা তুমি নাকান্দিবা

কপৌ পোৱালি উৰিবৰ হোৱা নাই

উৰিলেই কান্দিবা দেই।

তেনেদৰে আকৌ —

কঅকী কাপনামদী

তাত্প তাদানী

তাতমান্লা দুংকানদাগ্ দেই।

ভাবাৰ্থ - কন মইনাৰ বিননি

সুৰীয়া সুমধুৰ

শুনিয়েই থাকিবৰ মন যায় দেই। (নৰহ

বৃনি নিঃতমৰ পৰিবেশন শৈলী :

প্ৰকৃত্যৰ্থত গীত গাও বুলি বা পৰিৱেশন কৰো বুলি এই গীত বা নিঃতম বিধ গোৱা নহয়। কেঁচুৱাৰ আমনিৰ ওপৰতহে ই নিৰ্ভৰশীল। কেঁচুৱাই যেতিয়া আমনি কৰে সেই সময়ত কেঁচুৱাটিক ওমলাবলৈ যি ধৰণৰ গীত মুখলৈ আহে তেনে গীতকে সুৰ লগাই পৰিৱেশন কৰে। শিশুৰ আমনি লাঘৱ হ'বৰ বাবে বা কান্দি থকা শিশুৱে নাকান্দিবৰ বাবে গোৱা এই গীত বিধ মুখ্যতঃ সুৰ প্ৰধান হয় বাবেই গীতসমূহক এক বিশেষ সুৰত পৰিৱেশন কৰে। এনে সুৰৰ নিৰ্দিষ্ট ধৰাবন্ধা সুৰ নাথাকিলেও গোৱা জনৰ ওপৰতেই ই নিৰ্ভৰ কৰে। স্বতঃস্ফূৰ্ত ভাবেই এনে বিশেষ সুৰ মনৰ পৰা প্ৰকাশিত হয়। শুৱলা সুৰ শুনিলে শিশুটি নিস্তদ্ধ হৈ বৈ দিয়ে। কেঁচুৱাৰ শিশুসুলভ মনটোক বুজি পাই গাওতাই সিহঁতৰ মনত আনন্দ আনিবলৈ বৰ ৰহন লগাই এনে গীতবোৰ পৰিৱেশন কৰে। বিভিন্ন উপমাৰে মুখৰিত এই গীতবোৰ একোখন চিত্ৰৰ দৰে হয়। এইবোৰ সিহঁতে বিশেষ একো বুজি নাপালেও শুনি শুনিয়েই এক বিশেষ নিচা লগাৰ দৰে টোপনি যায়। এটা শিশুক নিচুকাৰৰ বাবে এই গীত পৰিৱেশন কৰা শিল্পী গৰাকীয়ে প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন বস্তুৰ কথা বুজাবলৈ বিভিন্ন কৌশল প্ৰয়োগ কৰিবলগীয়া হয়। কেতিয়াবা গীত গোৱাৰ উপৰিও অভিনয় কৰি দেখুৱাইও শিশুটিক শান্ত কৰা দেখা পোৱা যায়। বৃনি নিঃতমত উপমাৰে প্ৰকৃতি জগতৰ বিভিন্ন বস্তুৰ তুলনাৰ সুন্দৰ নিদৰ্শন দেখা পোৱা যায়। এই নিঃতমৰ ভাৱ-ভাষা আৰু নিজস্ব সুৰে মিচিং সমাজত ইয়াৰ নিজা বৈশিষ্ট বহন কৰি আছে আৰু ভৱিষ্যতেও থাকিব।

উপসংহাৰ :

পৰিশেষত ক'ব পাৰি যে, মিচিংসমাজৰ এটি পৌৰাণিক তথা চিৰপৰিচিত নিঃতম হ'ল এই বৃনি নিঃতম। লোক পৰিৱেশ্য কলা হিচাপেও ইয়াৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। বৰ্তমান সময়ত বিভিন্ন কাৰণত এই বৃনি নিঃতমৰ প্ৰচলন মিচিং সমাজত কিছুপৰিমানে কম হৈছে

বুলি তেওঁলোকৰ সমাজৰে সচেতন ব্যক্তি বিশেষৰ পৰা জানিব পৰা গৈছে। ক্ষেত্ৰভিত্তিক অধ্যয়নৰ এটিৰ পৰা জানিব পৰা মতে, বৰ্তমানৰ পৰিবৰ্তনশীল সময়ত তথা ব্যস্তময় জীৱন আৰু আধুনিক শিক্ষিত সমাজত লাহে লাহে এই বৃদ্ধি নিঃতমসমূহৰ পৰিৱেশন প্ৰায় কমি আহিছে। সেয়েহে এই ক্ষেত্ৰত এনে নিঃতমসমূহৰ সংৰক্ষণ, চৰ্চা, ইয়াৰ কৰ্মশালা আদিৰ বৰ্তমান সময়ত খুৱাই প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছে। কোনো এটা জাতি বা জনজাতিৰ জাতীয় ঐতিহ্য তেতিয়াহে সক্ৰিয় তথা অক্ষুণ্ণ ৰূপত থাকে, যেতিয়া সেই নিৰ্দিষ্ট জাতি বা জনজাতিৰটোৰ সংস্কৃতি সৰল ৰূপত ব্ৰতী থাকে। সময়ৰ লগে লগে সকলোতে পৰিবৰ্তন আহে, ই এটা স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়া। কিন্তু পুৰণি পৰম্পৰা, ঐতিহ্য, লোক-সংস্কৃতি আদিক আওকাণ কৰি পৰিবৰ্তনৰ নামত কেৱল নতুনকেই আকোৱালি ল'লে আমাৰ জাতীয় সত্তাই নোহোৱা হ'ব। সেয়েহে বৰ্তমানৰ ধামধুমীয়াত আমাৰ ঐতিহ্য বহন কৰা এনে থলুৱা কৃষ্টি-সংস্কৃতিসমূহ যাতে নিঃশেষ হৈ নাযায়, নতুনৰ লগতে জাতীয় পৰম্পৰাও যাতে অটুট থাকে, সেই বিষয়ে আমাৰ সকলোৰে বহুখিনি কৰণীয় আছে। এনে কৰিলে আমাৰ বিশ্বাস যে, এই সকলো বিলাক ভৱিষ্যতলৈ অক্ষত ৰূপত অটুট থাকিব।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

মুখ্য উৎস :

নৰহ, নিৰ্মল। *মিচিং লোক সাহিত্য-সংস্কৃতি*। কৌস্তভ প্ৰকাশন। । মুদ্ৰিত।

পাদুন, নাহেন্দ্ৰ। *মিচিং লোক গীত, মিবু মিবু আঃবাং, মিচিং আগম্*। সংগ্ৰহ, সম্পা. আৰু অনুবাদ। কীবাং। ধেমাজি। । মুদ্ৰিত।

গৌন উৎস :

পাদুন, নাহেন্দ্ৰ। *মিচিং সংস্কৃতিৰ পটভূমি। মিচিং আগম্ কীবাং*। ধেমাজি। । মুদ্ৰিত।

পেগু, জুৱেল। *মিচিং সমাজ সংস্কৃতি আৰু পৰম্পৰা*। ৰঙনৈ প্ৰকাশন লখিমপুৰ। । মুদ্ৰিত।

কুলি, জৱাহৰ জ্যোতি। *মিচিং সংস্কৃতি*। দ্বিতীয় খণ্ড। কৌস্তভ প্ৰকাশন। ডিব্ৰুগড়। । মুদ্ৰিত।

সূচক আৰু সমল ব্যক্তিৰ পৰা কিছুমান তথ্য সংগ্ৰহ কৰা হৈছে।

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-134-144

সমন্বিত অসমীয়া সমাজ : জিকিৰৰ বিশেষ উল্লিখনেৰে

চৈয়দা চেমিমা আহমেদ

গৱেষক, আধুনিক ভাৰতীয় ভাষা আৰু সাহিত্য অধ্যয়ন বিভাগ,

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

syedasemimaahmed2013@gmail.com

সংক্ষিপ্তসাৰ :

ব্যক্তিৰ সমষ্টিয়েই সমাজ। মানুহ সামাজিক জীৱ, সমাজ পাতি বসবাস কৰাই মানুহৰ আদিতম বাসনা। বৰ্তমান ভাৰতবৰ্ষত বাস কৰা জাতিসমূহৰ আদিম পূৰ্ব পুৰুষে এই দেশৰ মাটিত বিভিন্ন সময়ত, বিভিন্ন জাতি জনগোষ্ঠীৰ মানুহ বিভিন্ন দিশৰ পৰা আহি নিজৰ নিজৰ সংস্কৃতিলৈ বসবাস কৰিছিল। ভাৰতীয় সংস্কৃতি বহুতো বৈশিষ্ট্য সম্পন্ন জাতিৰ সমন্বয়ৰ মধুৰ পৰিণতি। ভাৰতীয় সমাজ সংস্কৃতিৰ দৰে অসমীয়া সমাজ সংস্কৃতিৰো বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত একতাই ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য। ধৰ্মীয় সহিষ্ণুতা, সাম্প্ৰদায়িক সম্প্ৰীতি আৰু বিভিন্ন আৰ্থ সামাজিক উপাদান গ্ৰহণেৰে অসমীয়া সমাজে এক ঐতিহ্য বহন কৰি আহিছে। অসমত ছয়শ বছৰ ৰাজত্ব কৰা আহোম আৰু বিভিন্ন সময়ত দেশ জয় কৰিবলৈ হওঁক বা যুদ্ধ বন্দী হিচাপেই হওঁক বা ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ অহা ইছলাম ধৰ্মী লোক সকলেও এই দেশৰ সমাজ সংস্কৃতিৰ লগত একাত্ম হৈ বৰ অসম গঢ়িলে। হিন্দু-মুছলমানৰ সম্প্ৰীতিত সকলোৱে এক মুখে অসমখনক শংকৰ-আজানৰ দেশ বুলি গৌৰবেৰে ক'বলৈ ধৰিলে। শংকৰ-আজানে জাতি-ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে সকলোকে একেডালি সুতাৰে বান্ধিবলৈ যত্ন কৰিছিল। মানুহৰ মাজৰ বিভেদকামী শক্তিক ৰোধ কৰাৰ বাবে

দুয়োজনাই প্ৰাণে প্ৰাণে চেষ্টা কৰিছিল। পূৰ্বৰে পৰা সাম্প্ৰতিক সময়লৈ কিদৰে শংকৰ-আজানৰ জীৱন দৰ্শনে অসমৰ সমাজ জীৱনত ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে তাকেই এই গৱেষণা পত্ৰিকাখনত উপস্থাপন কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

সূচক শব্দ : সমন্বিত অসমীয়া সমাজত হিন্দু-মুছলমানৰ সম্প্ৰীতি জিকিৰৰ উল্লিখনেৰে।

প্ৰস্তাৱনা :

ব্যক্তিৰ সমষ্টিয়েই সমাজ। মানুহ সামাজিক জীৱ, সমাজ পাতি বসবাস কৰাই মানুহৰ আদিতম বাসনা। বৰ্তমান ভাৰতবৰ্ষত বাস কৰা জাতিসমূহৰ আদিম পূৰ্ব পুৰুষে এই দেশৰ মাটিত বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীৰ মানুহ বিভিন্ন দিশৰ পৰা আহি নিজৰ নিজৰ সংস্কৃতিলৈ বসবাস কৰিছিল। ভাৰতীয় সংস্কৃতি বহুতো বৈশিষ্ট্য সম্পন্ন জাতিৰ সমন্বয়ৰ মধুৰ পৰিণতি। ভাৰতীয় সমাজ সংস্কৃতিৰ দৰে অসমীয়া সমাজ সংস্কৃতিৰো বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত একতাই ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য। ধৰ্মীয় সহিষ্ণুতা, সাম্প্ৰদায়িক সম্প্ৰীতি আৰু বিভিন্ন আৰ্থ সামাজিক উপাদান গ্ৰহণেৰে অসমীয়া সমাজে এক ঐতিহ্য বহন কৰি আহিছে। অসমীয়া সংস্কৃতি হৈছে বিভিন্ন জাতি-উপজাতিৰ সাংস্কৃতিক উপাদানসমৃদ্ধ এক যৌগিক সংস্কৃতি।

অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা :

বৰ্তমান সময়ত সমন্বিত অসমীয়া সমাজখনৰ ইতিহাস পুনৰাই অধ্যয়ন কৰাৰ প্ৰাসংগিকতা আহি পৰিছে। শংকৰ-আজানৰ দেশ অসমখন হিংসা, বিদ্বেষ গোষ্ঠীগত সংঘৰ্ষই জুৰুলা কৰি পেলাইছে। সেয়েহে আমাৰ ক্ষুদ্ৰ গৱেষণা পত্ৰৰ মাজেৰে শংকৰ-আজানৰ দেশ অসমৰ সংমিশ্ৰিত সংস্কৃতি, ভাষা, সাহিত্য ইত্যাদিৰ সম্যক ধাৰণা পুনৰাই স্মৰণ কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হ'ল।

অধ্যয়নৰ পৰিসৰ :

অসমীয়া সমাজ ব্যৱস্থা অতিকৈ উন্নত। অসমীয়া মানুহ সংস্কৃতিবান, উদাৰ, মানৱতাবোধ, ভাতৃত্ববোধ আৰু সম্প্ৰীতি তথা সমন্বয়ৰ আদৰ্শৰে আদৰ্শায়িত। তেওঁলোকে অতীজৰে পৰা হিংসা, বিদ্বেষক-আশ্ৰয় তথা প্ৰশ্ৰয় দিয়া নাই। এই অসমখনতে শংকৰ-আজানৰ নিচিনা মহৎ আদৰ্শৰে মহিমামণ্ডিত পুৰুষৰ জন্ম তথা পদাৰ্পণ। কিন্তু পৰিতাপৰ বিষয় যে এই পুৰুষ দুজনাৰ আদৰ্শ বৰ্তমান সময়ত কিছু পৰিমাণে স্তান হোৱা দেখা গৈছে। গতিকে সময় থাকোতে পুৰুষ দুজনাৰ আদৰ্শক আকৌ এবাৰ নতুন প্ৰজন্মৰ মাজলৈ নিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। এই অধ্যয়নৰ পৰিসীমাত জিকিৰৰ বিশেষ উল্লেখ কৰা হৈছে।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি :

এই ক্ষুদ্ৰ পৰিসৰৰ গৱেষণা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোতে মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হৈছে। কিছু ক্ষেত্ৰত ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নো কৰা হৈছে। আলোচনাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়

তথ্য হিচাপে আজান পীৰ ৰচিত 'জিকিৰ' লোৱা হৈছে। প্ৰসঙ্গৰ বাবে বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ সহায় লোৱা হৈছে।

আৰম্ভণি :

সমন্বিত অসম - প্ৰাচীন কালৰে পৰা অসমৰ সমাজ জীৱন ধৰ্মনিৰপেক্ষ আৰু ধৰ্মীয় সহিষ্ণুতাৰ আধাৰত প্ৰতিষ্ঠিত। সময়ে সময়ে বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা মানুহ আহি অসমৰে অসমীয়া হৈ পৰিল। ১২২৮ খৃঃৰ পৰা ১৮২৬ খৃঃ লৈ দুটা বৃহৎ জনগোষ্ঠীয়ে অসমত অসমীয়া বৰ ভঁৰাললৈ মাণিকী মাধুৰীৰে ঠাঁহ খুৱালে। সেই দুটা জনগোষ্ঠী হ'ল তাই আহোম আৰু ইছলাম ধৰ্মী লোকসকল। আহোম সকলে অসমলৈ আহি ইয়াৰ থলুৱা সংস্কৃতিৰ ৰীতি-নীতি গ্ৰহণ কৰিলে, ইছলাম ধৰ্মী লোকসকলেও তাৰে বহুখিনি গ্ৰহণ কৰি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিশালতাৰ লগত মিলি গ'ল। গীতে মাতে কথাই বতৰাই গোষ্ঠীগত স্বকীয় বৈশিষ্ট্য হানি নোহোৱাকৈ মৌলিক উপাদান নজহিল, নপমিল, ফলত দেখ-দেখকৈ অসমীয়া সংস্কৃতি জাকতজিলিকা হৈ ৰ'ল। ঐক্য সংহতি প্ৰগতিৰ বাটো মুকলি হোৱাৰ উপক্ৰম হ'ল। মধ্যযুগৰ সাংস্কৃতিক জাগৰণে অসমীয়া সমাজলৈ বৈচিত্ৰৰ মাজেদি ঐক্য আনি দিলে। মহান প্ৰতিভাশালী শংকৰদেৱৰ নেতৃত্বই এই ক্ষেত্ৰত শক্তিশালী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। ফলশ্ৰুতিত অসমত এখন উদাৰ আৰু শ্ৰেণীহীন সমাজ ব্যৱস্থা গঢ় লৈ উঠিল। গাৰোৰ গোবিন্দ আতৈকে প্ৰমুখ্য কৰি নগাৰ নৰোত্তম, ভোটৰ দামোদৰ, কৈৱৰ্ত্তৰ পূৰ্ণানন্দ কছাৰীৰ ৰসাই-বলাই, আহোমৰ নৰ-হৰি, মুছলমানৰ ছান্ধুখাঁ আদি উদাৰ ভক্ত আতৈহঁতক লৈ এক শ্ৰেণীহীন বৰ অসম গঢ়াৰ প্ৰক্ৰিয়া সূচনা কৰিলে। এক হৰি নাম ধৰ্মৰ আমোঘ বাণীৰে অসমৰ আকাশৰ পৰা অসূয়া-অপ্ৰীতি, উচ্চ-নীচ, অস্পৃশ্যতাৰ কলা ডাৱৰ আঁতৰাই এক মুক্ত আকাশৰ তলত জাতি-ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে সকলোকে নামঘৰৰ একেখন চোতালত বহুৱাই মহামিলনৰ তীৰ্থভূমি গঢ়িলে—

‘কিৰাট কছাৰী সাঁচি গাৰো মিৰি

যৱন কথা গোৱাল

অসম মুলুক ৰজত তুৰুক

কুৰাচ ল্লেচ চাণ্ডাল।’ (ভাগৱত ২।।৫৩)

শংকৰদেৱৰ ভক্তি ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ তথা প্ৰসাৰৰ ফলত অসমত এক উদাৰ-নৈতিক ধৰ্মীয় সহনশীলতাই গঢ় লৈ উঠিছিল। মেদিনী চৌধুৰীয়ে কৈছে—

“আসাম কামৰূপৰ ঋষিতুল্য পুৰুষ শংকৰদেৱৰ দিনত বৰপেটা অঞ্চলৰ গাঁৱত

হিন্দু-মুছলমান উভয় ধৰ্ম লোকেই ওচৰা-ওচৰিকৈ বাস কৰিছিল। জনৈক বগা

যবন আৰু বৈষ্ণৱৰ মাটিৰ সীমাৰ বিবাদ মীমাংসা কৰাৰ কাহিনী চৰিত পুথিত

আছে। শংকৰদেৱৰ প্ৰতিষ্ঠিত নামঘৰ ইছলামৰ মছজিদৰ দৰেই এটা সামাজিক প্ৰতিষ্ঠান মাত্ৰ। নামঘৰৰ সমূহীয়া জাতি নিৰ্বিশেষে অৰ্চনাতো ইছলামী প্ৰাৰ্থনাৰ অনুকৃতি অনুভূত হয়।” (চৌধুৰী, মেদিনী, ১৯৮২, পৃ. ৩৩)

আহোম সকলেও স্বৰ্গদেউ চুকাফাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ইতিহাসৰ বুকুত ছয়শটি বছৰ অসমত ৰাজত্ব কৰি নানা দিশৰ পৰা এক সুস্থ বাতাবৰণ গঢ়ি তুলিছিল। আহোমৰ ৰাজত্বৰ কালতে ১৭ শতিকাৰ আৰম্ভণিতে বাগ্‌দাদৰ পৰা পীৰ শ্বাহমিৰাণ (শেষলৈ আজান পীৰ নামেৰে জনাজাত হয়) অসমলৈ আহিল। অৱশ্যে শ্বাহ মিৰাণ অসমলৈ অহাৰ বহু আগতে অসমত ইছলাম ধৰ্মী লোকসকলৰ আগমন ঘটিছিল। ১২০৫ চনত মহম্মদ বিন বখতিয়াৰ খিলিজীয়ে অসমত সামৰিক অভিযান চলাৱাৰ পূৰ্বে ইছলাম ধৰ্মাৱলম্বী কোনো লোক অসমত থকাৰ ইতিহাসত প্ৰমাণ পোৱা নাযায় যদিও, কিছু কিছু ইছলাম ধৰ্মী লোক তাৰ পূৰ্বেই ভাৰতবৰ্ষৰ এই পূৰ্বাঞ্চললৈ আহি বসবাস কৰিবলৈ লৈছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপি অনুসৰি বখতিয়াৰৰ তুৰ্কী বাহিনীৰ অন্ততঃ কিছু সৈন্যই আত্ম-সমৰ্পন কৰিছিল আৰু সেই আত্মসমৰ্পনকাৰী সকলেই অসমৰ প্ৰাচীন মুছলমান অধিবাসী।

অসমলৈ মুছলমানে কৰা বিভিন্ন অভিযানৰ ফলত মুছলমান যুদ্ধবন্দী ইয়াত ৰৈ যোৱাৰ উপৰিও কিছু সংখ্যক মুছলমান লোক গৌড়, বিহাৰ আদিৰ পৰা আহি বসতি কৰিবলৈ লোৱাৰ লগতে ইয়াৰ কিছু থলুৱা লোকেও যে ইছলাম ধৰ্মলৈ অসমৰ মুছলমানৰ সংখ্যা বৃদ্ধি কৰিছিল সেইটো ঐতিহাসিক সত্য কথা, বাহিৰৰ পৰা অহাই হওঁক যুদ্ধ বন্দীয়েই হওঁক বা ধৰ্মান্তৰ গ্ৰহণকাৰী থলুৱা মুছলমানেই হওঁক অসম দেশৰ এই মুছলমান সকল আচাৰে-বিচাৰে, আহাৰে-বিহাৰে, কথাই-কামে সম্পূৰ্ণ অসমীয়া প্ৰজা হৈ পৰিছিল। আনকি এই মুছলমান লোকসকলৰ কোনোৱেই লগত তিৰোতা অনা নাছিল। তেওঁলোকে ইয়াৰে ছোৱালী বিয়া-বাৰু কৰাই ইয়াত ঘৰ সংসাৰ কৰি ৰৈ গৈছিল, ফলত হিন্দু-মুছলমানৰ সংমিশ্ৰণৰ সংস্কৃতিৰে অসম পৰিপূৰ্ণ হৈ পৰিছিল আৰু মুছলমান সকলো হাড়ে-হিমজুৰে অসমীয়া হৈ গৈছিল। আনকি স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনত (১৬৯৬-১৭১৪ খৃঃ) দেশ গঢ়িবলৈ ৰজাই বিশেষ পাৰদৰ্শিতা থকা কিছু লোক ভাটী দেশৰ পৰা আমাৰ দেশলৈ নিগাজীকৈ আনিছিল। ইয়াত আঠোটা মুছলমান পৰিয়াল আছিল। (ক) ফাচী পঢ়ীয়াৰ, (খ) আখৰ কটীয়া, (গ) শিলকটীয়া, (ঘ) গুণাকটীয়া, (ঙ) খনিকৰ, (চ) নেগেৰীয়া, (ছ) দৰ্জী, (জ) জোলা। কলিয়াবৰৰ যুদ্ধত মুছলমান সেনাপতি তুৰ্বকে ১৫৪৩ চনত পোন প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে বঙ্গদেশৰ পৰা বন্দুক আনি এই যুদ্ধত ব্যৱহাৰ কৰে। ইয়াৰ আগতে অসমত বন্দুক সজা হোৱা নাছিল। ইয়াৰ পিছত এই বন্দুক চাই ৰজাঘৰীয়া কাৰিকৰে বন্দুক সাজিবলৈ লয়।

গদাধৰ সিংহই মুছলমান ৰজাৰ মাটি জৰীপ কৰা প্ৰথা ভাল দেখি বঙ্গদেশৰ পৰা অভিজ্ঞ লোক অনাই সেই প্ৰথাৰে সমগ্ৰ দেশত জৰীপ কৰিছিল। ঔৰংজেবৰ তৃতীয় পুত্ৰই

আহোম ৰজা জয়ধ্বজ সিংহৰ জীয়াৰী ৰমণী গাভৰুক (বহমত কানু) বিয়া কৰোৱাৰ কাৰণে মাজে মাজে আহোম ৰজালৈ উপটোকন আদি পঠাইছিল। একেদৰে মোগল ৰজাঘৰীয়াৰ নানা সামগ্ৰীৰ অসমৰ ৰজাঘৰতো প্ৰচলন হৈছিল। মীৰজুমলাৰ লগত অসমলৈ পাঁচজন পীৰ আহিছিল। ১৬৮৭ চনত ৰঙা মাটিত হুচেনছাহে সজোৱা মছজিদকে আৰম্ভ কৰি অসমত লাহে লাহে কেইবাটিও মছজিদ আৰু দৰগাহ নিৰ্মাণ হ’বলৈ ধৰিলে। মছজিদৰ গম্বুজ আৰু মিনাৰ আদিয়ে মোগল স্থাপত্যবিদ্যাৰ নিদৰ্শন অসম দেশত প্ৰৱৰ্তালে। মুছলমান পীৰ-ফকীৰ, মোল্লা-মুণ্ডি আৰু মৌলবীৰ সংখ্যা বঢ়াৰ লগে লগে অসমীয়া হিন্দু সমাজতো এওঁলোকৰ প্ৰভাৱ পৰিবলৈ ধৰিলে। মৌলবীৰ দোৱা পঢ়া পানী, তাবিজ-মাদলি আদিৰ সম্ভাৰেৰে ভূত-প্ৰেত, খেতৰ, পিশাচ খেদোৱাত হিন্দুসকলে বিনা দ্বিধাই ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ল’লে; আনকি বিপদ-আপদ খণ্ডনৰ কাৰণে দৰগাহ আৰু মছজিদতো মম একোডাল মানস কৰি আগবঢ়োৱা প্ৰথা এতিয়াও বিদ্যমান।

উদাৰ অসমীয়াই আনকি মুছলমান সকলৰ খোৱা-বোৱাৰো কিছু গ্ৰহণ কৰিলে। ঘিউৰ গোস্ক ল’ব নোখোজা অসমীয়া সমাজত খানা-পিনাত পোলাও, কোৰ্মা, কোপ্তা, কাবাব, মোগলাই পৰঠা, চেৱেই, হালোৱা আদি সোমাই পৰিল। মুছলমান সকলেও খাৰ, বিভিন্ন টেঙা, বতা তথা শাক-পাচলিক নিজৰ খাদ্যত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিলে।

সংগীত তথা বাদ্যযন্ত্ৰত ফৰ্মুদ আলী, কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহ ৰজাঘৰীয়া গায়ন-বায়নৰ ওপৰত ওজা আছিল। কাৱালী, খেয়াল, গজল বাদ্যযন্ত্ৰ চেতাৰ আদিও অসমীয়া সমাজে আকৌৱালি ল’লে। জোতা, আতৰ, গোপালজল, হুকা, ইজাৰ বান্ধ, পিকদানী, আতৰ দানী, দলিচা, চামিয়ানাৰ ব্যৱস্থাও হ’ল।

ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো বহুতো আৰবী, ফাচী শব্দ অসমীয়াই বিনা দ্বিধাই আকৌৱালি ল’লে। যেনে-আইন (আৰবী), আইনা (ফাচী), আঙ্গুৰ (ফাচী), আচমন (ফাচী), আদালত (ফাচী), আচল (আৰবী), আতৰ (আৰবী), ৰব্ব (আৰবী), জিন্দা (উৰ্দু), জোৰ (ফাচী), মুলুক (আৰবী) ইত্যাদি ইত্যাদি।

ত্ৰয়োদশ শতিকাত হেম সৰস্বতীয়ে প্ৰাাদ চৰিত পুথিত নফৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। চতুৰ্দশ শতিকাত মাধৱ কণ্ডলীয়ে ৰামায়ণত দোকান, বজাৰ, হাজাৰ ইত্যাদি শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। পঞ্চদশ শতিকাত মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে তেখেতৰ বৰগীতত মুলুক, জিজিৰ, দেৱান, হাৰামখোৰ ইত্যাদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। একেদৰে বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা অহা মুছলমান লোকসকলেও অসমীয়া ভাষা সংস্কৃতিক আপোন কৰি লৈছিল। আনকি আজান পীৰৰ জিকিৰতো বিভিন্ন বৈষ্ণৱ পদ-পুথি শব্দ সোমাই পৰিছে, যেনে-কাণ্ডাৰী, গৃহবাস, চাৰিযুগ, চাৰিমুঠি, চাৰিবেদ, বিষয়, ভকত, ভৱনদী, মানবী জনম, সন্ত, চৈধ্য শাস্ত্ৰ ইত্যাদি ইত্যাদি।

অসম তথা ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনতো মুছলমানসকলে অতি আন্তৰিকতাৰে যোগদান কৰিছিল। দিল গাঁওবুঢ়াৰ নাতিয়েক বাহাদুৰ গাঁওবুঢ়াই হাতীদাঁতৰ ফণি, সফুৰা আৰু পাটী তৈয়াৰ কৰি শিল্পী সুলভ প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিছিল আহোম ৰাজত্বত। ইছমাইল চিদ্দিক ওৰফে বাঘ হাজৰিকাই পালি সেনাপতিৰূপে অসমীয়াৰ হৈ মোগলৰ বিৰুদ্ধে শৰাইঘাটৰ যুঁজ কৰাটো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ঐতিহাসিক ঘটনা। এনেদৰেই হিন্দু-মুছলমানৰ সংমিশ্ৰণত অসমীয়া সমাজ সংস্কৃতি জাকত জিলিকা হৈ পৰিছে।

সম্প্ৰীতিৰ সাধক আজান পীৰৰ জিকিৰত মানৱতাবাদ আৰু সমন্বয় :

মানৱ দৰদী শ্বাহ মিৰাণ বা আজান পীৰে ১৭ শতিকাৰ আৰম্ভণিতে বৈষ্ণৱ গুৰুজনাৰ আৰ্হিৰে প্ৰায় দুশবছৰৰ পিছত বাগদাদৰ পৰা আহি অসমৰ মাটি-পানী সংস্কৃতিক নিজৰ কৰি লৈ জাতীয় জীৱন অধিক সমৃদ্ধ কৰিলে। তেওঁ ইছলাম ধৰ্মৰ বাণী বিলাবলৈ আহিছিল। অসমলৈ আহি অসমীয়া ভাষা, অসমীয়া ভাষাৰ জতুৱাঁ ঠাচ, উপমা-যোজনা ইয়াৰ প্ৰকাশ অভিযোজনাৰ লগত একাত্ম হৈ পৰিছিল। শংকৰদেৱে যিদৰে নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰোঁতে নাম, কীৰ্তন, বৰগীত, অংকীয়া ভাওনা আদিকে মুখ্য সমল হিচাপে লৈছিল, আজান পীৰেও জিকিৰকে মুখ্য আহিলা হিচাপে লৈছিল। সেই সময়ৰ মানুহখিনিৰ গীত-মাতৰ প্ৰতি ধাউতি আছিল সেইবাবে আজান পীৰেও অসমীয়া ভাষা শিকি ওজাপালি, দেহবিচাৰৰ গীত, বিয়ানাম আদিৰ আধাৰত ভক্তিমূলক জিকিৰ ৰচনা কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত নীল বৰগোহাঞিয়ে জিকিৰৰ বিষয়ে এনেদৰে কৈছে—

“আজান ফকিৰে অসমীয়া ভাষা আয়ত্ব কৰাৰ পিছত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ আৰ্হিত যি জিকিৰ গীত ৰচনা কৰিছিল সেই গীত আৰু ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় কামবিলাক আলোচনা কৰোঁতে ইছলাম ধৰ্মীয় ৰাইজৰ উপৰিও হিন্দু ধৰ্মৰ ৰাইজেও তাত গৈ ধৰ্ম সম্পৰ্কে তত্ত্ব গধুৰ আলোচনাত অংশ লৈছিল। উল্লেখ কৰিব পাৰি যে আজান পীৰে এনে আলোচনাৰ মাধ্যমেৰে দুয়োটা সম্প্ৰদায়ৰ মাজত মধুৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলাৰ এটা মহান প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। অসমত ইছলাম ধৰ্মৰ প্ৰসাৰত সাধন কৰিবলৈ হ’লে দুয়ো ধৰ্মৰ লোকৰ মাজত মধুৰ সম্পৰ্ক যে অতিশয় প্ৰয়োজন তাক পীৰজনেও বুজি পাইছিল। সেইটোৱেই হৈছে সাধকজনৰ দূৰদৰ্শিতাৰ আন এটি নিদৰ্শন।” (ছছেইন, ইছমাইল, ২০০৮, পৃ. ৬১)।

আজান পীৰ ৰচিত জিকিৰে ইছলামৰ তত্ত্বক আঁকোৱালি লোৱাৰ উপৰি থলুৱা গীত-মাতৰ প্ৰভাৱত এক সুকীয়া অসমীয়া ভক্তিবাদী গীতৰ চৰিত্ৰ গ্ৰহণ কৰিছিল। সেয়া সম্ভৱ হৈছিল জিকিৰৰ ভাষা, গঠন প্ৰণালী, উপমা শব্দ আদিৰ মাজেৰে। তেওঁ আল্লাক ‘ব্ৰহ্ম’ আৰু ‘নিৰঞ্জন’ৰ ৰূপত তুলি ধৰি জিকিৰত গাইছিল—

‘ব্ৰহ্ম নাম য’তে থাকে লক্ষ নাম তাত খাটে

বিনা মুৰ্শীদে নেদেখে তাক
দিলৰ মাজে দম তাতে খেলে নিৰঞ্জন
গগন মন্দিৰ কৰি বহা।’

(ছছেইন, মুহিবুল, ১৯৭৯, পৃ. ১২০)

জিকিৰসমূহে অসমৰ থলুৱা গীত-মাতৰ অনেক সমল বুটলি লৈছে। এই সন্দৰ্ভত কবি সাহিত্যিক নৱকান্ত বৰুৱাৰ এষাৰ কথা প্ৰাধান্যযোগ্য—

“আজান পীৰৰ গীতৰ ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত কোনো তুৰস্ক শক্তিৰ প্ৰভাৱ নাই। বাগদাদৰ পৰা পোনেই অসম আহোম ৰাজ্য। ইছলাম ধৰ্মৰ কথাহে আছে, শাসনৰ কথা নাই, তাত অসমীয়া দেহবিচাৰৰ গীতৰ অবয়ৱটো ধৰা পৰে, আনকি বিহুত গোৱা ‘কেলেই ফুলিলি ৰূপহী মদাৰ এ’ গীতটোত জিকিৰত এটা আধ্যাত্মিক ভাৱ সোমোৱাই লৈছিল শ্বাহ মিলানে।” (বৰুৱা, নৱকান্ত (অনু.), ১৯৬৪, পৃ. ২)

জিকিৰ শব্দৰ অৰ্থ হৈছে জপ বা কীৰ্তন। জিকিৰৰ মূল বিষয়বস্তু বা মূল তত্ত্ব হৈছে ইছলাম ধৰ্মৰ পৱিত্ৰ গ্ৰন্থ কোৰআন শ্বৰীফৰ সাৰমৰ্ম সাধৰণ নিৰক্ষৰ জনক সহজ সৰল ৰূপত দিয়াটো।

ছবুল ৰাতনে বিল ইমান- স্বদেশ প্ৰেম হৈছে ইমানৰ অঙ্গ স্বৰূপ, শান্তিপ্ৰিয় ইছলাম ধৰ্মই সদায়েই কৈ আহিছে, বিশ্বৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ ধৰ্ম হৈছে মানৱ ধৰ্ম, ভাতৃত্ববোধ, একতাবোধ, মানৱ চৰিত্ৰৰ অমূল্য সম্পদ। বিশ্ব ভাতৃত্ব আৰু মানৱ বন্ধন অতি দৃঢ় অতি পৱিত্ৰ। ইছলাম ধৰ্ম এনে এটি ধৰ্ম যি সকলোকে আঁকোৱালি ল’ব পাৰে, ক্ষমাও কৰিব পাৰে, কোৰাণ হাদিছত উল্লেখ আছে যিজন মানুহৰ মুখৰ পৰা, কৰ্মৰ পৰা জীৱ জগতৰ কোনোও কষ্ট নাপায়, তেওঁৰেই মুছলমান, আচলতে ধৰ্ম যিয়েই নহওঁক মানৱ প্ৰেম তথা জীৱ জগতৰ প্ৰেমেই মূল বিষয়। যি মানুহে মানুহৰ অপকাৰ কৰিব বিচাৰে তেনে মানুহ প্ৰকৃত অৰ্থত ধাৰ্মিক হ’ব নোৱাৰে।

জিকিৰৰ বাণীবোৰত, সুৰবোৰত মানৱপ্ৰেম স্পষ্ট। আজান পীৰে সহনশীলতা, পাৰস্পৰিক শ্ৰদ্ধা, আন্তৰিকতাৰে জীৱন নিৰ্বাহৰ বাবে সকলোকে আহ্বান কৰিছিল। সেয়ে মহেশ্বৰ নেওঙে কৈছিল— “বাৰকুৰি বৰগীত, তেৰকুৰি ফকঁৰাৰ দৰে আঠকুৰি জিকিৰ অসমীয়া ভাষাৰ অমূল্য সম্পদ।” (নেওগ, মহেশ্বৰ, ২০০৮, পৃ. ৩২)

পীৰ জনাই ইছলাম ধৰ্মৰ সাৰতত্ত্ব শিকাবলৈ লোৱাৰ সময়ত সহিষ্ণুতা আৰু উদাৰতাৰে সকলোকে সমান চকুৰে চোৱাৰ শিকনি দিছিল।

‘মোৰ মনত ভেদ   ভাব নাই ঔ আল্লা
মোৰ মনত ভেদ ভাব নাই
হিন্দু কি মুছলমান   এক আল্লাৰ ফৰমান

আখৰত একে আল্লাৰ নাম।।
হিন্দুক জ্বলাব মোমিনক গঢ়িব
খাকৰ তন খাকত মিলাব
ফৰিঙৰে দেখি শালিকি পাগলে
চিতে টলেবেলে কৰে।।’

(মালিক, চৈয়দ আব্দুল, ২০০৩, পৃ. ১১২)

হিন্দু-মুছলমানৰ সাম্প্ৰতিক সম্প্ৰীতিৰ দলিল স্বৰূপ উক্ত জিকিৰ ফাকি। আজান পীৰৰ ধৰ্মীয় শংকীৰ্ণতাৰ দৃষ্টিভংগী নাই, বৰঞ্চ এক বহল দৃষ্টিকোণৰ পৰা হিন্দু-মুছলমানক একেজন আল্লা বা ঈশ্বৰৰ সন্তান বুলি কৈছে। মুছলমান বা ইছলাম ধৰ্মী লোক এজনৰ মৃত্যু হ’লে যেনেকৈ তেওঁক দফন বা কবৰস্থ কৰাৰ প্ৰথা আমাৰ সমাজত আছে তেনেদৰে হিন্দু ধৰ্মাৱলম্বী লোক এজনৰ মৃত্যুত তেওঁক দাহ কৰাৰ প্ৰথা আমাৰ সমাজত আছে, গতিকে পীৰে কৈছে হিন্দু-মুছলমান উভয়ৰে মৃত্যুৰ পিছত মাটিৰ দেহ মাটিত পৰিণত হ’ব, আত্মা পৰমাত্মাত বিলীন হ’ব। মানুহৰ মৃত্যুই মানুহক খেদি লৈ ফুৰে যেনেকৈ ফৰিঙকে দেখি শালিকীয়ে উত্ৰাৱল হৈ পৰে, সেইদৰে যমদূতে আমাৰ পিছ নেৰে, সময়ৰ গতিত আমি সকলো এদিন মৃত্যুবৰণ কৰিবই লাগিব। সেয়ে পীৰে বাৰে বাৰে জিকিৰৰ মাজেৰে কৈ গৈছে মানুহৰ মাজত পাৰস্পৰিক উদাৰতা, বুজাবুজি, চেনেহ শ্ৰদ্ধাৰ মাজেদি এটা প্ৰীতিপূৰ্ণ তথা শান্তিপূৰ্ণ সামাজিক জীৱন গঢ়ি তুলিব লাগে।

‘মনুৰাই দূৰ কৰা মনৰে বঢ়াই
মানবী জনম আৰু নাহে যে ঘূৰাই’

(মালিক, চৈয়দ আব্দুল, ২০০৩, পৃ. ৩৩)

মানুহে মানুহৰ মাজত একতা আৰু সমভাব জগাই তুলিবৰ কাৰণে গৰ্ব অহংকাৰ বিসৰ্জন দি এই মানৱ জীৱনৰ দুৰ্লভ আৰু দুৰ্মূল্য সম্পদৰ সৎ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ হৈছে। কাৰণ মানৱী জনম এবাৰ গুচি গ’লে দ্বিতীয়বাৰ পাবলৈ নাই। ইয়াৰ পৰা কিছুদূৰ আগবাঢ়ি তেওঁ কৈছে—

‘চাৰিবেদে গিয়ানকে কয় ওঁ আল্লা

চাৰিবেদে গিয়ানকে কয়।’ (হুছেইন, মুহিবুল, ১৯৭৯, পৃ. ৭৮)

জিকিৰ সমূহত হিন্দু-মুছলমানৰ সম্প্ৰীতিৰ চিত্ৰ স্পষ্ট ৰূপত ফুটি উঠিছে, পীৰ জনাই কোৰাণ আৰু বেদৰ মাজত একো পাৰ্থক্য নাই বুলি কৈ গৈছে। কোৰাণ, বেদে জ্ঞানৰ কথাই কয়। আজান পীৰে হিন্দু-মুছলমান উভয় সম্প্ৰদায়ৰ লোককে তেওঁৰ উদাৰ ধৰ্মনীতিত মোহিত কৰিব পাৰিছিল, নামৰ অমৃতময় ৰসত মুগ্ধ হৈ বহুত কেৱলীয়া বৈষ্ণৱ ভকতো তেওঁৰ ওচৰ চাপি আহিছিল। জাতিভেদ আৰু ধৰ্মভেদ পাহৰি পীৰৰ শিষ্যত্ব গ্ৰহণ কৰিছিল—

‘মমিনে মমিনে চেনেহা চেনেহি

চকুৰে চকুৰে বেথা

নপঢ়া ফকীৰে ক’বলৈ ধৰিছে

আদি কলমৰ কথা।’ (মালিক, চৈয়দ আব্দুল, ২০০৩, পৃ. ১৯)

হিন্দু ধৰ্মৰ প্ৰতি তেওঁৰ অগাধ বিশ্বাস তথা শ্ৰদ্ধা আছিল। মানুহৰ মাজত ধৰ্মৰ নামত চলা হিংসা বিদ্বেষে তেওঁক বৰ অশান্ত কৰি তুলিছিল, তেওঁ জিকিৰত কৈছে—

‘নামে গঙ্গাজল ল’বলৈ কোমল

বৈ আছে হৃদয়ৰ মাজে।’ (মালিক, চৈয়দ আব্দুল, ২০০৩, পৃ. ৫১)

এজন হিন্দুৰ বাবে গঙ্গাজল যিমান পৱিত্ৰ, ঠিক সেইদৰে এজন প্ৰকৃত মুছলমান ভকতৰ বাবে আল্লাহৰ নামো সমানেই পৱিত্ৰ। ইয়াৰ উপৰিও জিকিৰত তেওঁ এনে কিছু শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে যিবোৰে তেওঁৰ হিন্দু ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতিৰ প্ৰতি অগাধ বিশ্বাসৰ কথা কৈ সোঁৱৰাই, যেনে— নিৰঞ্জন, ব্ৰহ্মখুটা, ত্ৰিপানীৰ ঘাট, ভৱনদী, ত্ৰিবেনী ঘাট, গগণ মন্দিৰ।

‘কোৰাণে পুৰাণে একেকে কৈছে

যি গায় মহন্ত লোক

এই দুনীয়াতে আছে দুই বেশে

মুৰ্শিদে বুজাব তোক।’ (হুছেইন, মুহিবুল, ১৯৭৯, পৃ. ১১৭)

কোৰাণ আৰু পুৰাণত থকা জ্ঞান ভাণ্ডাৰ সৎ গুৰুৰ আশ্ৰয়ত তেওঁ জানিবলৈ কৈ গৈছে। কাৰণ কোৰাণ আৰু পুৰাণে মানুহক হিংসা দুৰ্নীতিৰ উদ্ধৃত মানৱতা ভাতৃত্ববোধৰ শিকনি দিয়ে।

‘পানী মৰে পিয়াহত অগ্নি মৰে জাৰত

খোদা ৰছুল লুকাই আছে মুমিনৰ আঁৰত।’

(মালিক, চৈয়দ আব্দুল, ২০০৩, পৃ. ১)

তেওঁ কৈ গৈছে ধৰ্মৰ নামত বৃহৎ বৃহৎ ধৰ্মগ্ৰন্থ পঢ়ি মানবতাবোধ নিশিকিলে সেই ধৰ্মপাঠৰ কোনো কামত নাহে, কাৰণ মানুহৰ অন্তৰতে ঈশ্বৰ বা আল্লাৰ বাস।

শংকৰদেৱেও কৈ গৈছিল—

‘যত জীৱ জঙ্গম কীট পতঙ্গম

অগ নগ তেৰি কায়া

কুকুৰ শৃগাল গদৰ্ভৰো আত্মাৰাম

জানিয়া সবাকো পৰি কৰিবা প্ৰণাম।’ (কীৰ্ত্তন, ১৮৭৮-৮২)

তেওঁ আহ্বান কৰিছিল আনৰ ধৰ্মৰ প্ৰতি উদাৰ হ’বলৈ—

‘পৰৰ ধৰ্মক নিহিংসিবা কদাচিত।

কৰিবা ভূতক দায়া সকৰুণ চিও।।

হুইবা শান্ত চিত্ত সৰ্বধৰ্মত বৎসল,

এহি ভাগৱত ধৰ্ম জানা মহাবল।।’ (ভক্তি প্ৰদীপ, ১৪১)

হিন্দু ধৰ্ম হওঁক, ইছলাম ধৰ্মই হওঁক কিম্বা আইন ধৰ্মৰ গ্ৰন্থই কেতিয়াও মানুহৰ মাজত বিভেদ, হিংসা, দুৰ্নীতি ভেদা-ভেদ ইত্যাদি কৰিবলৈ কৈ যোৱা নাই। বৰঞ্চ মানৱ ধৰ্মই আচল ধৰ্ম বুলি কৈ গৈছে। মানৱতা তথা সমন্বয় অবিহনে পৃথিৱীত কোনো জাতিয়েই জীয়াই থাকিব নোৱাৰে। ধৰ্মৰ নামত গোঢ়ামি ত্যাগ কৰি কেৱল আল্লা বা ঈশ্বৰৰ গুণানুকীৰ্তন কৰিলে বংশ উদ্ধাৰ হ’ব। পীৰ জনাই জিকিৰত কৈ গৈছে—

‘কেৱল নাম কেৱল নাম   কেৱল নামে ৰতি
ৰাতি দিনে ল’বা নাম নকৰিবা ক্ষতি
কেৱল নাম কেৱল নাম   কেৱল নামে সাৰ
ৰাতি দিনে ল’বা নাম বংশ উদ্ধাৰ।’

(মালিক, চৈয়দ আব্দুল, ২০০৩, পৃ. ৮৩)

শংকৰদেৱেও কীৰ্তনত কৈছে—

নামেসে কৰিব পৰম সিদ্ধি
হৰিৰ নাম জগতৰ নিধি।

ধৰ্মৰ নামত গোঢ়ামিলৈ নগৈ কেৱল আন্তৰিকতাৰে ভগবানৰ নাম ল’লেই বংশ উদ্ধাৰ হ’ব। ধৰ্মৰ নামত ব্যাভিচাৰ কৰিলেহে পাপ হ’ব। যিটোৰ দৃশ্য বৰ্তমান সময়ত সুলভ। পবিত্ৰ মন্দিৰ মছজিদক লৈ এচাম দুস্কৃতিকাৰীয়ে মাজে মাজে ৰাজনীতি কৰা দেখা যায়। এইবোৰৰ প্ৰতিৰোধ কৰাৰ সময় আহি পৰিছে।

সামৰণি :

শংকৰ আজানৰ দেশ অসম কেতিয়াও ধৰ্মৰ ভিত্তিত বিভাজিত হোৱা নাছিল, আৰু ভৱিষ্যতেও নহয়, শংকৰ আজানৰ দেশৰ মানুহৰ ভাতৃত্ববোধ, সম্প্ৰীতিৰ এক উচ্চ আদৰ্শ আছে। নহ’লে বছৰ বছৰ জুৰি আজান পীৰৰ মাজাৰ শ্বৰীফ হিন্দু ধৰ্মাৱলম্বীৰ লোকে বক্ষণাবেক্ষণ নিদিলেহেঁতেন, ধূপ, চাকি, বস্তু নিদিলেহেঁতেন। মইনবডি সত্ৰক মুছলমান সকলে আটোমটোকৰীকৈ নাৰাখিলেহেঁতেন (অৱশ্যে গৰাখহনীয়াৰ ফলত সত্ৰখন বৰ্তমান স্থানান্তৰিত কৰিব লগা হৈছে।) পানৰোচাৰ খণ্ডকৰ পীৰৰ মাজাৰ সম্পূৰ্ণ হিন্দু ধৰ্মাৱলম্বীৰ লোকে আজিও বক্ষণাবেক্ষণ দি আছে। একমাত্ৰ খাদিমৰ ঘৰ বাহিৰে তাত মুছলিম লোক নাই বুলিবই পাৰি। ইমান দূৰলৈ নগৈ হাজোৰ পঞ্চতীৰ্থলৈ চালেই ইয়াৰ প্ৰমাণ ওলাই পৰে।

এই দুই এটা উদাহৰণেৰে আমি বুজিব পাৰোঁ অসমৰ অসমীয়াৰ জাতীয় চেতনা ধৰ্মৰ উদ্ধৃত। অসমবাসীয়ে অতীজৰে পৰা মানৱতা, ভাতৃত্ববোধৰ মাজেৰে জীয়াই আছে, আৰু নৱ প্ৰজন্মকো সেই একে আদৰ্শকে শিকাই আহিছে।

এই আদৰ্শক ব্যাঘাত জন্মাব পাৰ ধৰ্মীয় গোড়ামী, সংকীৰ্ণতা, সাম্প্ৰদায়িকতা, আঞ্চলিকতাবাদ, হিংসা, বৈৰী, প্ৰতিক্ৰিয়াশীল গোষ্ঠীগত সংঘাত, ভ্ৰষ্টাচাৰ, দুৰ্নীতি, গণহত্যা, নাৰী নিৰ্যাতন ব্যাভিচাৰ আদিয়ে এক অপসংস্কৃতিৰ জন্ম দি মানবীয় প্ৰমূল্যবোধ ধ্বংস কৰিছে। গতিকে সয়য় থাকোতেই দয়া, প্ৰেম, ক্ষমা, সহানুভূতি, উদাৰতা, মানৱপ্ৰেম, ভাতৃত্ববোধ, কৰুণা আদিৰ সন্মিলিত মঙ্গলকামী সাৰ্বজনীন মুক্ত সমাজ, সংস্কৃতিৰ পৰিবেশ আৰু বাতাবৰণ গঢ়ি তোলাত আমাৰ জাতীয় চেতনাক জগাই তুলিবৰ হ’ল।

সহায়ক গ্ৰন্থ :

চৌধুৰী, মেদেনী। *লুইত বৰাক আৰু ইছলাম*। গুৱাহাটী : নন্দন প্ৰকাশন, ১৯৮২। মুদ্ৰিত।
নেওগ, মহেশ্বৰ। *অসমীয়া গীতি সাহিত্য*, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, টিহু, অসম, তৃতীয় প্ৰকাশ, ডিচেম্বৰ, ১৯৮৭

বৰুৱা, নৱকান্ত (অনুঃ)। *কবিৰাই কয়*। নতুন দিল্লী : সাহিত্য অকাডেমী, ২০০১। মুদ্ৰিত।
মালিক, চৈয়দ আব্দুল। *অসমীয়া জিকিৰ আৰু জাৰী*। প্ৰকাশন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, (সং, সম্পা.) পুনৰ মুদ্ৰণ- ২০০৩। মুদ্ৰিত।

..... *আজান ফকীৰ আৰু সুৰীয়া জিকিৰ*। গুৱাহাটী : ষ্টুডেণ্টচ, কলেজ
হোষ্টেল ৰোড, ১৯৯১। মুদ্ৰিত।

হুছেইন, ইছমাইল। *আজান পীৰ আৰু জিকিৰ*। গুৱাহাটী : চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ১৯৯৭। মুদ্ৰিত।
হুছেইন, মুহিবুল। *হজৰত আজান পীৰ*। শিৱসাগৰ : আজিম প্ৰকাশন, ২০১৭। মুদ্ৰিত।

ৰাভা জনজাতিৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতি : এটি অধ্যয়ন

অপৰাজিতা দাস

এম.এ.,বি.এড.,এম.ফিল

সংক্ষিপ্তসাৰ :

অসমত বসবাস কৰি থকা এটি অন্যতম জনজাতি হ'ল ৰাভা জনজাতি। ৰাভা সকলে অতীজৰে পৰা অসমৰ কামৰূপ, গোৱালপাৰা, দৰং আৰু নলবাৰী জিলাত বসতি স্থাপন কৰি আহিছে। ইয়াৰ উপৰিও ধুবুৰী, কোক্‌ৰাঝাৰ, কাৰ্বি আংলং, নগাঁও আদি জিলাতো কম পৰিমাণে ৰাভাজনগোষ্ঠীৰ লোক পোৱা যায়। অসমৰ সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰখনক বৰ্ণময় আৰু সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলাত ৰাভা সংস্কৃতিৰ অৱদান শলাগিবলীয়া। লোকসাহিত্য, লোকগীত, লোককলা আদি প্ৰতিটো দিশেৰে অসমীয়া সংস্কৃতিক ৰাভা সকলে সমৃদ্ধ কৰি ৰাখিছে। তেওঁলোকৰ বৰ্ণাঢ়া আৰু বহুৰঙী সংস্কৃতিয়ে মানুহক আকৰ্ষণ নকৰাকৈ নাথাকে। ৰাভা সকল সমাজপ্ৰিয় মানুহ। তেওঁলোক খুব ৰঙীয়াল আৰু সহজ-সৰল। তেওঁলোকৰ জীৱন ধাৰণ প্ৰণালী তেনেই সহজ-সৰল।

সূচক শব্দ : জনজাতি, ৰংদানী, ৰাভা সমাজ

গৱেষণা পত্ৰৰ উদ্দেশ্য :

ৰাভা সমাজ সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশ সম্পৰ্কে জ্ঞাত হোৱাৰ উদ্দেশ্য আগত ৰাখি গৱেষণা পত্ৰখনি প্ৰস্তুত কৰা হৈছে।

পদ্ধতি আৰু পৰিসৰ :

আলোচনাৰ সুবিধাৰ্থে গৱেষণা পত্ৰখনি প্ৰস্তুত কৰোঁতে বিশ্লেষণাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰ উপৰিও ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ সহায় লোৱা হৈছে। ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ বাবে বকো ৰাজহ চক্ৰৰ অন্তৰ্গত নামপথাৰ, গামেৰীমুৰা, বাকাৰাপাৰা আৰু গাধপোটা গাঁও চাৰিখন বাচনি কৰা হৈছে।

১.০১. আৰম্ভণি :

ৰাভা অধ্যয়নৰ জনকস্বৰূপ ৰাজেন ৰাভাৰ মতে 'ৰাবা' শব্দৰ পৰা ৰাভা শব্দটো আহিছে। ৰাভা ভাষাত 'ৰাবা' মানে লৈ অহা। ৰাভা জনগোষ্ঠীৰ মাজত এটা লোক-কাহিনী প্ৰচলিত আছে যে ৰিছি বায়ে (ঋষি দেৱতা) ৰাভাসকলক ৰাংকাৰাঙৰ (স্বৰ্গ) পৰা মৰ্ত্যলৈ লৈ আহিছিল কাৰণেই তেওঁলোকে প্ৰথমতে 'ৰাবা' হিচাপে পৰিচয় দিছিল। এই লোক কাহিনীটোৰ এটা ৰূপকাত্মক অৰ্থ থাকিব পাৰে। যদি কাহিনীটোত বৰ্ণিত ৰাংকাৰাং বা স্বৰ্গক হিমালয় পৰ্বতৰ ওপৰত থকা চীন, তিব্বত বা হিমালয়ৰ আশে-পাশে থকা অঞ্চল বুলি ধৰা হয় (ৰাভাসকলৰ মাজত অতি ওখ ভূমি বা ঠাইক স্বৰ্গ বুলি কোৱাৰ প্ৰৱণতা এতিয়াও আছে), তেন্তে ৰাভাসকলৰ আদিম বাসভূমি সম্পৰ্কে এটা ধাৰণা কৰি ল'ব পৰা যায়। এই ৰূপকাত্মক লোক কাহিনীটোৰ "ৰাংকাৰাং" নামৰ স্থানটোৰে তিব্বত মালভূমি আৰু পৃথিৱী নামৰ স্থানটোৰে হিমালয়ৰ দক্ষিণত অৱস্থিত বিস্তীৰ্ণ সমভূমি অঞ্চলটোকে বুজাইছিল অৰ্থাৎ তিব্বতৰ ওখ ভূমিখণ্ডই হ'ল ৰাভাসকলৰ আদিম বাসস্থান। ৰাভাসকলৰ মাজত চলি থকা বিভিন্ন ধৰণৰ জনশ্ৰুতি আৰু বিভিন্ন পণ্ডিতৰ বিশ্লেষণৰ পৰা তিব্বতেই ৰাভাসকলৰ আদিম বাসস্থান আছিল বুলি ক'ব পৰা যায়। তাৰপৰা তেওঁলোকে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন পথেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ সমভূমি অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰি বসতি কৰিবলৈ লৈছিল। তেওঁলোকে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰলৈ আহি প্ৰথমতে গাৰো পাহাৰত এখনি শান্তিপূৰ্ণ ৰাজ্য (কামালতানি চিমালতানি হাছং) পাতি বসবাস কৰিবলৈ লৈছিল। তাৰ পাছত গাৰো সকলৰ লগত সংঘাতত লিপ্ত হ'ব লগীয়াত সমভূমিলৈ প্ৰব্ৰজন কৰিবলৈ বাধ্য হয়। (ৰাভা, ললিত ৯-১১)

অসম তথা উত্তৰ পূব ভাৰতৰ মংগোলীয় মূলৰ এটা প্ৰধান জনগোষ্ঠী হ'ল ৰাভা জনগোষ্ঠী। ২০০১ চনৰ লোক-গণনা অনুসৰি অসমত মুঠ ২,৭৭,৫১৭ জন ৰাভালোকৰ বিপৰীতে ৰাভা ভাষা-ভাষীৰ সংখ্যা মাত্ৰ ১,৩০,৮৭৫ জন। আনহাতে, ১৯৯১ চনৰ লোক-গণনা অনুসৰি মেঘালয়ত ২০,৪৪৫ পশ্চিমবঙ্গত ৬,৩২৫ আৰু অৰুণাচলত ১৩৪ জন ৰাভা ভাষা-ভাষীৰ সংখ্যা পোৱা গৈছে। (ৰাভা হাকাচাম, লোকসাহিত্য ১)

অসমৰ কেইবাখনো ঠাইত বসবাস কৰি থকা এটা বৃহৎ জনজাতি হ'ল ৰাভা জনজাতি। ৰাভা জনজাতি সম্পৰ্কে কোনো কোনো পণ্ডিতে নিজা নিজা মতামত আগবঢ়াইছে। তেনে কেইটিমান মতামত তলত উল্লেখ কৰা হ'ল -

ড০ গ্ৰিয়াৰচনৰ মতে, ৰাভা, কছাৰীৰ হিন্দু নাম এটা। ৰাভা নামে পৰিচিত বহুত মানুহ আচলতে কছাৰীহে।

গেইটৰ মতে ৰাভাসকল টোটনা বা দাঁতিয়াল কছাৰী নামেও জনাজাত।

লেঃ কৰ্ণেল ৱাডেলৰ মতে, ৰাভাসকল কছাৰীৰ এটা শাখা মাত্ৰ। তেওঁলোক প্ৰায়

হিন্দু হৈ গৈছে কিন্তু সেই 'হিন্দুরানা' কোচসকলতকৈ কম প্ৰকট।

এলেনৰ মত অনুসৰি, ৰাভা বড়ো গোষ্ঠীৰ ভাগ এটা। ৰাভাবোৰক গাৰো বিলাকৰ এটা উপশাখা যেন লাগে। (ভট্টাচাৰ্য ১২৯)

ৰাভাসকলে প্ৰধানকৈ অসমৰ কামৰূপ, গোৱালপাৰা, দৰং, মেঘালয়ৰ গাৰোপাহাৰ জিলা আৰু পশ্চিমবংগৰ কোনো কোনো ঠাইত বসতি স্থাপন কৰি আছে। ৰাভাসকলৰ কেইবাটাও ফৈদ বা শাখা আছে। যেনে - ৰংদানী, পাতি, মাইটোৰী, বিটলিয়া, হানা, চোঙা, টোটলা, দাছৰি, মদাহী আদি। এই ভাগকেইটাৰ ভিতৰত ৰংদানী, পাতি আৰু মাইটোৰী ৰাভাৰ সংখ্যা তুলনামূলকভাৱে বেছি। “গুৱাহাটীৰ পৰা গোৱালপাৰা অভিমুখে গৈ থাকিলে দুখনলৈকে প্ৰায় অকল পাতি ৰাভাৰ বসতিহে পোৱা যায়। দুখনৰ পৰা সিফালে পাতি ৰাভাৰ সংখ্যা কমি ৰংদানীৰ সংখ্যা বাঢ়িবলৈ ধৰে। মেচপাৰাৰ লক্ষীপুৰৰ দক্ষিণ-পূব অংশলৈকে ৰংদানীৰ প্ৰাধান্য বেচি। আকৌ লক্ষীপুৰৰ দক্ষিণ-পশ্চিম অংশত বাস কৰে মাইটোৰী ৰাভাবিলাকে। সামাজিক ৰীতি-নীতি, আচাৰ ব্যৱহাৰলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় মাইটোৰী ৰাভাবিলাকে পুৰণি কৃষ্টি, আচাৰ-নীতি কিছুদূৰ বজাই ৰাখিছে। পাতিবিলাকে সেইবোৰ তেনেই এৰি পেলাইছে। ৰংদানীসকল এই বিষয়ত পাতি আৰু মাইটোৰীৰ মধ্যস্থ অৱস্থাত আছে।” (ভট্টাচাৰ্য ১৩২)

১.০২. ৰাভা জনজাতীয় সমাজ :

ৰাভাসকল সমাজপ্ৰিয় মানুহ। তেওঁলোক খুব ৰঙীয়াল। ৰাভাসকল যথেষ্ট কৰ্মী লোক। পুৰুষৰ সমানেই কাম-বনত ৰাভা মহিলাসকল আগবঢ়া। খেতি-বাতিৰ কামৰ পৰা, ঘৰ-গৃহস্থলিৰ কাম, সতি-সন্তানৰ প্ৰতিপালন, বোৱা-কটা আদি বহুতো কামত ৰাভা মহিলাৰ কৰ্ম নিপুণতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। ৰাভা পুৰুষ-মহিলাসকল যথেষ্ট চাফ-চিকুণ আৰু পৰিপাটি। তেওঁলোকৰ ঘৰৰ চৌহদত প্ৰৱেশ কৰিলেই এই কথা পোহৰলৈ আহে। ৰাভাসকল মূলতঃ কৃষিজীৱী মানুহ। পথাৰত আহু, শালি, মাহ, সৰিয়হ, মৰাপাট আদি শস্যৰ খেতি কৰাৰ উপৰিও তেওঁলোকে ঘৰৰ পিছফালেই হওঁক বা অন্য মুকলি ঠাইতো পাচলিৰ খেতি কৰি জীৱিকাৰ পথ মুকলি কৰি লয়। ইয়াৰ উপৰিও হাঁহ, পাৰ, কুকুৰা, গাহৰি আদি পুহি নিজেও খায় আৰু বজাৰত বিক্ৰী কৰি আনকো খুৱায়। ৰাভা গাঁওবোৰলৈ গৈ আমি দেখা পাওঁ যে, তেওঁলোক জীৱন-ধাৰণ প্ৰক্ৰিয়া অতি সহজ-সৰল। ৰাভা সমাজ জীৱনত পুৰুষৰ প্ৰাধান্য অধিক। পিতৃপুৰুষৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰী হয় পুত্ৰ। পিতৃ হ'ল ঘৰৰ মুৰব্বী। সমাজৰ কোনো উৎসৱ-অনুষ্ঠান, বিয়া, সবাহ, সকাম আদিত পুৰুষসকলে প্ৰাধান্য লাভ কৰে। ৰাভাসমাজত নাৰীৰ স্থানো ভাল। পুৰুষসকলে নাৰীক হেয়জ্ঞান নকৰে। নাৰীক তেওঁলোকে দমন কৰি নাৰাখে। প্ৰায় সকলো কামতে নাৰীয়ে অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰে তাত কোনো বাধা নাই। ৰাভা মহিলাই হাবিত খৰি লুৰা, শাক বুটলা, ধান বনা, পানী অনা, বন্ধা-বঢ়া কৰা, তাঁত বোৱা

আদি অনেক কাম কৰে। এওঁলোক স্বনিৰ্ভৰশীল আৰু স্বাৱলম্বী। পশুপালন, বোৱা-কটাৰ কাম কৰি তেওঁলোকে নিজৰ খৰছ নিজেই উলিয়াই লয়। সামাজিক অনুষ্ঠানত ভোজ-ভাত প্ৰস্তুত কৰা, ৰাজহুৱা মদ্যপানত মদ বিতৰণ কৰা আদি তেওঁলোকৰ কৰ্তব্য। কোনো উৎসৱ-পাৰ্বণত ৰাভা মহিলাই মুকলি মনেৰে অংশ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে।

খোৱা-বোৱাৰ ক্ষেত্ৰতো দেখা যায় যে, তেওঁলোকৰ খাদ্য ভেজালী খাদ্য নহয়। কাৰণ নিজে কৰা ধান, সৰিয়হ, পাচলি, মাকৈ আদিকে প্ৰধানকৈ তেওঁলোকে খায়। ৰাভাসকলৰ প্ৰধান খাদ্য ভাত। ভাতৰ লগত তেওঁলোকে হাঁহ, পাৰ, কুকুৰা, গাহৰি, ছাগলী আদি জুতি লগাকৈ ৰান্ধি খায়। মাংস সাধাৰণতে তেওঁলোকে পুৰি খায়। ইয়াৰ উপৰিও গুইসাপ, শহাপহু, হৰিণা, হাপা আদি জীৱ-জন্তু চিকাৰ কৰি খাদ্য যোগাৰ কৰে। বিশেষকৈ গাহৰি মাংস তেওঁলোকৰ অতি প্ৰিয়। মাংসৰ লগতে মাছো তেওঁলোকৰ প্ৰিয় খাদ্য। তেওঁলোকে মাছ বিভিন্ন ধৰণেৰে খায়। মাছ ভাজি, পুৰি, পাতত মেৰিয়াই ভাপত দি খুব তৃপ্তিৰে খায়। তাৰোপৰি মাছ সুকুৰাই বাঁহৰ চুঙাত ভৰাই 'সিন্দল' প্ৰস্তুত কৰি বহুদিন খাব পৰাকৈ ৰাখে। ইয়াক বিভিন্ন শাক-পাচলি আৰু কচুৰে আঞ্জা বনাই খায়। মাছ-মাংসৰ লগতে শামুক, কেঁকোৰা, পলু আদিও ৰাভাসকলে জুতি লগাকৈ ৰান্ধি খায়। এইবোৰৰ উপৰিও বাঁহৰ গাজ ৰাভা সকলৰ বৰ ৰুচিকৰ ব্যঞ্জন। তেওঁলোকে বাঁহ গাজৰ লগত সৰু মাছ বৰ জুতি লগাই ৰান্ধি খায়। তাৰোপৰি বাঁহৰ গাজ কেঁচাই কেঁচাই তেল, নিমখ সানি চাটনি কৰি বৰ তৃপ্তিৰে পৰিৱেশন কৰে। এইবোৰৰ উপৰিও খাৰৰ আঞ্জা, টেঙাৰ আঞ্জা, তিতাৰ আঞ্জাও ৰাভাসকলৰ খাদ্যৰ তালিকাৰ অন্তৰ্ভুক্ত। আকৌ ভাতৰ পৰা তৈয়াৰী মদ তেওঁলোকৰ অন্যতম পানীয়। সকলো উৎসৱ-পাৰ্বণ, সভা-সকাম আদিত মদ অপৰিহাৰ্য্য। আলহী-অতিথিকো তেওঁলোকে প্ৰথমে মদ যাচে, অৱশ্যে আজি-কালি তামোল-পান, ধপাত যচাও দেখা যায়।

ৰাভাসকলে গোত্ৰক 'বাৰাই' বুলি কয়। ল'ৰা-ছোৱালী মাকৰ 'বাৰাই'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত হয়। এই ক্ষেত্ৰত ৰাভাই মাতৃপ্ৰধান সমাজৰ ধাৰা মানি চলে। ৰাভা সমাজত সমগোত্ৰৰ মানুহৰ মাজত বিয়া-বাৰু নিষিদ্ধ। “জনজাতীয় সমাজত গোত্ৰীয় বন্ধন অতি পৱিত্ৰ আৰু ঈশ্বৰ প্ৰদত্ত বুলি জ্ঞান কৰা হয়। কি কি গোত্ৰৰ মাজত বিবাহ প্ৰযোজ্য (যৌন সহবাস প্ৰসিদ্ধ) আৰু কি কি গোত্ৰৰ মাজত বিবাহ অপ্ৰযোজ্য (যৌন সহবাস নিষিদ্ধ) সেয়া বিশেষ গোত্ৰৰ ব্যক্তি এজনে জন্মসূত্ৰে লাভ কৰে। সকলো মাতৃসূত্ৰীয় সমাজতে সমগোত্ৰীয় অৰ্থাৎ মাকৰ গোত্ৰৰ সৈতে মিলা বিপৰীত লিঙ্গৰ ব্যক্তিৰ সৈতে বিবাহ তথা যৌন সহবাস নিষিদ্ধ। এই কাৰ্যক মাতৃগামী জ্ঞান কৰি কঠোৰ হাতেৰে দমন বা বাৰণ কৰা হয়। যিবিলাক সমাজত বৈবাহিক সম্বন্ধ স্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত অতি কঠোৰভাৱে সগোত্ৰ/সমগোত্ৰীয় বিবাহত বাধা আৰোপ কৰা হয় সেইবিলাক সমাজত স্বাভাৱিকতে বিগোত্ৰ/ বিষমগোত্ৰীয় বিবাহে প্ৰাধান্য পায়।

এনে ক্ষেত্ৰত মাতৃসূত্ৰীয় গোত্ৰৰ বেলিকা পিতৃৰ গোত্ৰ আৰু পিতৃসূত্ৰীয় গোত্ৰৰ বেলিকা মাতৃৰ গোত্ৰই আগ স্থান পায়। এই বিবাহকে Cross-Cousin marriage অৰ্থাৎ মোমায়েকৰ পুত্ৰ বা কন্যাৰে বিবাহ বোলা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, মাতৃসূত্ৰীয় ৰাভা সমাজত মাকৰ বাৰায় যদি হাকাচাম আৰু পিতৃৰ বাৰায় যদি পাম হয় তেন্তে হাকাচাম গোত্ৰৰ যুৱকে পাম গোত্ৰৰ যুৱতীক বিবাহত আগস্থান দিব লাগিব অৰ্থাৎ প্ৰথম পচন্দৰ প্ৰাৰ্থী হিচাপে নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব লাগিব।” (ৰাভা হাকাচাম, অসমৰ জনজাতীয় সংস্কৃতি ৪৫-৪৬)

১.০৩. ৰাভা জনজাতিৰ সংস্কৃতি :

ৰাভা সংস্কৃতি বহু বৰ্ণাঢ্য আৰু বহুৰঙী। লিখিত সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত চহকী নহ’লেও মৌখিক সাহিত্য বা বাচিক কলাৰ ক্ষেত্ৰত নিঃসন্দেহে চহকী। বিভিন্ন গীত-পদ, প্ৰবচন, যোজনা-পটন্তৰ, লোককথা আদিৰ ক্ষেত্ৰত ৰাভাসকল চহকী।

ৰাভা লোক-সাহিত্যৰ সমলসমূহক ড° উপেন ৰাভা হাকাচামে প্ৰণালীবদ্ধ ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে —

১) লোক-গীত

- * ধৰ্মীয় আচাৰ অনুষ্ঠানৰ লগত জড়িত গীত
- * সামাজিক অনুষ্ঠানৰ লগত জড়িত গীত
- * প্ৰণয়মূলক গীত
- * ৰং-ৰহইচৰ গীত
- * শ্ৰমগন্ধী গীত
- * নিচুকনি বা ওমলাগীত

২) কাহিনীগীত

- * পূৰ্ণাংগ কাহিনী-গীত
- * দেৱ-দেৱীৰ উৎপত্তি বিষয়ক পাঁচালিধৰ্মী কাহিনী-গীত
- * খণ্ড কাহিনী গীত

৩) কাহিনীধৰ্মী সমল

- * কাহিনী গীতৰ পৰা আহৰিত লোক-সাধু
- * ৰাভা জনজাতিৰ পৰা আহৰিত লোক-সাধু
- * হিন্দু পুৰাণ আৰু জনজাতিৰ পৰা আহৰিত লোক-সাধু
- * বৰ্ণনাধৰ্মী প্ৰকৃত সাধুকথা

৪) সাঁথৰ আৰু প্ৰবাদ-প্ৰবচন (ফকৰা-যোজনা) (ৰাভা হাকাচাম, ৰাভা লোকসাহিত্য ৪-১৭)

ৰাভা সমাজত ভালেমান পূজা-পাৰ্বণ, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, নৃত্য-গীত, কিম্বদন্তি, মন্ত্ৰ-সাহিত্য আদিৰ প্ৰচলন আছে। এই সমূহৰ আলোচনা অলপ কথাৰে সামৰিব নোৱাৰি। সেয়েহে, ৰাভাসমাজত প্ৰচলন থকা দুই-এটি পূজা-পাৰ্বণ, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, নৃত্য-গীত আদিৰ চমু আভাস তলত দিয়া হ’ল—

বায়খো উৎসৱ : কৃষিজীৱী ৰাভাসকলৰ প্ৰধান উৎসৱ হৈছে বায়খো। এই উৎসৱ বসন্তকালত অনুষ্ঠিত কৰা হয়। তেওঁলোকে কৃষিকৰ্মৰ পূৰ্বেই এই উৎসৱ পাতে, যাতে বায়খো দেৱতাক পূজা-অৰ্চনা কৰি প্ৰকৃতিক উৰ্বৰা কৰিব পাৰে। পূজাৰ পুৰোহিত তথা বৃদ্ধসকলে গীত পৰিৱেশন কৰে। বিহু নৃত্য-গীতৰ দৰে প্ৰকৃতিক উত্তেজিত কৰিবৰ বাবে ৰাভা ডেকা-গাভৰুৱে ছাথাৰ গীত গায়। ছাথাৰ গীত-নৃত্য ওৰে ৰাতি চলে। এই ছাথাৰ গীতৰ বিষয়বস্তু বিহুগীতৰ সৈতে প্ৰায় একেই।

দেৱী পূজা : ৰাভাসকলৰদ্বাৰা পূজিত বায়খো, খোকছি, ৰম্ভক আদি পূজাত দেৱীৰ প্ৰাধান্য মন কৰিবলগীয়া। ছুছাৰি, দাদুৰি, নাককাটি, তামাই আৰু দুৰি এই পাঁচগৰাকী দেৱীৰ নামত প্ৰচলিত বায়খো বা খোকছি পূজাত ছিংগ্ৰাবুদা হাছংৱা অৰ্থাৎ দেৱাদিদেৱ মহাদেৱৰ বাহিৰে অন্যান্য দেৱীয়েহে পূজাৰ বলি পায়। কোনো কোনো বায়খো থানত পিতৃ মামা ছিবু দাৰসাঁং আৰু মাতৃ চিচোৰাণীৰ কন্যা ন-গৰাকী যথাক্ৰমে - চাম্পাই, চাৰি, তোবা, দাদুৰি, ৰংবুদি, ৰাংমাৰি, ছাইমাৰি, নাককাটি আৰু তামায়েহে মুখ্য দেৱী হিচাপে পূজিতা হয়। কোচা ৰাভাসকলৰ দ্বাৰা পূজিতা ৰম্ভক (লক্ষ্মী বা ঘৰগোঁসানী) আৰু ছোংবাই তাংঙি পূজাতো ৰিছি অৰ্থাৎ সৃষ্টিকৰ্তা মহাদেৱৰ বাহিৰে অইন পুৰুষ দেৱতাৰ বিশেষ স্থান নাই।

খোকচি পূজা : খোকছি দেৱীৰ পূজাৰ প্ৰচলন সম্বন্ধে জনশ্ৰুতি বা আখ্যান আছে। এটা কিংবদন্তি অনুসৰি, এখন গাঁৱত এসময়ত থোপে আৰু নেচে নামৰ দুই বাই-ভনী আছিল। এবাৰ দুয়ো হাবিত খৰি লুৰিবলৈ যাঁওতে বাটৰ কাষত থকা ডোঙা এটাৰ পৰা সোণালী বৰণৰ মাছ এটা পাই দুয়ো যতনাই ঘৰলৈ লৈ গৈছিল। ঘৰলৈ গৈ দেখে যে, মাছটোৱে শিল এচটাৰ ৰূপ লৈছে। ঘৰৰ মানুহক দেখুওৱাত ঘৰৰ মুৰব্বীয়ে, শিলটো লিৰিকি বিদাৰি চাই দেৱশিল জ্ঞান কৰি ভক্তি সহকাৰে ভঁৰালত থ’ব দিয়ে। ভঁৰালত শিলচটাই এগৰাকী সুন্দৰী দেৱী ৰূপ ধৰি তেওঁক পূজা কৰিলে গৃহস্থ ধনে-ধানে চহকী হ’ব বুলি কৈ তেওঁক পূজা কৰিব দিয়ে। এনেদৰে ইঘৰে সিঘৰক দেখি খোকচি দেৱীৰ পূজা কৰি অভীষ্ট ফল লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। ৰাভাসকলে যাতে কৃষি-শস্য বৃদ্ধি কৰি সুখে সন্তোষে জীৱন নিৰ্বাহ কৰিব পাৰে তাৰ বাবে ছাগলী বলি দি, নল-খাগৰি-মেৰা বনেৰে বেদী পাতি বছৰেকীয়াভাৱে খোকচি পূজা পাতিবলৈ লয়।

আন এটা জনশ্ৰুতি মতে, এসময়ত জুনাৰায় মেৰা আৰু জুনাৰায় মেচিক নামৰ এহাল

স্বামী-স্ত্রী আছিল। এদিন জুনাবায়ৈ গাঁৱৰ মানুহৰ লগত মাছ মাৰিবলৈ গৈছিল আৰু তেওঁৰ জাকৈত মাছ-পুঠি এটাও নুঠি বাৰে বাৰে শিল এডোখৰহে উঠে। সেয়ে শিলডোখৰকে খালৈত ভৰাই লৈ আহে আৰু ঘৰৰ চালত শিলটুকুৰা থৈ দিয়ে। শিলৰ পৰাই ধুনীয়া ছোৱালী এজনী হৈ জুনাবায় মেচিকক দেখা দিয়ে আৰু খকছি পূজাৰ বিধি-বিধান শিকায় দিয়ে। পিছদিনা তেওঁ গাঁৱৰ মানুহৰ আগত সপোনটোৰ কথা কয় আৰু থান পাতি তাত শিলডোখৰক প্ৰতিষ্ঠা কৰি সপোনত কৈ দিয়া ধৰণে খকছি পূজাৰ আয়োজন কৰে।

ঘৰ গোসানীৰ পূজা : ৰাভা জাতিৰ প্ৰধান উপাস্য দেৱী খোক্চিক পূজা-অৰ্চনা কৰাৰ বাহিৰেও ঘৰ গোসানী নামৰ এগৰাকী দেৱীকো তেওঁলোকে পূজা কৰে। গৃহস্থৰ কোনো মান্দ্ৰলিক কাৰ্য্য থাকিলে অথবা কোনো তিথি-পৰ্বণত ঘৰ গোসানী পূজা কৰে। মূল ঘৰৰ পূব ফালে ঘট স্থাপন কৰি এই পূজা কৰা হয়। ৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত জনশ্ৰুতি মতে, ঘৰ গোসানী থানেহৰী নামৰ বুঢ়া এগৰাকীৰ জীয়েক আৰু শিৱৰ স্ত্ৰী। গঙ্গা আৰু দুৰ্গাই জোৰকৈ শিৱক ঘৰ-গোসানীৰ কাষৰ পৰা আঁতৰাই নিওঁতে শিৱই হেনো ঘৰ-গোসানীক এইবুলি আশীৰ্বাদ দিছিল—

পাঁচ পুত্ৰ খাব পূজা খেতি পথাৰে।

তই ঘৰণী পূজা খাবি ঘৰৰ ভিতৰে।

তেতিয়াৰে পৰাই তেওঁৰ পাঁচ পুত্ৰই খেতি পথাৰত আৰু ঘৰ-গোসানীয়ে ঘৰে ঘৰে পূজা খাই ফুৰে বুলি জনসাধৰণে বিশ্বাস কৰি আহিছে।

ৰাভাৰ পৰম্পৰাগত খোক্চি, লাঙা আদি দেৱ-দেৱীক পূজা কৰাৰ লগতে হিন্দু ধৰ্মৰ লগত জড়িত দুৰ্গা, কালি, বিশ্বকৰ্মা, লক্ষ্মী, মনসা, শিৱ আদি দেৱ-দেৱীক পূজা-অৰ্চনা কৰে। ধূপ-চাকি, ফুল-ফল আদি আগবঢ়াই হিন্দু ধৰ্মৰ নিয়মেৰে তেওঁলোকে পূজা কৰে। **মাৰে পূজা :** পাতি ৰাভা সকলৰ মাজত সৰ্পদেৱী মা মনসাৰ সন্তুষ্টিৰ কাৰণে মাৰে পূজা কৰাৰ ৰীতি প্ৰচলিত আছে। এই পূজা অতীতত সাত দিন সাত ৰাতিলৈকে চলিছিল। মাৰে পূজাত প্ৰধানকৈ পাতি ৰাভাৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী বৰ্মানী বা বিষহৰীক পূজা কৰা হয়। এই পূজাত বিষহৰীৰ লগতে বিদ্যাৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী সৰস্বতী আৰু ধনৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী লক্ষ্মীৰ পূজা কৰা হয়। এই পূজাত আৰম্ভণিৰ পৰা শেষলৈ গীতৰ প্ৰাধান্য অধিক। ওজাপালিয়ে গোৱা পূজাৰ এই গীতেই মাৰে গীত। মাৰে গীতৰ উপৰিও ওজাপালি নৃত্য আৰু দেওধনি নৃত্যও মাৰে পূজাৰ লগত জড়িত হৈ থাকে। মনসাদেৱীৰ মাহাত্ম্য আৰু চান্দ সদাগৰৰ লগত হোৱা তেওঁৰ বিবাদক বিষয়বস্তু হিচাপে লৈ মাৰেগীতবোৰ গোৱা হয়। মাৰে গীতৰ লগে লগে ওজাপালিয়ে নৃত্য পৰিৱেশন কৰে। ওজাই গীত আৰম্ভ কৰে আৰু পালিসকলে খুটি তাল বজাই গীতৰ ধূৰা অংশটো দোহাৰে। দেওধনী নৃত্যও মাৰে গীতৰ লগত

অঙ্গঙ্গীভাৱে জড়িত আন এটা নৃত্যানুষ্ঠান। দেওধনি নৃত্যত কিছু পৰিমাণে নাটকীয় উপাদান থাকে।

ছাথাৰ গীত : বায়খো উৎসৱত ডেকা-গাভৰুৱে ছাথাৰ গীত গায় লগতে নৃত্যও কৰে। আগতে বিবাহিত স্ত্ৰী-পুৰুষে ছাথাৰত ভাগ ল'ব নোৱাৰিছিল। আনকি শ্ৰোতা-দৰ্শক হোৱাৰ পৰাও বিৰত আছিল। ওৰে ৰাতি নৃত্য-গীত চলে। ছাথাৰৰ যোগেদি প্ৰেম নিবেদন কৰি সামাজিক ৰীতি মতে একলগ হয়। বায়খো উৎসৱত পৰিৱেশন কৰা ছাথাৰ গীত এটিৰ উদাহাৰণ তলত দিয়া হ'ল -

বায়খোনি চিকা হাপচি চিঙি বাদাং প্ৰভা।

বায়ু নাঙি তাচি ৰামা-ছালে।

অৰ্থাৎ বায়খো উৎসৱত পূজাৰ বোকা-পানীও ছিটিকি পৰে। আমি নো কোন কুটা? আহা আমি দুয়ো হাতত ধৰা-ধৰিকৈ নাচো।

“ৰাভা ভাষাৰ অতি সমৃদ্ধ আৰু ছন্দ অলংকাৰ গুণেৰে পৰিপুষ্ট অন্যতম সাহিত্য কীৰ্তি হ'ল ছাথাৰ। ছাথাৰ গীতৰ বিষয়বস্তু প্ৰেম-পৰিণয়মূলক যদিও ই ৰাভা সমাজৰ দাপোণ স্বৰূপ। ৰাভা অধুষিত অঞ্চলৰ নৈসৰ্গিক দৃশ্য, ৰাভা সমাজ-ব্যৱস্থা, খোৱা-খাদ্য, সাজপাৰ, আ-অলংকাৰ আৰু ৰাভা জনজীৱনৰ সকলো লোকাচাৰ ইয়াত পূৰ্ণৰূপে চিত্ৰিত হৈছে।” (ৰাভা হাকচাম, ৰাভা লোকসাহিত্য ৪৮)

ছাথাৰ গীতসমূহ মূলতঃ প্ৰণয়মূলক গীত। প্ৰণয়মূলক গীত যদিও এইবোৰৰ বিষয়বস্তু কেৱল প্ৰেমেই নহয়। এইবোৰত আছে ৰাভা সমাজৰ বহুতো দিশৰ বৰ্ণনা লগতে আছে প্ৰকৃতি জগতৰ ভিন্ন ছবি। ডেকা-গাভৰুৱে দল বান্ধি ইটো দলে সিটো দলক গীতৰ মাজেৰে প্ৰশ্নবাণ নিক্ষেপ কৰে আৰু বিপৰীত পক্ষই গীতেৰেই প্ৰত্যুত্তৰ দিয়ে। প্ৰশ্নোত্তৰমূলক ছাথাৰ গীতৰ মাজেৰে হাস্যৰস সৃষ্টি হয় আৰু পৰিৱেশটোক মধুৰ কৰি তোলে। ছাথাৰ গীতৰ বিষয়বস্তুৰ লগত উপস্থাপন শৈলীও চমৎকাৰী। এই শ্ৰেণীৰ গীতত অনুপ্ৰাস, উপমা, অতিশয়োক্তি অলংকাৰৰ সমাৱেশ ঘটা দেখা যায়।

ছাথাৰ দৰাচলতে তিনিবিধ। প্ৰথম ডেকা-গাভৰুৱে বিপক্ষক জুৰি একপক্ষীয়ভাৱে গোৱা খিচাগীত -‘ছাথাৰ থি’পকায়/জুৰকায়’, দ্বিতীয় পৰম্পৰে পৰম্পৰক নিক্ষেপ কৰা প্ৰশ্নোত্তৰমূলক অথচ অৰ্থব্যঞ্জক ‘ছাথাৰ ছুগ্ৰককায়’ আৰু তৃতীয় ডেকা-গাভৰুৱে ছেদেলি-ভেদেলিকৈ জঁপিয়াই বাৰেবিংকৰা গীতেৰে গোৱা ‘ছাথাৰ এককায়’। (ৰাভা হাকচাম, ৰাভা লোকসাহিত্য ৩৬)

বগেজাৰী গীত : ৰাভাসকল মৌখিক সাহিত্যত অতি চহকী। বিভিন্ন নাচ-গানৰ প্ৰচলন ৰাভাসকলৰ মাজত আছে। পাতিৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত একশ্ৰেণীৰ জনপ্ৰিয় গীত

হ'ল বগেজাৰী গীত। বগেজাৰী নামৰ বিদূষী মহিলা এগৰাকী হেনো এই গীতৰ সৃষ্টিকৰ্তা। বিভিন্ন উৎসৱ-অনুষ্ঠান তথা শুভ মুহূৰ্তত পাতি ৰাভাসমাজে বগেজাৰী গীতৰ লগত নৃত্য পৰিৱেশন কৰে। বিশেষকৈ মহিলাসকলৰ দ্বাৰাহে এই গীত-নৃত্য পৰিৱেশন কৰা হয়। পাতিৰাভা সমাজৰ বিভিন্ন দিশ এই শ্ৰেণীৰ গীতৰ মাজেদি প্ৰতিভাত হৈ উঠে। বগেজাৰী গীত এফাঁকিৰ উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল—

বগেজাৰী বাই অ'
তোৰে গীত গাং
সকল জাতি মদ খায়
ৰাভাৰ হয় নাং

হাতাছুৱানি : ৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত হাতাছুৱানি এটি বিবাহ-পৰ্ব। ৰাভা সমাজত কেইবা প্ৰকাৰৰ বিবাহ-ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন আছে। যেনে- ডেকা-গাভৰুৱে পৰম্পৰে হিয়া দিয়া নিয়া কৰি ঘৰ-সংসাৰ কৰা অৰ্থাৎ নোক ধাংকায়, কামুং মিছি অৰ্থাৎ বিধৱা বা বৰলাৰে ঘৰ পতা, জাঙই ধাংকায় অৰ্থাৎ চপনীয়া ৰখা, পায় ৰাংকায় অৰ্থাৎ পলুৱাই নিয়া, বুৰি বি'কায় অৰ্থাৎ বলপূৰ্বক বিবাহ ইত্যাদি। ৰাভাৰ পৰম্পৰাগত বিয়াৰ দিনা ৰিছি দেৱতাক সাক্ষী কৰি ৰাইজ বিদ্যমানে পুৰোহিতৰ দ্বাৰা কুকুৰা এহাল বলি দি সম্পাদন কৰা হয়। বিবাহৰ লগতে ভোজৰ সম্পৰ্কও আছে। হাতাছুৱানি ৰাভাৰ বিবাহ অনুষ্ঠানৰ শেষ পৰ্ব। হাতাছুৱানি ভোজ দিয়াৰ দিনাখন দৰা-কইনাৰ নামত নতুন চৌকা খান্দি তাত নতুন চৰুত ভাত বনাই ৰন্ধন কাৰ্য্যৰ শুভাৰম্ভ কৰিব লাগে। ৰান্ধনী ঘৰত গাভৰুসকলে সহায়কাৰী হিচাপে আৰু বিবাহিতা তিৰোতাসকলে মুখ্য ৰান্ধনি হিচাপে অংশগ্ৰহণ কৰে। তেওঁলোকৰ লগত পুৰুষ ৰান্ধনিও থাকে। ৰাইজক ভোজ খুওৱাৰ আগতে সমাজৰ আগত এডোখৰ ঠাই মচি দুখন আগলতি কলপাত পাৰি তাত ভাত আৰু আঞ্জাৰ দেংগা (হেতা) থৈ দিয়ে। পিছত দৰাই আগে আগে মদ লৈ সমজুৱাক এটোক এটোককৈ খুৱাই যায় আৰু পিছে পিছে কইনাই ভাতখিনি সমজুৱাৰ পাতত অলপ অলপকৈ চাপৰি চাপৰি বিতৰণ কৰে। কইনাৰ লগত এগৰাকী ছাঁৰ দৰে লাগি দিহা পৰামৰ্শ দি থাকে। বিধৱা বিবাহ আৰু দ্বিতীয় বিবাহত এই পৰ্ব পালন কৰা নহয়। এইদৰে ৰাভাৰ বিবাহ অনুষ্ঠানৰ শেষ পৰ্ব হিচাপে হাতাছুৱানি অনুষ্ঠান পালন কৰা হয়।

লেৱা বিকায় : ৰাভাসকলৰ এটি লোকপৰিৱেশ্য কলা হ'ল লেৱা বিকায়। জীৱন আৰু জীৱিকাৰ তাড়ণাত কৃষিজীৱী ৰাভা জনজাতিয়ে হাবি কাটি মাটি মোকলাওঁতে সন্মুখীন হ'বলগীয়া কাঁইটীয়া লতাৰ জেঁট-পোট আৰু নাৰী-পুৰুষৰ যৌথ প্ৰচেষ্টাত তাক অনায়াসে ওফৰাই দিব পৰাৰ সক্ষমতা উপলব্ধি কৰি আনন্দত আপোনপাহৰা হৈ যি নৃত্য-গীতৰ সৃষ্টি কৰিছিল তাতে এই ধৰণৰ শ্ৰমগন্ধী পৰিৱেশ্য কলাই জন্ম লাভ কৰে।

ফাৰকান্তি : ৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত এটি অনুষ্ঠান হ'ল- ফাৰকান্তি। ফাৰকান্তি হ'ল ৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত এটি শ্ৰাদ্ধানুষ্ঠান। এই শ্ৰাদ্ধানুষ্ঠানত ইনাই-বিনাই বিলাপ কৰি একধৰণৰ শোকগীত পৰিৱেশন কৰা হয়; তাকে ফাৰকান্তি গীত বোলা হয়। এই পৰিৱেশনত বিলাপ কৰি কান্দিব জনা এজন বিশেষ ব্যক্তিয়ে সূত্ৰধাৰীৰ ভূমিকা পালন কৰে। তেওঁ তাল বজাই বিননি জোৰে আৰু লগতে সুৰ-তাল মিলাই মৃতকৰ আত্মীয়সকলেও কান্দে। ঈশ্বৰ আৰু মৃতকৰ আত্মাক প্ৰাৰ্থনা জনাই মৃতকে যাতে পুনৰ জন্মত কোনো ধৰণৰ ভক্ষণীয় প্ৰাণী হৈ জন্ম গ্ৰহণ নকৰে তাকে সূত্ৰধাৰীজনে কামনা কৰে।

জাৰী ঘোঁৰা : দক্ষিণ কামৰূপত বসতি স্থাপন কৰি থকা পাতি ৰাভাসকলৰ এটি অন্যতম লোক পৰিৱেশ্য কলা। বাঁহ আৰু কাঁঠেৰে জাৰী ঘোঁৰা তৈয়াৰ কৰা হয়। ঘোঁৰাটোৰ মাজতে এটা ডাঙৰ ফুটা ৰখা হয়। যাতে, তাৰ মাজেৰে মানুহ এজন ভিতৰত সোমাব পাৰে। ঘোঁৰাটোৰ মূৰত ছাগলীৰ শিং দুটা লগাই দি শিং দুটাত কুকুৰাৰ কণী দুটা খোঁচি দিয়া হয়। পিতলৰ চকু খুওৱা ঘোঁৰাটোৰ গাত ক'লা আৰু বগা কাপোৰ মেৰিয়াই দি কপালত সাত ধাতুৰ দুমুখীয়া মাদলি এটা দিয়া হয়। জাৰী ঘোঁৰা নচুওৱা হয় লাঙা পূজাৰ অন্তত। ৰাভা সমাজে ব'হাগ বা জেঠ মাহৰ মংগলবাৰ এটাত লাঙা পূজা কৰে। দিনৰ ভাগত পূজা শেষ কৰি গধূলি জাৰী ঘোঁৰা লৈ গাওঁ ফুৰা নিয়ম ৰাভা সমাজত প্ৰচলিত আছে। জাৰী ঘোঁৰা নচুৱাই এজন ব্যক্তিয়ে আৰু তেওঁক দুজনমানে এই কাৰ্য্যত সহায় কৰে। ঢোল, দগৰ, শিঙা, বাঁহী, কালি আদি বাদ্য বজাই জাৰী ঘোঁৰা উলিয়ায়। জাৰী ঘোঁৰা উলিওৱাৰ সময়ত গীত পদ গোৱা হয়। জাৰী ঘোঁৰা নচুওৱাৰ অন্তত উক্ত ঘোঁৰাটোক গোঁসাই ঘৰলৈ নি সন্মান সহকাৰে চাঙত তুলি থোৱা হয়।

প্ৰবাদ-প্ৰবচন-ফকৰা-সাঁথৰ : লোকসাহিত্যৰ অন্তৰ্গত প্ৰবাদ-প্ৰবচন, ফকৰা, সাঁথৰ আদিৰ ক্ষেত্ৰতো ৰাভা সমাজ আগবঢ়ায়। প্ৰবাদ-প্ৰবচন, সাঁথৰ আদিৰ মাজত তেওঁলোকৰ বিভিন্ন অভিজ্ঞতা, আৱেগ-অনুভূতি সোমাই থাকে। ৰাভা প্ৰবচন এটিৰ উদাহৰণ তলত আগবঢ়োৱা হ'ল —

তি'কাংৰাজা ৰেংজো নামে চাবানিছে যোগাৰ

খাৰোজো বেখে চাঙো ইবে।

অৰ্থাৎ ৰজা যোৱাৰ পিছত বৰকৈ আয়োজন কৰিলে কি হ'ব? অৰ্থাৎ ঘটনা এটা ঘটি যোৱাৰ পিছত তাৰ প্ৰতিৰোধৰ ব্যৱস্থা কৰা কথাটো অৰ্থহীন।

প্ৰবাদ-প্ৰবচন আৰু সাঁথৰৰ মাজত ৰাভাসকলৰ মনঃস্তত্বৰ পূৰ্ণ অভিব্যক্তিৰ মুক্ত প্ৰতিফলন হোৱাৰ লগতে ৰাভাসকলৰ নিজস্ব চিন্তা-ধাৰা, জীৱন-দৰ্শন আৰু সমাজ-সংস্কৃতি প্ৰকাশিত হোৱা পৰিলক্ষিত হয়।

মন্ত্ৰ সাহিত্য : ৰাভাসমাজত মন্ত্ৰ সাহিত্যৰ প্ৰচলন অতি প্ৰাচীন। তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰৰ প্ৰতি ৰাভাসমাজ খুবেই বিশ্বাসী। বিভিন্ন কাৰণত তেওঁলোকে মন্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰে।

১.০৪ সামৰণি :

ৰাভা সকল নিজৰ পৰম্পৰা আৰু সংস্কৃতি ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত সদায় সচেতন। তেওঁলোকৰ চালে চকুৰোৰা বাবেবৰণীয়া সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰখনে অসমীয়া সংস্কৃতিক চহকী কৰি তোলাত যথেষ্ট অৰিহণা যোগাইছে। অৱশ্যে তেওঁলোকৰ সমাজ-সংস্কৃতিকো আধুনিকতাৰ বতাহজাকে কিছু পৰিমাণে হ'লেও প্ৰভাৱিত কৰিছে। ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নলৈ গৈ এই কথা জানিব পাৰিছো যে, পিন্ধন-উৰণ, নৃত্য-গীত, খাদ্যভাস আদি কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত কম-বেছি পৰিমাণে ৰাভাসকলকো আধুনিকতাই স্পৰ্শ কৰিছে। এয়া তেনেই সহজ কথা। সময়ৰ গতিশীলতাত সমাজ, সংস্কৃতি, জনজীৱন, মানুহৰ মানসিকতা আদি সকলো দিশতে পৰিৱৰ্তনে মূৰ দাঙি উঠিছে। তথাপিহে ৰাভাসকলে নিজৰ পৰম্পৰা, সংস্কৃতি অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈ যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা কৰি আহিছে।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

বৰ্মন, ব্ৰজেন। *বগেজাৰী*। Universal, গুৱাহাটী ৭, প্ৰথম সংস্কৰণ, জানুৱাৰী-২০১৪
ভট্টাচাৰ্য, ড° প্ৰমোদচন্দ্ৰ (সম্পা)। *অসমৰ জনজাতি*। কিৰণ প্ৰকাশন, ধেমাজি- ৭প্ৰথম
প্ৰকাশ-১৯৬২। মুদ্ৰিত।

ৰাভা, মণি। *ৰাভা-সংস্কৃতি ধাৰা*। বাঠো লাইব্ৰেৰী, দ্বিতীয় প্ৰকাশ, ২০০৫। মুদ্ৰিত।
ৰাভা হাকাচাম, উপেন। *অসমৰ জনজাতীয় সংস্কৃতি*। গুৱাহাটী : বীণা মন্দিৰ, ২০০৬।
মুদ্ৰিত।

———। *বৰ অসমৰ বৰ্ণিল সংস্কৃতি*। গুৱাহাটী : বীণা লাইব্ৰেৰী, ২০০৮। মুদ্ৰিত।

———। *ৰাভা লোকসাহিত্য*। গুৱাহাটী : জ্যোতি প্ৰকাশন, ২০১২। মুদ্ৰিত।

ৰাভা, ড০ ললিতচন্দ্ৰ। *অসমীয়া লোকসাহিত্যলৈ ৰাভা সকলৰ অৱদান*। Institute of
Research for Tribals and Scheduled Castes, Jawaharnagar,
Guwahati-22 প্ৰথম সংস্কৰণ, ২০১১। মুদ্ৰিত।

স্মৃতিগ্ৰন্থ :

ৰাপছাংছিনি। সম্পাদক-হেমন্ত কুমাৰ ৰাভা। পঞ্চদশ দ্বি-বাৰ্ষিক অধিৱেশন, নিখিল ৰাভা
ছাত্ৰ সন্থা, অষ্টম দ্বি-বাৰ্ষিক অধিৱেশন, নিখিল ৰাভা মহিলা পৰিষদ, ২০১৫। মুদ্ৰিত।

লকেয়া। সম্পাদক- শ্ৰী প্ৰফুল্ল কুমাৰ ৰাভা। চানডুবি উৎসৱ, ২০১৬। মুদ্ৰিত।

ধিতাং। ৫২ তম বকো বনগাঁও আঞ্চলিক ৰাভা জাতীয় পৰিষদ, ২০১৪। মুদ্ৰিত।

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-156-171

Awareness and Usage of Electronic Resources among Humanities and Social Sciences Research Scholars of Central Library, Tezpur University: A Survey

Swapnali Saikia

Library Assistant, Assam Women's University

Jorhat, Assam - 785004, India

E-mail: swapnalisaiikia84@gmail.com

ABSTRACT:

Information technology plays a significant role in digital era. The technology affords a great impact on the services and resources of library. Print resources are also being digitized. The rapid growth of electronic resources has changed the scenario of university library collections. Every year all universities invest huge amount of budget to procure electronic resources for students so that it is very essential to study the awareness, utilization and related issues of library electronic resources facing by patrons of the library. The finding of the study revealed that all respondents are aware and uses various types of electronic resources and the study recommended that improvement of high speed internet connectivity and subscription of more electronic resources for patrons.

Keywords: Electronic resources, Library, Tezpur University, E- books, E – journals.

1. Introduction:

Technology plays a vital role to sharing information in World Wide Web. In the digital era, electronic resources are very important to the library. It has ability to do full text search, takes less amount of spaces, providing remote access, save the time of the user and print required documents easily. It plays an important role in facilitating access to necessary documents to the user. Electronic resources consist of e-journals, e-articles, e-newspaper, e-thesis, e-dissertation, e-databases, e-serials and e-books various web resources and CD-ROMs. Electronic resources are the sources of information, which are available in web. Availability of information technology such as computer, PCs, laptops, smart phones make easy to access information all over the world through internet.

1.1 Central Library, Tezpur University

Central Library of Tezpur University was established in 1994 along with the establishment of University. There are 86654+ books, 212 print journals, 2622 CD – ROMs, 41 online databases, 10360+ e-journals, 502 e-books, 9661 back volumes of journals, 620 theses and 1331 dissertations (30 October, 2018). Library users can access e-books, dissertation databases, journal database, e-journals, publications, and other e-resources from the University campus. Online journals and database are providing by e-ShodhSindhu consortium and DeLCON consortium.

2. Literature Review:

Review of literature is an important process in conducting a research. This process reviews the similar works done on the topic found in books, conference proceedings, seminar papers, journal articles, reports and dissertations. Main purpose of this review is to bring together all relevant important works done on the related topic. Some of the significant studies related this topic have been mentioned below.

Gowda and Shivalingaiah (2009) conduct a survey method in the Universities Libraries at Karnataka. The researcher identify the gaps of need and availability of electronic resources like online journals and databases in the University, and for the study the researcher exposes that e-resources have created a positive hope among the research community in searching information.

Habiba and Chowdhury (2012) conduct a survey method and analysis the status of electronic resources facilities and services provided

the Dhaka University Library. This paper also discusses the purposes, benefits, and problems. Dhaka University Library should arrange more training programs for users and subscribing new e-journals.

Thanuskod (2012) conduct a survey method and found that the majority of respondents are aware about the availability of electronic resources. The result exposes that majority of users wanted to access only electronic version whereas only less users wanted to read the printed journals and average respondents wanted to use both electronic and printed resources.

Ahmad and Panda (2013) investigated that majority of faculty members are aware about electronic resources. And all members are used the electronic information resources and noticed that all electronic resources are very useful and important to their work.

Chauhan and Mahajan (2014) conduct a survey method by Social Science Academics in Indian Universities and highlight some important issues with respect to use, acceptance and planning of consortium. In this paper discusses the use of UGC Infonet electronic resources, access of electronic resources, to know the respondents problems are facing in accessing them, some important issues to use, acceptance and planning of the consortium.

Priyadharshini, Janakiraman and Subramanian (2015) conduct a survey method and investigated on the use of different types of electronic resources, awareness, access and use of digital resources which are freely available by the Post Graduate Students, Ph.D. research scholars and faculty members.

Akpojotor (2016) conduct a survey method and aim of the study at investigating the awareness and usage of e-resources. And the researcher exposes that library and information science department of postgraduate students are fairly aware and highly use electronic information resources.

Katabalwa (2016) conduct a survey method among the postgraduate students at the University of Dares Salaam and purposes of the researcher to assess the use of electronic journal resources. And the researcher come with the conclusion that majority of the respondents using electronic journals for various purposes including working on the assignments, literature review, research report writing, research proposal writing etc.

Kaur and Kathuria (2016) conduct a survey method in the Punjab Agricultural University Library and come with the conclusion that e - resources have become a vital part of the information for various features such as easy download and fast searching capability. Electronic resources have eased the task of research and respondents still prefer information in both print as well as electronic formats.

Thakuria (2016) conduct a survey method and finds that majority of the respondents are using internet for updating knowledge, respondents facing problem in searching e-resources due to lack of time for class work. And respondents are not aware about university library database and they access mostly those electronic resources provided by the university.

Soni, Gupta and Shrivastava (2018) conduct a survey among Library and Information Science Reseach Scholars of Jiwaji University, Gwalior. The study have to determine the present status of awareness, use and accessibility of electronic resources among library and information science research scholars of Jiwaji University Gwalior, as like as OPAC, online databases, CD-ROM databases, online journals etc.

3. Objective of the study:

The main objective of the study is to evaluate the awareness and utilization of electronic resources in the Central Library, Tezpur University. The other objectives of the study are -

- * To study the user awareness about electronic resources among the Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur University.
- * To study usage pattern of electronic information resources by the Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur University.
- * To find out the purpose of using electronic resources by the Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur University.
- * To know the satisfaction level by the Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur University on the various features of electronic resources.
- * To know the problems found by the Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur University on in using electronic resources.

4. Methodology and Limitation of the study:

To see the awareness level, usage, and satisfaction level of electronic resources among the Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur Univerity. This study was based on survey and it was limited among the Humanities and Social Sciences research scholars of central Library, Tezpur University. A structured questionnaire was distributed to collect primary data among the Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur University. The data was personally collected from the research scholars.

5. Data Analysis:

Primary data collected were analyzed along a number of dimensions. Each of the dimensions is discussed in part below.

5.1. Response Rate

Structured questionnaires are distributed randomly to 99 users among the research scholars of Humanities and Social Sciences for the purpose of data collection, from which 79 respondent (79.79%) have been received for analysis.

Table I: Percentage of Questionnaire responded				
Sl. No.	Respondents	Questionnaire distributed	Questionnaire Responded	Percentage
1.	Research Scholars	99	79	79.79

5.2. Respondents' demography

Table II and Table III give a brief account on basic information of respondents. Here it is seen that out of 79 respondents, 35 are male and 44 are female. Similarly out of 79 respondents, 23 come under 21 to 26 age group, 22 come under 26 to 31 age group, 19 come under 31 to 35 and the remaining 15 are under 36 to 40 years.

Table II: Gender wise distribution of respondents		
Gender	Number of Respondents	Percentage
Male	35	44.30
Female	44	55.70
Total	79	100

Table III: Basic information (Age Group) of respondents		
Age Group	Number of Respondents	Percentage
21-26	23	29.11
26-30	22	27.84
31-35	19	24.06
36-40	15	18.99
Total	79	100

Here it is clear that (59.50%) majority of the respondents are engaged in article or paper publishing. And (40.50%) respondents are not yet publishing.

Table IV: Preferred article for publishing		
Preferred Article	Number of Respondents	Percentage
Yes	47	59.50
No	32	40.50
Total	79	100

And they are further asked to where they prefer to publish articles so that respondents are allowed to choose multiple choice options. Majority of the respondents (27.84%) respondents published in International journals, (25.31%) respondents published in Peer-reviewed Journal, (20.25%) respondents published in Conference and Seminar Proceedings, (18.99%) respondents published in National Journal. And remaining (15.18%) respondents are not published any article.

Table IV: Preferred article for publishing		
Preferred Article for Publishing	Number of Respondents	Percentage
International Journal	22	27.84
National Journal	15	18.99
Conference/ Seminar Proceedings	16	20.25
Peer-reviewed Journal	20	25.31
Not yet	12	15.18

5.3. General understanding and familiarity with the term E-Resources

Table V shows that majority of respondents (62.02%) familiar with the term E-Resources. On the other hand (37.98%) heard but not much familiar with the term E-Resources.

Table V: General understanding and familiarity with the term E-Resources		
General understanding and familiarity with the term E-Resources	Number of Respondents	Percentage
Familiar with the term E-Resources	49	62.02
Heard but not much familiar with the term E-Resources	30	37.98
Total	79	100%

5.4. Way of Knowing about E-Resources

Here, respondents are asked to mention from whom they have come to know about Electronic resources. For that, respondents are allowed to choose more than one options. Here it is seen that majority of the respondents (30.37%) have come to known through World Wide Web and their Faculties. 24.05% have come to known through Newspapers/Book/Magazine and Friends. Moreover 15.18% respondents have come to known through Seminar/ Workshops/Conference. And remaining respondents 13.92 % have come across through LIS Professional.

Table VI: Way of Knowing about E-Resources		
Way to know about E-Resources	Number of Respondents	Percentage
Faculties	24	30.37
Newspapers/Book/Magazine	19	24.05
Friends	19	24.05
Seminar/Workshops/ Conference	12	15.18
World Wide Web	24	30.37
LIS Professional	11	13.92

5.5. Use of Electronic resources

Here it is seen that all respondents (100%) used Electronic resources.

Table VII: Use of Electronic resources		
Use of Electronic resources	Number of Respondents	Percentage
Yes	79	100
No	0	0

5.6. Access of E-Resources

Here, Respondents are asked about location preferences from where they like to access E-Resources. They are allowed to choose multiple options. Majority of the respondents (36.70%) accessed E-Resources from their Hostel, (32.19%) respondents accessed from their Department, (25.31%) respondents are accessed from their University Campus, (24.05%) respondents are accessed from their Library. Remaining (20.25%) respondents are accessed from all four locations.

Table VIII: Access of E-Resources		
Access of E-Resources	Number of Respondents	Percentage
Library	19	24.05
University Campus	20	25.31
Hostel	29	36.70
Department	26	32.19
All Above places	16	20.25

5.7. Purpose of using E-Resources

Here, respondents are asked to mention purpose of using E- Resources. For that they are allowed to choose more than one options. Table IX revealed that (37.97%) respondents used to E-Resources for the purpose of research work. (32.91%) respondents used to E- Resources for paper writing or publication. On the other hand (29.11%) respondents used E-resources for study and teaching and for literature purpose. Likewise (26.58%) respondents used for Seminar, Workshop and Presentation. Similarly (24.05%) respondents used for working on assignment. And very few (22.78%) respondents used as E-Resources for other purpose.

Table IX: Purpose of using E-Resources

Sl. No	Purpose of using (EIR)	Number of Respondents	Percentage
1	For Study and Teaching	23	29.11
2	For Research work	30	37.97
3	For Paper writing or publication	26	32.91
4	For Seminar/Workshop/ Presentation	21	26.58
5	For Literature Purpose	23	29.11
6	For Working on the assignment	19	24.05
7	Others	18	22.78

5.8. Search approach to E-Resources

Table X shows that search approach of the respondents to E- Resources. Here it is seen that title approach (36.70%) is most popular among the respondents as compared to simple search and author search. (35.44%) respondents are used to Simple search. Similarly, (30.37%) respondents used to Author Search. (29.11%) respondents are used to advanced search. And other remaining (21.51%) respondents are used to publisher search

Table X: Search approach to E-Resources

Search approach	Number of Respondents	Percentage
Simple search	28	35.44
Advanced search	23	29.11
Title Search	29	36.70
Author Search	24	30.37
Publisher Search	17	21.51

5.9. Most Used E-resources types

Here, the respondents are asked to rate the usability of the different types of E-Resources on the basis of 5 point Likert Scale, Where 1= hardly used, 2=Less Used, 3=Average Used, 4= Frequently Used and 5= Most Frequently Used.

The Table XI presents that, E- Journals are average used by majority of the respondents (30.37%). Similarly in case of E-Thesis and Dissertation average used is seen by the majority (26.59%). On the other hand E- Books are most used by the majority of the respondents (26.59%). However, in case of E-database frequent used is seen by the majority

(24.05%). Similarly, (22.78%) respondents are less used E-Magazine. Likewise, E-Research reports are average used by majority (22.78%). On the other hand, in case of bibliographic database less used is seen by majority (25.32%). Similarly, E-Newspapers are frequently used by majority of the respondents (25.32%).

Table XI: Most Used E-resources types					
E-Resources	Not Used	Less Used	Average Used	Frequently Used	Most Used
E-Journals	—	(15)18.99	(24)30.37	(18)22.79	(22)27.85
E-thesis and dissertation	(12)15.19	(14)17.72	(21)26.59	(16)20.25	(16)20.25
E- Books	—	(17)21.51	(21)26.59	(20)25.31	(21)26.59
E-database	(19)24.05	(16)20.25	(14)17.72	(19)24.05	(11)13.93
E-Magazines	(15)18.99	(18)22.78	(16)20.25	(15)18.99	(15)18.99
E-Research Report	(15)18.99	(16)20.25	(18)22.78	(15)18.99	(15)18.99
Bibliographic Databases	(16)20.25	(20)25.32	(17)21.52	(14)17.72	(12)15.19
E-newspaper	(13)16.46	(17)21.52	(12)15.18	(20)25.32	(17)21.52

5.10. Satisfaction levels of E-Resources features

Here, the respondents are asked to rate of satisfaction level of the different types of features E-Resources on the basis of 5 point Likert Scale, Where 1= hardly satisfied, 2=Less satisfied, 3=Moderately satisfied, 4= Satisfied and 5=Highly satisfied.

Table XII presents that, fast searching is moderately satisfied by majority of the respondents (30.38%). Similarly in case of easy to download satisfied is seen by the majority (27.85%). On the other hand Easy to make notes are less satisfied by the majority of the respondents (24.05%). However, in case of easily accessible moderately satisfied is seen by the majority (22.78%). Similarly, (22.78%) respondents are satisfied with Comfort in portability. Likewise, Utilization of less space is satisfied by majority (25.31%). On the other hand, in case of Availability of document in advance of print is satisfied seen by majority (29.12%). Similarly, majority of the respondents (27.85%) are moderately satisfied in customization.

Table XII: Satisfaction level of E-Resources features					
Features of E-Resources	Hardly satisfied	Less satisfied	Moderately Satisfied	Satisfied	Highly Satisfied
Fast searching	—	(18)22.78	(24)30.38	(21)26.59	(16)20.25
Easy to download	—	(18)22.78	(21)26.59	(22)27.85	(18)22.78
Easy to make notes	(14)17.72	(19)24.05	(17)21.52	(15)18.99	(14)17.72
Easily accessible	(13)16.46	(17)21.52	(18)22.78	(16)20.25	(15)18.99
Comfort in portability	(13)16.46	(15)18.99	(18)22.78	(18)22.78	(15)18.99
Utilization of less space	(13)16.46	(14)17.72	(17)21.52	(20)25.31	(15)18.99
Availability of document in Advance of print	(14)17.72	(14)17.72	(16)20.25	(23)29.12	(12)15.19
Customization	(16)20.25	(13)16.46	(22)27.85	(14)17.72	(14)17.72

5.11. Satisfaction level of research scholars on subscription of E-Resources

Here, the respondents are asked to rate of satisfaction level of the different types of features E-Resources on the basis of 5 point Likert Scale, Where 1= hardly satisfied, 2=Less satisfied, 3=Moderately satisfied, 4= Satisfied and 5=Highly satisfied.

Table XIII shows that, (26.58%) majority of the respondents less satisfied with E-theses and Dissertation. On the other hand, in case of E-Books (25.32%) majority of the respondents less satisfied. Similarly (25.32%) majority of the respondents satisfied with E-Journals. In case of, (25.32%) majority of the respondents hardly satisfied with E-database. Likewise, majority of the respondents (24.05%) moderately satisfied with E-Magazine. Similarly (25.32%) majority of the respondents moderately satisfied with E-Research Report. In case of, (29.12%) majority of the respondents hardly satisfied with Bibliographic Databases. Majority of the respondents (24.05%) satisfied with E-Newspaper.

Table XIII: Satisfaction level of E-Resources subscription					
E-Resources	Hardly Satisfied	Less satisfied	Moderately satisfied	satisfied	Highly satisfied
E-these and Dissertation	(12) 15.19	(21) 26.58	(17) 21.52	(17) 21.52	(12) 15.19
E- Books	(12) 15.19	(20) 25.32	(14) 17.72	(16) 20.25	(17) 21.52
E-Journals	(12) 15.19	(16) 20.25	(18) 22.78	(20) 25.32	(13) 16.46
E-database	(20) 25.32	(17) 21.52	(16) 20.25	(14) 17.72	(12) 15.19
E-Magazines	(16) 20.25	(16) 20.25	(19) 24.05	(15) 18.99	(13) 16.46
E-Research Report	(16) 20.25	(18) 22.78	(20) 25.32	(13) 16.46	(12) 15.19
Bibliographic Databases	(23) 29.12	(15) 18.98	(17) 21.52	(12) 15.19	(12) 15.19
E-Newspaper	(15) 18.99	(14) 17.72	(14) 17.72	(19) 24.05	(17) 21.52

5.12. Preferred use of E-Resources in article or paper writing

Here respondents are opinion about the preferred form of E - resources which help research scholars in writing articles or paper writing are also asked. Here it is seen that majority of the respondents (60.76%) prefer E- Resources over print resources. Similarly (39.24%) respondents opinioned that print resources are more helpful in article or paper writing.

Table XIV: Preferred use of E-Resources in article or paper writing		
Preferred mode of information access	Number of Respondents	Percentage
Yes	48	60.76
No	31	39.24
Total	79	100

5.13. Respondents found problem in using E-Resources

Here, respondents are asked to mention the problems in using E-Resources. For that they are allowed to choose more than one options. Table XV shows that majority of the respondents (51.90%) have found problem while using E-Resources. Again, among the remaining (48.10 %) respondents have not found any problem.

Table XV: Respondents found problem in using E-Resources		
Respondents found problem in using E-Resources	Number of Respondents	Percentage
Respondents found any problem	41	51.90
Respondents no found any problem	38	48.10
Total	79	100

5.14. Limitations in the use of E-Resources

Again, among the remaining 51.90% respondents, (18.99%) have pointing that E-Resources are not as per need. Again, (12.65 %) respondents are facing problem due to lack of awareness, unable to search and slow speed of the Internet. Moreover, (11.39%) have found password problem and lack of training.

Table XVI: Limitations in the use of E-Resources		
Problems	Number of Respondents	Percentage
Unable to search	10	12.65
Lack of awareness	10	12.65
E- Resources are not as per need	15	18.99
Lack of Training	9	11.39
Slow speed of the Internet	10	12.65
Password problem	9	11.39

5.15. Need of orientation programs of E-Resources

Here, respondents are asked to mention the necessity of orientation program on E-Resources. Table XVII shows that majority of the respondents (51.90%) want orientation program for accessing E-Resources. On the other hand, the remaining (48.10%) do not require any orientation program for the same.

Table XVII: Need of orientation programs of E-Resources		
Need of Orientation on E-Resources	Number of Respondents	Percentage
Yes	41	51.90
No	38	48.10
Total	79	100

6. Major findings of the study:

1. Majority of the respondents (62.02%) familiar with the term E-Resources.
2. Majority of the respondents (30.37%) have come to know through World Wide Web and their Faculties.
3. All respondents use E-Resources.
4. Majority of the Respondents (36.70%) accessed E-Resources from their Hostel.
5. Majority of the respondents (37.97%) respondents used to E-Resources for the purpose of research work.
6. Title approach (36.70%) is most popular among the respondents as compared to simple search and author search.
7. Majority of the respondents (60.76%) prefer E-Resources over print resources.
8. Majority of the respondents (51.90%) have found problem while using E-Resources.
9. Majority of the respondents (18.99%) have pointing that E-Resources are not as per need
10. Majority of the respondents (51.90%) want orientation program for accessing E-Resources.

7. Conclusion and further study:

Libraries are investigated huge amount of funds for procuring electronic resources, even facing small amount budgets. University Libraries on collection development has shifted from print resources to electronic resources. The studies have shown that majority of the respondents find problem while searching electronic resources. Electronic resources are very important for Humanities and Social Sciences research scholars of Tezpur University. The Library subscribes electronic resources for different department. They are not aware about all electronic resources available in the library so that they are not getting the benefits of the electronic resources. They need to training program to know how to search uses and evaluation of electronic resources. For that the library should organize training program or orientation to the Library users at regular intervals. And they should also review how they organize electronic resources on web pages. And faculties also encourage to student to use electronic resources of the library and library also need to arrange bibliographical instructional program for faculty to keep them informed and services to develop of electronic collections.

References:

- Ahmad, M and K. C. Panda Awareness and use of electronic information resources by the faculty members of Indian institutes in Dubai international academic city (diac): A survey. *International Research Journal of Computer Science and Information Systems (IRJCSIS)*, 2(1), 8-17. Retrieved from <http://www.interestjournals.org/full-articles/awareness-and-use-of-electronic-information-resources-by-the-faculty-members-of-indian-institutes-in-dubai-international-academic-city-diac-a-survey.pdf?view=inline>. 2013.
- Ahmed, Shakil and Waris, Abu. *Use of Internet Facility by P.G. Students of J.N. Medical College, A.M.U., Aligarh*. In Mukesh Saikia and Monawwer Eqbal (Ed.) *E-Resource Management in Libraries: Issues and Challenges*. Guwahati: K.K. Publication, 2013.265 p.
- Akpojotor, Lucky O. Awareness and usage of electronic information resources among postgraduate students of library and information science in southern Nigeria. *Library philosophy and practice (e-journal)*.1408.Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3876&context=libphilprac>,2016.
- Biradar, B S and D, Vinay Kumar. Awareness and use of UGC-INFONET E-resources among the PG Female Science Students in Kuvempu University: A Survey.2015.
- Library Herald*, 53(2), 107-120. Retrieved from DOI: 10.5958/0976-2469.2015.00016.0.
- Chauhan, Suresh K. & Mahajan, Preeti. Use of UGC-Infonet E-Resources by Social Science Academics In Indian Universities : an evaluation study. *The journal of Academic Librarianship*, 40,359-366. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S009913331400069X>.2014.
- Gohain, Anjan. *Use of E Journals by Research Scholars in Tezpur University: A Case Study*. In Mukesh Saikia and Monawwer Eqbal(Ed.) *E-Resource Management in Libraries:Issues and Challenges*. Guwahati: K.K. Publication, 2013. 265 p.
- Gowda, V. & Shivalingaiah, D. Attitude of research scholars towards usage of electronic information resources: a survey of University libraries in Karnataka. *Annals of Library and Information Studies*, 56, 184-191. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/268432301_Attitude_of_research_scholars_towards_usage_of_electronic_information_resources_a_survey_of_university_libraries_in_Karnataka, 2009.

- Habiba, U. and Chowdhury, S. Use of electronic resources and its impact: a study of Dhaka University Library users. *Eastern Librarian*, 23 (1), 74-90. Retrieved from DOI: <http://dx.doi.org/10.3329/el.v23i1.12122>, 2012.
- Katabalwa, Anajoyce Samuel. Use of electronic journal resources by postgraduate students at the University of Dares Salaam. *Library Review*, 65, (6/7)445-460. Retrieved from <https://doi.org/10.1108/LR-11-2015-0108>, 2016.
- Kaur, Kulveen & Kathuria, Kiran. Awareness and Use of E-Resources: A Case Study of Mohinder Singh Randhawa Punjab Agricultural University Library, Ludhiana. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 36 (6), 396-404. Retrieved from DOI: <http://dx.doi.org/10.14429/djlit.36.6.9460>, 2016.
- Priyadharshini, R., Janakiraman, A. & Subramanian, N. Awareness in usage of e-Resources among users at Agricultural College and Research Institute, Madurai: A case study. *European Academic Research*, 2 (11). Retrieved from <http://euacademic.org/UploadArticle/1409.pdf>, 2015.
- Soni, Navin Kumar, Gupta, Kapil Kumar & Shrivastava, Jitendra. Awareness and Usage of Electronic Resources among LIS Scholars of Jiwaji University, Gwalior : A Survey. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 38 (1), 56-62. Retrieved from DOI: 10.14429/djlit.38.1.11524, 2018.
- Thakuria, Juli. Use of E-Resources by the Post Graduate Science Students in the Tezpur University Central Library in Assam: A Case Study. *Paper presented at 10th Convention PLANNER*. Retrieved from <http://ir.inflibnet.ac.in:8080/ir/bitstream/1944/2040/1/36.pdf>, 2016.
- Thanuskodi, S. Use of E-resources by the Students and Researchers of Faculty of Arts, Annamalai University. *International Journal of Library Science*. 1(1), pp1-7. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/271101670_Use_of_E-resources_by_the_Students_and_Researchers_of_Faculty_of_Arts_Annamalai_University, 2012.

Internally Displaced Women: Marginalised Twice

Sumana Das

Assistant Professor

Department of political Science, B.Borooah College

Email: sumana_ghy1@yahoo.com

Abstract:

In this paper I will try to explore not the problem of displacement as such but the issue of women during and after displacement situation. The paper will study the displaced situation as a whole and the fate of women in general then will put importance on the women who are displaced due to ethnic riot in western Assam. The IDP women should enjoy in full equality the rights and freedom provided to their male counterpart. All humanitarian assistance shall be carried out in accordance with the principles of equality, impartiality and without discrimination.

Keywords: Internally Displaced population, Gender, Rehabilitation, Guiding Principles.

Introduction:

Internally displaced population is posing a serious threat to the world of late. Several statistical facts indicate that the problem is growing at a faster rate. According to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR 2002), there are about 50 million uprooted people around the world, including both refugees and internally displaced persons (IDPs). Nearly 80 per cent of them are women and children while women and girls account for almost 50 per cent of the displaced population. (Internal Displacement, *Refugee Reports* 6 July 2000)

The working definition offered in the Secretary General's analytical report (1992) describes the IDP as:

“.....Persons who have been forced to flee their home suddenly or unexpectedly in large numbers as a result of armed conflict, internal strife, systematic violations of human rights or natural or man-made disasters, and who are within the territory of their own country.”

Thus the IDPs may have been forced to flee their homes for refugee-like situation but unlike refugees who cross international borders; IDPs stay within the territory of their own country. That is why they sometime fail to attract notice of the international community and remain uncared. If all the issues were taken into considerations the number of IDP population worldwide would be much more than that of data provided by different estimating agencies.

This study aims to look at some features and aspects of the gender dimensions of displacement in society. It looks into the aspect that how migration further deteriorates women's condition in a disadvantaged circumstance due to their already subordinate role in society. The study covers the geographical area of western Assam, specifically Kokrajhar district.

In order to achieve the research objectives, information are obtained through individual and other research techniques such as interviews, focus group discussions, audio recording, photography, observations etc. as primary source and secondary written resources like books, journals, periodicals, newspapers, archives and other records.

Internally Displaced Women:

As it is mentioned earlier that out of total IDP population 80 percent of them are women and children. Despite of the fact the state actors as well as most non governmental organisations have still to recognise the importance of IDP women's issues and rights. On the other hand what is concerned to those who study areas of concern to women goes much beyond the international community sees as important. Women's problems for instance raise conceptual issues regarding women's status, of universalisation and diversity, vulnerability and empowerment, of role changes during conflict and wars. An IDP woman is the product of a system over which she has no control. Her journey from her home to

temporary shelter(refugee camps) and back she undergoes various transformations most of which are related to physical violence and mental trauma. Gender bias is also reflected in amenities provided at resettlement sites. Most resettlement sites are found lacking on sanitation, privacy and access to facilities that have direct bearing on the welfare of women. Women's interests are systematically ignored in resettlement processes because transactions are invariably undertaken with the male members. Consequently, compensation packages ignore women and women's need around water, fuel and fodder.

Displacement has different effects on women than it has on men, and differs during various stages of crises. (Internal Displacement Monitoring Centre, Norwegian Refugee Council) As terrible as the disruption may be, women usually suffer the effects more acutely than men do. Thus the issues of women IDPs should be addressed in a way to take certain important questions in consideration. What are the most effective and appropriate ways of preventing violence towards internally displaced women and girls from a rights-based perspective? What is the best way to increase the participation of women at decision-making levels in assistance programs? How can international organizations protect and care for IDPs without overstepping cultural boundaries? Several such overarching issues directly affect the lives of all IDP women and relate to the delivery of humanitarian assistance.

Specific needs of women IDPs:

Since the end of World War II in 1945 there has been a dramatic increase in the number of IDPs. It is noted that IDPs outnumber refugees by two to one and nearly 80 per cent of the displaced persons are reported to be women and children.(United Nations Report on Internally Displaced, 2000 :1-4) Research by Cohen and Deng (1998:1-8) indicates that the seriousness of internal displacement has increased both in intensity and scope. Forced displacement is particularly tragic because of its physical, social, economic, psychological, and traumatic effects that the innocent women and their families have to suffer. According to Deng and Cohen (1998), the UN Secretary General for internal displacement indicates that the global crisis of internal displacement presents a big challenge to the international community. The Fourth World Conference on Women, which was held in Beijing in 1995, also

called for more effective protection and assistance for the displaced women. However, the gender concern for Internally Displaced Women should be discussed in all three stages- Conflict situation (before displacement), during displacement and during relief and rehabilitation. Taking all three stages in consideration some gender specific needs of IDPs can be discussed as under.

Security:

Security from violence as well as other physical torture is the paramount need of IDP women. The effects of displacement depend on its duration, but immediate manifestations include family separations, exposure to gender violence, trauma associated with the deaths of family members, impaired health, and the loss of the home and possessions. Displacement may affect women's rights to inherit land and property. Over time, the cumulative effects of personal loss may result in depression and physical deterioration. Post-traumatic stress syndrome is a common ailment among women who have been displaced for more than a few months. The long-term impact of displacement on women may mean the permanent loss of social and cultural ties, the termination of career and regular employment, and disruption or loss of educational opportunities. Some marriages do not survive the stress of displacement; divorces are common in IDP settings. Children suffer most when displacement spans periods of several years. They miss education during their formative years, undergo immeasurable trauma and psychological stress, suffer stunted growth due to extended poor nutrition, and have difficulties in socialization.

Livelihood

Lack of economic opportunities place women and adolescent girls in an extremely vulnerable situation. Economically dependent on others, women and girls suffer domestic violence, trade their bodies for needed cash and commodities and are unable to realise their potential. The lack of livelihood options is far more prevalent in the situation of internal displacement than it is in refugee settings. Little attention has been given to viable income generation activities for IDPs, leaving women and adolescent girls marginalised and economically isolated.

Food ,Shelter and Sanitation:

Internally displaced women require the same quantity and the same range of nutrients required by all human being. Most commonly during displaced situation as well as rehabilitation food is provided through food aid procedure where only selective and limited quantity of food is distributed. Thus ,selective feeding provides only supplementary health and the situation becomes more vulnerable in case of pregnant women. IDP women need proper shelter which can provide security and sanitation. Shelter aid programme must include water supply or user friendly pumps, utensils and toilet facilities. Shelter has also direct implications on the use of bed nets and blankets and other necessary clothes. And sanitation need hygiene and good environmental management generally needed to control diseases as well as which is essential for people's health and dignity.

Changing gender roles:

Displacement also changes gender roles as families become separated, relatives are killed, and homes are destroyed. When such events occur, women may become heads of families and find themselves forced into unaccustomed roles and responsibilities for which in situations where a UN agency has lead agency responsibility for IDPs, procedures may exist for handling gender abuse cases, but there is no protocol across agencies. UNICEF/IDP Gender Issues Paper 14 they are ill prepared. The IDP camps in which women and children seek refuge present a lifestyle alien to their cultural values and in this unfamiliar social context gender roles change radically. Women's vulnerability to sexual exploitation, domestic violence, and rape increases as gender roles shift. Domestic violence is often the outcome of gender role reversals when men normally the providers for their families face the idleness and humiliation of IDP life. The stress, uncertainty, and deprivation can cause men to take out their frustrations on their families. Assistance agencies need to consider the potential of domestic violence when planning assistance programs that exclude the male members of the household.

Reproductive Health:

The reproductive health needs of women and adolescent girls were largely ignored in humanitarian settings. The Women's Commission for

Refugee Women and Children has consistently urged humanitarian actors to undertake a pared-down set of activities, known as the Minimum Initial Service Package (MISP), which protect the lives and health of women and girls of reproductive age. The MISP activities prevent and manage the consequences of sexual violence, prevent excess neonatal and maternal mortality and morbidity, reduce HIV transmission, and lay the groundwork for comprehensive services to be implemented at a later date. Despite progress in stable settings, the evaluation showed that, in both refugee and IDP settings, the MISP was rarely implemented at the onset of an emergency.

Education:

Conflict around the world is one of the most formidable obstacles to education specially for girls. A survey on education in emergencies carried out by the Women's Commission found that in just 10 countries with conflict- induced displacement in 2002,(27 million children had no access to formal schooling. (www.womenscommission.org/pdf/ed_emerg.pdf) The vast majority of these (more than 90%) were IDPs. While attendance for all displaced children and youth was staggeringly low, the attendance and retention of displaced female students of all ages continued to lag significantly behind that of males. Moreover, the quality of education in IDP camps is generally much lower than the regular education.

Human Trafficking:

The interplay of human trafficking and armed conflict is intricate. Trafficking thrives in environments lacking in effective law and order, including in conflict-affected countries, which can both become a source and a transit point. The predominant types of trafficking can vary greatly by conflict stage and by region, yet several crimes are common to many conflicts. The rate of these crimes increases significantly immediately before and during conflict, especially in places with large numbers of displaced persons and high levels of violence against women. Destitute and displaced populations are particularly at risk of enforced prostitution and cross-border trafficking when living in or returning from camps, or when searching for livelihoods. Countless women and children have being abducted into armed groups as forced labourers, combatants and

sex slaves. Women may be driven into sexual exploitation by desperation to provide for their families.

Inequality:

Though it is found that women are the worst sufferer in displaced situation but it is seen that in policy making stage their problems are often ignored and they, specially, women are excluded from consultation and decision making process during displaced situation as well as for rehabilitation packages. Women's interests are systematically ignored in resettlement processes because transactions are invariably undertaken with the male members. Consequently, compensation packages ignore women and women's need around water, fuel and fodder.(Roberta at all 1998) The greater the involvement of internally displaced women in planning, designing, and monitoring of programs the less likely abuse and exploitation will occur. However the rehabilitation packages are given by the name of the male member of the family where the women centric necessities are ignored. Again in case of female-headed family sometime it becomes difficult to get the rehabilitation grant.(Dale & Carolyn 2008)

Displaced Women of Western Assam:

I have visited three rehabilitation sites in Gossaigaon sub- division of Kokrajhar district where the maximum number of conflict happened between the Bodos and non Bodos and made some observation with an informal questionnaire. They are as under-

More than two decades Western Assam has experienced population displacement women have found particularly themselves in a vulnerable position in such situations. During the initial few month of rehabilitation the administration provided some kind of facilities to women like, nutritious food supply to the pregnant women, sanitary napkins were distributed, special attention was given to maintain hygiene and women 's need around fuel and water was taken care of. But this vanished as days passed.

Secondly , there is lack of database of women IDPs. There is no separate estimation of number of women displacees. There is no information available on the number of female headed households, single women or school aged girls. Nor is much data available on female mortality , morbidity and malnutrition rate or on the agegroup of women.

Eventhough the rehabilitation are granted they are granted on the basis of overall estimation of IDPs . Relief and rehilitation would have become more effective with attention to gender specific information.

Thirdly, Since the number of IDPs were huge and the government wanted to abolish the camps as early as possible there was no planning in case of their resettlement. There was no strategic rehabilitation plan which specifically ignored the needs of women, such as reproductive health care as well as appropriate counselling for the victims of sexual and other abuses. In most cases the women become victims of shock for losing their belongings and beloved ones. It is the duty of the authorities of rehabilitation to provide proper care to women and adolescent girls. Fourthly, security of the women are threatened in the name of rehabilitation. There is a constant fear of being attacked by other community people as most of the families returned in their original village from where they fled due to conflict with other community people. This often created immense fear among the parents of young girls. As a result many under- aged girls were married off so that the family get rid of that fear.

Conclusion

In India women enjoy a number of constitutional rights that are yet to be recognized by the existing displacement rehabilitation regimes. In this context the first and the foremost duty of the state authorities is to provide information, data and gender analysis to understand the need of women in IDP situation in the real sense of the term. India is also a signatory to various international human rights instruments that protect women's right to housing, livelihood etc. which can be used to safeguard the rights of displaced women and as mobilizing tools in struggles.

In this context it could be worth mentioning that the Government of India has no national policy to respond to internal displacement caused by armed conflict and ethnic or communal violence. The responsibility for protecting the displaced and providing assistance to them generally falls on state governments and district authorities. This has resulted in wide discrepancies between responses from one state to another and even from one situation to another within the same state. Thus it can be suggested that the draft bill for R&R should integrate all three types of displacement (development induced, conflict induced and environment induced) and there should be strong concern for women and children.

Government needs to develop a strong legal and institutional framework to actively pursue durable solution of the condition of women in displacement situation.

The guiding principles on IDPs, submitted to the UN Commission on Human rights in 1998, provide a sound and pragmatic foundation for addressing the problem of displaced women. The principles are mainly provided by synthesizing the many applicable norms into clear principles and by highlighting more concrete aspects of human rights and humanitarian law guarantees that are of special significance for IDP women. These principles in spite of their non-binding nature has been playing significant role in raising awareness of IDP needs by mobilizing support within the humanitarian community. Indian government can also use the guiding Principles as a guiding compass for addressing the problem of IDP in general and IDP women in particular.

Government as well as nongovernmental organizations including educational institutions should review and legislate existing legislation on rape and other violence against women to bring it in conformity with the provisions of CEDAW, ICCPR and other international principles and setting up mechanisms for addressing needs created by violence, including counseling, legal, medical and other forms of material support which may help to protect women against violence and also to prevent it.

Moreover regular media coverage and in depth reporting is very essential to make the common people aware with the problem of IDP women. Greater democratization and strong civil society would help to make the displaced women aware of their basic rights and their share in rehabilitation process. Willingness on the part of the conscious civil society can play a very important role in capacity building in the use of guiding Principles to deal with the problems of IDP women.

REFERENCES:

- Hazarika, Sanjoy. *Strangers of the Mist: Tales of War and Peace from India's Northeast* New Delhi : Viking, 1994. Print.
- Korn, David A. *Exodus within Borders: An Introduction to the Crisis of Internal Displacement*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1999. Print.
- Hussain, Monirul. "State Identity Movement and Internal Displacement in Northeast." *Economic and Political weekly*. Vol.51. Dec.16, 2000. print.

Mahanta, Nani Gopal. "Politics of space and Violence in Bodoland", *Economic and Political Weekly*, XLVIII (23), 2013, p. 52. Print.

Ruiz, Hiram. *North East India's Hidden Displacement, The UN Committee for Refugees*. Washington D.C., 2000. Print.

Thomas, C.J. ed. *Dimensions of Displaced People in North East India*. Delhi : ICSSR-NER Center, Regency Publications, 2002. Print.

Kumar, Madhuresh. *Globalisation, State Policies and sustainability of rights, Policies and Practices*. Vol. 6. MCRG: Kolkata, 2005. Print.

Das, Sumana. *IDPs of Assam: an Investigative Report. Refugee Watch*. MCRG: Kolkata, 2003. Print.

Guiding Principles on Internal Displacement. UN Document E/CN.4/1998/53/Add.2

M.Deng. Francis Handbook For Applying The Guiding Principles on Internal Displacement. The Brooking Institution Project on Internal Displacement. 1999.

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: New York, 18 December 1979

Guidelines On international Protection: Gender Related Persecution within the Context of article 1A (2) of the 1951 convention and /or its 1967 Protocol relating to status of Refugees. HCR/GIP/02/01. 2002

www.internal-displacement.org

SAMPRITI

ISSN: 2454-3837

Vol. V, Issue-II, Page no-182-188

Understanding the Phulaguri Uprising of 1861

Dr. Gopesh Kumar Sarma

Associate Professor, Department of History, M. K. College

Abstract

The Uprising known as 'Phulaguri Dhawa', in which several peasants along with a British Officer were killed, was triggered by a ban imposed on opium cultivation and proposed taxes on income, betel-leaf and nut. The British government crushed the Uprising, but it shook the foundation of the British rule in the region. The uprising became a symbol of challenge to the mighty British power in Assam and demonstrated the anti-British character of the people of this region of North Eastern India.

Key words: Uprising, Ban, Peasant, *Raij Mel*, Lalung.

Introduction:

The state of Assam in the North Eastern corner of India is a colourful and picturesque land lying between the latitudes 28° 18' and 24°N, and longitudes 89°46' and 97°4' E. Assam, rich in natural resources, is surrounded by eight states viz. Arunachal Pradesh, Nagaland, Manipur, Meghalaya, Mizoram, Tripura, Sikkim and West Bengal. It also shares its boundary with two countries viz. Bangladesh and Bhutan. Phulaguri, which is nearly 105km East of Guwahati, is situated on the bank of the river Kollong in the present Nagaon district, then Nowgong district. Most of the people of this area belong to the Lalung and the Kachari tribes.

"Phulaguri Dhawa is one among the most significant incidents of India's struggle for independence". The genesis of the Phulaguri Uprising

has been traced to the anti-India revenue policy of the British Rulers. The direction of the British government to the local administration to conduct a feasibility study on the possibility of imposition of tax on betel-leaf cultivation which was extensive in the Nowgong district caused much discontent among the peasants. The possibility of imposition of another tax, close on the heels of ban on opium cultivation in 1860, triggered the peasant discontent into a full-blown uprising. On October 18, 1861, after the arrivals of Lt Singer at Phulaguri the situation soon turned violent and Singer, along with a few policemen, were beaten to death and his body was thrown into the Kollong River. (The Telegraph) The incident triggered a brutal retaliation by the British and 41 persons were arrested as per government statement and tried at Nagaon and even at Calcutta with some of them awarded death sentence and life imprisonment.

Methodology:

This paper attempts to highlight the Uprising of Phulaguri organised in the present district of Nagaon in Assam in 1861. The study is mainly based upon secondary data collected from different sources. The secondary data are collected from various books, national and international journals, newspaper etc.

Literature Review:

There is no dearth of sources about the Uprising of Phulaguri. Several books are there about the Uprising of Phulaguri. A few of them are reviewed to prepare this writing. An important book is 'The Comprehensive History of Assam' Volume V, written by H. K. Barpujari. It is very useful book about the uprising. Much important information is there in the book, 'Planter Raj to Swaraj' by Amalendu Guha which is also reviewed. Oupanibeshik Amulot Asom which is written by Dr. Jaysree Kalita and Dr. Ramesh Chandra Kalita is also taken into count. Several online journals are also reviewed to prepare this paper. Some leading daily national news paper is also taken into count.

Findings:

The great Revolt of 1857 had laid severe financial strain on the Indian government immediately after its suppression. For Undertaking the job of restructuring the Indian finances to meet the requirements of

the British Imperial interest, James Wilson, the Financial Secretary to the Treasury of England had made some financial arrangements which contributed immensely towards the aggravation of the economic position of the peasantry in the country and this led to the growth of restlessness amongst them in the post Revolt period. The revenue policy of the British India government was reconstructed after the suppression of the Great Revolt of 1857. The target of this reconstruction of the revenue policy was to meet the expenditure incurred in suppressing the Great Revolt. The British Government forced the Indian people to pay for the expenses incurred in suppressing the revolt by increasing land revenue and introducing various new taxes. Not only this, the British Government decided to pay the debt of the English East India Company in England and in India through the land revenue and various taxes paid by the Indian people. (Kalita & Kalita 276) Accordingly, the post-revolt period was not a good one for the Indian peasants. The result of all this was several peasant rebellions in various corners of India in the second part of the nineteenth century.

The people of Assam, as a part of the British Indian Empire, were compelled to share this increased land revenue and taxations. And the Assamese people replied the British Government with several peasant revolts organised in various places like Phulaguri, Patharughat, Rangia etc. The Assamese people organised these peasant revolts under the leadership of *Raij Mels* (People's assembly) which sometime shook the foundation of the British rule in Assam.

The British rule in Assam was unbearable for the Assamese people since starting due to the taxation policy of the British Government. Besides continuing the taxes collected in the pre-revolt period, the British Government introduced several new taxes in Assam in the post-revolt period. On First May of 1860, the British Government banned the cultivation of opium in Assam. (Kalita & Kalita 279) Its aim was to sell the opium by the government itself to earn more profit. This ban on opium cultivation affected the peasant economy of Nowgong badly as Nowgong was the largest opium producing district in Assam. This caused much dissatisfaction among the peasants of Nowgong. To add to their woes, the British Government introduced tax on income and license in

1861(Kalita & Kalita 277) which caused much reaction among the peasants. This multiplication of taxes became a serious concern among the peasants in the plain areas especially in Nowgong. Meanwhile rumours were spreading in the Nowgong district that the government was contemplating to levy taxes on houses, homestead and *paan* or betel-leaf cultivation.(Barpujari 14) The imposition of License Tax strengthened the belief, particularly of the tribesmen at Phulaguri, near Nowgong that their *paan* and betel-nut would be subjected to taxation very soon. At this juncture, the Bengal government called upon its officers in Assam to report on the feasibility of a tax on betel-nut and *paan* cultivation.(Guha5) This created panic among the peasants of Nowgong which led to an agitation in Nowgong, mainly in the Phulaguri area inhabited by tribal people.

To ventilate their grievances, about one thousand peasants gathered at the Sadar Court on 17th September 1861 and some of them were reported to have forced their way into the office of the Deputy Commissioner and presented a petition to him. (Barpujari 14) It referred to the harm that had already been done to them by prohibiting opium cultivation. The petition prayed that no further taxes be levied on their betel-nut and *paan* cultivation. Instead of listening to their grievances, the hot-headed and indiscreet Deputy Commissioner Herbert Sconce fined and arrested them. (Barpujari 14) He dealt with them in provocative and high-handed manner. However they were released in the same evening. In their subsequent representation on 9th October to the Deputy Commissioner also failed to receive a satisfactory reply. The peasants were convinced of the futility of prayers and protestations. They determined not to pay taxes and convened a *Raij Mel* to discuss matters on 15th October 1861 for five consecutive days so as to enable the peasants of the remote villages to take part in the *Mel*.(Barpujari 14)

Peasants of Raha, Jagi, Kahighar mouza, Barpujia, Chapari, Kampur, Jamunamukh, etc. attended the meeting. (<http://shodhganga>) It seems that the leaders of the meeting included Sunday and Wednesday within their five days' deliberations expecting huge gatherings as that two days were the marketing days for the people of Raha and Phulaguri.(<http://shodhganga>)

Nearly, 1,000 peasants assembled by 15th October, half of whom were armed with *lathies*(sticks). A force was deployed to disperse the meeting but was ended in smoke. By 17th October, peasants nearly 3,000 to 4,000 had gathered coming from the remotest villages. Seeing such huge gatherings, police made yet another attempt to disperse and dismantle the meetings and arrested some leaders on the same day. But peasants rescued their leaders forcibly and the police, finally, had to leave the spot. The following day, on 18th October, an English Officer, Lieutenant Singer, came with a force and had interacted with the leading members. Their leader Jati Kalita reiterated their complaints about the ban on opium cultivation and apprehension about the tax on the *paan* and income. They also reiterated that they were contemplating devices of placing their complaints to the higher authorities since the District Magistrate had not attended to their grievances. After parleys, Singer ordered the peasants to lay down their arms and disperse but the peasants declined to be dispersed. A scuffle ensued where Singer himself attempted to seize the *lathies* in their possession and Singer was struck on his head by a peasant named Bahu Dum, (Kalita & Kalita 283) he fell down and was beaten to death. (Barpujari 14) The police force, seeing the entire deteriorating situation, finally fled in panic and the body of Singer was thrown into the nearby Kollong River. (Barpujari 14) After a week the body of Lt. Singer was recovered and sent to Guwahati. (Kalita & Kalita 284) Some of the prominent peasants of the Phulaguri Uprising were Kati Lalung, Bahu Dum, Thumba Lalung, Dhularai Lalung, Bhugbar Lalung, Dadhi Lalung, Kola Lalung, Jabo Lalung, Katia Lalung, Mani Koch, Kali Deka, Kalyan Koch, Jati Kalita and many more.(Kalita & Kalita 283)

The District Magistrate dispatched a small armed force of Second Assam Light Infantry entrenching himself at the Treasury. (Guha 6) The force fired on the crowd leading to the death of several peasants. The Sepoys of Light Infantry inflicted exactions on the armless peasants. By 23rd October normalcy returned at Phulaguri due to arrival of fresh forces from Guwahati and Tezpur. (Guha 6)

Many peasants lost their lives in the upheaval of Phulaguri. There were huge casualties. Fifty four peasants were killed in the police

firing.(Kalita & Kalita 285) Forty-one persons were arrested in connection with the killings of Lt. Singer according to the government statement. Narsingh Lalung and eight other peasant leaders, mostly tribals, were punished with long term imprisonment or transportation.(Guha 6) Lakshan Sing Deka, Changbar Lalung and Rongbor Deka were hanged in Nowgong.(Kalita & Kalita 285)Temporary jails were erected at Raha and Phulaguri with bamboo piles and hundreds of peasants were kept confined in these jails without providing sheds against sun and rains for months together under tight security guards and without minimum food and clothing.(Kalita & Kalita 285) The tactless Herbert Sconce was demoted to a lower rank of Assistant Commissioner and was transferred to Kamrup.(Kalita & Kalita 285)

This heroic resistance by the peasants of Nowgong against the augmenting tax burden and also the bureaucratic mindlessness is still very much fresh in the folk history as the 'Phulaguri Dhawa'. The Phulaguri Uprising was a movement by and large of the tribesmen, Lalungs and Kacharis; but it was blessed if not actively cooperated by the well-to-do middle class peasant proprietors, mouzadars, traders and government servants who were no less affected by recent taxes on income, trade and professions.(Barpujari 15)

Conclusion:

Each and every revolution is born out of the womb of injustice and the Uprising of Phulaguri was also not free from this. The Phulaguri Uprising was the culmination of a large number of deep-rooted grievances augmented by certain acts of omission and commission on the part of Herbert Sconce, the Deputy Commissioner of Nowgong. Had he been a little more tactful and cordial in his approach, probably the *Raij Mel* at Phulaguri would never have taken place. By his act of imprudence, Herbert Sconce contributed greatly to transform the excitement of the peasants into a full form revolt. The situation of Nowgong would have been evaded had the district authorities been really sympathetic towards the difficulties of the common people. Though the Phulaguri uprising was a failure its significance cannot be underrated. It was the first popular rebellion of the peasantry of Assam against the British colonial rule. For

the first time the middle class intelligentsia came out in support of the Phulaguri rebels. Not only that, it also served an inspiration to other village men and tribals. This is evident from the fact that within the next few years the peasants of the districts of Darrang and Kamrup broke out in rebellion against the exploitation of the British.

References:

- Barpujari H. K. *The Comprehensive History of Assam*. Guwahati: published by K. Goswami, Publication Board, Assam, 1993. Print.
 Guha Amalendu. *Planter Raj to Swaraj*. published by ICHR, 1977. Print.
 Kalita Dr. Jaysree & Kalita Dr. Ramesh Chandra, *Oupanibeshik Amulot Asom*. Guwahati : published by Ashok Book Stall, 2008. Print.
The Telegraph. 18th October 2011. Print.
http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/165859/14/14_chapter_06.pdf

Electric Rickshaw – A new means of Transportation and Livelihood: A case study of Guwahati city of Assam

Dr. Mohammed Deluwar Hoque

*Assistant Professor, Department of Economics,
Assam Royal Global University, Guwahati-35,
India Email: mdhoque@rgu.ac*

Abstract

Electric rickshaws are three wheel battery operated vehicles. They are considered as an upgrade to the conventional cycle rickshaws and economically better than auto-rickshaws and other fuel variants. A continuous attempt was made by Anil K. Rajvanshi for the improvement of the cycle rickshaw at Nimbkar Agricultural Research Institute (NARI), Maharashtra and had designed his first model of a Motor Assisted Pedal Rickshaw (MAPRA) and tested on Phaltan road in Maharashtra in 1996. After the introduction of MAPRA, he had further worked for the improvement of it. Finally, with the help of funding from the Ministry of Non-conventional Energy Sources (MNES), GOI, he had designed and developed the first electric rickshaw, ELECSHA, in India in the year 2000. The present study has been an attempt to study the role of E-rickshaws as a new means of transportation and also a source of livelihood in Guwahati city of Assam. An attempt has also been made to examine some of the demographic characteristics and problems faced by the E-rickshaw drivers. Both primary and secondary data have been used for the study. Primary data have been collected through field survey, which has been carried out during the period of April to

June, 2019 by using a structured interview schedule. A total of 120 E-rickshaw drivers are interviewed from the different areas of Guwahati city. The collected data have been analyzed by using simple statistical tools. The study has found that electric rickshaw has become a popular means of transportation and also a source of livelihood in the study area. The e-rickshaw drivers work for almost 12 hours every day to earn some amount of income, which is quite low but help them to fulfill their basic needs to a certain extent. A large no. of e-rickshaw drivers have migrated to Guwahati city from different districts of the state for better income opportunities. They have also faced some problems during their work hours mainly the problem of parking and the competition from the similar means of transportation available in the study area.

Key Words: E-rickshaw, livelihood, demographic characteristics, daily income and expenditure, saving, standard of living, migration.

Introduction

Electric Rickshaws have become popular as a new means of transportation in the urban as well as in the rural areas in all over India. They have also become a new source of livelihood for the unskilled and illiterate or very less educated people in India recently. Electric rickshaws are three wheel battery operated vehicles. They are known as E-rickshaws or *Tuk-Tuk* or *To-To*. In Guwahati city, they are known as *Tom-Tom* and are also popularly known as *Pil-Pili* in the rural areas of Barpeta district of Assam. They are considered as an upgrade to the conventional cycle rickshaws and economically better than auto-rickshaws and other fuel variants.

A continuous attempt was made by Anil K. Rajvanshi for the improvement of the cycle rickshaw. He had worked on the improvement of the conventional cycle rickshaw at Nimbkar Agricultural Research Institute (NARI), Maharashtra and had designed his first model of a Motor Assisted Pedal Rickshaw (MAPRA) and tested on Phaltan road in Maharashtra in 1996. After the introduction of MAPRA, he had further worked for the improvement of it. Finally, with the help of funding from the Ministry of Non-conventional Energy Sources (MNES), GOI, he

had designed and developed the first electric rickshaw in India in the year 2000. It was known by ELECSHA and got the trademark registered.

MAPRA, 1996

ELECSHA, 2000

Since E-rickshaws are battery powered and have zero emission, they are considered almost pollution free and thus, environment friendly means of transportation. They are easy to operate and have low maintenance and running cost. But, they offer more returns to the investment made by the owners. E-rickshaws have more seat capacity in comparison to the conventional rickshaws and also auto-rickshaws. They require a minimum initial investment and less human effort to earn a living. Thus, E-rickshaws are providing an important source of livelihood for the less educated or illiterate and unskilled labourer in India.

E-rickshaws are also playing a significant role as a means of local transportation for the shorter distances in the rural as well as urban transport system in India. Now-a-days, E-rickshaws have become popular as a cheaper means of transportation in the urban areas where city bus services are either not available or quite inadequate and the other means of transportation are dearer than E-rickshaws. They are also more popular than conventional pulled cycle rickshaws because they take less time and provide less expensive transport services in comparison to pulled cycle rickshaws. E-rickshaws are more popular in the rural areas as they are providing transport services to those remote areas where there are no bus services and helping in connecting villages in the rural areas. Thus, the present study has been an attempt to study the role of E-rickshaws as a new means of transportation and also a source of livelihood in Guwahati city of Assam.

Objectives

Following are the objectives of the present study –

1. To study some demographic characteristics of the E-rickshaw drivers.
2. To examine the role of E-rickshaw as a new means of transportation and livelihood.
3. To study the earning from and maintenance cost of E-rickshaws.
4. To study the problems faced by the E-rickshaw drivers.

Methodology

The present study has adopted a research methodology in which both primary and secondary data have been used. In order to meet the objectives, primary data are collected through direct personal interview method during the period of April, 2019 to June, 2019 by using a structured interview schedule. A total of 120 E-rickshaw drivers were interviewed from the different areas of Guwahati city. Secondary data have been collected from the different published and unpublished sources like books, journals, internet, etc. The collected data have been analyzed by using simple statistical tools, like percentage analysis. The analyzed data have been presented through table and also diagram.

Study area

The Guwahati city of Assam has been selected for the present study. Guwahati, the capital city of Assam, was formerly known as *Pragjyotishpura* (the City of Eastern Light). Its etymological root is derived from two Assamese words, “Guwa,” meaning areca nut and “Haat,” meaning market. Couched between the picturesque hills of the eastern flanks of the Himalayan mountain range, Guwahati houses the political capital of the state, Dispur. The gateway to the other northeastern states, Guwahati is a vital tourist link point, besides being an attraction in itself. It is situated on the banks of the mighty Brahmaputra, at an altitude of 55 meters above sea level. It is the junction of three important roads, National Highways 31, 37 and 40. It is split into two parts by the river and North Guwahati is almost a separate town. The city experiences an annual rainfall of 180 cm (from May to September). While summer temperatures range from 22 to 38°C, in winters the mercury ranges from 10 to 25°C. The average annual temperature is 24.2°C recorded on 24 April, 2014 to 3.0°C recorded in January, 1964.

Results and Discussions

The first objective of the present study is to study some demographic characteristics of the E-rickshaw drivers. With respect to the first objective, sex and age composition, marital status, educational attainment, religion, caste, family types and sizes of the E-rickshaw drivers have been examined. It has been found that only 1.67 per cent of the sample E-rickshaw drivers are female and the remaining 98.33 per cent male, which is presented in the following Table-1.1. The involvement of females in driving of commercial vehicles is rare to find in India and the reason behind it is the social factor that restricts the entry of female in this occupation. Our society does not allow the females to run a commercial vehicle.

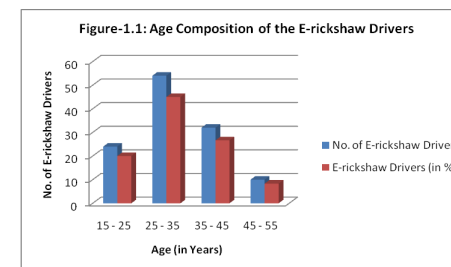
Table-1.1: Sex Distribution of the E-rickshaw Drivers		
Sex	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Male	118	98.33
Female	2	1.67
Total	120	100.00

Source: Field Survey

From the study of age composition of the E-rickshaw drivers, which are presented in the following Table-1.2 and Figure-1.1, it is found that 20 per cent of them are in the age group of 15- 25 years; 45 per cent are in 25-35 years; 26.67 per cent in 35- 45 years and only 8.33 per cent are in the age group of 45- 55 years. Thus, the majority of the E-rickshaw drivers, i.e., 91.67 per cent are below 45 years as it requires a long hours of service in day and night to earn some amount of money which is required to fulfill the basic family needs of the E-rickshaw drivers.

Table-1.2: Age Composition of the E-rickshaw Drivers		
Age (in Years)	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
15 - 25	24	20.00
25 - 35	54	45.00
35 - 45	32	26.67
45 - 55	10	8.33
Total	120	100.00

Source: Field Survey

The study of marital status the E-rickshaw drivers presented in the Table-1.3 has revealed that 68.33 per cent of the E-rickshaw drivers are married and 31.67 per cent are unmarried.

Table-1.3: Marital Status of the E-rickshaw Drivers		
Marital Status	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Married	82	68.33
Unmarried	38	31.67
Total	120	100.00

Source: Field Survey

The Table-1.4 is presenting educational attainment of the E-rickshaw drivers. The study has found that 35 per cent of the E-rickshaw drivers are illiterate; 45 per cent studied up to class-IV; 11.67 per cent studied up to class-VIII; and only 8.33 per cent studied up to class-X. Thus, the E-rickshaw drivers are found either illiterate or less educated. The illiteracy and less education status of the sample E-rickshaw drivers are the results and also causes of their poor economic condition.

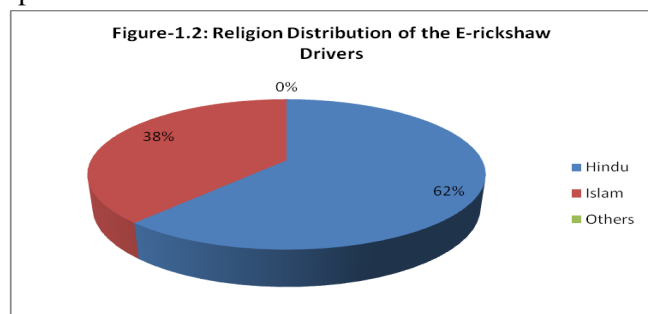
Table-1.4: Educational Status of the E-rickshaw Drivers		
Educational Status	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Illiterate	42	35.00
Upto Class-IV	54	45.00
Upto Class-VIII	14	11.67
Upto Class-X	10	8.33
Upto Class-XII	0	0.00
Graduate & Above	0	0.00
Total	120	100.00

Source: Field Survey

Table-1.5: Religion Distribution of the E-rickshaw Drivers		
Religion	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Hindu	74	61.67
Islam	46	38.33
Others	0	0.00
Total	120	100.00

Source: Field Survey

The religion distribution of the E-rickshaw drivers is presented in the above Table-1.5 and Figure-1.2 given below. With respect to religion, the study has found that 61.67 per cent of the drivers are Hindu and 38.33 per cent are Muslim.

The castes of the E-rickshaw drivers have also been studied, which is presented in Table-1.6 and found that 45 per cent are General category; 10 per cent are OBC; 26.67 per cent are SC and 18.33 per cent are ST(P). No one is belong to ST(H) category.

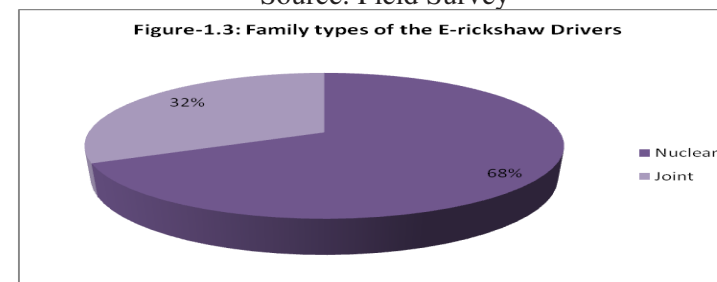
Table-1.6: Caste Distribution of the E-rickshaw Drivers		
Caste	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
General	54	45.00
OBC	12	10.00
SC	32	26.67
ST(P)	22	18.33
ST(H)	0	0.00
Total	120	100.00

Source: Field Survey

In the study it is found that 68.33 per cent of the E-rickshaw drivers have nuclear family and 31.67 per cent have joint family.

Table-1.7: Family types of the E-rickshaw Drivers		
Family Types	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Nuclear	82	68.33
Joint	38	31.67
Total	120	100.00

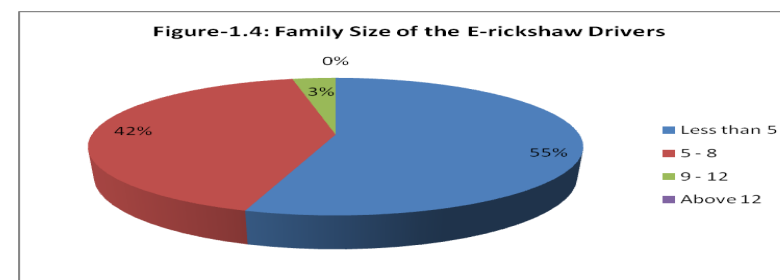
Source: Field Survey

The family size of the E-rickshaw drivers has also examined which is presented in the following Table-1.8 and Figure-1.4. The study has found that 55 per cent of the E-rickshaw drivers have family size of less than 5 members; 41.67 per cent have 5-8 members; only 3.33 per cent have 9-12 members in the family. Thus, the majority have a family of less than 5 members.

Table-1.8: Family Size of the E-rickshaw Drivers		
Family Size	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Less than 5	66	55.00
5 - 8	50	41.67
9 - 12	4	3.33
Above 12	0	0.00
Total	120	100.00

Source: Field Survey

The second objective of the present study is to examine the role of E-rickshaw as a new means of transportation and livelihood. There are around 1000 E-rickshaws running in different areas of Guwahati city in every day, which claims that it becomes a new source of economic activity and thus a source of livelihood. It has provided employment opportunity to a large number of labourers for whole day. The present study has examined the daily working hours of the E-rickshaw drivers, presented in Table-1.9, and has found that 96.67 per cent of them used to work for 6-12 hours in every day; 3.33 per cent worked for more than 12 hours and none of the E-rickshaw drivers worked for less than 6 hours. They are providing transportation services at a cheaper rate to a huge number of passenger every day to the needy passengers in different areas of Guwahati city. E-rickshaw has become a popular means of transportation in the study area. The E-rickshaw drivers have to work for more hours to earn some amount of money every day because E-rickshaws are low fare transport services provided for local shorter distances and also could not park for longer duration at the same stoppage due to having competitors at large numbers and other alternatives like small four wheel van (Magic share Taxi) and conventional pulled cycle rickshaws and also modified motor cycle rickshaws.

Table-1.9: Daily Working Hours of the E-rickshaw Drivers		
Average Daily Working Hours	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
0 - 6	0	0.00
6 - 12	116	96.67
12 & Above	4	3.33
Total	120	100.00

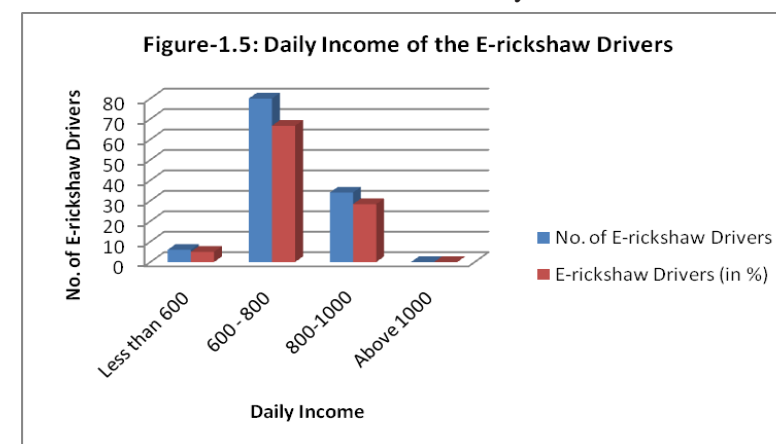
Source: Field Survey

With respect to the third objective of examining the earning from and maintenance cost of E-rickshaws, the present study has studied the average income generation from the E-rickshaws and also the maintenance cost involved for the smooth working of their E-rickshaw per day. The daily income of the E-rickshaw drivers in the study is presented in following Table-1.10 and also Figure-1.5. In the study, it

has found that 66.67 per cent of the E-rickshaw drivers on an average earn Rs.600 to Rs.800; 28.33 per cent of the E-rickshaw drivers earn an income of Rs.800 to Rs.1000 and 5 per cent earns less than Rs.600 and none of them earn more than Rs.1000. Though they are earning a very low level of income per day, which help them to fulfill some of their basic daily needs, but they are happy with their present income. Because they are earning more than their previous income generating activities with lesser hard works.

Table-1.10: Daily Income of the E-rickshaw Drivers		
Average Daily Income (in Rs.)	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Less than 600	6	5.00
600 - 800	80	66.67
800-1000	34	28.33
Above 1000	0	0.00
Total	120	100.00

Source: Field Survey

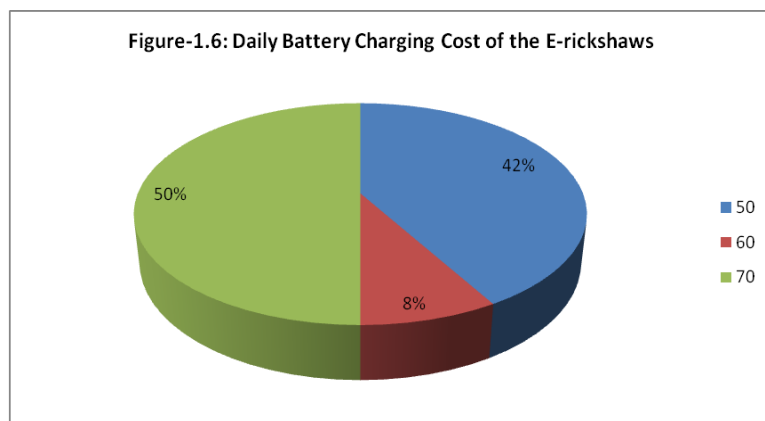
There is daily expense involved for the charging of battery of the E-rickshaw in every day and this is only regular expenditure incurred by the drivers, along with the cost of repairment of the damage made if any. Therefore, the present study also examines the daily maintenance cost of E-rickshaws, which is presented in the following Table-1.11 and also in Figure-1.6 given below.

Table-1.11: Daily Battery Charging Cost of the E-rickshaws			
Daily Battery Charging Cost (in Rs.)	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)	f.X
(X)	(f)		
50	50	41.67	2500.00
60	10	8.33	600.00
70	60	50.00	4200.00
Total	120	100.00	fX= 7300.00

Source: Field Survey

It has been found that the average battery charging cost is Rs. 60.83. In the study, it is also found that there is need of changing the battery of the E-rickshaws either in every six months or yearly. The cost of purchasing a new battery having six months warranty and life is Rs.4500 and Rs.8000 for a new battery having one year warranty and life. In addition of the daily battery charging cost, there is also some amount of regular cost incurred by the drivers for parking their E-rickshaws in the different places. They have to pay an amount of Rs.20 to local boys in certain areas every day.

$$\text{Average Daily Battery Charging Cost} = \frac{\sum fx}{n} = \frac{7300}{120} = \text{Rs. } 60.83$$

To examine the daily surplus income of the E-rickshaw drivers, the present study has also studied the ownership status of the E-rickshaws, which is presented in the following Table-1.12 and Figure-1.7. It has been found that 63.33 per cent of the drivers have their own E-rickshaws and the remaining 36.67 per cent have to manage E-rickshaw on rental basis per day. The rate of rent of the E-rickshaw is Rs.350 per day including the daily battery charging cost. Thus, those who have owned an E-rickshaw make more surplus income in comparison to those who don't have E-rickshaw, i.e., managed on rent per day. In the study, it is also found that among those who owned an E-rickshaw, they have bought it on credit financed by either commercial bank or the dealers themselves. The price varies from Rs.1,30,000 to Rs.1,40,000 on cash and Rs.1,60,000 to Rs.1,70,000 on credit.

Table-1.12: Ownership Status of the E-rickshaws		
Ownership Status	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Owned	76	63.33
Rented	44	36.67
Total	120	100.00

Source: Field Survey

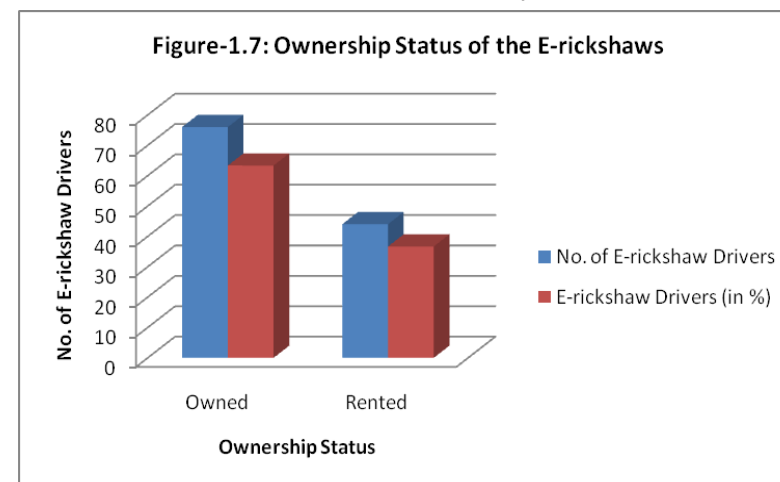
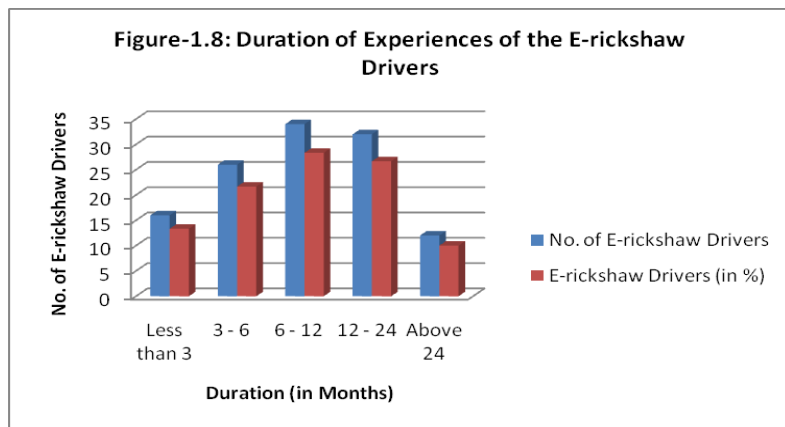

Table-1.13: Duration of Experiences of the E-rickshaw Drivers		
Duration of Experience (in Months)	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Less than 3	16	13.33
3 - 6	26	21.67
6 - 12	34	28.33
12 - 24	32	26.67
Above 24	12	10.00
Total	120	100.00

Source: Field Survey

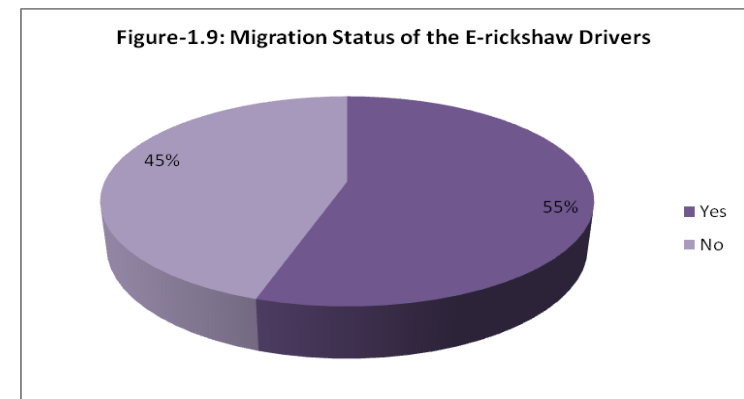

The duration of work experience has also been studied, presented in the Table-1.13 and Figure-1.8. The study has found that 13.33 per cent are driving for less than 3 months; 21.67 per cent have experience of 3-6 months; 28.33 per cent have experience of 6-12 months; 26.67 per cent have 12-24 months of experience and only 10 per cent have experience of more than 24 months. Thus, it reflects that the E-rickshaw service becomes more popular in last two years in the study area.

In study it has been found that 55 per cent of the E-rickshaw drivers are migrated from rural areas some other districts of Assam, namely, Nalbari, Barpeta, Goalpara, Dhubri, Mankachar, Kamrup Rural, Morigaon, Nagaon, Darrang, Tinsukia, Jorhat, and Dibrugarh.

Table-1.14: Migration Status of the E-rickshaw Drivers		
Migrated	No. of E-rickshaw Drivers	E-rickshaw Drivers (in %)
Yes	66	55.00
No	54	45.00
Total	120	100.00

Source: Field Survey

The fourth objective of the study is to examine the problems faced by the E-rickshaw drivers in the study area. The study has found the E-rickshaw drivers are facing some common problems like parking, competition from other similar means of transportation, and threatening from drivers other hired small taxi drivers and also local collection.

Conclusion

From the study, it has been realized that the E-rickshaws are playing an important role as a means of transportation for the local shorter distances as well as a means of livelihood. But the drivers have been facing some problems, specially, lack of parking places. Though sample E-rickshaws are government registered vehicles but these are not allowed to park or enter into some areas or roads where there is high demand for this means of transportation. Therefore, the concerned authority should determine the routes for these E-rickshaws based on their needs to fulfill the interest of the transportation system, passengers and also the drivers. Many drivers do not have their own E-rickshaws and thus, have to take E-rickshaws on rental basis at a rate of Rs.350 per day, which affect

their surplus income and affect the living standard adversely. Therefore, the government can take some measures for them and in this regard, a subsidized loan for purchasing E-rickshaws or E-rickshaws can be given under a framed self-employment generation scheme.

REFERENCES

1. Agarwala, M., & Gogoi, M. B. *A Study on the Socio Economic Condition of E-Rickshaw Pullers in Guwahati City*, *SSRG International Journal of Economics and Management Studies*, 6(5), 69–85. Available at <http://www.internationaljournalssrg.org/IJEMS/2019/Volume6-Issue5/IJEMS-V6I5P112.pdf>, accessed dated: 25th May, 2019. (2019).
2. Bose, P. R. (2014). *Cheap rides, low costs: it's Tuk-Tuk time in Tripura*, *The Hindu BusinessLine*, Available at <https://www.thehindubusinessline.com/news/national/Cheap-rides-low-costs-it%E2%80%99s-Tuk-Tuk-time-in-Tripura/article20727796.ece> accessed dated: 25th May, 2019
3. Hossain, M. S., Hossain, M. J. & Rony, M. J. Islam (2018). Analysis of Socio-Economic Conditions of Rickshaw Pullers in the Capital City of Bangladesh. *European Journal of Business and Management*, 10(23), 7-15–15. Available at <https://pdfs.semanticscholar.org/560a/7080bed2a869b1fce9d67b80354bb78958eb.pdf>, accessed dated: 25th May, 2019
4. Dutta, P. P., Sharma, S., Mahanta, A., Gupta, S., Choudhury, A., Barman, K., Das, A. (2014). Development of an Efficient Hybrid Tricycle. *Aimtdr*, (Aimtdr), 1–7. Available at https://www.researchgate.net/publication/288840756_Development_of_an_efficient_Hybrid_Tricycle/link/5686fdb408aebccc4e13cea9/download.pdf, accessed dated: 25th May, 2019
5. Malik, Y., Dwivedi, R., Prakash, N., & Kapoor, A. (2018). *Impact Assessment of E-Rickshaws While Analyzing Entrepreneurial Success of Rickshaw Pullers*. 17(3), 287–294. Available at https://www.researchgate.net/publication/329513028_Impact_assessment_of_E-Rickshaws_while_analyzing_Entrepreneurial_Success_of_Rickshaw_Pullers/citation/download.pdf, accessed dated: 25th May, 2019
6. Rajvanshi, A. K. (2002). Electric and improved cycle rickshaw as a sustainable transport system for India. *Current Science*, 83(6), 703–707. <https://doi.org/10.17148/IARJSET.2016.31230> Available at <https://iarjset.com/upload/2016/december-16/IARJSET%2030x.pdf>, accessed dated: 25th May, 2019
7. Rajvanshi, A. K. (2014). *History of Electric Rickshaws at NARI*. (June), 1–12. Available at <https://nariphaltan.org/mobilityhistory.pdf>, accessed dated: 25th May, 2019
8. Rhaman, M., & Ahmed Toshon, T. (2015). Solar Powered Rickshaw (SPR) can Diminish the Physical Labor of Rickshaw Puller and Improve the Power Crisis in Bangladesh. *International Journal of Engineering and Manufacturing*, 4(4), 26–35. <https://doi.org/10.5815/ijem.2014.04.03> Available at <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.872.1044&rep=rep1&type=pdf>, accessed dated: 25th May, 2019
9. Singh, S. (2014). A Study of the Battery Operated E-rickshaws in the State of Delhi Shashank Singh. *Centre for Civil Society, New Delhi*, 232(July). Available at https://ccsinternship.files.wordpress.com/2014/06/323_study-of-the-battery-operated-erickshaws-in-the-state-of-delhi_shashank-singh.pdf, accessed dated: 25th May, 2019